

V. EXTRA

Přehled aktivit – tematicky

Lesní zážitkový den 1 503–514

Vycházky s velkými skupinami 515–526

Příklad vycházky s velkými skupinami 1

Příklad vycházky s velkými skupinami 2

Rodinné vycházky 527–534

Rodinné vycházky 1	Datlí hádanka
Rodinné vycházky 2	Kdo jsem?
Rodinné vycházky 3	Můj lesní poklad
Rodinné vycházky 4	Bosá housenka
Rodinné vycházky 5	Od trpaslíka k obrovi
Rodinné vycházky 6	Pozorování mravenců
Rodinné vycházky 7	Fotograf a fotoaparát

Dětské oslavy 535–558

Dětské oslavy 1	Hledání pokladu – tajemství v láhvi
Dětské oslavy 2	Na návštěvě u detektiva
Dětské oslavy 3	Datlovy narozeniny, poslouchej, kdo tam tluče

Vycházky pro osoby se zdravotním postižením 559–564

Příklady vycházek 1	Úvod a seznamovací hry
Příklady vycházek 2	Akční fáze
Příklady vycházek 3	Závěrečná fáze

Vycházky v dešti 565–570

Příklad vycházky 1	Téma voda
Příklad vycházky 2	Téma půda
Příklad vycházky 3	Téma zvířata
Příklad vycházky 4	Téma krásy lesa

Noční vycházky 571–578

Příklad noční vycházky 1	Naladění
Příklad noční vycházky 2	Setkání s nočním lesem
Příklad noční vycházky 3	Zvířata v noci
Příklad noční vycházky 4	Oheň v noci
Příklad noční vycházky 5	Závěr
Příklad noční vycházky 6	Ostatní

Tvoření z přírodních materiálů 579–618

Tvoření z přírodních materiálů 1	Vyřezávání do dřevěných klád
Tvoření z přírodních materiálů 2	Lesní roh a vrbová píšťalka
Tvoření z přírodních materiálů 3	Stavba dřevěného iglú
Tvoření z přírodních materiálů 4	Stolní hra ze dřeva
Tvoření z přírodních materiálů 5	Výroba ptačí budky
Tvoření z přírodních materiálů 6	Pomoc hmyzu
Tvoření z přírodních materiálů 7	Zvířata z hoblin
Tvoření z přírodních materiálů 8	Bzučící kůrovec
Tvoření z přírodních materiálů 9	Dřevěné maché
Tvoření z přírodních materiálů 10	Podzimní paleta barev
Tvoření z přírodních materiálů 11	Rohož z větví
Tvoření z přírodních materiálů 12	Ťukací dřívka
Tvoření z přírodních materiálů 13	Rybičky
Tvoření z přírodních materiálů 14	Rámeček na tkaní
Tvoření z přírodních materiálů 15	Panenko z trávy
Tvoření z přírodních materiálů 16	Stav na tkaní rohoží z trávy a tkaní rohože

Meditativní prvky 619–640

Meditativní prvky 1	Sluneční meditace
Meditativní prvky 2	Meditativní lesní procházka
Meditativní prvky 3	Hledej „svůj“ strom ve „svém“ lese
Meditativní prvky 4	Setkání se stvořením

Pohádky, povídky, citáty, písně 641–664

Pohádky 1	Muž, který sázal stromy
Pohádky 2	Řeč náčelníka Seattla
Pohádky 3	Stará jedlička vypráví
Pohádky 4	Lípa
Pohádky 5	Belinda
Pohádky 6	Zvířata a oheň
Pohádky 7	Černý slavík
Pohádky 8	Rys se zlatýma očima

Citáty	Les je více než součet stromů
--------	-------------------------------

Hodnocení účinnosti 665–714

Sebereflexe 1	Takový jsem byl
Sebereflexe 2	Dotazník
Sebereflexe 3	Listina průběhu
Sebereflexe 4	Listina programu

Skupina 1	Hra beze slov
Skupina 2	Hodnocení se šíškami
Skupina 3	Vzpomínka
Skupina 4	Papírový koš
Skupina 5	Mikrofon
Skupina 6	Objevy
Skupina 7	Uchopit a využít
Skupina 8	Les v obraze

Učitel 1	Třešnička na dortu
Učitel 2	Didaktika – metodika
Učitel 3	Pozornost
Učitel 4	Aktivita učitele
Učitel 5	Metodika a odbornost

Pozorovatel 1	Pozorný jako rys I
Pozorovatel 2	Pozorný jako rys II
Pozorovatel 3	Pozorný jako rys III

Literatura – DVD 715–720

Lesní zážitkový den

Co řekneš, to zapomenu,
co mi ukážeš, to si snad zapamatuji,
co sám vyzkouším, to mi zůstane.

čínské přísloví

Lesní zážitkový den

Lesní zážitkový den

K tématu „Lesní zážitkový den“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Aktivity

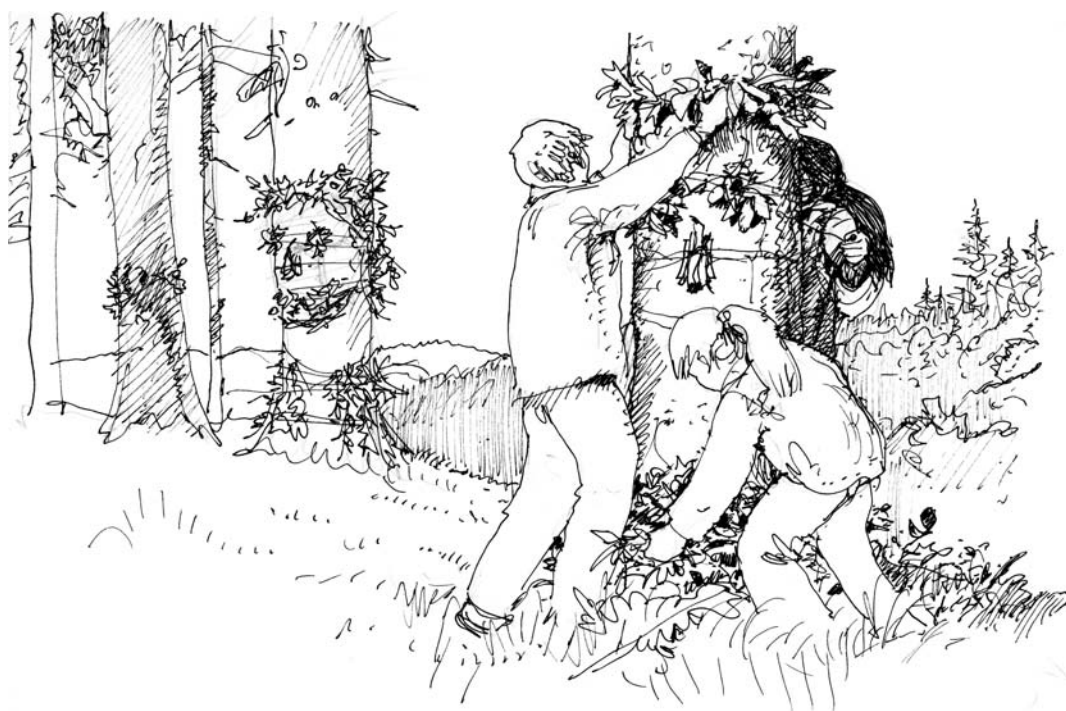
A. Úvod do kapitoly

Chceme vám na tomto programu ukázat, jak lze spojit různé dříve popsané aktivity, aby vznikl ucelený celodenní program.

Jedná se o podstatné části ze stěžejních témat **Půda a Ekosystém les** spojené s aktivitami z kapitoly **Vstup – Motivace – Závěr**.

Tento lesní zážitkový den je uzpůsoben podmínkám v národním parku, s určitými drobnými změnami jej však lze realizovat v každém lese.

Při přípravách je nutné zvolit vhodnou krajinu, shromáždit pomůcky a najít dostatek pedagogů, aby mohla být třída rozdělena na menší skupiny. Do tohoto programu můžete zapojit také studenty, praktiky či rodiče dětí. Radost dětí bude pro vás odměnou za všechno úsilí při přípravě a realizaci akce.

B. Aktivita

LESNÍ ZÁŽITKOVÝ DEN 1

Aktivita 1

Obsah:	zažít les – porozumět přírodě
Cíl:	nechat pocítit les – aby cit podpořil ohleduplné chování dětí vůči lesnímu společenstvu
Druh aktivit:	od živých, velmi aktivních, přes náročné na pozornost, po klidné, sensiblní, konzervativní
Počet účastníků:	třída
Věk účastníků:	od 10 let
Doba:	6 hodin (celodenní s hodinovou přestávkou na oběd)
Materiál:	Rostliny: větvičky buku, jedle, smrku, douglasky; choroše, lišejníky; list devětsilu, šťavele, tymiánu apod.; páska na oči (podle počtu účastníků ve skupině); zrcátka (stejný počet); lepidlo; konvička; hrnec;

sklenice od marmelády – s nápisem CO₂; sklenice cukru; kartičky formátu A6 (odpovídající počtu dětí ve třídě); psací potřeby

Stopy zvířat: pohlednice se zvířaty; provázek; oříšky (buráky nebo lískové oříšky, na účastníka asi 15 ks); klíče, atlasy

Půda: 4 sítka; sběrací trubičky (transparentní filmové dózy, pro každého účastníka); bílé plátno; pinzeta; alespoň 4 mikroskopy; alespoň 4 sklíčka (podložní sklíčko s krycím sklíčkem); určovací klíče

Přípravy: připravit materiál a pomůcky, vyhledat vhodné místo, předem si je prohlédnout

Vnější podmínky: ne příliš chladno, sucho

Průběh:

- Den začíná asi v 8:30 a končí okolo 14:00 hodin. Po pozdravu vedoucí rozdělí třídu na tři menší skupiny. To se děje následujícím způsobem: žáci vytvoří kruh, tři rozdílné předměty (např. větvičky, kamínky, šišky) se v odpovídajícím počtu rozdělí dětem – každé dítě dostane jeden předmět do rukou, které drží za zády. Tímto způsobem získáme tři stejně velké skupiny, z nichž každá projde jiným dopoledním programem.
- Zhruba dvě a půl hodiny se jednotlivé skupiny zabývají různými sběry z ekosystému les – **rostlin, zvířat v půdě nebo stop zvířat**. V návaznosti na hodinovou přestávku na oběd, kterou třída stráví společně, se koná příprava tzv. prezentace, při které jde o to, aby každá skupina představila ostatním, co za dopoledne zažila a co se naučila. Jak prezentace bude vypadat, je plně ponecháno na dětech. Nezáleží na tom, zda zvolí formu divadelního představení, pohádky, příběhu, výstavy apod. Po asi 60 minutách přípravy následuje vlastní (většinou 10 až 20 minut dlouhá) ústní prezentace: každá skupina předvede před shromážděným publikem svůj příspěvek.

- Závěr projektového dne tvoří aktivita **Půda 11** – „Test eroze“, kterou za pomoci dvou dobrovolných „asistentů“ provede jeden vedoucí. Při testu je znázorněna vodoochranná a protierozní funkce lesa. Při pokusu se zalije vodou šikmá porostlá plocha a šikmá plocha holá, kde i kvůli chybějícímu kořenovému systému dojde ke splavování velkého množství půdy.
- Tím je dán podnět k zamyšlení, jak je důležité do budoucna chránit ekosystém lesa.

1. Průběh dopoledne v jednotlivých skupinách

1.1. „Skupina rostlin“

Smyslový vstup do tématu „rostlina lesa“ tvoří hra, při které děti se zavázanýma očima hmatají, cítí a ochutnávají různé rostliny. Hmatem se naučí rozlišovat větvičky buku, smrku a jedle, poznat choroše, kapradinu, lišejník nebo list devětsilu (viz **Strom 10** – „Jehličnaté stromy podle hmatu“).

Dobrych „nosánků“ se můžeme zeptat, jak rozeznávají marcipánovou vůni listů jeřabiny nebo intenzivní vůně pryskyřice...

Následuje ochutnávání listů šťavele a maliníku. Poté se žáci bez pásek na očích vydají po lese, kde hledají rostliny, které „naslepo“ poznali a jsou upozorněni na další druhy, jako je bez, borůvka a jiné. Po této procházce, při které poznali les obvyklým i neobvyklým způsobem, se jim představuje životní prostor lesa ještě jednou trošku jinak, z jiného úhlu pohledu. Přechod k aktivitě **Strom 1** – „Zrcadlová stezka“: skupina se postaví do řady, každé dítě položí ruku na rameno toho před sebou, druhou rukou si drží zrcátko pod bradou. Vedoucí tvoří hlavu hada, který se pomalu pohybuje lesem. Při potřebě změny můžeme poprosit žáky, aby na polovině cesty přemístili zrcátko k čelu. Poté, co si prohlédli koruny stromů, věnují pozornost lesní půdě.

Aktivita **Strom 1** – „Zrcadlová stezka“

V návaznosti na tuto aktivitu povídají děti o svých dojmech při tomto opravdu nezvyklém způsobu vnímání lesa. Otázka, zda se jim zdá les monotónní nebo nudný, často rozhodne a umožní přejít k rozhovoru o čtyřech patrech rostlin v přírodě blízkém lese. To je potom symbolizováno různým držením těla: Hluboký dřep představuje mechové patro, mírný dřep představuje bylinné patro, stoj keřové patro a stoj na špičkách se zdviženými rukama stromové patro.

Téměř bez problémů je skupina schopna přiřadit k jednotlivým patřům různé rostliny. V této chvíli se často poukazuje na podstatné rozdíly mezi tím, jak vypadá přírodě blízký či přirozený les ve srovnání s přírodě vzdáleným porostem a mluví se o významu mrtvého dřeva v ekosystému lesa. Zde lze také vysvětlit vznik chůdovitého kořene.

Po této poněkud delší diskusní fázi se pokusí děti popsat slovy průběh fotosyntézy. Nabízí se zde možnost zmínění velkého významu této schopnosti rostlin pro zvířata a lidi. Také na téma „růst“ nava-

zuje otázka, jak můžeme nejlépe poznat růst stromu a jeho věk. To, že vzorek letokruhů vypráví celou životní historii stromu a že mnoho druhů může dosáhnout vysokého věku (za předpokladu, že to člověk „umožní“), skupinu velice zajímá.

Můžeme přejít k odlehčení pomocí aktivity **Ekosystém les 14** – „Sovy a vrány“, při které se všichni pohybují na lesní louce. Po vyznačení prostřední linie a dvou táborů určených hranicemi (ve vzdálenosti asi 6 metrů oboustranně od středu) se postaví děti do dvou stejně velkých družstev – sovy a vrány – na středovou linii. Vedoucí, který současně řídí hru, něco řekne, to může být buď pravdivé, nebo nepravdivé. Pokud je to pravda, loví sovy vrány a pokoušejí se je chytit před dosažením jejich tábora. Pokud to je špatně, vše běží obráceně. Kdo je chycen, přechází do druhé skupiny. V návaznosti na téma jsou volena taková prohlášení, která se týkají rostlin, se kterými děti dopoledne pracovaly.

Jako „pravda“ mohou být použity např.:

- douglaska není žádný domácí strom,
- smola slouží stromům jako náplast na rány,
- šťavel kvete bíle,
- lišejník je životní společenstvo houby a řasy,
- větvičky jedle mají jehlice pouze na dvou stranách.

Jako „lživá“ prohlášení přichází v úvahu např.:

- borůvka patří do mechového patra,
- mrtvé dřevo nemá pro les žádnou cenu,
- listnatý strom má listy po celý rok,
- smrkové jehlice voní po marcipánu,
- v lese je příjemný hluk z dopravy.

Pokud není v okolí žádná vhodná plocha pro tuto hru, pak se koná aktivita **Ekosystém les 15** – „Přírodní pexeso“. Dobrá paměť a pozornost jsou hlavními požadavky při této aktivitě. Jde o nasbírání 10 rostlinných předmětů jako např. list jeřabiny, bukvice, smrková šiшка a další do počtu a jejich položení pod plátno. Během krátkého zdvihnutí plátna si děti musí předměty zapamatovat a potom tytéž nasbírat v lese. Když jsou všechny děti zpátky, každý předmět je jednotlivě ukázán a srovnává se, kdo a kolik našel správně.

Prohlášení „V lese je příjemný hluk z dopravy“ vede k aktivitě **Motivace 1** – „Mapka zvuků“. To, že je toto prohlášení opravdu lživé, poznáme přímo na místě.

Aktivita **Motivace 1** – „Mapka zvuků“

Děti nakreslí uprostřed „mapy“ křížek, což značí místo, kde sedí. Když uslyší nějaký zvuk, měly by si uvědomit směr a vzdálenost, to pak zakreslí do mapy jednoduchou malůvkou, která symbolizuje příslušný zvuk. Zobrazení zvuku není tak důležité, důležitá je koncentrace na sluch. Po pěti až deseti minutách se děti opět shromáždí, srovnávají svoje kartičky a povídají si o tom, jaké zvuky slyšely a zda to byly zvuky příjemné či nepříjemné.

Tato hra naladí skupinu na klid a pozornost – což je potřeba při následující aktivitě poznávání stromů po hmatu (viz **Strom 14** – „Setkání se stromem“).

Pro tuto aktivitu vytvoří děti dvojice. Jednomu z nich jsou zavázány oči. „Slepé“ dítě je druhým vedeno k nějakému stromu v okolí, strom vybere ten, kdo vidí. Vybraný strom musí být dobře zapamatovatelný a poznatelný: čichem a hmatem, objetím kmene, prozkoumáním kůry apod. Po cestě zpátky k výchozímu bodu, oklikami, je „slepému“ sundána páska z očí a musí se pokusit najít „svůj“ strom. Pokud se tak stane, vymění si ve dvojici role.

Poté, co každé dítě poznalo svůj určitý strom, jsou žáci požádáni, aby si našli místo, kde mohou jistě a dobře stát na lesní půdě tak, aby mohli zavřít oči. Tato aktivita se nazývá „Stromová fantazie“. Jedná se zde o jistý druh meditace, který umožňuje náladový závěr dopoledního programu (viz **Strom 15** – „Roky jdou, strom stojí“).

Pokud je v okolí nezvykle krásný nebo svým vzhledem zvláštní strom, např. s pěkným chůdovitým kořenem, nekončí program stromovou fantazií, nýbrž pokusem o „pohádkový strom“. Nikde jinde se nedá uzavřít koloběh bytí a zániku v přírodě lépe než zde. Na nějakém vyvráceném mrtvém stromě se může usídlit semenáček a tam – dobře zásoben živinami z rozkládajícího se stromu – vyrostе ve velký silný strom, který po úplném rozpadu mrtvého dřeva získá chůdovitý kořen.

S tímto dojmem skupina odchází na přestávku na oběd.

Aktivita
Strom 14
– „Setkání
se stromem“

1. 2. „Půdní skupina“

Po společném rozdělení do skupin svolá vedoucí svou skupinu (6–12 účastníků) – „všechny kameny ke mně!“ – a nejprve se společně posadí. V tomto malém kruhu se vedoucí představí ještě jednou trochu blíže: co dělá, kolik je mu let apod. Zároveň požádá děti, aby mu také něco vyprávěly o sobě a řekly mu své jméno. Tím se pokouší odlehčit ještě částečně napjatou atmosféru a zbavit je strachu ze své osoby. Aby bylo možné vstoupit do tématu, začíná s aktivitou **Půda 2** – „Bosá housenka“. Vede stonožku a pohybuje se pokud možno po rozmanitém povrchu půdy: vlhké listí, kamenitá cesta, louka, kořeny, povalený strom apod. Děti mají pásky na očích.

Pro dobrou náladu skupiny je žádoucí, aby i vedoucí šel bos. Cesta by měla končit v místě v lese, kde je obzvlášť měkké listí. Pak si děti sundají pásku z očí, sednou si do „měkké postele“ z listí a vyprávějí, po čem šly. Většinou jmenují větve, kořeny, listí apod. Někdy přijde někdo s nápadem, že „tam také žijí zvířata“. Na to chceme navázat. Společně zjišťujeme, jaké živé organismy žijí v půdě. Často děti přijdou samy na to, že vedle zvířat žijí v půdě bakterie, houby a řasy, které si půdu zvolily jako životní prostor.

Každý si vezme plnou hrst lesní půdy a snaží se odhadnout, kolik organismů se v hrsti půdy nachází. Pokud vedoucí sdělí, že se v půdě nachází více živých organismů než žije lidí na Zemi, přivede všechny nejprve k úžasu. Je třeba vysvětlit, že většina organismů je tak malá, že je nemůžeme vidět prostým okem, ale přesto existují, což si dokážeme pomoci mikroskopu.

Předtím, než děti prosejí lesní půdu na bílé plátno, na němž vidí počet živočichů, kteří přes sítko padají a skáčí, vysvětlíme jim, že tato „zvířátka“ jsou citlivá a že musí být chráněna před slunečním zářením, aby nezemřela z horka. Životně nebezpečný je pro ně také delší pobyt mimo jejich vlhký životní prostor, neboť jsou ohrožena vysušením, a tím následnou nevyhnutelnou smrtí. Mají totiž extrémně tenkou pokožku. Proto je důležité, aby tato zvířátka byla co nejdříve dána zpět tam, kde jsme je našli. Pamatujme, že „my si zvířátka pouze vypůjčujeme“ (viz **Půda 3** – „Po stopách půdních živočichů“).

Aktivita **Půda 2** – „Bosá housenka“

Objevení živočichové budou za pomoci pinzety chyceni (nebo setřeni štětečkem) a opatrně vloženi do sběracích trubiček, aby mohli být přeneseni pod mikroskopy, kde je následně můžeme zkoumat. Nejenom hledání, ale také zkoumání a samostatné určování živočichů za pomoci určovacích klíčů dělá dětem velkou radost. Zdůrazněte, že mají počítat páry nohou „svého“ zvířátka, aby našly odpovídající klíč, který je členěn podle počtu nohou.

Prosívání zabere velkou část celého dopoledne. Měli bychom dětem nechat hodně času, neboť zkušenosti ukázaly, že „méně je často více“. Na konci prosívání a určování vrátíme zvířátka zpět do jejich životního prostoru, poté přejdeme k otázkám týkajícím se potravního řetězce v půdě: „Čím se které zvíře živí?“ Za pomoci určovacího klíče se děti postupně dozvědí, že pod zemí existuje také spleť život s predátory a býložravci, jako je tomu nad zemí.

K odlehčení se nabízí pohybová aktivita **Motivace 7** – „Blecha – ptáček – pavouk“.

Po krátké přestávce mají děti v lese najít list, u něhož proces rozkladu natolik pokročil, že je vidět pouze jeho tvrdá žilnatina (viz **Půda 5** – „Až opadá listí“).

Pokud takový list našly, sednou si všechny děti v lese na zem, pokud možno na listím pokrytém místě. Na příkladu půdního žebříku, který skupina společně vytvořila, objasňuje vedoucí velmi zjednodušeně koloběh rozpadu listí – tvorbu humusu – živiny pro rostliny – rostlinu s novými listy (viz **Půda 6** – „Půdní žebřík“).

Poté vezmou všichni plnou hrst lesní půdy a „čichají život“ v půdě.

Otázky dětí jdou více a více do podrobností. Tím se naskytá možnost rozšíření toho, co již děti o rozkladu a koloběhu živin vědí, např. „Jak se jmenuje půda, kde je mnoho živin?“. Potom se můžeme zmínit ještě o „šéfovi lesní půdy“ – dešťovce.

*Aktivita **Půda 6** – „Půdní žebřík“*

Na konci půdního žebříku je také důležitým bodem problém odpadků. „Co můžeme často najít v lese a do lesa vůbec nepatří?“ Děti společně docházejí k názoru, že zvířátka a půdní organismy nemohou odpadky lidí rozložit, dokonce mohou být zabity (např. motorový olej). Co dělat? Příležitost k hovoru o vzniku a třídění odpadů apod.

Aby bylo dopoledne uzavřeno příjemným dojmem, lehnou si všichni na zem a dívají se do korun stromů.

Zážitkem je, když začíná padat zbarvené listí.

„Představte si, že půdní zvířátka stávkují a listí je více a více...“. Všichni si představují, že jsou více a více pokryti listím a protože všechny půdní organismy nemají už náladu na práci, listí přibývá, až není nikdo vidět.

Poté, co všichni „zmizeli v listí“, je skupina propuštěna na přestávku na oběd.

1. 3. „Skupina stopařů zvířat“

Po rozdělení třídy (pokud možno do stejně velkých skupinek) se vydá skupina stopařů zvířat ke krabici s rekvizitami, která po celé dopoledne označuje místo setkání mezi jednotlivými aktivitami. Skupina si sedne na louce do kruhu, vedoucí představí průběh lesního zážitkového dne a sám se krátce představí. Aby vytvořil důvěrnou atmosféru, požádá žáky, aby se sami několika slovy představili.

Mnoho dětí očekává – když zjistí, že tématem skupiny jsou zvířata v lese – že uvidí mnoho zástupců fauny. Proto je důležité hned na začátku nasměrovat zájem žáků na pobyťová znamení, která po sobě zvířata v lese zanechávají. Tak zamezíme případným zklamáním z nesplněných očekávání.

Současně můžeme dostat skupinu do stavu klidu a pozornosti, když děti upozorníme, že je tu možnost objevit jedno nebo více zvířat. To, že se jedná především o pobyťová znamení zvířat, musí být na začátku jasně vysvětleno, stejně jako to, co všechno mezi pobyťová znamení patří. Nejprve všichni ve skupině jmenují nějaké zvířecí stopy.

Často je novinkou, že také všechny formy požerků, výkaly, části zvířat (např. peří, shozy, lebky) a obydlí (hnízda, dutiny, stavby) jsou stopami, které upozorňují na výskyt zvířat. Proto je důležité tuto otázku na začátku lesní procházky objasnit, jinak by bylo hledání stop pro všechny zúčastněné obtížné a frustrující (viz **Ekosystém les 2** – „Po stopách živočichů“).

Nyní se vydá skupina na cestu do lesa. Použijeme úzkou nepevněnou cestu, která je vidět jako malá stezka.

„Lesní procházka“ trvá asi 15 minut a je volena tak, abychom našli pokud možno hodně rozdílných přirozených stop. Navíc můžeme na začátku projektového dne také nějaké stopy v dohledu cesty doplnit. Mohou být objeveny např. následující stopy zvířat:

- zelený koberec z okousaných čerstvých výhonků (veverka)
- strom se stopami požerku od datla
- stojící mrtvý strom se stopami od strakapouda (význam tlejícího dřeva!)

- peří od tetřeva či tetřeví slepice
- smrkové šišky okousané od lesní myši
- lebka a dolní čelist srnce
- vývržky a peří puštíka
- smrkové šišky opracované křivonoskou
- kůra s požerem lýkožrouta
- shozy a trus srnce
- okousané jedle a jeřáby
- peří káněte
- smrkové šišky okousané od veverky
- peří krkavce
- shoz jelena
- peří straky
- peří sojky
- trus zajíce
- peří výra
- hnízdní dutiny strakapouda (význam pro druhy hnízdící a žijící v dutinách)
- smrkové šišky opracované strakapoudem
- napůl otevřená stavba velkých mravenců v pařezu

Velké přirozené stopy prodiskutujeme na místě, ostatní budou sesbírány a přeneseny k základně.

Aktivita **Ekosystém les 5** – „Tichá šoulačka“ je během lesní procházky hrána dvakrát. Pro tuto aktivitu zvolíme jednou tiché, mechem porostlé místo a jednou místo rušné, pokryté pískem a listím. Děti se přitom dozvědí, jak je na jednu stranu důležitý dobrý sluch a na druhou stranu schopnost bezhlučného pohybu. Současně poznají, jak rušivé jsou hlasité vedlejší zvuky (např. od vzdálené silnice, lesních strojů, od ostatních skupin nebo od návštěvníků). Děti jsou tak připraveny pohybovat se v lese potichu a klidně. Kromě toho podporuje tato hra schopnost koncentrace, proto ji můžeme zařadit hned na začátku hledání stop.

V návaznosti na lesní procházku mají žáci za úkol za pomoci vhodných knih a pomůcek zjistit, které zvíře zanechalo nalezenou stopu. Vedoucí se nejprve drží stranou a omezuje se pouze na zodpovídání otázek nebo dává tipy na snadnější rozlišování znaků. Přitom se nabízí dostatek příležitostí objasnit některé zvláštnosti, které při sběru unikly pozornosti.

Následuje aktivita **Vstup 3** – „Kdo jsem?“. Pokud všechny děti uhádly zvířata a rostliny popsané na kartičkách, postaví se do kruhu a symbolizují rostli-

ny a zvířata na obrázcích. Nyní za pomoci klubka vlny, které propojí děti mezi sebou, vytvoříme síť vztahů, kterou jsou jednotlivá zvířata a rostliny spolu propojeny (viz **Ekosystém les 4** – „Všechno spolu souvisí“). Mělo by se jednat především o zvířata, o kterých se dopoledne mluvilo při zkoumání stop zvířat; mnoho vzájemných vztahů znají děti právě z předešlých zkoumání. Abychom zdůraznili, že všechny prvky a části ekosystému lesa jsou na sobě závislé, necháme žáky šňůru v jejich rukou lehce táhnout. Může následovat hra určená k přemýšlení, která představuje přirozené výkyvy v ekosystému (v kruhu naznačíme zvednutím nebo stažením provázku). Tato hra nám samozřejmě ukazuje pouze ohraničený výřez ekosystému lesa a není biologicky zcela správná, ale umožňuje dětem nahlédnout do komplexních vztahů a přináší zábavu.

Na závěr hry necháme do ekosystému zasáhnout člověka, tak jako se to stalo na Šumavě, když byl zcela vyhuben rys. Dítě představující rysa pustí svůj provázek, čímž se rozpadne celá síť. Vysvětlení pak můžeme rozšířit na lesní škody, Červenou listinu ohrožených druhů apod.

2. Průběh odpoledne

Po přestávce na oběd se sejde skupina ještě jednou, aby zpracovala prezentaci. Pro prezentaci je výhodné mít pokud možno co nejvíce materiálu. Ale i s menším množstvím může být prezentace velmi atraktivní.

Doporučujeme použití následujících dvou prezentací:

2. 1. Krabice pro prezentaci

Krabice malování a tvoření:

- barvy se štětci
- voskové barvy
- slabé a silné fixy
- pastelky
- různé barevné papíry
- lepidlo a lepicí páska
- nůžky
- ořezávkato
- guma
- velká role papíru
- desky na papír

Krabice divadelní (vše, co si člověk může vzít na sebe):

- klobouky
- látky
- masky
- staré oblečení a kostýmy
- divadelní líčidla
- eventuálně brýle, nosy, paruky, vousy a hudební nástroje

2. 2. Příprava prezentace

Děti mají podle svých nápadů a návrhů vytvořit prezentaci, která odráží vše, co během dopoledne zažily.

Tím děti získají představu o tom, co ostatní skupiny dopoledne zažily a zpracovaly. Prezentace nemá splňovat pouze tento aspekt, nýbrž má také zvláštní význam v tom, že děti získají volný prostor k tomu, aby mohly být kreativní a mohly volně něco vytvářet. Dalším kladem prezentace je to, že děti jsou vedeny k samostatné práci ve skupinkách, a tím ke smysluplné spolupráci a demokratickému chování v rámci skupiny. Některým může prezentace vlastní práce před celou třídou posílit sebevědomí.

2. 3. Vedení prezentace – pedagogický postup

Pro smysluplný průběh příprav prezentace je důležité, aby vedoucí na jedné straně ukázal dětem zajímavé nápady a návrhy, ale na druhé straně stál v pozadí a pouze převzal funkci poradce, popř. motivační funkci.

Smysluplné vedení dětí znamená být schopen zapojit do práce všechny zúčastněné, ale také pokud možno co nejméně ovlivňovat průběh příprav. To vyžaduje šikovnost i dobrou přípravu vedoucího, protože mnoho dětí není zvyklých pracovat samostatně. Většinou skupina potřebuje určitý čas, aby dohromady popřemýšlela o uplynulých událostech. Pak se začne hovořit o dopoledni. Tady je výhodou použít brainstorming: Jeden člen skupiny píše nejprve všechny návrhy a nápady, které nikdo nehodnotí, ani se k nim nevyjadřuje. Následně skupina diskutuje o proveditelnosti jednotlivých návrhů. Často nemohou být realizovány všechny nápady, ale je zde možnost je zkombinovat.

Např. jedni chtějí napsat pohádku, jiní chtějí divadelní hru, řešením problému je pohádka jako divadelní hra.

Když se vše potřebné vyjasní, následuje vlastní práce – krabice jsou prozkoumány, jsou vyzkoušeny a vyrobeny věci, všechno se maluje s radostí a energií! Při pohledu na potřeby k malování, převleky a další věci se většinou nechají strhnout ke hře i tišší členové skupiny. Není jistě nutné mluvit o výhodách precizní přípravy.

Během společné tvořivé práce je úkolem vedoucího dávat pozor, aby konkrétní prezentace opravdu ztvárňovala dopolední zážitky nebo jejich části. Často je pro samotného vedoucího překvapením, jak počáteční chaos opadá a skupina pracuje společně od prvního nápadu po poslední zkoušku. Také ale někdy dochází k tomu, že skupiny mají bez cíleného vedení ze strany vedoucího extrémní potíže především v koordinaci a realizaci svých nápadů.

2. 4. Prezentace

Pokud je všechno naplánováno, vyzkoušeno, namalováno a ztvárněno, může prezentace začít. Vhodně zvolené místo – „přírodní“ lesní – se postará o tu správnou atmosféru.

Otevření prezentací se zahajuje krátkým pozdravem vedoucího, který všechny přítomné srdečně přivítá.

V jakém pořadí skupiny vystoupí, není dáno a většinou se to určí až krátce před začátkem. Popsat průběh prezentace přesněji je víceméně nemožné, neboť každá skupina je jedinečná a člověk je překvapen tím, na co všechno mohou děti přijít. Alespoň jednou vyzkoušet něco nad rámec školních osnov a mít odvahu představit něco vlastního, na čem se podílela celá skupina – často s pychou!

2. 5. Příklady prezentací

2. 5. 1. Rostlinná skupina:

- výstava jednotlivých rostlin a jejich pater v lese (s obrázky)
- hra s hrací kostkou s různými úkoly a otázkami k tématu dopoledne
- kvíz, ve kterém jsou zahrnuty různé body probírané během dopoledne
- divadelní představení:
 - k bytí a zániku v přírodě
 - k různým rostlinám v lese a jejich nárokům na stanoviště (děti se mohou převléknout jako rostliny, některé jako stromy).
 - k různým vztahům mezi zvířaty a rostlinami plyn – CO₂ a kyslík jsou symbolizovány různobarevnými míči a jsou hozeny mezi rostliny a zvířata. Potom je ztvárněn proces fotosyntézy.
 - malé dítě jde se svým dědečkem do lesa na procházku a vidí různé rostliny (představují je žáci). Dítě chce utrhnout rostlinu, ale je dědečkem poučeno, že jsou v národním parku a proč je lepší nechat rostliny růst. Po chvíli se objeví oba opět na jevišti: dítě vyrostlo a jde se svým zestárlým dědečkem do lesa na procházku. Poznávají místo, kde již před několika lety jednou byli a mluví o změnách („Podívej, ten malý strom je nyní docela velký a ten starý je vyvrácený.“)
 - k problému odpadků v lese: Mladý bukový les (ztvárněn převlečenými dětmi s větvíčkami buku) se těší ze svého života a jsou zde také nějaká zvířata (opět ztvárněna dětmi). Najednou přijede do lesa auto s turisty (stromy kašlou), udělají si piknik a následně odjíždějí, aniž by s sebou vzali svoje odpadky.

- Psaní a přednášení pohádek: „malinký stromeček“ se stává živým a objevuje les. Na začátku – ještě ve formě semene – je schován veverkou do škvíry pod pařezem. Tam jej veverka zapomene, semínko vyklíčí a stromeček putuje, protože se nemůže rozhodnout, kde by nejraději stál.

2. 5. 2. Skupina stopařů zvířat:

- Ztvárnění sítě vztahů pomocí divadelní hry (žáci jsou převlečeni jako zvířata a předvádějí, jak jsou na sobě navzájem závislí).
- Skupina se zaměří na ztvárnění imitací zvuků a typického chování zvířat; přihlížející hádají, jaké zvíře představují.
- Samostatně vymyšlený příběh, ve kterém se žáci pohybují (např. „Lesník na své ranní prohlídce lesa“).
- Zvířata jednotlivě vyprávějí o svém životě v lese a ukazují svoje stopy.
- Profesor na univerzitě „U krásné přírody“ přichází na lesní expedici a vypráví svým studentům, co našel.
- Žáci vytvoří výstavu.
- Skupina připraví lesní módní přehlídku s kůžemi, peřím, listím, kapradinami apod.
- Žáci hrají podle vlastního scénáře televizní vysílání.

2. 5. 3. Půdní skupina:

- Výstava půdních živočichů a půdního profilu
- Nakreslený koloběh živin a nalepené listy v různých stádiích rozkladu
- Divadelní hra:
 - k životnímu společenstvu v půdě a jejímu významu pro rostliny
 - půdní živočichové společně vaří na společném lesním sněmu. Od stromů dostanou „zeleninu“, zatímco plastový odpad jim přináší velké bolesti břicha
- Hádanková hra ke ztvárnění různých půdních živočichů a procesů rozkladu
- Vytvoření smyslové stezky s různými typy půdy (podle fantazie)
- Skupina si vymyslí pohádku, do které jsou vhodně zabudována pojmenování pobytových znamení zvířat. Pouze některá se ukáží (např. pero káně lesní, parůžek srnce).

Doporučení:

Lesní zážitkový den nemůže samozřejmě hned od základu změnit vztah dítěte k životnímu prostředí či jeho budoucí chování a způsob života. Sluchátka k MP3 vyndá již při návratu k autobusu, ale přece... Nadšení při objevování přírody, zářící oči, když pozoruje klubající se vážku nebo když může ukázat na své ruce pavouka, kterého se na začátku bál a pocíťoval k němu odpor - to jsou neklamné znaky, že prožitý zážitkový den je možností, jak ukázat mladé generaci krásu a přivést ji k úžasu nad dokonalostí přírody. Tím pak v ochraně přírody najdou smysl a budou její ochranu považovat za nutnost. Zde platí heslo:

„Teprve když znám, ocením a když ocením, tak chráním“. Jednoduše: „Poznej a chraň!“

Vycházky s velkými skupinami

*Lidi neznepokojují věci, které se dějí,
ale úvahy o nich.*

Epiktet

Vycházky s velkými skupinami

K tématu „Vycházky s velkými skupinami“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Příklady vycházek

A. Úvod do kapitoly

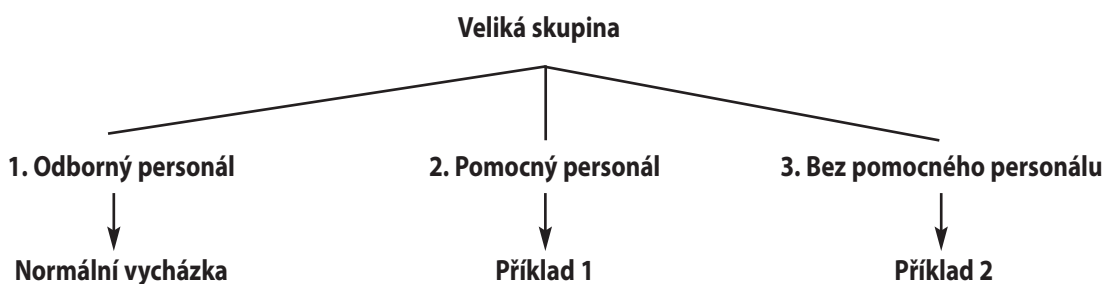
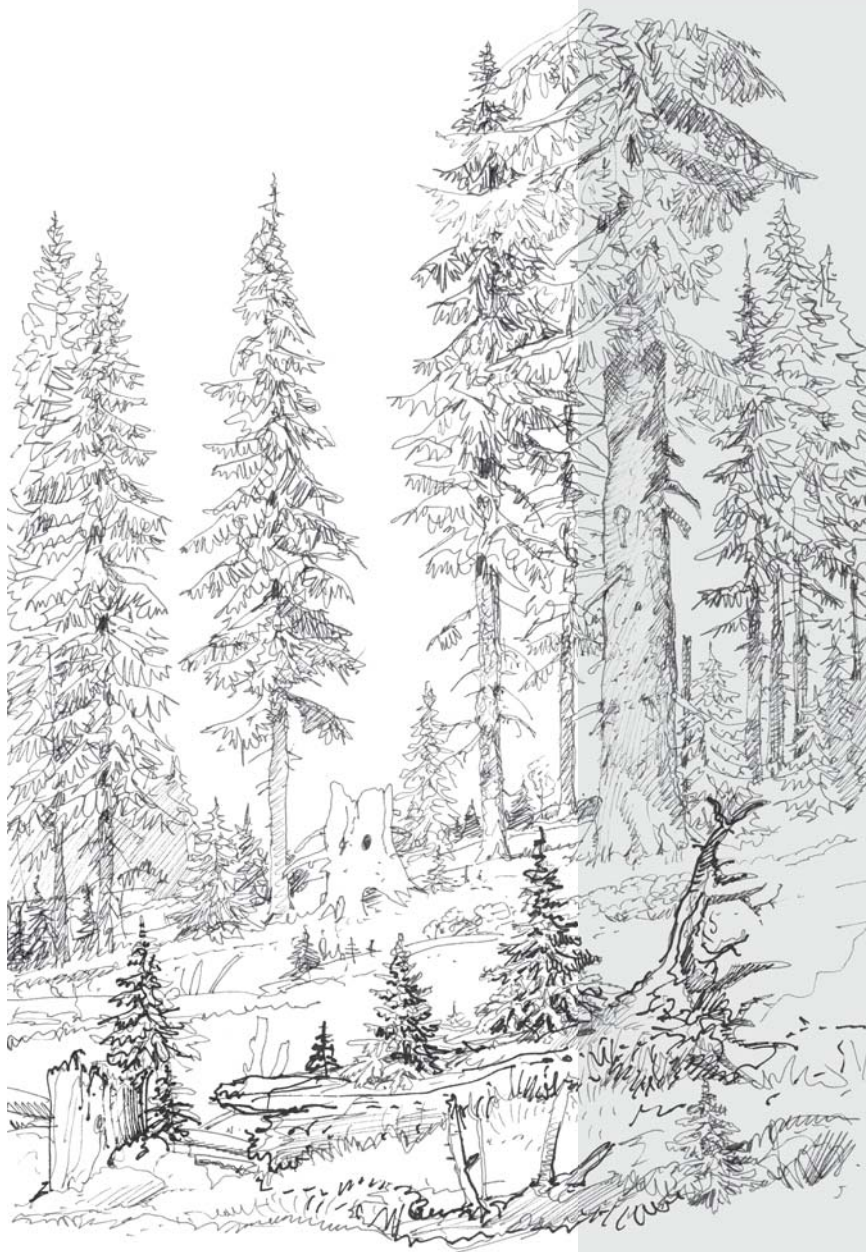
Mezi obavami, které se při lesních vycházkových akcích objevují, patří: „Co udělám, když bude skupina příliš velká?“

Počet, při kterém můžeme skupinu označit za velkou, je ovšem individuální. Při některých vycházkách stačí 10 účastníků, jindy nastává problém až při 30 účastnících.

Jak jste již mohli vidět v **přehledu aktivit**, bývá pravda většinou někde uprostřed. Velice málo aktivit funguje s více než 30 účastníky, u většiny aktivit leží horní hranice pod tímto počtem, u některých již při 10 účastnících. Optimální velikost skupiny je většinou mezi 10 až 15 účastníky.

Jak řešit situaci, je-li účastníků více?

Zásadně se nám zde nabízejí tři možné situace (viz obrázek níže):

1. Nejjednodušším řešením by bylo, pokud byste získali ještě druhého nebo třetího vedoucího. To je v praxi méně složité, než se vám může zdát. Vždy se vedle kolegů hodí také praktikanti. V těchto případech můžete velkou skupinu rozdělit do smysluplných menších skupinek (viz **Vstup 7** – „Kdo s kým?“) a vést normální vycházku.

2. Vedle vlastních kolegů se dají využít také cizí pomocné síly jako učitelé, vedoucí skupin, předškolní děti, rodiče dětí. Pomoc těchto lidí může být bezproblémová pouze tehdy, pokud úvod, provedení a vyhodnocení aktivit nevyžaduje lesnické znalosti.

Pomocí vhodné kombinace střídavě odborných (vámi uvedených) a neodborných (uvedených vašimi pomocníky) aktivit můžete vytvořit dobrou vycházku i s velkou skupinou.

Jak může vycházka s mnoha účastníky a s dostatkem pomocníků vypadat, ukazuje **Příklad 1**. Při podrobném prohlédnutí návodu sami jistě najdete aktivity, které mohou být provedeny doprovodnou osobou (za předpokladu, že má všechny důležité informace). V tomto případě je důležité pomocníky předem seznámit s průběhem vycházky i s jednotlivými aktivitami, které budou s dětmi provádět, případně jim nakopírovat a předat potřebné materiály, aby se s nimi mohli dobře seznámit.

3. Co ale dělat, když nemáte žádné pomocné síly? Stejná otázka nastává i tehdy, když není přesně stanoven počet osob (např. po zveřejnění informace v novinách) a přijde více účastníků, než jste očekávali. Jaké možnosti máte, když stojíte sami před 40 účastníky, ukazuje **Příklad 2**.

Nejpozději na tomto místě jste si pravděpodobně všimli, že vycházka s velkou skupinou vyžaduje v přípravách více pozornosti a stojí více času. Intenzivní přípravou se vyvarujete stresu, který se objevuje při nešťastných „masových“ akcích.

B. Příklady vycházek

VYCHÁZKY S VELKÝMI SKUPINAMI

Příklad 1

Dostatek pomocného personálu pro vytvoření skupin s počtem do 15 účastníků.

1. Příprava

1. 1. S možností předem se domluvit

Při poradě můžete své pomocníky uklidnit tím, že nebudou muset dělat žádné odborné úkoly. Potom představte jednoduché hry a aktivity, které je snadné pochopit a mohou je uskutečnit. Již při poradě dejte všem kopie podkladů k těmto aktivitám. Společně byste měli připravit větší množství aktivit, než byste chtěli provést při vycházce s velkou skupinou. Pak si mohou vaši pomocníci vybrat možnosti, které se jim osobně více líbí a vy sami zůstanete flexibilní.

1. 2. Bez možnosti předběžné porady

Vaše skupina se setká s vedoucími skupin až při vycházce. Pak má smysl dělit skupinu pouze tehdy, pokud je vedoucí na tuto situaci z předešlé domluvy připraven nebo je velmi flexibilní. S touto skutečností seznámte skupinu až při pozdravení, pak se v některých případech stává, že chce někdo pomoci. Čas na krátkou domluvu můžete vytvořit tím, že skupinu na začátku zaměstnáte např. aktivitou **Vstup 2** – „Orlí hnízdo“.

Při prvních úvahách o dělení velké skupiny na skupiny menší si musíte udělat jasno, která skupina vás chce mít jako průvodce. Špatná je otázka: „Která skupina chce ke mně?“ – „Kdo chce k panu/paní X?“ Pravděpodobně všichni budou chtít k vám jako k odborníkovi a zbytek skupiny je zklamán, popř. má obavu, že o něco přijde. Proto musíte během vycházky počítat s výměnou skupin a účastníkům to oznámit. Rozdělení velké skupiny by mělo proběhnout pomocí aktivity (viz **Vstup 7** – „Kdo s kým?“). Pokud nenajdete žádnou podporu, musíte skupinu vést sami, konkrétní tipy najdete v **Příkladu 2**.

2. Průběh

Možný způsob provedení aktivit je tzv. systém stanišť. Každý vedoucí převezme část cvičení a aktivitu, kterou na stejném místě opakuje se všemi malými skupinami. Velkou výhodou je, že žádný účastník nemá pocit, že by mu bylo něco odepřeno.

Menší nevýhodou je, že vy a vaši pomocníci musíte provádět dvakrát – někdy i vícekrát – přesně stejnou aktivitu.

K tomu ještě několik rad z praxe: abychom zamezili nesoustředěnosti skupiny, je smysluplné, aby menší skupiny pracovaly bez vzájemného vizuálního kontaktu. Nevýhodou je, že vedoucí nemají možnost se domluvat. Případných problémů se můžete vyvarovat tím, že si domluvíte přesný časový rozvrh a dodržíte také to, že se skupiny mění na stanovištích ve směru hodinových ručiček a všichni vedoucí mají u sebe přesný plán průběhu aktivit. Je-li to nutné, také plán umístění jednotlivých stanišť. Pokud jsou některé skupiny hotovy dříve než ostatní, **neměly by začínat novou aktivitu**, nýbrž by se měly vrátit do „orlího hnízda“ (či na jiné předem domluvené místo srazu), aby nerušily ostatní.

Při rozdělování aktivit dbejte na to, abyste převzali odbornou část (základní vědomosti, provedení, objasnění, shrnutí apod.), zatímco vaši asistenti převzou všeobecnou část.

Při strukturování vycházky byste měli dbát na to, aby vaši partneři pracovali ve stejné tematické oblasti, jinak by mohlo dojít ke ztrátě tématu vycházky. Není vhodné nechat v jedné skupině provádět vaše pomocníky například téma půda, pokud vy předáváte své skupině základní informace například k tématu voda. Při výměně skupin by pak vznikla řada aktivit, které spolu nemají žádnou souvislost.

Další potíže mohou vzniknout při volbě takových aktivit, které na sebe bezprostředně nenavazují. Při výměně skupin pak chybějí buď základní informace, nebo nutná příprava. Všechny aktivity musí být z jedné tematické oblasti. Všechny aktivity by měly také trvat zhruba stejně dlouho. Je nevýhodné, když musí skupiny při výměně čekat.

Začněte a ukončete vycházku tak, aby byly skupině nabídnuty společné aktivity, např. jako vstup bez tématu: **Vstup 2** – „Orlí hnízdo“, **Motivace 8** – „Hra s tyčemi“, **Ekosystém les 1** – „Zvířecí hádanky“, nebo jako závěr: **Závěr 1** – „Malířská paleta“, **Závěr 2** – „Výroba lesní dýmky“, **Závěr 4** – „Lesní pošta ode mě“. Vhodné jsou také všechny aktivity vyjmenované v **Příkladu 2**.

V další části naleznete aktivity vhodné pro systém stanovišť podle jednotlivých stěžejních bodů. (Římské číslice označují stanoviště). Aktivity pod bodem III byste měli uvést sami.

Vycházka s velkou skupinou může vypadat následovně:

1. Stěžejní téma – „Strom“:

- Vstup: **Strom 4** – „Skřítek fotosyntézy“
- I. **Strom 1** – „Zrcadlová stezka“ + **Strom 14** – „Setkání se stromem“
 - II. **Strom 8** – „Poznávání stromů podle kůry“ + **Strom 10** – „Jehličnaté stromy podle hmatu“
 - III. **Strom 18** – „Představení stromu“
- Závěr: **Strom 12** – „My jsme strom“

2. Stěžejní téma „Ekosystém les“:

- Vstup: **Motivace 7** – „Blecha – ptáček – pavouk“
- I. **Ekosystém les 3** – „Ukrytí – odhalení“
 - II. **Ekosystém les 7** – „Veverka v zimě“
 - III. **Ekosystém les 2** – „Po stopách živočichů“ nebo
 - I. **Ekosystém les 5** – „Tichá šoulačka“ + **Ekosystém les 6** – „Netopýr a noční můra“
 - II. **Ekosystém les 15** – „Přírodní pexeso“
 - III. **Vstup 3** – „Kdo jsem?“ + **Ekosystém les 4** – „Všechno spolu souvisí“
- Závěr: **Motivace 1** – „Mapka zvuků“

3. Stěžejní téma „Půda“

- Vstup: **Půda 3** – „Po stopách půdních živočichů“
- II. **Půda 1** – „Lesní půda prožitkem“ + **Půda 2** – „Bosá housenka“
 - III. **Půda 5** – „Až opadá listí“ + **Půda 6** – „Půdní žebřík“
- Závěr: **Půda 11** – „Test eroze“ nebo **Půda 12** – „Sklenice na žížaly“

Na závěr všech stěžejních témat se nabízí **Ekosystém les 14** – „Sovy a vrány“ s odpovídajícími otázkami.

VYCHÁZKY S VELKÝMI SKUPINAMI

Příklad 2

Máte více než 30 účastníků a nemáte k dispozici pomocný personál.

Existují aktivity, které jsou vhodné také pro velké skupiny (viz číslo 1). Přesto je pro vás jako vedoucího skupiny obzvláště problematické (pozornost, disciplína, shromáždění skupiny při informování, hlasitost vašeho přednesu) provádět aktivity s celou skupinou. Proto byste měli nasadit bezpodmínečně skupinové práce (viz číslo 2).

1. Aktivity vhodné pro velké skupiny

1. 1. Vstup:

Vstup 2 – „Orlí hnízdo“

Ekosystém les 1 – „Zvířecí hádanky“

Vstup 3 – „Kdo jsem?“

1. 2. Motivace:

Motivace 1 – „Mapka zvuků“

Motivace 6 – „Kočka a myš v labyrintu“

Motivace 8 – „Hra s tyčemi“

Motivace 9 – „Ty jsi má židle“

Motivace 11 – „Tady něco nehraje!“

Strom 14 – „Setkání se stromem“

1. 3. Nabídka orientovaná na témata:

Strom 12 – „My jsme strom“

Strom 16 – „Frotáž kůry“

Trvale udržitelné hospodaření 1 – „Dřevo je všude“

Ekosystém les 14 – „Sovy a vrány“

Půda 10 – „Propustnost půdy!“

Půda 11 – „Test eroze“

Půda 12 – „Sklenice na žížaly“

1. 4. Závěr:

Závěr 1 – „Malířská paleta“

Závěr 2 – „Výroba lesních dýmek“

Závěr 3 – „Momentka na závěr“

Závěr 4 – „Lesní pošta ode mne“

Motivace 2 – „Fotoaparát a fotograf“

2. Doporučení a možnosti skupinové práce bez vedoucího

2. 1. Organizace

→ Vytvoření skupin, viz **Vstup 7** – „Kdo s kým?“

→ Domluvte se na společném signálu (zavolání, hvizd, píšťalka), nebo stanovte přesný čas, kdy se skupiny vrátí zpět na místo srazu.

→ Oznamte také nějakou „atrakci“ nebo „překvapení“, které ukážete, až se všechny skupiny vrátí (např. liščí noru, možnost pozorovat zvířata, pohlednice apod.).

→ Případně můžete také určit mluvčího skupiny, který je zodpovědný za disciplínu skupiny a za dodržení smluveného času.

2. 2. Sestavení skupinové práce

Motivace a informace:

→ Účastníci jsou motivováni ke spolupráci (v rámci této činnosti vedoucí sám ukazuje nějaký atraktivní objev) a všichni obdrží přesné (eventuálně písemné) instrukce.

Pracovní fáze:

→ Účastníci pracují samostatně, popř. jsou podpořeni podle potřeby vedoucím vycházky (informační podpurný bod).

Fáze vyhodnocení:

→ Účastníci představí všem (velký kruh vsedě, eventuálně orlí hnízdo) své výsledky. Úkolem vedoucího vycházky zůstává starat se o to, aby se všichni účastníci dostali postupně ke slovu a aby doplnili objevené výsledky, které vytvoří celkový obraz.

→ Malé skupiny mohou ukázat své výsledky v rámci obchůzky celé velké skupiny. Zde se nabízejí k využití malé značkovací stužky, kterými označí malé skupiny své objevy.

Zajištění objevů/výsledky zkoumání:

→ Pokud si chtějí účastníci vzít s sebou své objevy, pak dejte k dispozici vhodná transportní plátna a podejte informace ohledně dalšího ošetření.

2. 3. Praktické návrhy:

- ➔ Následující přílohy vám nabízejí čtyři strukturované skupinové práce (ve formě odpovídajících předloh pro kopírování) s obsahy:
 - seznámení s lesem (Příloha 1a, 1b)
 - lesní hledání (Příloha 2a až 2d)
 - hledání fantazie (Příloha 3)
 - diapozitivy ročních období (Příloha 4)
- ➔ Časová náročnost každé skupinové práce je kolem 20 minut.
- ➔ Cílem je ve skupinkách vyřešit úkoly a odpovědět na otázky, které jsou uvedeny na kartičkách (hádky apod.) a představit zbylým účastníkům skupiny své odpovědi.
- ➔ Vždy podle věku a vědomostí účastníků může být prezentace odpovědí provedena vedoucím vycházky nebo členy skupinky.
- ➔ Úkoly lesního objevování můžete nalepit na pohlednice nebo kartičky formátu A5 a zalaminovat (a tím i vícekrát použít) nebo předem v dostatečném množství nakopírovat.

Objevování lesa

Objevování lesa, skupina 1

- Skupina má tři sklenice se šroubovacím uzávěrem, kelímkovou lupu a lupu normální.
- Úkolem skupiny je objevit a chytit pět rozdílných malých živočichů, kteří žijí v lesní půdě.
- Zacházejte se zvířaty opatrně!
- Pokud objevíte ještě něco zajímavého, můžete to samozřejmě také přinést.

K popřemýšlení

- Čím se živí tito živočichové v lesní půdě?
- Jaké úkoly v lese plní?
- Umíte určit tyto živočichy?
- Pojmenujte je vhodnými vymyšlenými jmény!

Objevování lesa, skupina 2

- Vaším úkolem je sebrat čtyři kusy kůry různých lesních stromů. Nejlépe bude, když kůru vezmete z poražených nebo odumřelých stromů. Zde ji také můžete nejlépe získat a nemusíte zraňovat žijící stromy.

K popřemýšlení

- K čemu potřebuje strom kůru?
- Je kůra u všech lesních stromů stejná?
- Z jakých druhů stromů jste nasbírali kůru?

Objevování lesa

Objevování lesa, skupina 3

- Vaším úkolem je najít pět různých malých rostlin, které rostou pod velkými lesními stromy. Prosím, nic netrhejte, ale označte místa značkovacími stužkami, které jste dostali.

K promyšlení

- Jaké rostliny jste našli?
- Promyslete si vhodná vymyšlená jména!
- Do jaké výšky mohou tyto rostliny vyrůst?
- Které rostliny se vám nejvíce líbí?

Objevování lesa, skupina 4

- Vaším úkolem je najít pět rozdílných stop zvířat, která žijí v lese.
- Pokud jste našli stopu, označte ji značkovací stužkou na příslušném místě.
- Dávejte také pozor, abyste ani vy nezanechali nějaké stopy.
- Rada: různá zvířata zanechávají různé stopy: otisky kopýtek, trus, stopy požerků na listech a větvíčkách, rozpadlé šišky jedle, otvory ve stromech atd.

K promyšlení

- Kdo tyto stopy zanechal?

VYCHÁZKY S VELKÝMI SKUPINAMI

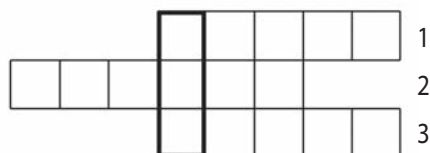
Příloha 2a

Lesní pátrací hra

- Rostlina, kterou máte najít, je typickým obyvatel-
lem lesa.
První rok má jenom dva listy.
Může být vysoká až 30 metrů a má tolik listů, že
se nedají spočítat.
Může se dožít až 300 let.
Denně sedíte ve škole na surovině, kterou tato
rostlina poskytuje.
Semeny rostliny se živí veverky, myši, holubi, soj-
ky, srnci a jiná zvířata v lese.
Její vrchní vrstva je šedivá a relativně hladká.

- Prosím přineste při hledání s sebou:
- malou větvičku
 - list
 - semeno

- Abyste viděli, že jste našli správnou rostlinu, vy-
luštěte následující křížovku, ta vám prozradí jmé-
no rostliny:

1. Jiné označení slova „kůra“
2. Plod – např. u rajčete, okurky
3. Část rostliny rostoucí v zemi

- Nakreslete vzhled hledané rostliny a vzhled listu.

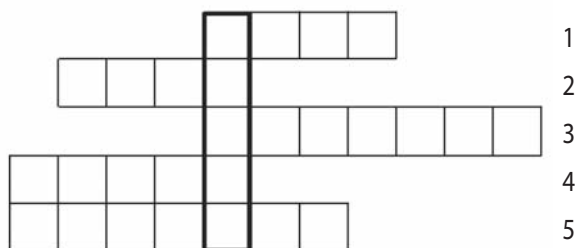
Příloha 2b

Lesní pátrací hra

- Rostlina, kterou máte najít, roste především
v blízkosti vody.
Roste velice rychle a ve svém sedmém roce živo-
ta je tak velká, jako jste vy.
Dožívá se dvou set let a dosahuje výšky až 40
metrů.
Její listy, které v zimě opadávají, připomínají peří.
Její pupeny jsou v zimě černé, proto byla dříve
spojována s čertem.
Podle plodů můžeme rozpoznat samčí a samičí
rostliny, nejlépe v zimě.

- Přineste s sebou:
- malou větvičku
 - list
 - kousek kůry (z odumřelé rostliny)

- Abyste se ujistili, že jste našli správnou rostlinu,
vyluštěte následující křížovku, ta vám prozradí
její jméno:

1. Roční období
2. Životně důležitá látka pro rostliny
3. Část rostliny, kde jsou ukryta vajíčka
4. Plod jehličnatých stromů
5. Samčí pohlavní ústrojí u rostlin

- Nakreslete vzhled hledané rostliny a vzhled listu.

VYCHÁZKY S VELKÝMI SKUPINAMI

Příloha 2c

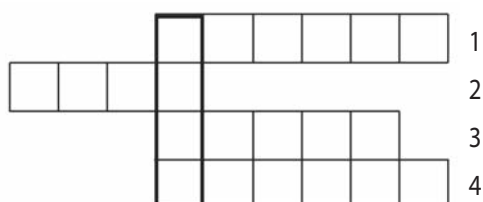
Lesní pátrací hra

→ Domovem rostliny, kterou máte najít, je horský les. Najdeme ji dnes v celé střední Evropě. V prvním roce života dosahuje nanejvýš 5 cm, když vyrostе, dosahuje výšky do 50 metrů. Její „listy“ jsou krátké, velmi tenké a zelené. Jsou pokryty vrstvou vosku a malinko píchají, když je vezmete do ruky. Většina střešních krovů je právě z jejího dřeva.

→ Přineste s sebou:

- malou větvíčku
- list
- kousek kůry (z odumřelé rostliny)

→ Abyste se ujistili, že jste našli správnou rostlinu, vylustěte následující křížovku, ta vám prozradí její jméno:

1. Zdroj energie pro fotosyntézu
2. Listnatý strom
3. Rostlina rostoucí u rybníků
4. Vrchol stromu

→ Nakreslete vzhled hledané rostliny a vzhled jejího listu.

Příloha 2d

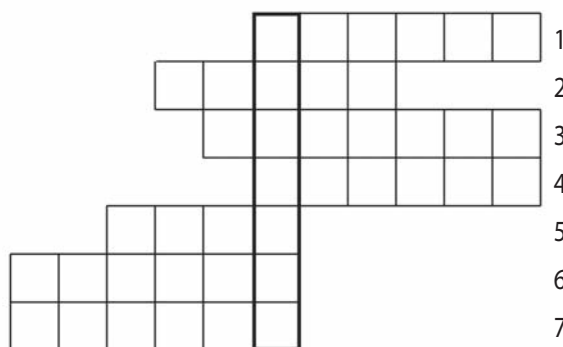
Lesní pátrací hra

→ Rostlina, kterou máte objevit, patří k „talentovaným šplhačům“ mezi rostlinami. Šplhá po stromech až do výšky 20 metrů. V létě i v zimě si ponechává své listy, které mají často velmi krásný vzorek. Roste ráda na vlhkých stanovištích s mírným klimatem. Může dosáhnout věku až 450 let.

→ Prosím přineste s sebou:

- list
- malý kousek větvíček nebo výběžku

→ Abyste se ujistili, že jste našli správnou rostlinu, vylustěte následující křížovku, ta vám prozradí její jméno:

1. Rostliny se zeleným stonkem, které se tvoří a odumírají v jednom roce
2. Část rostliny rostoucí v zemi
3. Označení „listů“ u jehličnatých stromů
4. Střední část pestíku
5. Jiný název pro rašeliniště
6. Stonek bylin
7. Květenství

→ Nakreslete vzhled rostliny a vzhled listu.

VYCHÁZKY S VELKÝMI SKUPINAMI

Příloha 3

Pátrání a fantazie

- Pokuste se společně najít a objevit následující věci a dejte jim vhodné vymyšlené jméno.
- Přineste své objevy a představte je vaší skupině.

1. Něco měkkého nebo plyšového (vymyšlené jméno).
2. Něco, co vás nejvíce dojalo (pozor: žádná zvířata!) – vymyšlené jméno.
3. Přirozený sběrač vody – vymyšlené jméno.
4. Nějaký důkaz toho, že tu žijí lidé – vymyšlené jméno.
5. Něco, co voní lesem – vymyšlené jméno.
6. Něco hezkého – vymyšlené jméno.
7. Něco těžkého – vymyšlené jméno.
8. Něco lehkého – vymyšlené jméno.
9. Něco užitečného – vymyšlené jméno.
10. Něco tvrdého – vymyšlené jméno.
11. Něco studeného – vymyšlené jméno.
12. Něco dlouhého – vymyšlené jméno.
13. Něco krátkého – vymyšlené jméno.
14. Něco mladého – vymyšlené jméno.
15. Něco tajemného – vymyšlené jméno.
16. Něco červeného – vymyšlené jméno.
17. Něco zeleného – vymyšlené jméno.
18. Něco mokrého – vymyšlené jméno.
19. Něco suchého – vymyšlené jméno.

Tuto přílohu zkopírovat jako pracovní list pro každou skupinu!

Příloha 4

Diapozitivy ročních období

Úkoly:

Rozdělte ve skupině témata:

- jaro
- léto
- podzim
- zima

Popis aktivity viz **Závěr 10** – „Lesní projekce“.

Obdobně obdrží účastníci úkoly vytvořit rozdílná roční období.

Rodinné vycházky

Společné objevování tajemství lesa

Rodinné vycházky

K tématu „Rodinné vycházky“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Příklady vycházek

část 1. Naladění a seznámení

část 2. Cesta smysly a fantazií

část 3. Bytí a zánik

část 4. Společné obydlí lesa

část 5. Lesní umění prožitkem

A. Úvod do kapitoly

Obzvláště zajímavou cílovou skupinu představují rodiny. Jak pro rodiče, tak i pro děti bývá často trvalým zážitkem, když mohou společně všemi smysly objevovat les. Často jsou děti při přesném pozorování a objevování úspěšnější než jejich rodiče.

Tato „vzorová vycházka“ má sloužit jako pomocník k sestavení rodinné vycházky. Zde popsané aktivity se již mnohokrát osvědčily.

Důležité je, aby vycházka byla přizpůsobena dětem, tedy všechno musí být objasněno tak, aby děti porozuměly. Rodinná vycházka by neměla přesáhnout dobu 2,5 až 3 hodin. Proto je nutné vybrat z následujících aktivit.

Naladění a seznámení (část 1)

Právě při účasti malých dětí se z **části 1** – „Naladění a seznámení“ dobře hodí aktivita **Ekosystém lesa 1** – „Zvířecí hádanky“ a následovat může **Vstup 3** – „Kdo jsem?“. Děti baví vžívat se do rolí zvířat. Pro vedoucího vycházky se nabízí možnost všechny oslovit „jménem“. U starších účastníků je možné začít s aktivitou **Vstup 1** – „Pavoučí síť“, opět následovanou aktivitou **Vstup 3** – „Kdo jsem?“.

Cesta smysly a fantazií (část 2)

Z **části 2** – „Cesta smysly a fantazií“ může být zvolena jedna aktivita. Na aktivitu **Vstup 4** – „Můj lesní poklad“ dobře navazuje aktivita **Půda 2** – „Bosá housenka“ či **Strom 14** – „Setkání se stromem“.

Bytí a zánik (část 3)

Pro tuto část je velice vhodná aktivita **Rodinné vycházky 4** – „Od trpaslíka k obrovi“ či aktivita **Strom 12** – „My jsme strom“, která je oblíbena u malých i velkých účastníků.

Společné obydlí lesa (část 4)

Aktivity v **části 4** – „Společné obydlí lesa“ prohlubují odborné znalosti o životním prostoru lesa a vyžadují velice přesné pozorování. Děti a mládež se velice rádi ukazují jako „výzkumníci přírody“, např. při aktivitě **Rodinné vycházky 7** – „Pozorování mravenců“ či při aktivitě **Ekosystém lesa 2** – „Po stopách živočichů“.

Lesní umění prožitkem (část 5)

Jednou ze dvou aktivit **Motivace 2** – „Fotoaparát a fotograf“ nebo **Závěr 1** – „Malířská paleta“ můžeme rodinnou vycházku dobře ukončit. Umělecké ztvárnění viděného vyžaduje vnímání přírody a vzniká „umělecké dílo“, které si mohou vzít účastníci domů.

B. Příklady vycházek

Část 1 – Naladění a seznámení

Začátek každé vycházky je rozhodující pro její celkový průběh, neboť platí, že je zapotřebí vyvolat napětí a koncentraci, které musí skupina vnímat a cítit. Doporučení k tomuto tématu najdete v kapitole II – **„Základní typy k lesním vycházkám“** a III – **„Vstup – motivace – závěr“**.

„Pojďte se mnou. Zvu vás na cestu lesem, kde se skrývá mnoho překvapení. Budeme si spolu hrát, zkoumat a kouzlit. Začneme hádankou.“

RODINNÉ VYCHÁZKY 1

Datlí hádanka

Cíl:	vzbudit pozornost a napětí, seznámit se s vedoucím, navodit základní téma, rozšířit vědomosti
Věk účastníků:	od pěti let
Čas:	10 až 20 minut
Materiál:	obrázek datla

Průběh:

Vedoucí se převtělí do role datla a vypráví všechno zajímavé o sobě (podrobné ztvárnění najdete v **Ekosystém les 1** – „Zvířecí hádanky“):

„Dobře poslouchejte. Kdo z vás ví, kdo jsem, dejte si prst na nos, zůstaňte ale tiše jako myšky. Na závěr řekneme všichni dohromady nahlas, jak se zvíře jmenuje. Většina z vás jistě tohoto živočicha zná z dětských knih či pohádek:

Tedy poslouchejte:

Z pohledu člověka mám každý den velkou horečku, moje teplota je přes 40 stupňů.

Moje nohy mají dva prsty dopředu a dva dozadu.

Když lítám, vypadá můj let jako vlnovka.

Moje silná ocasní péra mi slouží jako podpora při hledání potravy.

Jím především brouky, kteří žijí ve dřevě, ale také mravence a bobule.

Moje hnízdo je malá dutina ve stromě, kterou si sám vyrábím.

Můj velký špičatý zobák mi slouží jako dláto.“

Jednotlivé znaky by měly být doprovázeny pohybem rukou a na konci představení bychom měli všechno ještě jednou shrnout. Poté, co všichni najdou řešení, řeknou nahlas „datel“:

„Dobře – jsem datel. Na tomto obrázku vidíte, jak doopravdy vypadám. Kdo jste vy, se dozvíte hned. Předtím vám ale ukážu nějaké své stopy.“

Datlí strom, který musí děti najít, se stává místem nápadů pro velké množství zajímavých informací o tomto zvířeti (např. srovnání potravního a hnízdního stromu, proč nemá žádné bolesti hlavy). Tak se vedoucí stává datlem. Teď ukáže dětem les!

RODINNÉ VYCHÁZKY 2

Kdo jsem?

Cíl:	seznámit se, navázat vztahy, rozšířit vědomosti (základní ekologické pojmy)
Věk účastníků:	od 5 let
Čas:	20 minut
Materiál:	kolíčky na prádlo, pohlednice, obrázky zvířat

Průběh:

Tato hra se dobře hodí ke vzájemnému seznámení (přesný průběh **Vstup 3** – „Kdo jsem?“). Poté, co jsme připevnili pohlednice všem na záda, dáme účastníkům za úkol zjistit pomocí jednoduchých otázek (např. „Mám kožich?“ nebo „Mám čtyři nohy?“), o jaké zvíře se jedná. Na otázky lze odpovídat pouze ano – ne, musí být tedy správně kladeny. Účastníci se musí odvážit k navázání kontaktu i s dalšími ze skupiny. Když se setkají dva noví hráči, nejprve se představí svým jménem, potom se začnou ptát. Kdo si myslí, že ví, kdo je, řekne jméno zvířete a pokud odpoví správně, dá si pohlednici dopředu. Pokud se někomu nedaří jeho zvíře uhádnout, povolíme mu nápovědu.

Při závěrečném kole, při kterém by měli na sebe všichni dobře vidět, jde o shromáždění všech názorů, vědomostí a otázek o příslušných obyvatelích lesa. Cílem tohoto stádia hry je poukázat na propojení či na vztahy mezi jednotlivými zvířaty.

„Kdo z vás je na jídelníčku rysa? Kdo potřebuje datla? Ano ty, ty jako netopýr bydlíš v mých opuštěných dutinách jako nový nájemník.“

Rozhovor by neměl být příliš dlouhý. Výsledkem je, že všichni lesní obyvatelé tvoří dané a komplexní společenstvo, a tím jsou i součástí lesa. O některých druzích zvířat můžeme diskutovat ještě později.

Část 2 – Cesta smysly a fantazií

RODINNÉ VYCHÁZKY 3 Můj lesní poklad

Cíl:	naladění, přesné sledování, obdiv nad malým pokladem, vnímání smysly, zapojení fantazie
Věk účastníků:	od 5 let
Čas:	30 minut

Průběh:

Při této aktivitě jde každý sám lesem, aby si našel svůj poklad, který se vejde do zavřené dlaně (podrobný popis **Vstup 4** – „Můj lesní poklad“). Před tím, než se všichni rozutečou, musíme ujasnit, že nesmějí vybírat žádná zvířata nebo předměty, které jsou odporné.

„Každý si najde něco hezkého nebo zajímavého, nechte si na to čas a neukazujte svůj poklad jiným.“

Když se opět všichni sejdou, postaví se do kruhu a začnou tím, že všichni svůj poklad se zavřenýma očima pošlou v předem určeném směru po kruhu. Předměty mohou být pouze ohmatávány a očíhávány. Hra končí, když mají všichni zase svůj poklad zpátky. To předpokládá, že každý svůj poklad dobře zná. Nyní každý ukáže svůj poklad s otevřenýma očima, vymění si s ostatními své zážitky, popř. i vymyšlená jména. Vedoucí by měl na tomto místě využít možnost a některé poklady (popř. fenomény) přesněji popsat, například jak žije houba, které zvíře okousalo smrkové šišky atd.

Nic nezahazujeme, neboť všechny poklady můžeme použít spolu s dalšími lesními materiály na vytvoření uměleckého díla.

RODINNÉ VYCHÁZKY 4 Bosá housenka

Cíl:	důvěra, orientace, vnímání smyslů
Věk účastníků:	od 6 let
Čas:	asi 15 minut
Materiál:	šátky na oči
Vnější podmínky:	teplé a suché počasí

Průběh:

„Půjdeš bos po půdě. Zuj si boty, boty tě oslepují. Budeš vnímat cestu svými chodidly“. Musíme nějakým úvodem naladit skupinu kvůli neobvyklému zouvání bot. Se zavázanýma očima následuje utvoření hada jako součást stonožky. Všichni se drží na ramenou nebo v pase (podrobný popis **Půda 2** – „Bosá housenka“).

Hlava, která jako jediná vidí, vede (po předešlé přípravě) zodpovědně stonožku křížem krážem lesem. Čím je cesta rozmanitější, tím je to lepší. Mechový koberec, listí, volná lesní půda nebo malý potůček – všechno je prostřednictvím nohou jinak vnímáno. Na obzvláště zajímavých místech bychom měli udělat přestávku. Na zpáteční cestu sundáme pásky z očí a společně se pokusíme najít cestu, kudy jsme šli. Účastníci si ujasňují pocity a objevují nové věci.

Část 3 – Bytí a zánik

RODINNÉ VYCHÁZKY 5 Od trpaslíka k obrovi

Cíl:	koloběh života, překvapení, překonání předsudků (srovnání s mrtvým dřevem)
Věk účastníků:	od 5 let
Čas:	30 minut
Materiál:	připínáček, semena stromu
Venkovní podmínky:	les se staršími stromy a mrtvým dřevem

Podstatou je to, že stromy jsou ve svém mladém věku trpaslíci, ale vyrostou v obry a dosahují neuvěřitelného věku. Dozvíme se o různých fázích a dimenzích života stromu. Na začátku chceme najít malé stromové „dítě“. Překvapení přijde, když vyndáme semínka stromů.

„Zde v mé dlani jsou malinká semínka, tam je veliký strom. Jak to jenom dělá?“

Sami nebo ve větší skupině mají účastníci najít v okolí velký strom, obejmout ho pažemi a podívat se do koruny. Jak je starý a vysoký? Odhady jsou různé. Od kmene stromu se pokusíme zjistit délku. Pak vyhledáme pařez podobného obvodu a na řezu dřeva nám letokruhy prozradí jeho věk. Pomocí připínáčku vyznačíme vlastní věk (viz **Strom 7** – „Po stopách osudu stromu“).

Následně hovoříme o fenoménu mrtvého dřeva (podrobný popis **Ekosystém les 12** – „Tlející dřevo“). Učíme se, že i toto zdánlivě neživé a nepotřebné dřevo má svou důležitou funkci. Tak ujasníme, že je místem pro nové mladé stromy a že prostřednictvím trouchnivění se uvolňují živiny, které jsou přijímány jinými stromy.

Obzvláště dobře je „zánik“ vidět při trouchnivění. Listy se mohou také vyskytovat v různých stádiích rozpadu. Až nyní je uzavřen koloběh života stromu. Smrt neznamená konec, nýbrž je v mnohém základem nového života.

Také můžeme navázat hrou **Strom 12** – „My jsme strom“, popř. **Strom 14** – „Setkání se stromem“.

Část 4 – Společné obydlí les

RODINNÉ VYCHÁZKY 6 Pozorování mravenců

Cíl:	přesné pozorování, rozšíření vědomostí
Věk účastníků:	od 8 let
Čas:	45 až 90 minut
Materiál:	lupy, případně papíry s otázkami a místem na malování, pastelky

Průběh:

V lese má každý obyvatel lesa svůj speciální úkol, což lze velice dobře pozorovat na mravencích. Pozorování mravenců, které trvá podle intenzity 45 až 90 minut, je vhodné jako hlavní aktivita.

Účastníci jsou rozděleni do malých skupin (cca 5 až 7 osob) a požádáni, aby provedli pozorování na různých mraveništích a v jejich okolí. Mraveniště nesmí být poškozována.

Z čeho se skládá stavba? Nachází se spíše ve stínu, nebo na sluníčku? Kolik má vchodů? Existují mravenčí silnice? Pokud ano, kam vedou a co je jimi dopravováno? Jak se mezi sebou mravenci varují před nepřáteli a narušiteli a jak mezi sebou mluví? Jsou mravenci, kteří lezou po stromech? Pokud ano, co dělají nahoře? Jak přesně vypadá takový mravenec, jsou rozdíly mezi jednotlivými mravenci? Otázky a zase otázky. Výsledky zaznamenávají účastníci písemně a vymění si je mezi sebou. Každá skupina představí krátce ostatním svoje mraveniště a své pozorování. Pro zajímavost můžeme ostatní seznámit s pachem mravenčí kyseliny. Papírový kapesník položený na kratší čas na mraveniště je cítit intenzivně kysele (nechat kapesník kolovat). Položíme na mraveniště modrý květ. Co se stane? Proč zčervená?

Možné rozšíření:

Půda 3 – „Po stopách půdních živočichů“

Část 5 – Lesní umění prožitkem

RODINNÉ VYCHÁZKY 7

Fotograf a fotoaparát

Cíl: uvědomění si smyslů, procítění, umělecká tvorba viděného, překvapení

Věk účastníků: od 5 let

Čas: 30 minut

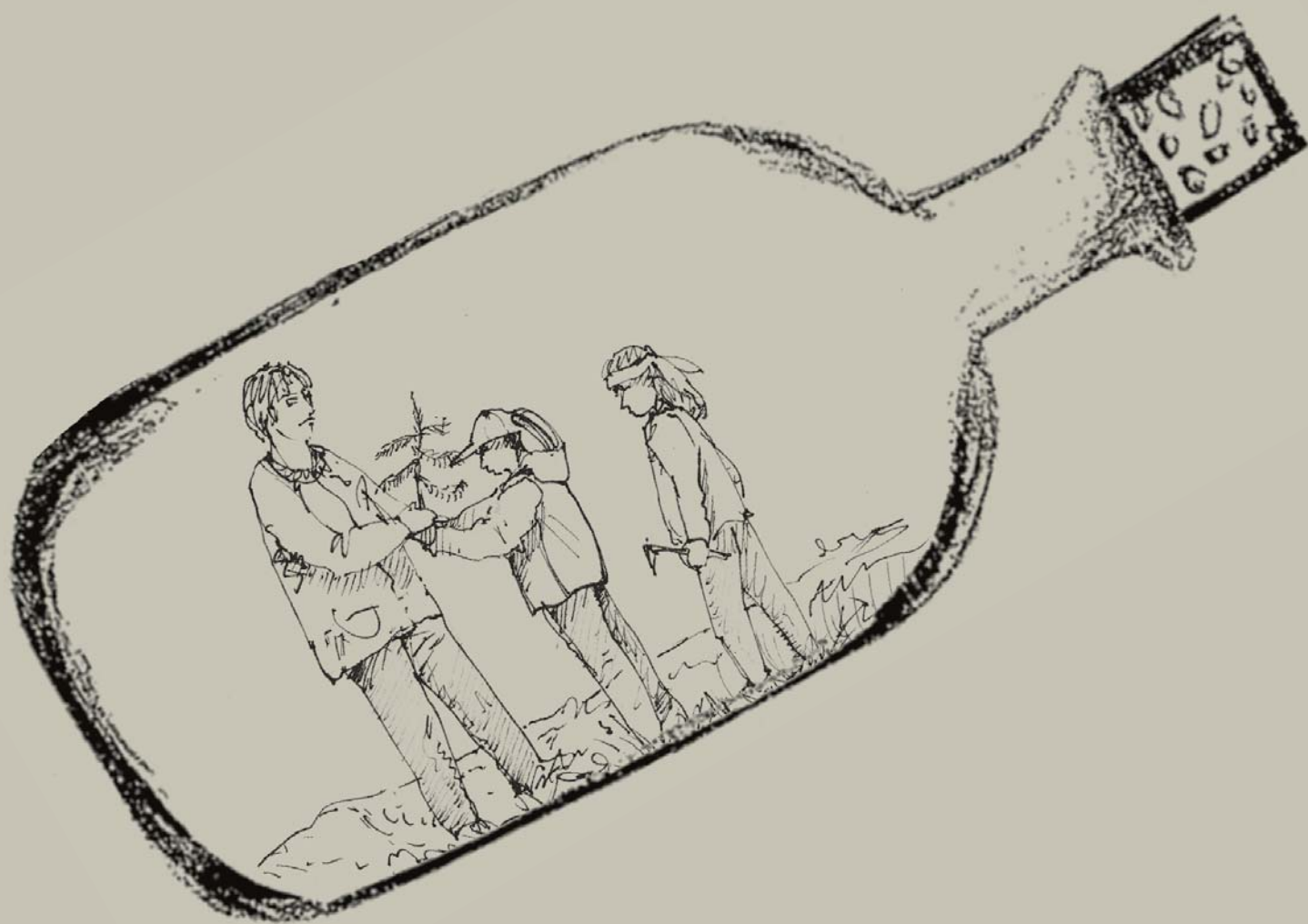
Materiál: papír na kreslení, pastelky, případně podložky

Při této aktivitě je vyfocený obrázek „vyvolán“ (podrobný popis **Motivace 2** – „Fotoaparát a fotograf“ a **Závěr 3** – „Momentka na závěr“). Po vytvoření dvojic začíná hra. Fotograf před tím, než začne v lese získávat krásné snímky, vloží do fotoaparátu tři až sedm obrázků. „Dělání obrázků“ se děje následovně: fotograf nastaví fotoaparát do správné pozice, zmáčkne prstem na spoušť (ušní lalůček, hlava apod.) a řekne „klik“. Na pět sekund může aparát snímat zvolený obrázek. Po tomto „focení“ zavře opět oči a je veden k dalšímu cíli. Je možné pořizovat fotografie detailů, ale lze vybírat i daleké motivy. Když je film plný, tak se vymění.

Jeden obrázek na závěr namalují, tzn. že ho „vyvolají“ a darují partnerovi.

Další navazující aktivita může být **Závěr 1** – „Malířská paletka“.

Dětské oslavy

*I ten největší strom na světě
byl kdysi jen semínkem.*

Dětské oslavy

Dětské oslavy

K tématu „Dětské oslavy“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Aktivita

A. Úvod do kapitoly

Narozeniny jsou pro dítě jednou z nejdůležitějších událostí v roce, na kterou se těší již týdny předem a která mu mnoho let zůstane v paměti. Nejdůležitější přitom pro děti je, že mohou jednou být v centru veškerého dění.

V posledních letech lze jasně rozpoznat trend, že rodiče již nepřipravují oslavy narozenin svých dětí sami, nýbrž častěji sahají po nabídkách různých poskytovatelů. Oslavy narozenin můžete také připravit v přírodě. Následující aktivity vám poradí, jak je možné připravit den plný překvapení, her a zábavy.

Přehled aktivit

Dětské oslavy 1 – „Hledání pokladu – tajemství v láhvi“

Tato hra je vhodná pro děti mezi čtyřmi a devíti lety. Jde o pátrání po pokladu, který byl před dlouhou dobou jedním starým pirátem ukryt v lese. Pomocí mapy pokladu najdou děti cestu k různým stanovištím, na kterých se uskuteční všelijaké hry.

Dětské oslavy 2 – „Lesní detektiv“

Společně se mohou děti převléci a sledovat stopy s lesním detektivem. Zde jsou vítány děti s velkou chutí po dobrodružství od šesti do deseti let!

Dětské oslavy 3 – „Datlovy narozeniny – poslouchej, kdo tam tluče“

Pomocí různých her, úkolů a kutilských hříček zjistí děti od 9 do 13 let mnoho zajímavého a napínavého o datlech.

B. AKTIVITY

DĚTSKÉ OSLAVY 1

Hledání pokladu – tajemství v láhvi

Obsah: Děti nechají fantazii volný průběh a zažijí zábavu v přírodě. Společný prožitek bude posílen.

Druh aktivity: aktivní, živá, napínavá

Počet účastníků: max. 14 dětí

Věk účastníků: děti 4–9 let

Čas: asi 2 hodiny

Materiál:

- láhve z kartonu se jmenovkami
- odřezek stromu k připevnění jmenovky
- tužka k popisování, barvy na obličej
- dalekohledy
- mapa pokladu z kůže, průvodní dopis k mapě pokladu
- košík nebo batoh se svačinou (pokud je požadováno)

- lano k přetahování
- lístky s úkoly (kůže) na stanovištích
- vlajky k označení zastávek
- písmena řešení
- malá plastová krabička (např. od kindervajička)
- provázek a nůžky k výrobě vlajky
- černý šátek na pirátskou vlajku
- prstové barvy k pomalování
- lepidlo
- provázek na „schovat – objevit“
- suroviny (brambory, svíčka, kapesníčky) na „schovat – objevit“
- odměny
- lékárnička první pomoci

Příprava: časová náročnost přípravy asi 1 hodina

Vnější podmínky: v případě deště akce odpadá, nebo je odložena

Průběh:

- Srdečně pozdravte účastníky. Abyste mohli hosty blíže poznat, rozdělte jmenovky vyrobené ze dřeva nebo kartonu.
- Vyprávějte příběh o chudém chlapečkovi (viz Příloha 1)
- Hledání pokladu začne zprávou od „Černého Jacka“ (Příloha 2). Tato zpráva obsahuje příkaz hledat mapu pokladu.
- Poté následují další aktivity/hry.
 - „Hledací obrázek“ (Příloha 3)
 - „Příkazy k hledání“ (Příloha 3 a 6)
 - Přetahování lanem
 - Paměť na zvuky
 - Svačina
 - Výroba vlajky
 - Odhalení zvířecích stop
 - Převlékáč běh
- Poté, co děti naleznou mapu pokladu, pracovníci se rozloučí a popřejí narozeninovým hostům nadále hezký den.

Upozornění

- Oblečení přizpůsobené počasí je kvůli pobytu venku nezbytností!
- Označte jednotlivá stanoviště malou vlajkou. Úkoly se nacházejí na stanovištích. Jsou napsány na kožených útržcích a schovány pod kameny, ve štěrbinách stromů apod. K tomu naleznete texty v příloze.
- Dřevěná písmenka, která děti získávají za splněné úkoly, jsou ukryta společně s lístky obsahujícími zadání úkolů.
- Úkoly mohou být nahrazeny jinými.
- Schovejte mapu pokladu na centrálním, pokud možno zastřešeném místě, třeba v chatě. Děti si mají mapu prohlížet společně a společně také najít cestu. Oslavenec nosí mapu pokladu u sebe.
- Spolu s rodiči by se měly oslavy zúčastnit ještě dvě osoby, které mohou pomoci s organizací a přípravou jídla.
- V bedně představující poklad se nacházejí zvířecí pohledy, pastelky, pomalované kameny, zvláštní přírodní suroviny (smrkové šišky, listy, kameny) apod.
- Každé dítě si smí z pokladu vybrat tři věci.
- Svačinu mohou přinést rodiče oslavence, narozeninový hosté nebo ji mohou zajistit pedagogičtí pracovníci s tím, že náklady převezmou hosté.
- Pozvánky naleznete v Příloze 4.

RÁMCOVÝ PŘÍBĚH

Tento příběh se odehrál někdy na začátku 20. století. Hlavní hrdinou je chlapec, který si říkal „Černý Jack“. Jack se narodil a vyrostl v hustém šumavském lese. Jeho rodiče byli tuze chudí. Otec pracoval jako drvoštěp a zemřel už dávno, když ho při kácení zabil padající strom. Chlapcova maminka se starala o malé hospodářství. Neměli dost jídla, takže často hladověli a v zimě také žalostně mrzli, jelikož si nemohli dovolit teplé oblečení.

Ačkoliv Jack les velmi miloval, vydal se jako mladík do světa, aby se stal námořníkem. Byly to přece jen špatné časy a on v brázdění po moři viděl jedinou možnost, jak uniknout hořké chudobě. Nejprve se stal plavčíkem na jedné obchodní lodi a cestoval přes všechna světová moře. Tam se mu ale příliš nelíbilo, jelikož kapitán byl velmi nepřátelský prudký muž a často s ním špatně zacházel. Proto se Jack jednou z vycházky na pevninu již na loď nevrátil. Brzy poté se připojil k bandě pirátů.

Protože byl velmi silný a statečný, piráti z něj po nějakém čase udělali kapitána. Tak plul mnoho let po moři, loupil při nesčetných přepadeních jiných lodí a zažíval mnohá dobrodružství. Jako starý muž se vydal jednoho dne zpět do šumavských lesů, aby ještě jednou viděl svůj domov. Povídá se, že své poslední měsíce prožil na Šumavě, nic přesnějšího se ale bohužel neví.

Jeho poklad, který s sebou přinesl, doposud nebyl objeven. Předpokládá se, že jej zakopal kdesi zde v okolí a již spousta lidí jej zde hledala. Doposud ho ale nikdo nenašel. Od jednoho lesníka jsme zjistili, že Černý Jack žil v blízkosti této obce (doplníme - název, kde se pořádá tato hra pro děti), schoval svůj poklad kdesi zde v lese a přesné místo zakreslil do jedné mapy pokladu. Pojdme společně hledat mapu pokladu a vyzvednout ten poklad!

DĚTSKÉ OSLAVY 1**Příloha 2****ZPRÁVA OD JACKA****Hledačům pokladů**

Chcete vyzvednout můj poklad? To jste si usmysleli velmi těžkou a nebezpečnou věc. Pokud jste dospělí lidé, poslechněte varování: Vy ten poklad najít nemůžete, neboť poklad je opatřen kouzlem a může být vyzvednut pouze dětmi!

Ovšem vy, děti, dávejte pozor: Příliš lehké jsem vám to také neudělal. Jelikož jsem pár měsíců žil také v lese, znám tu každé zákoutí a poznal jsem také rozličná tajemství lesa. Musíte nejprve dokázat, že si poklad zasloužíte! Neboť můj poklad mohou získat jen všímaví pozorovatelé přírody, kteří společně vyřeší určité úkoly a najdou cestu.

Tak co? Chcete teď začít s hledáním? Pak vám přeji mnoho štěstí!

Váš Jack

P. S.

Na stanovištích s úkoly jsem vám zanechal písmena. Pokud je správně seřadíte, prozradí vám, kde je poklad ukryt. Jestliže splníte úkol, získáte písmeno, které vezmete s sebou.

Co do lesa nepatří

V lesním úseku ohraničeném lanem je množství věcí, které sem nepatří. Uhodnete, které to jsou?

Lesní obraz

Les se neskládá jen ze stromů. Nachází se tam spousta malých věcí, které člověk vidí jen tehdy, pokud se přesně podívá. Abyste mohli splnit každý svůj tajný úkol, musíte se přesně dívat. Ze shromážděných věcí pak postavíte lesní obrázek.

- Každé dítě dostane lístek s charakteristikou předmětů, které mají přinést, např. něco měkkého, něco žlutého apod.
- Když všechny děti splní své úkoly, budou přinesené předměty rozloženy na šátek. Každé dítě ukáže, co nasbíralo a ostatní mají uhádnout, jak příkaz zněl.
- Nakonec má být z těchto předmětů složen lesní obrázek (viz **Závěr 7** – „Lesní obraz“).

Přetahování lanem

Všichni musíte být velice silní, abyste mohli poklad vyzvednout. Jak silní jste vy, můžete dokázat při přetahování lanem.

Paměť na zvuky

Když člověk jako já stráví nějaký čas v lese, rozezná zvuky lesa úplně přesně. Pomocí věcí, které se nacházejí v lese, lze vyluzovat různé zvuky. Umíte je rozeznat?

Motivace 10 – „Zvukové pexeso“

DĚTSKÉ OSLAVY 1

Příloha 3

Výroba vlajky

Jste téměř u cíle. Správní dobrodruzi mají svou vlajku. Vytvořte si ji pomocí materiálu, který najdete v lese. Vezměte pak tuto vlajku s sebou!

Poznávání stop

Kdo jsem? Moje stopy najdete zde poblíž.

Zvíře, které se má uhodnout: VEVERKA

Stopami jsou ohlodané smrkové šišky

Ekosystém les 1 – „Zvířecí hádanky“

Převlékácký běh (závod)

Nyní jste si už dost odpočinuli. Abyste poklad brzy našli, můžete při převlékáckém běhu prokázat, že jste dostatečně rychlí.

Vstup 7 – „Kdo s kým?“

Dopis od Černého Jacka leží na truhle

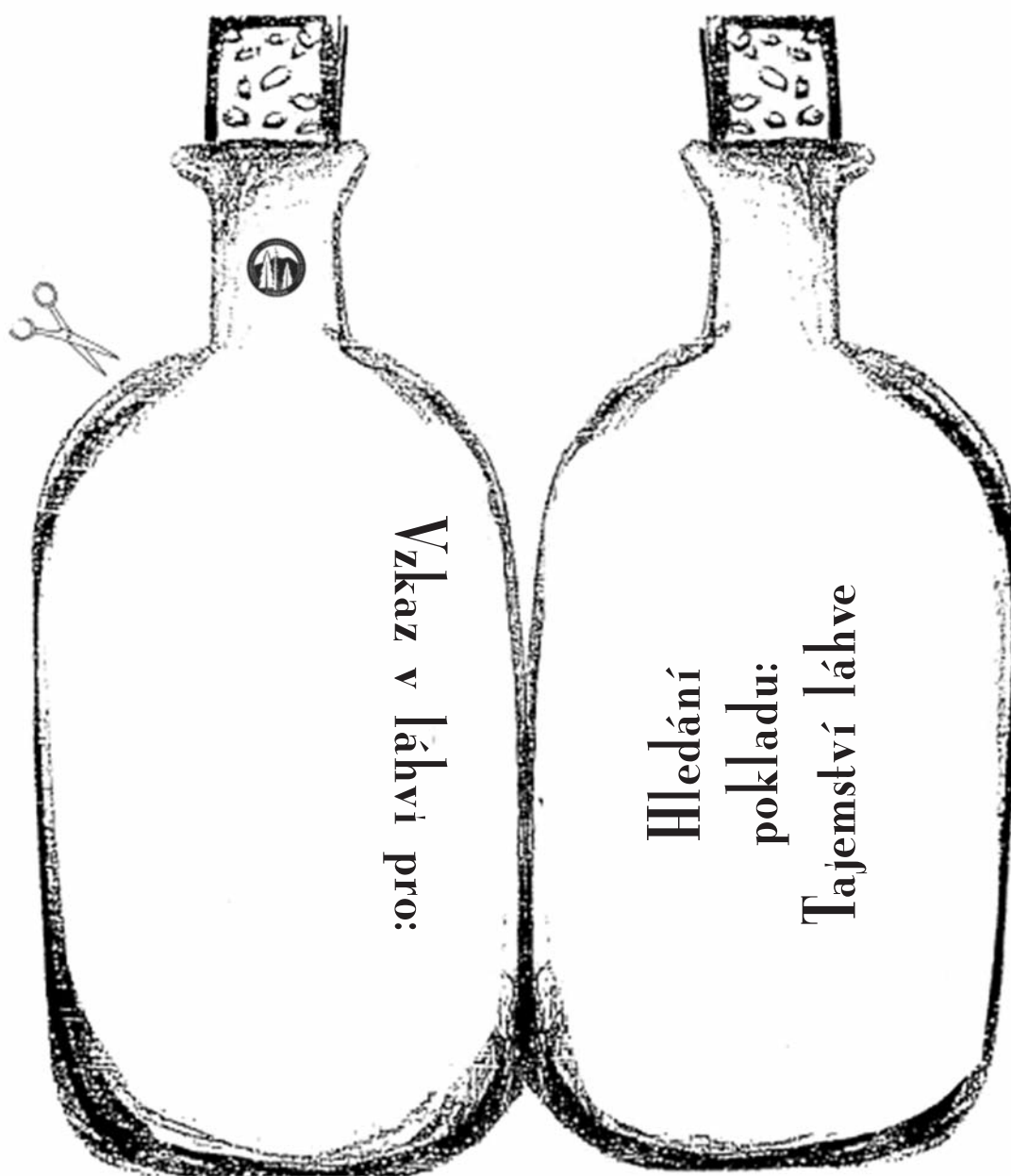
Bravo, jste v cíli

Poklad máte skoro v ruce. Písmena, která jste získali, musíte jen seřadit do správného pořadí. Poskládaná písmena Vám prozradí, kde je poklad ukryt. (Vždy upravte dle možností, kde lze poklad ukryt). Tři kusy z pokladu si smíte vzít s sebou domů. Podívejte se, co se nachází v bedně.

Váš Černý Jack

Lahve

- vystřihnout
- ve středu přehnout
- vyplnit
- rozdat

DĚTSKÉ OSLAVY 2

Na návštěvě u lesního detektiva

Obsah:	děti řeší lesní detektivní případ
Cíl:	děti vnímají přírodu všemi smysly a užijí si zábavu se svými přáteli
Druh aktivity:	aktivní, hravá, živá, napínavá
Počet účastníků:	max. 14 dětí
Věk účastníků:	děti 6–10 let
Čas:	asi 2 hodiny
Materiál:	lupa s držátkem z kartonu jako jmenovka; odřezek stromu k připevnění jmenovky; tužka k popisování, lupy; lístky s úkoly (kůže) na stanovištích;

Malé plastové krabičky na vůně (př. Kinder vejíčko)
různé vůně pro tuto hru; pravé a falešné výpovědi pro hru „Sovy a vrány“; provázek na hru „Schovat – objevit“; suroviny na hru „Schovat – objevit“; šátky na oči ke hře Setkání se stromy; různé stopy zvířat, např. ohlodané smrkové šišky; čepice; odměny; lékárnička

Čas přípravy: asi 1 hodina

Vnější podmínky: v případě deště akce odpadá a je odložena

- Účastníky srdečně přivítejte. Abyste je blíže poznali, rozdělte jmenovky vyrobené ze dřeva nebo kartonu.
- Vyprávějte příběh o lesním detektivovi (Příloha 1)
- Objasňování kriminálního případu začíná zprávou od lesního detektiva (Příloha 1)
- Následují níže uvedené aktivity/hry:
 - Hledací obrázek (Příloha 2)
 - Setkání se stromy (Příloha 2)
 - Sovy a vrány (Příloha 2)
 - Paměť na vůně (Příloha 2)
 - Svačina (Příloha 2)
 - Mapa zvuků (Příloha 2)
 - Stopy zvířat (Příloha 2)
 - Běžecská štafeta (Příloha 2)

Poté, co je kriminální případ vyřešen, rozloučí se pracovníci a popřejí narozeninovým hostům pěkný zbytek dne.

Upozornění

- Oblečení přizpůsobené počasí je kvůli pobytu venku nezbytné!
- Stanoviště, na nichž se nacházejí úkoly, jsou označena malou vlajkou. Úkoly jsou napsány na kožených útržcích a ukryty pod kameny, ve štěrbinách stromů apod. K tomu naleznete texty v příloze.
- Dřevěná písmena, která děti dostanou za vyřešení úkolu, schovejte společně s lístky, na kterých je uvedeno zadání úkolů.
- Úkoly mohou být nahrazeny jinými.
- Mapa pokladu je uschována v chatě. Děti si mají mapu prohlížet společně a společně také najít cestu. Oslavenec nosí mapu pokladu u sebe.
- Poklad je tvořen pohlednicemi zvířat, pastelkami, pomalovanými kameny či různými přírodninami, jako jsou smrkové šišky, listy apod.
- Každé dítě si smí vybrat z pokladu tři věci.
- Spolu s rodiči by se měly oslavy zúčastnit ještě dvě osoby, které mohou pomoci s organizací a přípravou jídla.
- Svačinu mohou přinést sami rodiče nebo hosté oslavy. Mohou ji též obstarat pedagogičtí pracovníci s tím, že náklady převezmou hosté.
- Pozvánky a jmenovky naleznete v Příloze 3.

RÁMCOVÝ PŘÍBĚH

Lesní detektiv právě vyřešil případ a jel ke své opuštěné lesní chatě, aby si odpočinul. Když chtěl odemknout, zjistil, že dveře nejsou dovřené. Byl si ale jist, že je při své poslední návštěvě zavřel. Proto mu bylo hned jasné, že se do jeho chaty někdo vloupal! Opatrně vstoupil do domu, ale přirozeně tam už nikdo nebyl. Zkontroloval celý dům, jestli mu tam některé věci nechybí, ale nezjistil nic. Teprve když chtěl večer zapálit krbová kamna, zpozoroval, že se ztratily smrkové šišky. Detektiv překvapeně svraštil čelo. Kdopak by kradl smrkové šišky, kterých jsou v lese tisíce? To je skutečně neobvyklá krádež. Byl sice po dlouhé cestě velmi unavený, ale zvědavost mu nedala spát. Proto se hned dal do pátrání po zloději smrkových šišek! Škoda, že teď je detektiv už pryč. Ale určitě vám zanechal nějakou zprávu. Hledejme ji!

Zpráva od detektiva

Ahoj děti!

Je hezké, že jste mě přišly navštívit a chcete mi pomoci při řešení mého případu! Já jsem už vyrazil, abych mohl zloděje chytit. Následujte mě a pomozte mi při hledání. Abyste našly pachatele, musíte vyřešit různé úkoly. Nechám vám zde mapu, abyste našly cestu. Další rady vám zanechám po cestě.

Váš lesní detektiv

P. S.

Na stanovištích s úkoly jsem vám zanechal písmena. Pokud je správně seřadíte, prozradí vám, kdo je pachatel. Mnoho zábavy!

DĚTSKÉ OSLAVY 2

Příloha 1

Hledací obrázek

Nenechte se při hledání zmást. Lesní detektivové jsou bystří a jistě hned poznají, které věci podél provázku do lesa nepatří.

Setkání se stromy

Lesní detektivové se potmě dobře orientují pomocí hmatu. Při setkání se stromy naslepo máte příležitost si vyzkoušet ten svůj.

Obsah: **Strom 12** – „Setkání se stromem

Sovy a vrány

Aby mohl člověk vyřešit případ, musí se umět rychle rozhodnout, co je správné a co je špatné. Při hře „Sovy a vrány“ můžete ukázat, co víte o lese.

Obsah: **Ekosystém les 14** – „Sovy a vrány“

Paměť na vůně

V přírodě je mnoho různých vůní. Jako lesní detektiv musíte mít dobrý čich. Při hře „Paměť na vůně“ můžete dokázat, které vůně rozeznáte.

Obsah: **Motivace 10** – „Zvukové pexeso“; místo zvuků můžete použít vůně jako heřmánek nebo mátu.

Svačina

Milí detektivové, nyní se můžete posílit!

Obsah: Děti si udělají společně přestávku na jídlo.

Mapa zvuků

V lese je mnoho zvuků. Lesní detektiv by měl umět rozpoznat tyto zvuky. Nyní si to můžete nacvičit. Každý z vás si najde nějaké místo. Budte tiší jako myšky a napište nebo namalujte všechno, co uslyšíte.

Obsah: **Motivace 1** – „Mapa zvuků“

Stopy zvířat

Pachatel zanechal stopy. Protože vás chtěl zmást, nalíčil také některé stopy falešné. Kolik různých stop umíte odhalit?

Obsah: **Ekosystém les 2** – „Po stopách živočichů“

Běžecská štafeta

Jste pachateli těsně v patách. Abyste jej dopadli, musíte být ještě rychlejší. Rychlost můžete trénovat při štafetě.

Obsah: Utvoří se dvě skupiny. Vždy jedno dítě z každé skupiny běží určitý úsek, obkrouží strom nebo jiný předmět a běží zpět. Předtím, než další dítě odstartuje, vymění si oba čepici.

Zpráva od detektiva:

Milí lesní detektivové!

Víte, kdo je pachatelem? Abyste to zjistili, musíte seřadit písmena ve správném pořadí. Vyřešili jste případ? Nemohu s vámi bohužel slavit, protože jsem povolán k dalšímu případu.
Ahoj!

P. S.: Podívejte se do bedny s pokladem!

DĚTSKÉ OSLAVY 3

Datlovy narozeniny Poslouchej, kdo tam tluče

Obsah:	Děti zjistí mnoho zajímavého a napínavého o datlech.
Cíl:	Děti si užijí spoustu zábavy a odnesou si s sebou domů pěkné vzpomínky. Navíc se dozvědí mnoho o čeledi datlovitých.
Druh aktivity:	aktivní, informativní, napínavá
Počet účastníků:	max. 14 dětí
Věk účastníků:	děti 9–13 let
Čas:	asi 2 až 2,5 hodiny
Materiál:	odřezky stromu jako jmenovky; provázek k připevnění odřezku stromu; tužky k popiso-

vání; pásky na oči; stetoskop; datlí telefon; barvy k pomalování návrhu datlího telefonu (barvy Plaka); štětec; hřebíky k připevnění datlích šablon na dřevěnou tyč; kladiva; plakáty jednotlivých druhů datlů; klíč k určování ptáků (datlovití); doplňkové bicí nástroje na narozeninový „rap“; lano na hru s tleskáním; larvy z modelovací hmoty cca 3 cm velké

Příprava: asi 1 hodina

Vnější podmínky: v případě deště akce odpadá nebo je odložena

Průběh:

Další z návrhů pro dětské oslavy se jmenuje "Datlovy narozeniny - Poslouchej, kdo tam tluče". V rámci tohoto tématu jsou vhodné aktivity:

Larví hra - aktivita 1

Datel a mravenci - aktivita 2

- Pozdravte srdečně účastníky. Abyste mohli hosty blíže poznat, rozdělte jmenovky vyrobené ze dřeva nebo kartonu.
- Na starém smrku najdou děti datlí stopy (díry v kůře stromu). Zeptejte se jich, zda vědí, odkud tyto díry v kůře stromu pocházejí a za jakým účelem je tam ten dotyčný vykloval?
- Společně vyrobte a pomalujte datlí telefony (**Kreativní tvoření 17** – „Stavba datlích telefonů“).
- Udělejte si s oslavencem a jeho hosty společnou svačinu.
- Zkoumejte nepřátele datlovitých. Mluvte s dětmi o zvířatech, která podnikají lov na datla, ale také o člověku, jenž různým způsobem omezuje nebo dokonce ničí životní prostředí datlovitých. Která ochranná opatření mohou být učiněna, abychom mohli ochránit datlovité?
- Následují níže uvedené aktivity/hry, které mohou být provedeny v libovolném pořadí:
 - Datel a káně (**Zima 2** – „Liška a zajíc“)
 - Larví hra (Příloha 4)

- Obří housenka (**Motivace 4** – „Cesta důvěry“)
- Datel a mravenci (Aktivita 1)
- Hra s tleskáním (Příloha 6)

Nakonec mohou být různé druhy čeledi datlovitých rozpoznány a správně přiřazeny (vlastní předlohy). Pomocí dotazníku k tématu datlovitých mohou být předány zajímavé informace.

Upozornění

- Na místě označte stanoviště s úkoly malou vlajkou. Na každé zastávce vypracujte s dětmi otázky k tématu „datel“. Dotazník se nachází v Příloze 2, odpovědi pak v Příloze 3.
- Úkoly/aktivity/hry mohou být nahrazeny jinými.
- Spolu s rodiči by se měly oslavy zúčastnit ještě dvě osoby, které mohou pomoci s organizací a přípravou jídla.
- Oblečení přizpůsobené počasí je kvůli pobytu venku nezbytné!
- Svačinu mohou přinést sami rodiče, popř. hosté oslavy, nebo ji mohou obstarat pedagogičtí pracovníci s tím, že náklady převezmou hosté.
- V Příloze 1 naleznete pozvánky a jmenovky. Na pozvánkách musí být vložen vlastní text.

DĚTSKÉ OSLAVY 3

Datlovy narozeniny – Larví hra

Obsah:	Děti se zabývají hledáním potraviny datlovitých	Doba:	asi 10 minut
Cíl:	děti zažijí zábavným způsobem problematiku hledání potraviny datlovitých	Materiál:	larva (housenka) vyrobená z fimo hmoty, popř. z jiných materiálů
Druh aktivity:	hravá, aktivní, živá	Příprava:	schovejte housenky vyrobené z Fima v tlejícím dřevě
Počet účastníků:	2 až max. 20	Vnější podmínky:	k dispozici by mělo být tlející dřevo
Věk účastníků:	od 4 let		

Průběh:

- ➔ Nejprve poschováváme dětem housenky v tlejícím dřevě.
- ➔ Poté dětem vymezíme prostor, kde budou moci hledat své "larvy" pro datly.
Poznámka: Pokud nemáme larvy (housenky) z fimo hmoty, je možné použít např. obarvené klacíky, provázky atd.
- ➔ Vysvětlíte, že datel hledá v mrtvém dřevě housenky. Děti musejí hledat a najít tolik housenek vyrobených z Fima, kolik je jen možno.

DĚTSKÉ OSLAVY 3

Datlovy narozeninny – Hra na datla a mravence

Obsah: děti se zabývají zvyklostmi potravy datlovitých

Cíl: děti poznají vztah mezi datlem a mravencem

Druh aktivity: aktivní, hravá

Počet účastníků: min. 8

Věk účastníků: od 5 let

Doba: asi 20 minut

Materiál: stříkačky na vodu
zobák pro datly
papírová koruna

Příprava: –

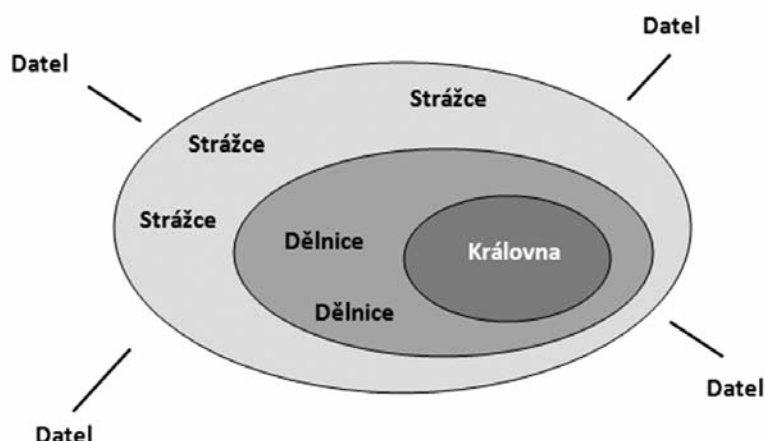
Vnější podmínky: sucho

Průběh:

- Skupina je rozdělena: mravenci (1 královna, více dělnic, více strážců) a tři až čtyři datlové.
- Mravenci utíkají do lesa, kde se schovají a staví (z klacků, kořenů) mravenčí hrad (stavba v Příloze „Skica“)
- Datlové po třech minutách čekání začnou hledat hrad a pokusí se projít kolem strážců. Trefí-li je „kyselina mravenčí“ (tedy voda ze stříkaček), jsou chyceni a nesmějí dál lovit.
- Projdou-li datlové kolem strážců, musí nejprve chytit všechny dělnice před tím, než budou moci lovit a nakonec i chytit královnu.

Upozornění

- Mravenčí královna dostane korunu, datlové své zobáky a strážci stříkačky na vodu.

DĚTSKÉ OSLAVY 3

Plácaná

Obsah:	děti se zabývají potravou datlovitých	Počet účastníků:	3 až max. 20
Cíl:	děti se zábavným způsobem seznámí s hledáním potravy datlovitých	Věk účastníků:	od 6 let
Druh aktivity:	hravá, aktivní, živá	Doba:	asi 15 minut
		Materiál:	dlouhé lano
		Příprava:	–
		Vnější podmínky:	–

Průběh:

- Poproste skupinu, aby vytvořila kruh. Všichni se pevně drží lana.
- Děti představují housenky uvnitř stromu, lano je kůra.
- Podle počtu dětí jdou jedno až tři děti doprostřed kruhu a stávají se datly, kteří se pokoušejí chytit housenky plácnutím do ruky, která se nachází u lana. Přirozeně se housenky pokoušejí ruce odtáhnout tak rychle, jak je to možné, aby nebyly chyceny. Pokud zastihne datel ruku, role se vymění, tzn. datel se stane housenkou a housenka musí doprostřed.

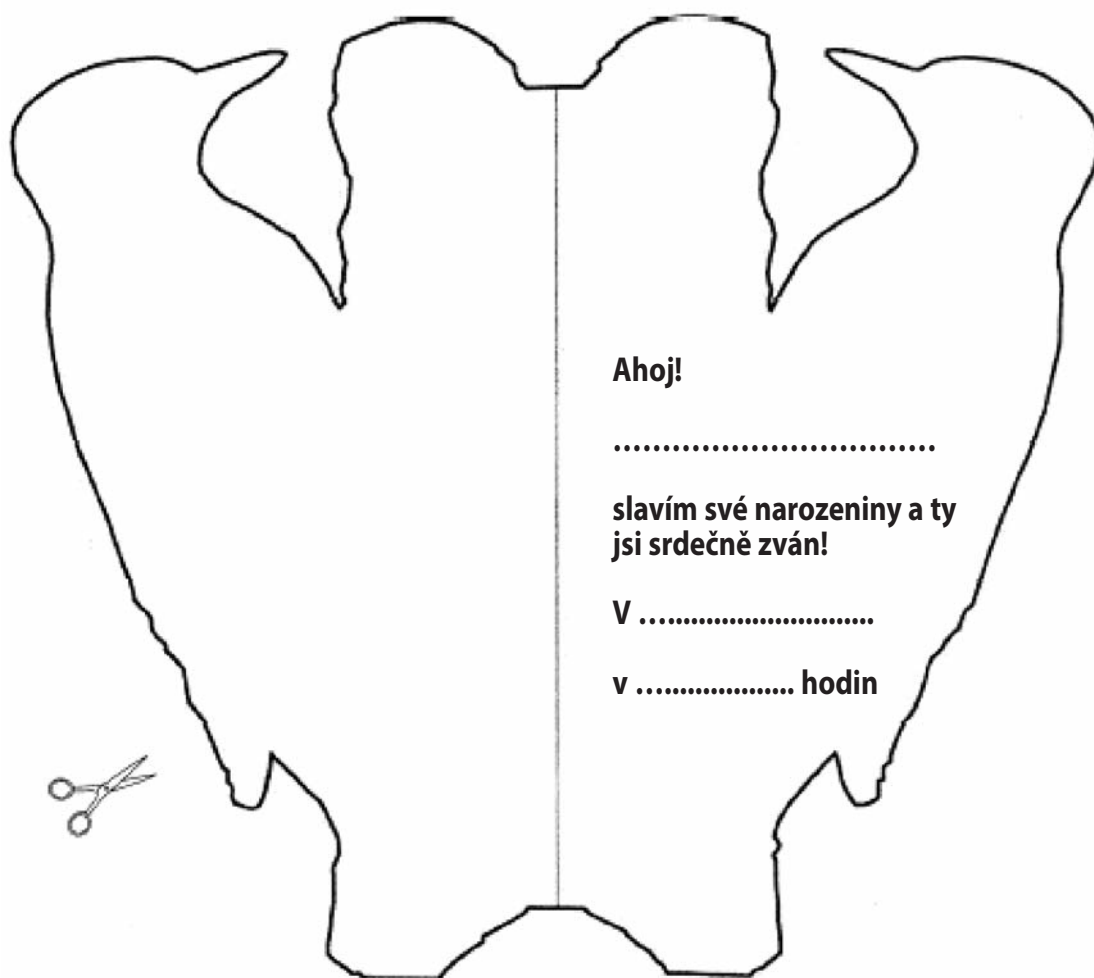
Upozornění

- Děti nesmějí trvale vzdalovat ruku od lana, což znamená, že lano se nikdy nesmí dotknout země, jinak vyhráli datlové.

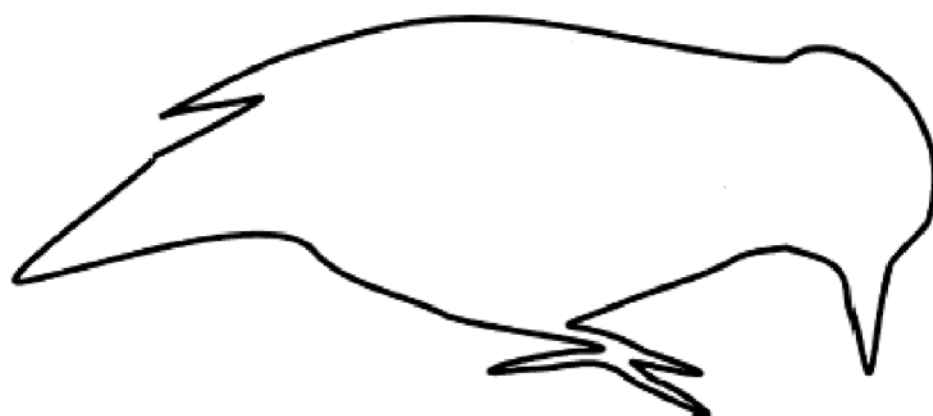
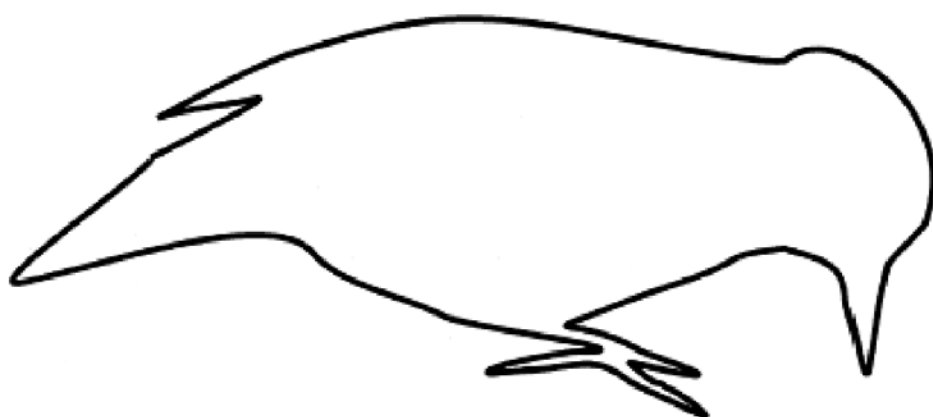
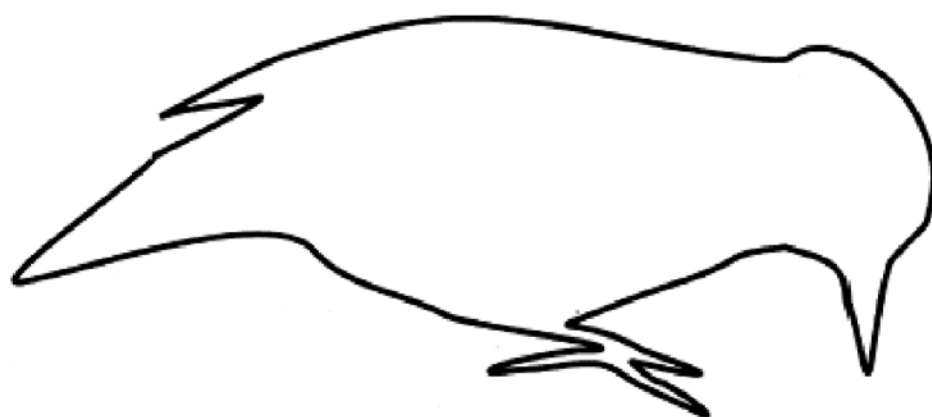
DĚTSKÉ OSLAVY 3

Příloha 1

POZVÁNKA

JMENOVKY

DĚTSKÉ OSLAVY 3

Příloha 3

OTÁZKY K TÉMATU

MÍSTO SETKÁNÍ – SMRK S DÍRAMI

- Odkud pocházejí díry ve smrku?
- Co dělá datla datlem? (Které zvláštní charakteristiky jsou typické pro datlovité?)
- Co dále víte o datlovi?

MÍSTNÍ DRUHY DATLOVITÝCH

- Jaké druhy datlovitých můžeme u nás v lese potkat?
- Jaké jsou vnější charakteristiky jednotlivých druhů, podle kterých je můžete rozeznat?
- Znáte některé zvláštní způsoby chování nebo další odlišnosti jednotlivých druhů datlovitých?
- Znáte krutihlava?

DATLOVI NEPŘÁTELE

- Kdo myslíte že je pro datla predátorem? Do jaké míry může být datlovi nebezpečný člověk?
- Jak můžeme datla ochránit?

DATLOVA DUTINA

- Slouží datlovi stejná dutina jako místo ke spaní i k sezení na vejcích?
- Staví si datel každý rok novou dutinu?
- Jak dlouho žije společně datlí pár?
- Jak dlouho sedí na vejcích jednotlivé druhy datlovitých?
- Proč nedostane datel při tesání do tvrdého dřeva bolest hlavy?
- Stavějí si různé druhy datlovitých své dutiny také na různých místech stromu? V čem se liší dutiny různých druhů?

STRAVA A HLEDÁNÍ POTRAVY U RŮZNÝCH DRUHŮ

- Čím se živí datlovití?
- Mají zvláštní metodiku při hledání potravy?
- Živí se všechny druhy datlovitých stejnou potravou, nebo mají jednotlivé druhy speciální jídelníčky?
- Víte, co jsou tzv. datlí kovárný?

ODPOVĚDI NA OTÁZKY

MÍSTO SETKÁNÍ - SMRK S DÍRAMI

Odkud pocházejí díry ve smrku?

→ Mravenci druhu *camponotus* se začali prokousávat do kmene smrku. Tito mravenci patří do jídelníčku datla černého, který tepal do kůry stromu, aby se k této delikatese dostal. Zde můžeme hledat příčinu děr ve smrkovém kmenu.

Co dělá datla datlem? (Které zvláštní charakteristiky jsou typické pro datlovité?)

- tvrdý zobák, kterým je vydlabána dutina líhně a kterým datel „bubnuje“
- velmi dlouhý lepivý jazyk, kterým datel vybírá potravu ze štěrbin.
- pevný ocas, který slouží jako podpěra při lezení po kolmých kmenech a větvích
- silné nohy („drápy“), z nichž dva pařáty (první a čtvrtý) jsou obráceny dozadu, což zajišťuje oporu při lezení
- let většiny druhů je vlnovitý, pohyb dopředu na zemi je hopsavý

Co jinak ještě víte o datlovi?

Reagujte na předběžnou znalost dětí.

MÍSTNÍ DRUHY DATLOVITÝCH

Jaké druhy datlovitých můžeme u nás v lese potkat?

→ datel černý, žluna zelená, žluna šedá, strakapoud bělohřbetý, strakapoud velký, datlík tříprstý, strakapoud malý

Jaké jsou vnější charakteristiky jednotlivých druhů, podle kterých je můžete rozeznat?

- **datel černý:** největší z čeledi datlovitých ve střední Evropě (až 45 cm), zcela černý s červenou čepičkou na hlavě; červená čepička samečka je větší než samičky, jejíž čepička se mimo jiné také nachází více vzadu na hlavě. Optimální jsou pro něj listnaté a jehličnaté lesy. Nelétá vlnovitě!
- **žluna zelená:** druhá největší z čeledi datlovitých (32 cm), zelené peří, známá svou obličejovou „loupežnickou maskou“, což je velká černá skvrna okolo očí. Vous samečka je částečně červený, samičky zcela černý. Nachází se především ve smíšených, výše položených lesích. Nepotřebuje jen les, nýbrž také luční plochu. Často ji můžeme nalézt také v blízkosti člověka, protože ráda žije v živých plotech, na zahradách a sídlištích.
- **žluna šedá:** dorůstá až do 28 cm, velmi podobná žluně zelené, peří je spíše šedivé než zelené. Samečci mají červenou skvrnu na čele, samička je jednobarevná. Potřebuje kombinaci soustavy starého dřeva a volných ploch, proto ji můžeme nalézt často v kulturním prostředí. Dutiny se nacházejí často v bucích nebo jiných listnatých stromech.
- **strakapoud bělohřbetý:** je o něco větší než strakapoud velký, nemá bílý hřbet! Může ale podle nálady změnit polohu svého peří tak, že vznikne bílá skvrna ve tvaru půlměsíce, jehož velikost se mění podle míry vzrušení. Temeno hlavy je u samečka červené, na straně lemované černou barvou, u samičky je temeno černé. Vzhledem ke svému výběru biotopu a své stavbě dutin je silně svázan s mrtvým dřevem. Dává přednost lesu se smrky a buky a s velkým množstvím starého dřeva.

DĚTSKÉ OSLAVY 3

Příloha 5

ODPOVĚDI NA OTÁZKY

→ **strakapoud velký:** 20–24 cm velký, s černým pruhem kolem vousu a uší vedoucím až k šiji. Samečci mají červenou skvrnu na týlu, peří je černobíle pruhované, peří na břiše šedobílé. Spodní krovky ocasní jsou oranžové až červené. Můžeme jej najít v listnatých a jehličnatých lesích, ale také v blízkosti člověka na místech, jako jsou parky, pole, zahrady uprostřed města či u domů, v zimě také na místech, kde je ptákům podávána potrava.

→ **datlík tříprstý:** asi 20 cm velký, černobíle zbarvený. Sameček nosí zářivou žlutou čepičku, samička má temeno špinavě bílé, popř. stříbrně šedé až černé. Černé a bílé pruhy se táhnou nápadně od očí až k rameni. První prst jinak čtyřprstého datlíka je redukován. Žije v jehličnatých lesích.

→ **strakapoud malý:** s výškou asi 14 cm nejmenší místní druh datlovitých, zvláštní charakteristikou jsou „zebrí pruhy“, tj. černé příčné pruhy na jeho hřbetě. Čelo samečka je červeně zbarveno. Dává přednost řídkým listnatým a smíšeným lesům.

Znáte některé zvláštní způsoby chování nebo další odlišnosti jednotlivých druhů datlovitých?

→ Reagujte na předběžnou znalost dětí.

Znáte krutihlava?

Asi 16,5 cm velký, je blízký příbuzný datla se stejnou stavbou končetin a dlouhým, dopředu vysunutým jazykem. Vzhledem připomíná spíše vrabce, má však oproti němu delší ocas, který nepoužívá jako opěru. Hledá hopsavě na zemi svou hlavní kořist (mravence a jejich kukly), rád se zvednutým ocasem. Táhne na konci srpna/začátku září do teplých krajín do Afriky a vrací se na konci dubna/začátku května zpět do hnízda, často do stejné dutiny jako předešlý rok. Při nebezpečí kroutí různě hlavou do strany, odtud také jeho jméno a syčí, přičemž ocasní peří roztahuje a čepýří peří na hlavě.

DATLOVI NEPŘÁTELE

Kdo myslíte, že je pro datla predátorem? Do jaké míry může být datlovi nebezpečný člověk?

Přes den jsou za jeho nepřátele pokládáni jestřáb a krahujec, v noci puščík obecný a kuna lesní. Snůšku vajec příležitostně vyloupí veverky. Člověk sice nepatří k predátorům, ale významně přispívá k redukci datla tím, že poškozuje nebo zcela ničí životní prostředí datlovitých.

Jak můžeme datlovité ochránit?

Zprv je potřeba ochránit životní prostředí datlů. Znamená to naše někdy příliš opečovávané lesní okolí ponechat trochu „zanedbané“. Tedy nechat ležet nebo stát nějaké staré a mrtvé dřevo, abychom mohli těm druhům datlovitých, které jsou odkázány na mrtvé dřevo, nabídnout možnosti potravy a vytváření hnízd. Za další musí být zastaven a ještě lépe zvrácen nepřetržitý úbytek lesního porostu. Dalším opatřením je stabilizace populací mravenců, neboť pokud jich stále více ubývá, ztrácí datel hlavní zdroj potravy!

ODPOVĚDI NA OTÁZKY

DATLOVA DUTINA

Slouží datlovi stejná dutina jako místo ke spaní i k sezení na vejcích?

Datlovití zpravidla využívají více tzv. dutin zároveň a v nich také spí. Pokud se v čase páření zdaří námluvy nevěsty, sameček se samičkou si vyberou jednu ze svých dutin, kde pak dojde také k rozmnožování. S dutinami datlů nesmíme zaměňovat potravinné otvory, které datlovití často vydlabou ve spodní části (smrkových) kmenů, aby ulovili tam žijící mravence.

Staví si datel každý rok novou dutinu?

V případě datlů černých je známo, že často po více let používají stejnou dutinu k páření. Příčinou je to, že do stavby dutiny je třeba investovat mnoho času, protože datlové jednak vybírají vhodné tvrdé dřevo a potom sami jsou celkem velcí, takže dutina musí být větší než např. v případě strakapouda malého. Díky výběru tvrdého dřeva mohou některé dutiny existovat po dobu až šedesáti let, a mohou být využity také jinými datly. Většina datlovitých staví naopak své dutiny do zpuchřelého a mrtvého dřeva, takže je pak lze v důsledku rozpadu kmene často použít jen v jednom roce. Proto si tyto datlovití staví novou dutinu zpravidla každý rok.

Jak dlouho žije společně datlí pár?

Datel je obvykle velmi samotářský, agresivně reaguje na ostatní jedince a partnera si hledá jen „z donucení“. Za normálních podmínek si každý rok vytváří nový pár.

Jak dlouho sedí na vejcích jednotlivé druhy?

Obecně je tato doba u datlovitých ptáků překvapivě krátká:

- **datel černý:** doba sezení na vejcích: 12–14 dní; doba péče o mláďata: 27–28 dní
- **žluna zelená:** doba sezení na vejcích: 14–15 dní; doba péče o mláďata: 23–27 dní
- **žluna šedá:** doba sezení na vejcích: 14–17 dní; doba péče o mláďata: 23–25 dní

- **strakapoud bělohřbetý:** doba sezení na vejcích: 14–16 dní; doba péče o mláďata: 27–28 dní
- **strakapoud velký:** doba sezení na vejcích: 10–12 dní; doba péče o mláďata: 20–23 dní
- **datlík tříprstý:** doba sezení na vejcích: asi 11 dní; doba péče o mláďata: min. 20 dní
- **strakapoud malý:** doba sezení na vejcích: 10–12 dní; doba péče o mláďata: 19–21 dní

Proč nedostane datel při tesání do tvrdého dřeva bolest hlavy?

Datlí mozek je uchováván v tekutině, která vyrovnává nápor tepání. Kromě toho jsou zobák, hlava a kosti stavěny tak stabilně, že mu tepání do dřeva nemůže nijak uškodit. A konečně, jeho svaly vstřebávají otřesy hlavy a přenášejí je do daleko stabilnějšího těla, neboť to vydrží více než mozek.

Stavějí si různé druhy datlovitých své dutiny také na různých místech stromu? V čem se liší dutiny různých druhů?

- **datel černý:** ve stromech s tvrdým dřevem jako např. buk. Dávají přednost starým stromům s dlouhými kmeny bez větví a dutinám ve vrchních částech stromu.
- **žluna zelená:** dutiny ve starých nemocných stromech, až 10 m vysokých
- **žluna šedá:** nejčastěji v nemocném dřevě, v různých výškách
- **strakapoud bělohřbetý:** zpravidla v nemocném dřevě
- **strakapoud velký:** dutiny ve starých stromech, až 0,5 m hluboko, za normálních okolností ale spíš výše
- **datlík tříprstý:** rád si staví dutiny ve shnilých kmenech (často ve smrku či borovici limbě), nezářídka jen kolem 1 m nad zemí
- **strakapoud malý:** dutiny nejčastěji vysoko nahoře v korunách starých stromů nebo přestárých ovocných stromech

ODPOVĚDI NA OTÁZKY

STRAVA A HLEDÁNÍ POTRAVY RŮZNÝCH DRUHŮ DATLOVITÝCH

Čím se živí datlovití?

Datlovití obecně žerou hmyz, který nalézají především pod kůrou stromů nebo ve zpuchřelém dřevě, ale živí se i semeny a ovocem.

Mají zvláštní metodiku při hledání potravy? Víte, co jsou tzv. datlí kovárny?

Svou potravu datlovití hledají zpravidla na stromech pod kůrou nebo ve zpuchřelém dřevě. Narazí-li na přitom na nějaká semena, např. lískový ořech, vyvstává jim problém, jak se dostat do měkkého jádra. V tomto případě si zejména strakapoud velký staví tzv. „kovadlinu“, kdy ořech zarazí do štěrbin v kůře stromu nebo v pařezu a tluče do něj, dokud se tvrdá skořápka nerozbije.

Živí se všechny druhy datlovitých stejnou potravou, nebo mají jednotlivé druhy speciální jídelníčky?

- **datel černý:** červení lesní mravenci a mravenci dřevokazi; lýkožrouti, tesařík obrovský, pilořitky, larvy hmyzu.
- **žluna zelená:** žluna si hledá potravu převážně na zemi. Hledá mravenčí hnízda a je schopna se proklovat až do 8 cm hlubokého trychtýře v zemi. V zimě dokonce odklízí sněh stranou. Kromě toho hledá mravence také na větvích a v listech.
- **žluna šedá:** také žluna šedá hledá potravu převážně na lesní zemi, na ležícím mrtvém dřevě apod. Její potravu představují mravenci, kukly, další hmyz, housenky, pavouci, ovoce a bobule.
- **strakapoud bělohřbetý:** loví larvy hmyzu v suchém a shnilém dřevě. Strakapoud bělohřbetý netepe při svém hledání potravy žádné díry!
- **strakapoud velký:** hmyz, larvy a obzvlášť brouci, ale také bobule, měkké plody, vejce a v zimě tučná semena a ořechy.
- **datlík tříprstý:** převážně lýkožrout, kromě toho pije také šťávu z otvorů žijících stromů.
- **strakapoud malý:** téměř výhradně živočišná potrava: hmyz a jeho larvy.

Vycházky pro osoby s postižením

Obrovským štěstím je umět se radovat.

G. B. Shaw

Vycházky pro osoby s postižením

K tématu „Vycházky pro osoby s postižením“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Příklady vycházek

A. Úvod do kapitoly

1. Uvážlivé přemýšlení

Proč uvážlivé přemýšlení?

Kdo dosud neměl žádný či měl jen malý kontakt s osobami s postižením, bude (jako my při tomto tématu) nejistý a bude se ptát, jak nejlépe v tomto případě obstát.

Strach z toho, že udělám něco špatně, je samozřejmý, neboť jednání s touto skupinou je pro leckoho nové a neobvyklé. Pokud se zeptáme někoho, kdo je na kontakt s nimi zvyklý, často nám odpoví: chovej se úplně normálně. Ale co to znamená? Pro většinu z nás vůbec není normální běžně mluvit a pracovat s osobami s postižením.

Vědomě zde nepředkládáme žádné členění podle různého stupně a projevů postižení, abychom ukázali přístup k těmto lidem a nejdůležitější předpoklady pro práci s touto cílovou skupinou. Samozřejmě se musíme nejprve informovat u vychovatelů o účastnících a zjistíme přitom, že nikdo nejde zařadit do nějaké škatulky, nýbrž každý má své individuální silné a slabé stránky.

Důležité je, že přistupujeme jednoduše k člověku, který před námi stojí a bereme ho takového, jaký je. Chování, to je vzájemná podpora a důvěra jako v normálním jednání s lidmi.

Musíme **být pro ostatní otevření**, být otevření pro jejich individualitu. Ale musíme být také otevření pro naše vlastní pocity, naše obavy a nejistoty. Sami bychom si měli uvědomit při kontaktu s postiženými, že ani my nejsme perfektní. Co to znamená? Jak můžeme tento úkol splnit?

Přemýšlejte:

- **Nepřipravujte si toho moc.** Nechte všechno na momentální situaci. Nechte nejprve odeznít vlastní obavy a nejistoty. Čím více si **toto vlastní prožívání připouštíte**, tím lépe se vžijete do pocitů osob s postižením.
- **Udělejte si čas** na vycházku s osobami s postižením. Nemyslete na to, že musíte bezpodmínečně mluvit o některých věcech či je ukázat, nýbrž dbejte více na aktuální dění a věnujte se mu.
- Myslete na to, že osoby s psychickým postižením mají **pouze krátkou fázi koncentrace**. Jejich nálady se mění velice rychle; jednou jsou klidní a vnímají a v dalším okamžiku jsou živí a agresivní. Pokuste se proto přidávat znovu a znovu uvolňující aktivity, které skupinu „uvolní“.
- **Učte se s nimi.** Nemůžete při vycházce s postiženými pouze poučovat nebo vyprávět. Navodte osobní rozhovor, objevujte s účastníky „váš“ les v rámci společné práce a prožívání. Často jsou činnosti osob s postižením lepší než u „normálních“ žáků. Nechte se překvapit zvláštním umem těchto lidí.
- **Promluvejte si před začátkem vycházky** bezpodmínečně **s vychovateli** o různých postiženích (omezeních) účastníků a naplánujte podle toho spolu s nimi vaši vycházku. Vychovatelé znají účastníky lépe a vědí, co je s nimi možné uskutečnit a co ne. Časem získáte tolik zkušeností, že si s jistotou sami jako odborníci všimnete i toho, čeho byste se jinak nenadáli. Nakonec můžete těchto poznatků získat více než vychovatelé, kteří les neznají a při setkání s přírodou jsou nejistí. Stanovte si také velikost skupiny. Možné jsou pouze malé skupiny. Dbejte na to, aby byla každá **skupina vždy s vychovatelem**.

Poznámka: Odborného výrazu názvosloví „osoby s postižením“ je použito dle knihy: VALENTA, Milan. Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oborů. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 269 s. ISBN 978-80-262-0602-6.

- ➔ Neprovádějte žádnou aktivitu bez vychovatele. Musí být vždy přítomen, aby mohl popřípadě zasáhnout. Protože účastníky neznáte, nemuseli byste někdy dobře odhadnout situaci. Vychovatelé možná také občas vezmou účastníka na kratší dobu ze skupiny pryč a později jej opět zapojí. To není žádná metodická chyba, nýbrž je to správné a důležité. Neboť někteří jednotlivci budou vždy minimálně jednou stát na okraji skupiny. Každý člověk má své vlastní já, což se v okruhu osob s postižením projevuje ještě výrazněji.
- ➔ Nebojte se znovu připomenout „důležité“, něco říci či ukázat znovu. Nezapomeňte ovšem, že **učební úspěch** při tomto druhu vycházky není prioritní, v popředí je **oblast zážitková**. To, co platí pro nepostižené účastníky, totiž zkušenosti v přírodě zprostředkovat nejen „hlavou“, nýbrž **přírodu vnímat** podle možnosti **všemi smysly**, platí u osob s postižením ve větší míře nebo dvojnásobně.
- ➔ Domluvte se vždy s vychovatelem na tom, co je vhodné. Jinak se vám může stát, že přeceníte schopnosti skupiny. Někdy budete ovšem překvapeni kreativitou těchto lidí, jejich přirozeností a přemýšlivostí.

2. Poznatky k vzorové vycházce

Tato vycházka se často používá především pro duševně postižené. Zpráva je psána v ichformě (já), aby bylo možné vyjádřit bezprostřední dojmy. Zda se představíte křestním jménem, a tím nastolíte partnerské jednání, nebo se představíte plným jménem a pracovním označením, čímž zdůrazníte postavení lesníka, zůstává na vás. Důležitý je **osobní kontakt** s účastníky a vyvolání pocitu, že **jsou bráni vážně**. Úspěšný průběh vycházky vyžaduje dostatek času a volna hned na začátku, neboť na první fázi vycházky závisí úspěch.

V akční fázi byste měli střídát klidné a aktivní části a vzájemně je doplňovat. Nekladte mnoho důrazu na učení, nýbrž především na **prožití**. Pokud chcete oslovit různé smysly, mějte na paměti, že osoby s postižením často jinak reagují.

Myslete např. při nasazování pásek přes oči na to, že musíte být opatrní a citliví. U některých účastníků můžete vyvolat strach, že nic neuvidí, i když se zatím nic nestalo. Často stačí požádat účastníky, aby zavřeli oči.

Někteří účastníci si nebudou věřit v neznámou a nebudou chtít provést nějaký úkol – nenuťte je k tomu! Odvážnější se pokusí přimět i ty bojácné ke společné činnosti.

Vždycky poznáte, že mnoho osob s postižením **má zvláštní schopnosti**. Je zážitek například uskutečnit noční vycházku se slepými, když sami dobře znáte cestu a jste přesvědčeni, že musíte slepé vést. Brzy poznáte, že to je úplně opačně: slepí v noci vidí, protože jsou u nich ostatní smysly lépe vyvinuty.

Praktické činnosti nesmí při lesní akci chybět. Často chtějí účastníci něco dělat, mají ale motorické potíže. Někdy chybí koordinace v pohybech. Přesto je nadšení při praktických činnostech obrovské.

Před tím, než začnete něco nového, podívejte se nejprve, zda není potřeba určitou aktivitu **opakovat**. To se může stát často. Většinou chtějí osoby s postižením některé aktivity provést znovu, aby se prosadily.

Oblast emocí nesmí při vycházkách s postiženými účastníky přijít zkrátka. Nemějte žádný strach z tělesného kontaktu. Žáci na vás budou viset ze všech stran a tlačit se na vás, při rozloučení budou chtít, abyste je objali. Některí budou možná stát během celé vycházky stranou a pak teprve se budou chtít rozloučit stiskem ruky. Nelekejte se, dejte všem pocít, že vás jejich projev přátelství a důvěry těší.

B. Příklady vycházek

PŘÍKLADY VYCHÁZEK 1 Úvod a seznamovací fáze

Představím se pouze svým křestním jménem a zeptám se účastníků jednotlivě na jména. Několik minut se procházíme lesem, aniž bych něco ukazoval nebo objasňoval. Chceme se pouze vzájemně poznat a nechat si na to dostatek času. Pomalu usměrňuji zájem žáků o přírodu.

Tady sedí brouk, tady leze housenka, tam kvete kytk. Teď už se shýbají první žáci a berou je do rukou.

Následně rozdám několik kalíškových lup a všichni by se chtěli na nasbírané věci pořádně podívat. Ale musím je důrazně upozornit: nic nezabíjet nebo nemačkat, všechny tvory musí potom opět pustit na svobodu!

Pokud se zajímali na začátku pouze někteří žáci, s kalíškovými lupami se může celá skupina vydat na objevnou cestu. Jak se brouci nebo květiny jmenují, není důležité. Pokud se mě na to zeptají, samozřejmě odpovím a poskytnu informace, ale pouze cíleně a krátce. Nechám je srovnávat barvy, ptám se, zda jsou brouci velcí nebo malí, nebo je požádám, aby popsali vůni rostliny. Kladu otázky, které jsou pro žáky hmatatelné.

Pro tuto seznamovací fázi potřebuji 20 až 30 minut. Pokud budou žáci ještě déle na této objevné cestě, tím lépe!

PŘÍKLADY VYCHÁZEK 2 Akční fáze

Nejprve chceme použít **různé lidské smysly**. „Co všechno můžeme v lese slyšet?“ Všichni volají: „Samozřejmě ptáky!“ Proto se vydáme pátrat po nich. „Kde žijí, dole, nebo nahoře? Kde cvrlikají? Jak jsou velcí? Ukažte mi! Kde spí? Najdete nějakou dutinu nebo hnízdo?“ Zcela jednoduché otázky (pro nás banální), které mají děti zodpovědět.

„Co ještě slyšíme v lese? Můžeme slyšet také dřevo?“ Velká hádanka pro žáky. Ale samozřejmě – a po provedení aktivity **Strom 3** – „Stromový telefon“ jsou všichni fascinováni. Můžeme rozlišovat, zda někdo klepe, škrábe nebo pouze hladí.

Mezi tím mám v ruce velkou vlněnou ponožku a v ní šišku. Co je tam schováno? Žádám žáky, aby vložili ruku dovnitř a pomocí hmatu zjistili, co tam je. Nesmějí ostatním nic prozradit – to je velké tajemství! Někteří žáci si nejdříve netroufají dát ruku do neznáma, nelze je k tomu nutit! „Teď se vydejte najít a přinést tento předmět, ale tak, aby vás nikdo jiný neviděl!“. Odvážnější to zkusí, a tím se odhodlají i ti bojácnější. Když jsou všichni zpátky, plní napětí, aby mi konečně ukázali, co bylo v ponožce, zavřu oči, počítám do tří a oni mi ukážou velké tajemství ponožky. A vidím – skoro všichni předvedou s velkým nadšením svou šišku. Tuto aktivitu ukončím házením šišky na cíl.

K uklidnění žáků se vydám na **hledání šťavele**. Ukážu jim, jak vypadá a každý si má takovouto květinku najít a přinést. „Kdo chce se mnou tento šťavel ochutnat? Kdo ho sní, tomu bude chutnat stejně jako jeho druhé jméno.“

Někteří nevěří, že je možné něco takového jíst, dívají se na mě skepticky. Pak to přeci jenom zkusí, chtějí vědět, jak se jmenuje. „Chutná kysele.“ Tak jsme jedli šťavel kyselý.

„Chcete ještě jedno překvapení? Chcete vidět lesní obraz?“ Samozřejmě! „Tak zavřete pořádně svoje oči. Namaluji překvapení.“ Je potřeba vytvořit trochu místa na lesní půdě a se čtyřmi větvemi vytvořit obrazový rám, ale bez obsahu. „Otevřít oči! Překvapení je hotovo!“ „Jé! Rám! Ale tady chybí obrázek.“ „Mám ho také namalovat? Tak zavřete opět svoje oči.“ Nyní vytvořím pomocí mechu, květů, šíšek apod. lesní ob-

PŘÍKLADY VYCHÁZEK 2

Akční fáze

raz uvnitř rámu. Hotovo. „Jé, to je hezký!“ Podíváme se na obrázek a vyprávím o mechu, květech a dalším.

Najednou volají někteří: „My ti chceme udělat také pěkný obrázek – zavři oči.“ Žáci v klidu stavějí a tvoří svůj vlastní lesní obraz. Každý, jak umí. Přitom jsou velice klidní a ponoří se na delší dobu do svého kreativního tvoření. Na tichou kreativní fázi navazují praktickou činností: Na dřevěný špalek položí malé kmínky. Vezmu pilu a odříznu kousek dřeva. „Kdo z vás si chce také uříznout kousek dřeva?“ Každý to chce zkusit a s odpovídající pomocí to také každý zvládne. U starších účastníků používám jako motivaci otázku: „Kdo z vás zvládne uříznout stejně velký kousek dřeva, jako je ten můj?“ Pak se diskutuje a odhaduje a neustále srovnává. Když pak dokonce „porazí“ pilou malý stromek, vidím jejich radost ze zážitku, který pro ně toto „kácení stromu“ představuje. Sami porazili stromky. Krátce objasním (výchovný zásah), proč musí být tyto stromky poraženy a těším se s žáky z úspěchu jejich práce.

Mezitím se pokouším pomocí her uvolnit atmosféru. Některé hry jsou zde krátce popsány:

- **Imitace zvířat:** představuji nějaké zvíře. Jaké zvíře jsem nyní a žiji v lese? Čím více skáču a válím se po zemi, tím jsou žáci nadšenější. Samozřejmě chtějí potom také něco zahrát a já to musím uhodnout. Na závěr jsme všichni jedna velká rodina divokých prasat a válíme se na zemi a chrochtáme.
- **Házení šišek:** každý si nasbírá pět šišek. Kdo trefoří kbelík, strom nebo jiný cíl? Kdo hodí alespoň pět metrů daleko? Není důležité, kdo hodí nejdál, ale že každý překročí stanovený limit. Nevnášet žádný soutěžní prvek.
- **Lesní procházka:** ještě jednou se vypravit na objevnou cestu.
- **První návštěva posedu:** samotný výstup na posed se počítá. Překonání něčeho vysokého lezením je něco, co účastníky stojí námahu.
- **Lesní lokomotiva:** ve formě hada jdeme lesem a pozorujeme zajímavé věci. Hladíme strom, čicháme k houbě, držíme větev, jdeme do dřepu apod.
- **Skládání lesních dýmek:** ze zlomené šišky a malé větvičky složíme dýmku. Mechem potom vycpeme místo zlomu. (viz **Závěr 2** – „Výroba lesních dýmek“).

PŘÍKLADY VYCHÁZEK 3

Závěrečná fáze

Nejpozději po dvou hodinách uzavírám celou akci. To je vhodná hranice pro lesní akce s duševně postiženými.

Děláme **ještě jednu procházku ke stanovištím**, kde jsme předtím byli. Jdeme kolem míst, kde jsme viděli brouky a květiny, na které jsme se dívali kalíškovými lupami. Jdeme ještě jednou ke kmeni, kde jsme poslouchali tóny dřeva. Když je žáci chtějí slyšet ještě jednou (což se většinou stává), tak na to máme čas.

Ukáži jim ještě jednu „kouzelnou punčochu“, často mám nyní já dát ruku dovnitř a hádat, co je uvnitř. Pak jdeme dál a v klidu si prohlédneme umělecké dílo. Každý chce ukázat „své“ dílo. Jdeme kolem špalku, každý si chce vzít na památku svůj kousek dřeva. Pokud jsme káceli i stromky, vidíme naši práci – to všechno jsme zvládli.

Následně přichází rozloučení, každý chce pohladyt nebo obejmout a já si myslím, že **jsem už dlouho nebyl tak spokojen**.

Vycházky v dešti

Když prší, les se raduje.

Vycházky v dešti

Vycházky v dešti

K tématu „Vycházky v dešti“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Praktické tipy

C. Příklad vycházky

A. Úvod do kapitoly

Lesní vycházku jsme perfektně připravili. Stěžejní body jsme domluvili s učiteli nebo se skupinou a k tomu jsme vymysleli perfektní aktivity. Termín je neodvolatelně stanovený. Ale ... předpověď počasí dva dny před termínem slibuje déšť! Co dělat? Občas můžeme termín posunout, tentokrát to ale nejde. Na obloze počítáme každý mrak, ještě by to mohlo vydržet. Na horizontu je světleji – doufáme v to nejlepší.

Skupina přijede, září radostí, vystoupí, začne lesní vycházka a ... prší. Tady je každá rada drahá.

Na co musím při své vycházce dávat pozor, kde musím program dne změnit a jak mám vůbec pokračovat? K tomu uvádíme několik návrhů.

V oddílu **B. Praktické tipy** najdete základní upozornění, na co dávat při deštivém počasí pozor a co v žádném případě nepřehlédnout.

V oddílu **C. Příklad vycházky** si můžete přečíst o možnostech a aktivitách, které lze provést při deštivém dni. Najdete zde rovněž tipy, jak vycházku za „uplakaného“ počasí proměnit v zážitek.

B. Praktické tipy

Nedělejte si žádné iluze: když prší silně a padají kroupy, pak se venku nedá dělat opravdu nic. Je nutné najít úkryt a počkat – to je vše, co můžete nabídnout.

I v případě, že očekáváte pěkné počasí, naplánujte ale také deštivou variantu vycházky. Vymyslete si v předstihu cestu i aktivity – v případě, že bude pršet, nepodlehnete alespoň panice. Obstarejte včas dost pláštěnek a deštníků!

1. Oblečení

Než začne vycházka v dešti, musíme se podívat na oblečení účastníků. Řčení, že „není špatné počasí, jen špatné oblečení,“ platí stoprocentně. Zkušenost ukazuje, že účastníci navzdory intenzivnímu vysvětlování nepřijdou do lesa v odpovídajícím oblečení. Obvykle čím starší jsou účastníci (především mládež a dospělí), tím horší mají oblečení.

Pro lesní vycházku potřebuje každý pokrývku hlavy. Často dochází k tomu, že účastníci mají na bundě kapuci a k tomu ještě nějakou pokrývku hlavy (čepici, kšiltovku), nebo mají s sebou deštník. Ty účastníky, kteří mají více pomůcek do deště, můžeme poprosit, aby něco zapůjčili ostatním, kteří nemají nic. Vhodným přírodním deštníkem může být ale třeba i list devětsilu.

Velkou pozornost věnujeme obuvi účastníků, která hraje velice důležitou roli při volbě trasy.

2. Cesta

Při deštivém počasí je důležité především zvolit vhodnou trasu. Vedte skupinu tak, aby nemusela procházet trávou, mlazinou, borůvkami, kapradím a blátivými lesními cestami. Také posečená louka způsobí velice rychlé promáčení bot!

Myslete neustále na to, že boty účastníků nejsou zdaleka tak dobré jako vaše!

Záleží na typu deště, zda zvolíte lesní cestu nebo půjdete porostem. Při mrholení je často lepší jít lesem, neboť část srážek zůstane v korunách. Při silném nebo dlouhotrvajícím dešti silně kape ze stromů, je proto výhodnější pohybovat se po lesních cestách. Uvědomte si, že při velkých kapkách padajících ze stromů se oblečení promočí rychleji než při pravidelném dešti.

Nezapomeňte také na vítr a především na jeho směr. Najděte nějakou chráněnou cestu – když příší přímo do obličeje, není to právě příjemné.

3. Změna programu

Nedržte se bezpodmínečně plánovaného stěžejního bodu a změňte raději naplánované aktivity. Program při deštivé vycházce může získat charakter malého putování. Cesta má být stanovena tak, že účastníci zůstanou v pohybu, aby neprochladli a přitom trochu pozapomněli na déšť.

4. Aktivita

Deštivá vycházka by měla obsahovat také klidné aktivity. Volte aktivity proveditelné bez větších pomůcek – to si při přípravě vycházky často neuvědomujeme. Kromě toho nemají pomůcky utrpět při dešti škody. Neosvědčilo se nabízet velmi živé aktivity. Při rychlých a prudkých pohybech účastníků se promočí oblečení ještě rychleji.

Při deštivé vycházce je nutné dávat pozor také na to, abychom nesahali neustále na mokré předměty (klacky, stromy, větve, kameny apod.). Jinak bychom měli rychle mokré a studené prsty, což negativně působí na psychiku a náladu účastníků. Pokud počasí a teplota dovolí pracovat s přírodními materiály, neprodlužujte příliš tyto aktivity z výše uvedených důvodů.

5. Závěr

Pokuste se najít pozitivní závěr. Nemyslete na to, že jste museli opustit vámi původně naplánované téma a aktivity. Možná, že z vašeho programu zbyl jediný bod: postavit s účastníky společný velký stan ze smrkového chvojí. Proto to nebyla špatná vycházka. Při deštivém počasí jde v první řadě o to, že musíme společně strávit dvě až tři hodiny venku. Zažít tuto neobvyklou situaci může být přesto zajímavé. Pokud máte pocit, že účastníci mají z vycházky radost, tak se ptejte, co bylo dnes zajímavé a co se jim nejvíce líbilo. Posilte tento pozitivní dojem tím, že se zeptáte, co dělají doma při deštivém počasí.

Dejte skupině na vědomí:

My jsme ale byli venku!

C. Příklad vycházky

PŘÍKLAD VYCHÁZKY 1

Téma: Voda

Co může být při takové vycházce lepšího, než téma dešťové vody v lese. V popředí stojí především pozorování přírody, vody a lesní půdy. Pokud máte štěstí a je mlha, pak můžete v lese spatřit i pěkné náladové obrazy.

Mnoho dojmů si účastníci mohou odnést, pokud zkoumají rozdělení a intenzitu deště na různých místech v lese. Účastníci mají za úkol najít místo, kde se shromažďuje nejvíce nebo nejméně vody. Rozdejte na začátku vycházky několik nádobek (kelímky od jogurtu), které účastníci postaví v lese na různá místa. Kelímek může stát přímo u kmenu stromu, v oblasti koruny, mimo korunu, pod listnatým či jehličnatým stromem, v mladém i starém porostu, na lesní cestě, na volné ploše apod. Na konci vycházky můžeme porovnat výsledky a diskutovat o nich. Skupina se přitom učí, že různé druhy stromů ovlivňují vodní hospodářství dané oblasti různým způsobem. Většinou zachytíme nejméně vody ve smrkovém lese (na základě vysokých ztrát v korunách těchto stromů), daleko více pak v lese bukovém. Tím zdůrazníme účastníkům vodohospodářský význam listnatého lesa.

U aktivity **Voda 2** – „Cesta vody“ můžete poznatky dále prohlubovat. Předvedte schopnost lesa zadržovat vodu na příkladu mechů. Nechte účastníky najít tři až čtyři druhy mechů a rukama z nich vymačkat vodu. Tím poznají na první pohled, jak se voda rozdílně uchovává. S aktivitou **Voda 6** – „Závod lodiček“ můžete toto téma hravě zakončit.

PŘÍKLAD VYCHÁZKY 2

Téma: Půda

Téma půda nabízí také několik možností, jak i při deštivém počasí ukázat něco zajímavého.

Najděte v lese místa, kde je i za deště sucho, např. pod hustým mladým smrkovým porostem nebo pod skalním převisem. Nechte skupinu prohledat půdu v prosvětleném a v hustém porostu. Ukažte jim, že často trvá velice dlouho, než se provlhčí. Pro účastníky je často zklamáním, že lesní půda je i přes silný déšť stále suchá.

Ukažte také udupanou půdu na lesních cestách. Tady je porušen půdní mechanismus a voda zůstává stát v kalužích. Samozřejmě nesmí chybět vysvětlení smyslu a účelu lesních cest. Pokud máte dostatek času na přípravu, můžete téma uzavřít aktivitou **Půda 10** – „Propustnost půdy“.

Aktivita **Voda 3** – „Pitná voda z lesa“ nabízí jednoduchou možnost, jak demonstrovat filtraci lesní půdy. I tato aktivita musí být předem připravena.

Uzavřete toto téma srovnáním lesní půdy a půdy zbavené rostlin ve vztahu k nebezpečí eroze. Jak to můžete provést, se dozvíte v aktivitě **Půda 11** – „Test eroze“.

PŘÍKLAD VYCHÁZKY 3

Téma: Zvířata

Při lesních vycházkách je často vzneseno přání pozorovat zvířata. My ovšem dobře víme, že to není dost dobře splnitelné. Popřemýšlejte společně se skupinou o tom, jak se zvířata při takovém počasí chovají a kde se mohou zdržovat. Diskutujte o tom, zda jsou v lese k nalezení suchá místa a přezkoumejte společně se skupinou, zda je to pravda. Pro naše předky byla tato zkušenost důležitá pro přežití. Do tohoto tématu vstupte pomocí aktivity **Ekosystém les 1** – „Zvířecí hádanky“. Hledejte, popř. nechte skupinu cíleně hledat stopy zvířat. Do této aktivity můžeme vtáhnout každého účastníka, při ní všichni částečně zapomenou na déšť.

Ekosystém les 2 – „Po stopách živočichů“ vám dává mnoho příkladů, jak zajistit úspěch. **Ekosystém les 5** – „Tichá šoulačka“ je příležitost, aby si účastníci uvědomili, že déšť ovlivňuje strategii i úspěšnost lovu zvířat.

PŘÍKLAD VYCHÁZKY 4

Téma: Krásy lesa

Pomocí pozorného sledování a pozorování přírody můžete najít různorodé a náladové obrazy. Vydejte se se skupinou na hledání krásy deštivého dne. Především aktivity **Motivace 2** – „Fotoaparát a fotograf“ a **Motivace 5** – „Neobvyklé perspektivy“ oslovují fantazii tím, že vyžadují dobře se dívat. Zaostřit pohled na přírodu se můžete pokusit pomocí aktivity **Ekosystém les 3** – „Ukrytí – odhalení“. Při této aktivitě počítejte s přípravami.

Nezapomeňte si také dobře prohlédnout strom při dešti. Pozorujte s účastníky, jak stéká voda po stromech.

U buku stéká voda přímo po kmeni, to znamená, že se sám zalévá. U smrku je kmen relativně suchý. Je to způsobeno především různým postavením větví u jednotlivých druhů stromů.

Jděte také na kraj lesa nebo na kraj porostu a hledejte na stromech mechy a lišejníky. Najdete je na západní straně kmenů, neboť právě na tuto stranu nejvíce padá déšť.

Pokud není venku moc chladno, můžete také uskutečnit aktivitu **Strom 14** – „Setkání se stromem“, při které mají účastníci znovu najít svůj strom. Aktivity **Trvale udržitelné hospodaření 2** – „Dřevo je báječná surovina“ a **Trvale udržitelné hospodaření 5** – „Skládačka z různých druhů dřeva“ se hodí, pokud chcete rozšířit další vědomosti o stromech.

Krásný závěr nabízí aktivita **Strom 12** – „My jsme strom“. Je samozřejmé, že při této aktivitě nemůžete kořeny znázornit ležícími osobami. Mohou však být v podřepu. Aktivita poskytuje hodně zábavy.

Noční vycházky

*Učinil jsi měsíc k určování času.
Slunce ví, kdy k západu se schýlit.
Přivádíš tmu, noc se snese.
Celý les se hemží zvěří.*

Žalm 104

Noční vycházky

Noční vycházky

K tématu „Noční vycházky“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Příklad vycházky

A. Úvod do kapitoly

Lesní vycházka v noci je pro děti velice napínavým zážitkem. Ale pro vás, jako průvodce vycházky, může být velice náročná. Proto by noční vycházka měla být bezpodmínečně přesně naplánována a připravena!

K doplnění části základních tipů pro lesní průvodce ještě několik speciálních doporučení:

1. Projděte si dobře okolí během dne a bezpodmínečně také v noci.

→ Projděte si celou cestu, abyste si všimli možných nebezpečí (drát, potoky, tůně, prohlubně, zlomy, větve ve výši očí apod.), popř. je odstraňte (např. označte nebezpečná místa).

→ Také odbočky, které mohou být ve tmě přehlédnuty, by měly být označeny.

2. Sdělte rodičům, co máte v úmyslu, kam jdete a jak dlouho bude noční vycházka trvat.

→ Přiberte také podle možnosti další dospělý či vedoucí.

3. Vezměte s sebou několik baterek, které máte pro případ nouze nebo je potřebujete pro určité aktivity (např. „Obrazce z baterek“, viz Noční vycházka, str. 5). Ty by měly být ještě před vycházkou ovšem ukryty v batohu (nejlépe v batohu vedoucího).

→ Doporučení: Schopnost vidět ve tmě se objevuje až po cca 60 minutách. Méně nápadné a rušivé jsou baterky s červeným světlem (výměna žárovky je velice jednoduchá).

4. V noci se může snadno stát, že se nějaký člen skupiny ztratí.

→ Pro takový případ se dohodněte před vycházkou na společném svolávacím znamení. V případě, že se nějaký účastník vzdálí od skupiny, měli bychom se domluvit na signálu, který je slyšitelný i na delší vzdálenost (např. píšťalka).

5. Noční vycházka vyzařuje klidem a tajemnem, které v lese ve tmě panuje.

→ Proto také zdůrazněte, že je třeba být potichu během celé vycházky. Domluvte se, že se bude pouze šeptat.

6. Pokud je příliš velká tma, vezměte si s sebou lano, kterého se mohou účastníci při chůzi držet.

7. Nepodceňujte pocit strachu u dětí.

→ Nepřipusťte vyprávění hororových nebo spiritistických historek. Budou-li mít děti strach, mluvte o tom. Umožněte výměnu pocitů strachu ve skupině. Když dítě uvidí, že i kamarád se bojí, bude strach poloviční.

K vytvoření správné atmosféry doporučujeme pět tématických oblastí (**Setkání s nočním lesem, Zvířata v noci, Oheň v noci, Závěr, Jiné**) s návrhy aktivit, které jsou sestaveny chronologicky v programu trvajícímu cca čtyři hodiny.

Po seznámení s nočním lesem a po nastolení určité důvěry bychom měli naplánovat určité napínavé hravé aktivity, jako jsou v kapitole zvířata v noci. Vyvrcholením noční vycházky je určitě táborák nebo dokonce přenocování v lese. Kapitoly Oheň v noci, Závěr a Jiné vám nabízejí organizační doporučení a příklady aktivit.

B. Příklad vycházky

PŘÍKLAD NOČNÍ VYCHÁZKY 1

Naladění

V noci se mění naše schopnosti vnímání. Oči potřebují určitý čas, aby si zvykly na tmu. Uši jsou okamžitě připraveny a často při pozorném naslouchání rozlišíme velice jemné tóny.

Upozorněte na to, že dnešní člověk již dávno neslyší tak dobře, jako slyšeli naši dávní předkové. To je způsobeno tím, že jsme denně vystaveni zvukům, které neustále nabírají na intenzitě. Například pouliční hluk, se kterým se člověk denně setkává. Ucho si zvykne během času na tento hluk a nevnímá už tolik tišší tóny. Obzvlášť při noční vycházce zjistíte, že děti slyší lépe než dospělí, především se jedná o vyšší tóny.

Orlí hnízdo (viz Vstup 2 – „Orlí hnízdo“)

- „Orlí hnízdo“ je především při noční vycházce ideálním místem ke shromažďování a diskusím. Vypadá jako hnízdo určitého zrození. Měli byste je vytvořit při stmívání na nějaké světlině, popř. na světlejším místě, které se snadno najde.

Zaostřit sluch

- Především během doby, než si naše oči zvyknou na tmu, se nabízí možnost zaostřit náš sluch (např. v „orlí hnízdě“): Všichni položí ruce za uši, takže si zvětší ušní boltce a poslouchají. Nechte účastníky uklidnit a naladit (minimálně 5 minut), aby mohli naslouchat. Následně mluve o tom, co jste slyšeli a objevili.

PŘÍKLAD NOČNÍ VYCHÁZKY 2

Setkání s nočním lesem

Setkání se stromem (viz **Strom 14** – „Setkání se stromem“)

- Přestože je znovunalezení zkoumaného stromu ve tmě obtížnější, má i tato noční varianta své kouzlo. Je zde kladen větší důraz na orientaci a zážitky z ohmatávání stromu, které jsou vnímány intenzivněji. Upozorněte na to, že by se stromy neměly nacházet příliš daleko.

Sám v lese

- Nechte své účastníky putovat opatrně kousek tmou, aby si našli místo, které se jim obzvlášť líbí. Může to být pařez, hromada dřeva nebo kopeček. Kdo našel takové místo, zůstane zde chvíli mlčky ponořen do tmy. Vaši noční putovníci by se měli během 5 až 10 minut vžít do nezvyklého ticha. Pro mnoho dětí je to zkouška odvahy. Pokud jsme tuto zkoušku zvládli, sejdeme se znovu (např. u „orlího hnízda“) a můžeme si popovídat o tom, co jsme slyšeli, zažili a objevili.
- Také při chůzi na přehledných cestách můžeme nechat účastníky testovat jejich odvalu. Počkejte se skupinou a pošlete tyto „účastníky“ (eventuálně ve dvojicích) na předem určenou cestu (např. 100 kroků). Domluvte se na určité době (např. 5 minut), potom za nimi se zbytkem skupiny dojděte.

PŘÍKLAD NOČNÍ VYCHÁZKY 3

Zvířata v noci

V noci je mnoho lesních obyvatel daleko odvážnější! Sovy, netopýři a plšici se pohybují častěji v noci a také mnoho savců je aktivních při stmívání (srnci a jeleni), nebo jsou aktivní jen v noci (např. lišky, jezevec, divoké prase, ježek a myši).

Často je ale nevidíme, nýbrž vnímáme jejich zvuky (vyplašený srnec, kvákající žába, hrabající myš).

Objasněte, kdo vnímané zvuky způsobuje, popř. co právě zvířata dělají.

Noční lov

→ Každý spoluhráč se vžije do role lesního obyvatele a zkouší jeho nezaměnitelné noční volání. Jeden spoluhráč je určen jako noční lovec (např. sova). Zatímco počítá do 50, najdou si všichni ostatní skryš. Tam zůstanou tak dlouho, dokud je noční lovec nenajde. Aby to nebylo ve tmě tak těžké, musejí se oběti zhruba po 60 sekundách ozývat svým typickým voláním. Když noční lovec objevil nějaké zvíře, vymění si role, takže se zvíře samo stává lovcem. Hra končí, když alespoň každý hrál jednou nočního lovce. Pokud je velká tma, nebo účastníci mají strach, pak hrají lovce, popř. oběť, vždy dvě osoby.

Netopýr a mūra (viz Ekosystém les 6 – „Netopýr a noční mūra“)

→ Při této noční verzi je hrací pole ohraničeno čtyřmi svítícími baterkami (v rozích čtverce). Tak mohou hrát všichni členové skupiny. Za velké tmy nemusíme netopýrovi zavazovat oči. Poukažte na to, že většina motýlů, kteří se nacházejí v lese, je aktivní v noci.

Tichá šoulačka (viz Ekosystém les 5 – „Tichá šoulačka“)

→ Jako další variantu můžeme místo ukazování nebo místo stříkací lahve použít baterku (blikání).

PŘÍKLAD NOČNÍ VYCHÁZKY 4

Oheň v noci

Oheň je pro většinu dětí obzvlášť přitažlivý, až fascinující. U ohně můžeme vyprávět příběhy, zpívat písničky, opékat brambory nebo jablka a mnoho dalšího. Oheň je ale také nebezpečný, a proto s ním musíme zacházet velice opatrně.

Je samozřejmé, že můžete dělat oheň pouze tam, kde je to dovoleno nebo tam, kde ho můžete rychle zhasit (v blízkosti voda nebo písek). Viz příslušné zákony, které se zabývají ohněm (Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů).

Chléb na klacku

Přísady:

400 g mouky (hladké), 1 čajová lžička soli, 1 kostka čerstvých kvasnic nebo 1 balíček prášku na pečení, 0,2 l vlažné vody nebo mléka, 1 čajová lžička cukru, 3 lžíce oleje

- Mouku smícháme se solí a vysypeme na stůl nebo dáme do velké misky. Doprostřed uděláme důlek, do kterého přidáme prášek na pečení nebo kvasnice. Potom přidáme cukr.
- Nakonec přidáme vlažnou vodu (nebo mléko) s olejem, tekutiny dobře promícháme, aby se droždí či prášek dobře rozpustily. Chvilku necháme stát (10 minut). Pak všechny přísady rychle propracujeme do pevného těsta. Těsto musíme před pečením ještě umístit na teplé místo.
- Část těsta omotáme na klacek a opečeme. Musíme dávat pozor, abychom nespálili kůrku. Pokud se tak stane, měli byste jíst pouze vnitřek.
- Ze stejného těsta můžeme také péct placky na kamenech. K tomu položíme velký kámen do žhavého uhlí, ten se rozžhaví. Na něj položíme tenké placky těsta a necháme je upéct. Placky chutnají ještě lépe než chleba a příprava nevyžaduje tolik času.

Dřevěné špalky jako obří svíčky

- Připravte několik přes jeden metr dlouhých špalků (nejlépe borovice o průměru od 20 cm) následujícím způsobem (viz foto):
 - Zhruba polovinu polena nařízneme motorovou pilou hvězdovitě, aby vzniklo šest až osm „dortových“ částí. Uprostřed kmene vznikne malá prohlubeň, do které dáme hořící podpalovač, který se postará o příjemné osvětlení. Dávejte přitom pozor, aby poleno před zapálením stálo pevně a neviklalo se (eventuálně je můžeme lehce zahrabat).
- Poznámka: S motorovou pilou mohou pracovat jen proškolení pracovníci. V žádném případě neúčastníci výukových programů! Také je nutné dbát na bezpečnost v okolí práce s pilou.

- Dříve používali pracovníci v lese tyto kmeny jako vařič, aby si mohli při delších pracích v lese připravit teplé jídlo.

V kapitole Oheň v noci byly představeny aktivity „Chléb na klacku“ nebo „Dřevěné špalky jako obří svíčky“, ty můžeme použít také jako náladový závěr noční vycházky. Úplným vyzněním celého večera může být také pozorování hvězdné oblohy (předtím se např. informovat pomocí map noční oblohy s hvězdami, nebo pozvat experta) nebo můžeme zvolit vhodný příběh (viz **Pohádky, příběhy, citáty, písničky**).

Dalším vyvrcholením noční vycházky může být přenocování v lese:

Přenocování v lese

- Ve spacím pytli, na malé lesní světlině, nebo ležet do hvězdy okolo starého stromu, tím můžete nadchnout děti, mládež, ale také dospělé. Zde můžete ještě jednou popovídat o tom, co všechno jste prožili a vyprávěním tyto zážitky více prohloubit.
- Připravte se také na to, že vy sami za této lesní noci nezavřete oči, protože někteří z vašich účastníků nebudou moci spát, neboť tato situace je pro ně úplně nová! Skupina by také neměla být moc velká (max. 10 účastníků na vedoucího) a dětem by mělo být minimálně deset let.
- Doporučujeme vyžádat si písemné svolení rodičů nebo ještě lépe účast rodičů.

PŘÍKLAD NOČNÍ VYCHÁZKY 6

Jiné

Především u táboráku nebo na místě přenocování by měl být také prostor pro aktivity, které nemají za cíl informovat.

Tanec upírů

- Při této hře pro nebojácné zavážeme všem spoluhráčům oči nebo je všichni závazně zavrou. Vedoucí skupiny jmenuje jednoho za upíra, všechno se odehrává potají, aniž by ostatní něco věděli.
- Zatímco se všichni pohybují v malém ohraničeném hracím poli, pokouší se upír, který se také nachází v hracím poli, potkat spoluhráče. Pokud se mu to podaří, vykřikne a strhne svoji oběť (prosím, nekousat!). Tím jsou ve hře dva upíři v hracím poli!
- Pokud na sebe narazí dva upíři, promění se oba opět v normální spoluhráče. Přibližně po 15 minutách by měla být hra ukončena.

Malování s baterkami

- Velice rychlá hra. Spoluhráč dostane baterku a vzdálí se asi 20 m od skupiny. Potom svítí směrem ke skupině a maluje přitom světlem nějaký předmět nebo živočicha. Ten, kdo pozná, co bylo nakresleno, smí jít jako další malovat ve tmě.

V noci jsou všechny kočky šedé

- Na příkladu známého rčení „v noci jsou všechny kočky šedé“ můžete ukázat, jak je důležité nápadné oblečení, když se člověk pohybuje venku.
- Pošlete tři děti (jedno s tmavým oblečením, jedno se světlým a jedno s reflexními svítícími pruhy na oblečení) nejprve 50 a potom 100 m dopředu podle světelných podmínek. V tmavém oblečení neuvidíme dítě už po 50 metrech. Po 100 metrech nerozeznáme většinou už ani světle oděné dítě, pouze to s reflexními pruhy (předtím nasvítit baterkou!). Upozorněte na to, že by oblečení (bundy, kalhoty, boty, čepice) nebo školní tašky měly být zviditelněny barevnými nebo reflexními prvky především tehdy, když se děti pohybují ve tmě nebo za špatné viditelnosti na komunikacích.

Tvoření z přírodních materiálů

*Fantazie je důležitější než vědění,
neboť vědění je omezeno,
zatímco fantazie je bez hranic.*

Albert Einstein

Tvoření z přírodních materiálů

Tvoření z přírodních materiálů

K tématu „Tvoření z přírodních materiálů“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Aktivita

A. Úvod do kapitoly

V této kapitole najdete možnosti, jak obohatit svou lesní vycházku tvořivou činností. Získáte návody k výrobě a tvoření z přírodního materiálu, doplněné o hravé momenty a radost z hotového díla. Obzvláště při delších akcích bychom neměli zapomínat tyto aktivity zařazovat. Slouží k odlehčení odborného tématu i celého programu. Při získávání přírodního materiálu nezapomínáme na ohleduplný a šetrný přístup k přírodě.

Přehled aktivit

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 1 Vyřezávání do dřevěných klád

Sochařské opracovávání dřevěných klád pomocí dlát.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 2 Lesní roh a vrbová píšťalka

Hudební nástroje z přírodních materiálů.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 3 Stavba dřevěného iglú

Použitím lískových prutů vytvoříme stan podle vzoru Indiánů.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 4 Stolní hra ze dřeva

Ze zbytků dřeva vyrobíme jednoduchou africkou prkénkovou hru.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 5 Výroba ptačí budky

Při stavbě budky používáme dřevo, pozorování ptáků u budky pak přinese i následnou radost.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 6 Pomoc hmyzu

Za pomoci vrtačky vyrábíme z dřevěných špalíček úkryt pro hmyz, který poté zanecháme v lese.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 7 Zvířata z hoblin

Z hoblin sestavujeme podle fantazie zvířátka i jiné tvary.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 8 Bzučící kůrovec

Sestavíme lýkožrouta, který umí bzučet! Nechte se překvapit.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 9 Dřevěné maché

Pomocí pilin a lepidla na tapety vznikne dřevěné maché – hmota k modelování.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 10 Podzimní paleta barev

Díky třídění podzimních listů zažijeme překvapení z barevné pestrosti lesa.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 11 **Rohož z větví**

Výroba rohože jako podpory k popínavým rostlinám nebo jako vhodný předmět k zastínění.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 12 **Ťukací dřívka**

Výroba jednoduchých rytmických nástrojů opracováním větví.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 13 **Rybičky**

Tkaním na ohnutém proutku vytvoříme rybičku.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 14 **Rámeček na tkaní**

Vytvoření tkalcovského rámečku z odpadního dřeva.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 15 **Panenka z trávy**

Vázáním z trávy vyrobíme panenku.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 16 **Stav na tkaní rohoží z trávy a tkaní rohože**

Jednoduchá výroba stavu a návod na tkaní rohože.

- U aktivit **TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 4, 5, 6 a 7** bychom měli mít k dispozici vhodné pracovní místo.
- V přírodním prostředí můžeme použít aktivity **TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 1, 2, 3, 10–16**.
- Pro všechny aktivity je nutné mít dostatek času na přípravu (obstarání materiálu, příprava nářadí).
- Některé návrhy (1, 3, 5 a 6) jsou vhodné jako „dřevěné“ projekty k tvoření na školních dvorech či školních zahradách (např. v rámci Dne Země, Dnů ochrany přírody, Dne pro životní prostředí apod.)
- Po ukončení každé aktivity je nutné zbylý odpad uklidit a vhodně uložit.

B. Aktivity

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 1

Vyřezávání z dřevěných klád

Obsah: sochařské opracovávání dřevěných klád

Cíl: prožít práci se dřevem kreativním způsobem

Počet účastníků: do 10 osob

Věk účastníků: od 10 let

Doba: minimálně 4 až 5 hodin

Materiál: dřevěné klády o délce 2 m a průměru 10 až 20 cm, dřevo musí být čerstvé – k vyřezávání se hodí vedle olše především měkké druhy dřeva, jako jsou bříza, topol a vrba. Vhodná a oblíbená k vyřezávání je lípa. Dobře se tvaruje a má pěknou světlou barvu.

Vyřezávací nástroje (dláta, dřevěné paličky, ruční pilka), lesnická křída, popř. šablona se siluetou vyřezávaného objektu, lékárnička

Příprava: vykopat jámy pro klády a ty pak upevnit do předem připravených jam asi 30 cm hluboko, rozstup klád má být 3 až 4 m

poradit se s odborníkem, nebo si zajistit jeho účast na aktivitě (řezbář, truhlář, učitel dílen)

Vnější podmínky:

po dohodě s majitelem pozemku, nevhodný je příliš svažité pozemek

Průběh:

- Před začátkem práce objasní odborník techniku vyřezávání s dlátý (nejvhodnější mají šířku 5–9 mm).
- Po odloupení kůry (vyřezávat se bude pouze v oblasti od pasu po výšku očí!) popřemýšlí každý z účastníků, co bude vyřezávat (pro začátek jsou jednodušší zvířata, např. sova, sedící káně apod.) nakreslí tvar křídou na dřevo. Může použít předem připravené papírové šablony.
- Během vyřezávání se můžeme poradit s příznivým odborníkem. Nejvhodnější je, když odborník obchází jednotlivé účastníky a dává jim praktické rady.
- Lesník může během práce podávat informace o dřevu jako surovině, pěstebních podmínkách a péči o lesní porosty.
- Obzvláště je hezké, když hotová umělecká díla mohou zůstat v lese, aby si je mohli další návštěvníci prohlédnout.

Doporučení:

- Počet účastníků se řídí také počtem dlát, neboť ta jsou finančně náročná. Učitel dílen (pokud se dílny ještě vyučují) disponuje často dostatkem nářadí a je jistě ochoten v případě žádosti je také zapůjčit. Protože učitel dílen má často zkušenosti s opracováváním dřeva, je vhodná jeho účast na přípravě aktivity.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 2

Lesní roh a vrbová píšťalka

Obsah:	výroba hudebních nástrojů z přírodních materiálů	teriálu, lékárníčka, u lesního rohu: čerstvé pruty 3 až 5 cm silné z jasanu nebo jeřábu, papírová šablona (pruh tužšího papíru o šířce asi 5 cm a délce 60 cm), u vrbové píšťalky: čerstvé vrbové pruty 1,5 až 2 cm silné
Cíl:	ukázat mnohostrannost použití přírodních materiálů	
Počet účastníků:	max. 10 osob na vedoucího	
Věk účastníků:	od 12 let	
Doba:	asi 2 hodiny	Příprava: předem si vyzkoušet výrobu, vhodné je předem namočit materiál na několik hodin do vody
Materiál:	ostrý nůž a ruční pilka, tužka, šídlo, provázek z přírodního ma-	

Průběh:

→ Účastníci se rozdělí do dvou malých skupin (viz **Vstup 7** – „Kdo s kým?“). Jedna skupina bude tvořit lesní rohy, druhá vrbové píšťalky. Pracují podle návodů:

Návod na „lesní rohy“

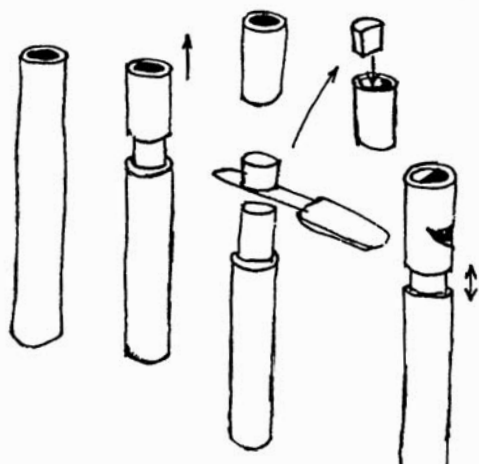
1. Na kraji lesa uřízneme 3 cm silné a jeden metr dlouhé pruty jasanu nebo jeřábu, pokud možno s co nejméně postranními větvičkami. Všechno, co je na kůře (větvičky, pupeny) odřízneme bez jejího poškození.
2. Na prut spirálovitě přiložíme šablonu a podle ní nařizujeme kůru. Rozestup mezi točením spirály by měl být asi 5 cm. Šablonu přemístíme a takto pokračujeme po celé délce prutu.
3. Kůru prutu opatrně sloupneme.
4. Poté kůru na tenčím konci natočíme pevně spirálovitě na tužku, tu pak vyjmeme a dále točíme do spirály tak dlouho, dokud není lesní roh hotov.
5. Na dolním konci lesního rohu uděláme šídlem malou díрку.
6. Přírodním provázkem zajistíme kůru tak, aby se nemohla rozmotat. Nakonec vyrobíme ještě náústek, aby byl lesní roh hotov:
7. Vezmeme větvičku jasanu o síle tužky a po 6 cm nařizujeme kolem dokola.
8. Aby šla kůra lépe sloupnout, naklepeme ji od řezu ke špičce pomocí rukojeti nože.
9. Kroucením ji pak opatrně stáhneme.
10. Odstraněnou kůru ve tvaru trubičky na konci v délce 2 cm okolo oškrabáváme tak dlouho, dokud není vidět bílá vláknina.

11. Měkký konec trubičky zmáčkne. Tím se vytvoří náústek. Ten pak přiložíme ke rtům, foukáme a zkusíme vydat nějaký tón.

12. Hotový náústek vsuneme do tenčího konce lesního rohu. Tím je lesní roh hotov. Bzučivé zvuky tohoto hudebního nástroje – lesního rohu – jsou slyšet daleko.

Návod na „vrbové píšťalky“

1. Z vrbového prutu o průměru 1–2 cm uřízneme část asi 10 cm dlouhou, která by měla být bez větviček a pupenů.
2. Potom ji namočíme na chvilku do vody.
3. Poté na jednom konci píšťalky seříznutím vytváříme náústek a v první třetině délky pak vyřízneme zvukový otvor (viz obrázek).
4. Celou budoucí píšťalku začneme otloukat rukojetí nože a otloukáme tak dlouho, až se kůra uvolní a nechá se sloupnout přes užší konec.
5. Část bez kůry přeřízneme v místě zvukového otvoru na 2 části.
6. Kratší část s náústkem v horní části podélně mírně seřízneme tak, aby mohl procházet vzduch.
7. Obě části pak zasuneme do sloupnuté kůry.
8. Jemným posouváním zadní části hotovou píšťalku naladíme.

Varianty:

→ V rámci projektu „Hudební nástroje z přírodních materiálů“ můžeme vytvořit další nástroje (viz literatura). Povzbuzujícím závěrem může být vystoupení lesního orchestru (viz obrázek), kdy můžeme po dostatečném čase k nacvičení přehrát nějakou písničku.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 3

Stavba dřevěného iglú

Obsah:	stavba přístřešku s použitím přírodních materiálů	dorovné vyplétání a pro upevnění střešní krytiny, silnější provaz k nastavování prutů
Cíl:	na vlastní kůži si uvědomit různorodost použití dřeva	stavby, 3 až 4 kusy zahradnických nůžek, případně nůž, trsy trav s dlouhými stébly (např. třtina, rákos), větve jehličnanů (nejlépe jedle, smrk)
Počet účastníků:	max. 10 osob na stavbu jednoho přístřešku	
Věk účastníků:	od 7 let	
Doba:	minimálně 4 hodiny	Vnější podmínky:
Materiál:	43 lískových, asi 1,5–2 m dlouhých prutů o síle 1–2 cm na konstrukci, další pruty na vo-	po dohodě s majitelem pozemku, rovný terén bez kmenů

Průběh:

- Zahradnickými nůžkami nastříháme a odvětvíme celkem 43 prutů na konstrukci a další pruty na vpletení po jejím obvodu.
- Na nosnou konstrukci přístřešku si vyrobíme 14 asi 5 m dlouhých vzpěr.
- Každou vzpěru vytvoříme svázáním ze tří prutů, které se na koncích navzájem překrývají asi o 50 cm. Místa překrytí pevně svážeme silným provázkem (viz Příloha).
- Tímto způsobem připravíme všech 14 vzpěr tak, jak je popsáno v příloze. Potom všechny vzpěry rovnoměrně ohneme, postavíme do kruhu a svážeme provázkem.
- Kruhovou plochu o poloměru 1,25 m (při výšce přístřešku 1,70 m) si předem vymežíme pomocí provázku upevněného středovým kulem a na zemi označíme. Aby zůstal přístřešek stát, zastrčíme jednotlivé vzpěry do země (cca 10 cm hluboko) ve vzdálenosti 28 cm mezi sebou. Nezapomeneme odštíhnout část jedné vzpěry, aby vznikl vstupní otvor. Ve vrcholové části konstrukce k sobě všechny vzpěry pevně svážeme.
- Do konstrukce přístřešku ještě vodorovně vpleteme ve vzdálenosti asi 0,5 m pruty k upevnění materiálu střechy (mimo vstupní otvor). Nakonec zapleteme připravený krycí materiál střechy.

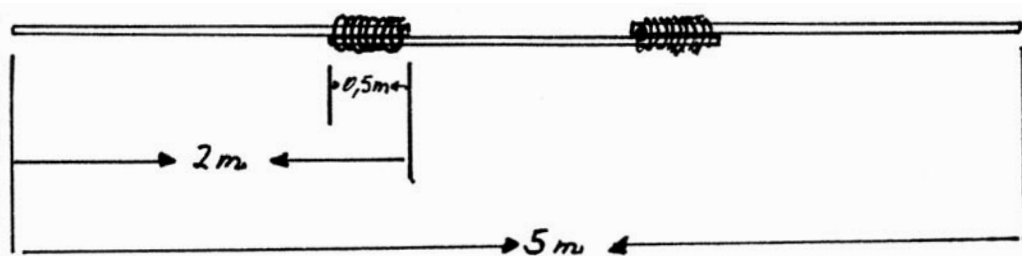
Varianty:

- Jako střešní krytinu je možné utkat rohož z trávy na jednoduchém přírodním stavu (viz **Tvoření z přírodních materiálů 16** – „Stav na tkaní rohoží z trávy a tkaní rohože“).
- Místo lískových prutů můžeme použít také vrbové proutě, které necháme zakořenit a znovu obříst. Pak bychom měli používat pouze dva pruty minimálně 2 m dlouhé na jednu vzpěru a tím vynechat vzpěru prostřední.
- Z vrbového proutě můžeme vytvořit velmi pěkné, olistěné tunelové cesty (dlouhé vrbové pruty vždy vlevo a vpravo zastrčit do země, aby vytvořily 1 m širokou cestu a spojit je nad středem cesty). Tyto varianty jsou vhodné pouze na vlastním pozemku (areál školy, zahrady apod.).
- Přístřešek lze využít pro přespání, uložení věcí při táborovém pobytu, též jako úkryt k nerušenému pozorování života v přírodě apod.

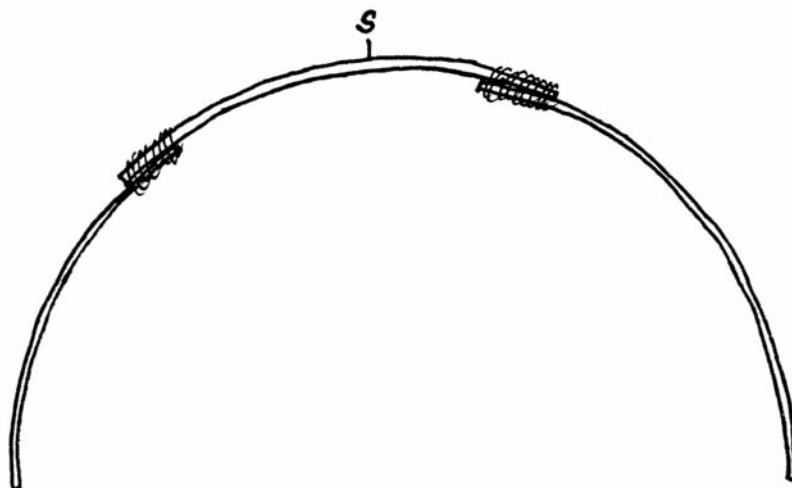
TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 3

Příloha - Stavba dřevěného iglú

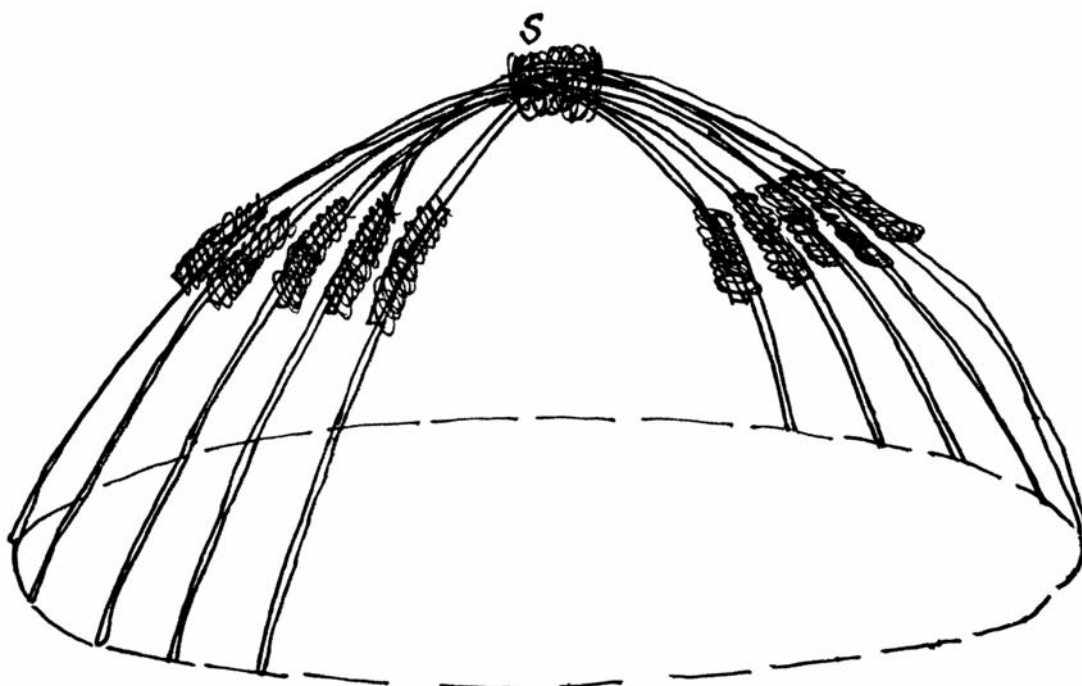
1. Svázání lískových prutů na vzpěry

2. Všechny vzpěry (10 až 15) rovnoměrně ohnout

3. Všechny vzpěry postavit přes sebe do kruhu o poloměru 1,25 a svázat na místě, kde se překrývají

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 4

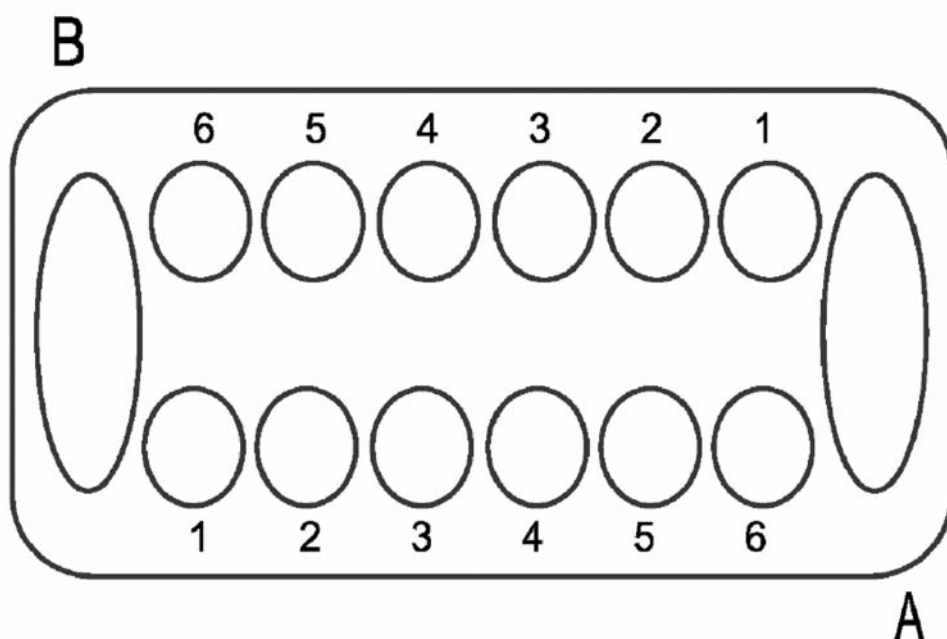
Stolní hra ze dřeva

Obsah:	ze zbytků dřeva zhotovíme jednoduchou hru
Počet účastníků:	max. 14 osob, každá dvojice tvoří jeden výrobek (hru)
Věk účastníků:	od 10 let
Doba:	asi 1 hodina
Materiál:	prkénko o síle 2 cm, alespoň 20 cm dlouhé a 10 cm široké,

dláto půlkulatého tvaru (šíře do 2 cm), ruční pilka, smirkový papír středně hrubý, rašple, kladívko, tužka, kružítko, případně kruhová a eliptická šablona, různá menší semena (např. bukvice, slunečnice, hrách, fazole, kukuřice, čočka apod.), drobné kamínky

Průběh:

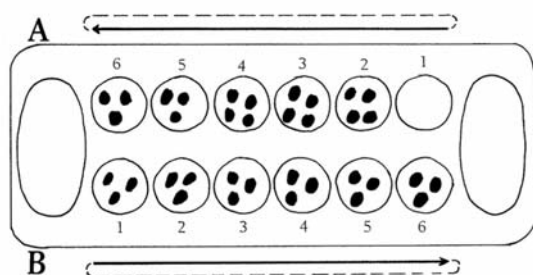
- Uřízneme prkénko uvedených rozměrů jako hrací podložku.
- Rašplí zakulatíme rohy.
- Podle šablony vyznačíme na prkénku, vždy asi 0,5 cm od sebe, 6 kruhů ve dvou řadách proti sobě (celkem 12), dále na každém konci po jednom větším kruhovém tvaru.
- Dlátem vyhloubíme vyznačené hrací důlky a upravíme smirkovým papírem.

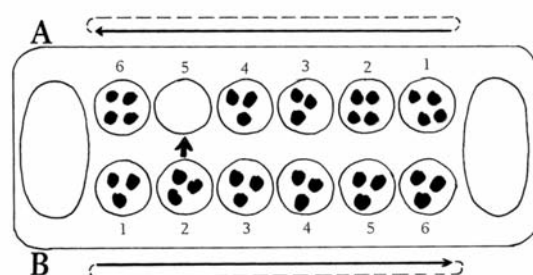
Pravidla hry „Mancala“ – jednoduché africké hry pro 2 hráče:

Pro tuto hru existuje mnoho pravidel, zde uvádíme jednu z možností:

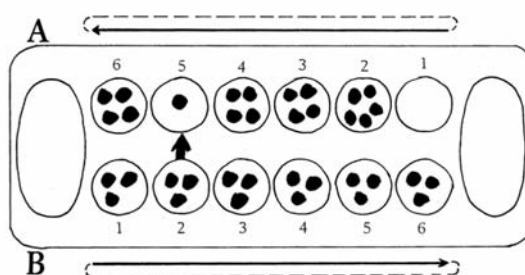
- Mancala se hrála již před tisíci let v Egyptě. Hrací podložky byly nalezeny například v prostoru Cheopsovy pyramidy či v chrámech v Luxoru a Karnaku.
- Podložka má šest hracích důlků na každé delší straně a důlky vítěze na obou koncích (důlky ve tvaru elipsy).
- Na začátku hry dáme do každého hracího důlku 3 semínka. Oběma hráčům (A i B) patří vždy 6 hracích a jeden vítězný důlek
- První hráč (A) vezme všechna semena z jednoho důlku na svojí straně (např. důlek 1) a rozdělí je jednotlivě, ve směru hodinových ručiček, do následujících důlků na své straně. Když hráč A např. hraje z prvního důlku, bude hrací pole vypadat takto (viz obrázek 1).

- Pokud použije např. semena ze čtvrtého důlku, může je odpočítat tak, že poslední semeno se dostane do vítězného důlku. Pokud se mu to podaří, smí hrát ještě jednou.
- Pokud táhne hráč například semena z pátého důlku, rozdělí své hrací kameny jednotlivě do důlků 6, 1 a 2, tzn. začíná s počítáním vlevo v důlku (viz obrázek 2).

- Do hry protihráče může hráč zasáhnout, když dosáhne posledním semenem prázdného důlku. Pak může, případně musí, semena z protilehlého protihráčova důlku vložit do vlastního důlku (viz obrázek 3).

- Hráč A z obrázku 2 hraje např. se svými semeny z prvního důlku, a dosáhne tak posledním semenem prázdného pátého důlku. Smí přenést pouze 3 semena z druhého důlku hráče B (viz obrázek 3). Hráč B nemá potom ve svém druhém důlku žádná semena. Může je získat zpátky, pokud např. počítá se svými třemi semeny z důlku 5.
- Cílem hráče je dostat co nejvíce semen do vlastního vítězného důlku. Hra končí, když nemá hráč žádná semena v hracích důlcích.

Doporučení:

- Hrací podložka se dá dobře zhotovit také ze dřevěného maché (viz **Tvoření z přírodních materiálů 10** – „Dřevěné maché“).

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 5

Výroba ptačí budky

Obsah:	nabídka hnízdní možnosti pro dutinové druhy ptactva (např. sýkora, brhlík) a využití jejich přítomnosti k omezení výskytu přemnoženého hmyzu za zahrádce, pozorování ptáků v okolí domova	Věk účastníků: od 8 let
Cíl:	vytvořit budku pro ptactvo	Doba: 2 hodiny
Počet účastníků:	do 10 osob – dvojice účastníků vyrábí po jedné budce	Materiál: viz Příloha 2, kladívka, vrtačka, úhelník, smrkový papír, pozorovací tabulka
		Příprava: připravit pracovní místo, promyslet organizaci práce, obstarat materiál podle přiloženého rozpisu v plánu, pro každou dvojici účastníků okopírovat pozorovací tabulky

Průběh:

- Výroba ptačí budky podle návodu – typ budky Sýkorník. Při práci je vhodné hovořit o dřevu jako vhodném materiálu na výrobu umělých hnízdních dutin (viz **Lesník 9** – „Dutiny jako domov zvířat“).
- Účastníci si vezmou ptačí budky domů.

Varianty:

- Pokud chceme dokumentovat pozorování ptáků u budky, vysvětlíme účastníkům způsob jednoduchého zápisu do připravených pozorovacích tabulek (viz Příloha 1), které si účastníci odnesou domů. K pozorování a určování ptačích druhů doporučíme odbornou literaturu.

Doporučení:

- Pracujeme-li s mladšími či málo zkušenými dětmi, je vhodné každé dvojici předem nařezat prkénka na budku, děti ji pak podle návodu sestaví a sbíjí dohromady. Pozorování ptactva provádíme citlivě, nejlépe z větší vzdálenosti pomocí dalekohledu, ptactvo nerušíme při krmení, protože jinak hrozí opuštění mláďat.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 5

Příloha 1 – Pozorování ptáků u budky

Datum pozorování	Ptačí druh (pohlaví)	Činnost (stavba hnízda, sezení na snůšce, krmení mláďat aj.)	Počet krmení za daný časový interval	Časový interval mezi jednotlivými přílety

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 5

Příloha 2 – Pracovní postup při výrobě budky

Materiál:

- Viz popis v přiloženém návodu

Postup:

- Jednotlivé díly budky překreslíme pomocí úhelníku na prkénko tak, abychom co nejlépe využili materiál (nezapomeňte připočíst prořez listu pilky).
- Nařežeme jednotlivé díly.

Příprava přední strany:

- V horní části přední strany vyvrtáme vletový otvor o průměru 3 cm, který potom opracujeme smrkovým papírem
- Dále přiložíme hliníkový plech na přední stěnu a z druhé strany obkreslíme vletový otvor, který pak odvrtáme a začistíme.
- Odvrtaný plech přibijeme z vnější strany krátkými hřebíčky.
- Z vnitřní strany pod vletový otvor přibijeme vodorovně dvě tenké lišty, aby se mláďata snáze dostala ven z budky.

Sestavení budky:

- Levou boční stěnu přibijeme ke dnu a k ní pak přední stěnu (s vletovým otvorem), pak zadní stěnu, přičemž dno je umístěné mezi stěnami.
- Pravou boční otvírací stěnu přibijeme pouze v horní části z boku dvěma hřebíky umístěnými asi 3,5 cm od stříšky. Kolem těchto hřebíků bude možné stěnu otevřít směrem ven.
- V dolní části ještě tuto stěnu zajistíme 2 zahnutými hřebíky (obrtlíky).
- Stříšku shora přibijeme do stěn budky, kromě stěny, která se otevírá.
- Stříšku opatříme asfaltovou lepenkou, přehnuté okraje zdvojujeme (možno použít i plech).
- Na levou boční stěnu svisle přibijeme závěsnou lištu se stejným přesahem na obou koncích.
- Na koncích lišty předvrtáme 2 otvory pro hřebíky 80 mm k upevnění na strom.

Zásady pro vyvěšení hotové ptačí budky:

- Budku vyvěsíme na podzim nebo v časném jaru vletovým otvorem vždy na jih nebo východ ve výšce 2–3 m nad zemí.
- V sadech a zahradách vyvěšujeme budky na vzdálenost 20 m od sebe, ve smíšených lesích pak 25 m.

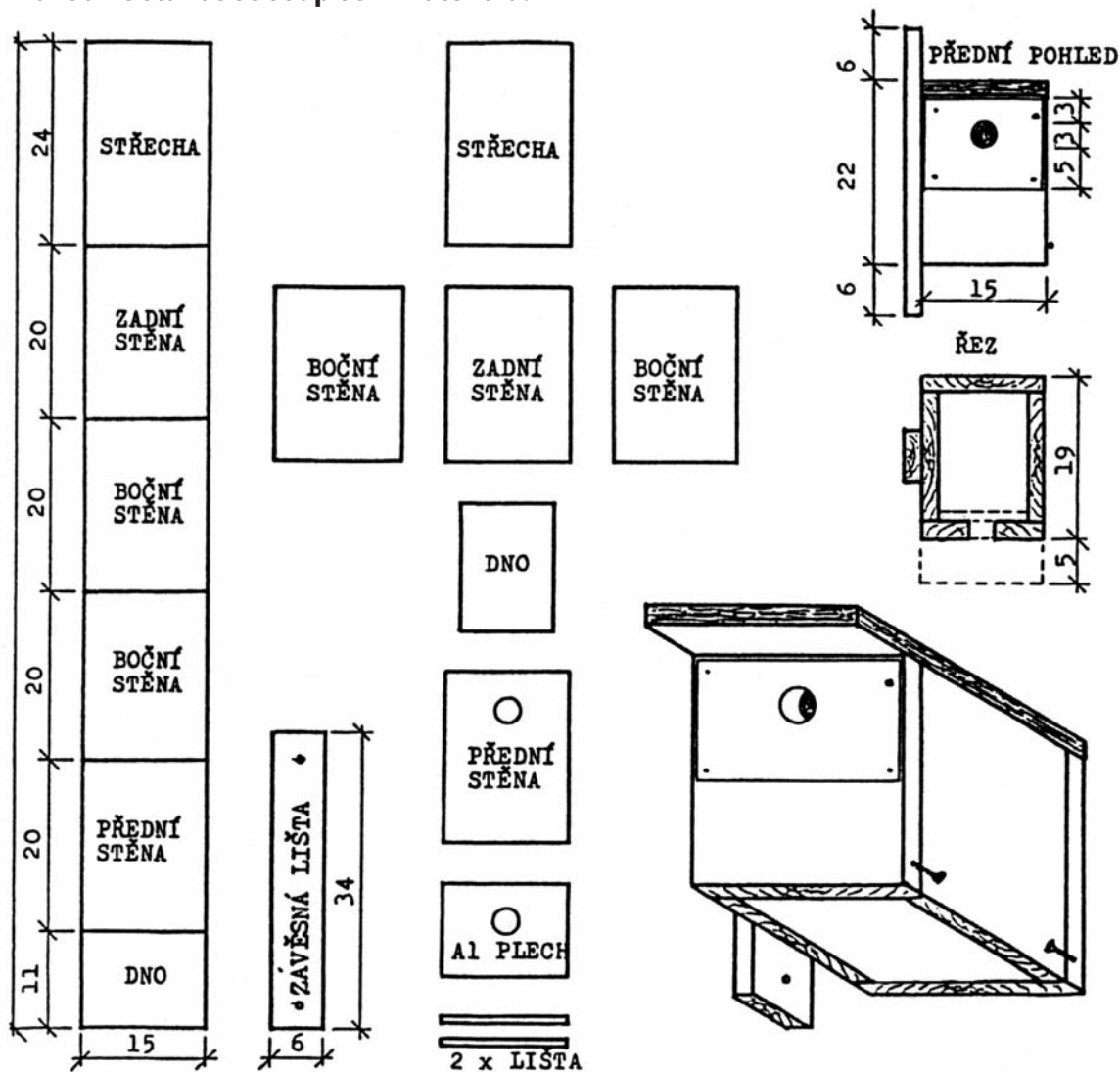
Doporučení:

- Jako materiál používáme vyschlá smrková prkénka ohoblovaná po vnější straně, 2 cm silná.
- Nevhodným materiálem je dřevotříska nebo překližka.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 5

Příloha 2 – Ptačí budka pro sýkorky – Sýkorník

Návod ke stavbě se soupisem materiálů:

PTAČÍ BUDKA PRO SÝKORKY - „SÝKORNÍK“ © BOHUSLAV NAUŠ 1998							
BĚŽNÉ ČÍSLO	NÁZEV DÍLU	MATERIÁL	KUSŮ	ROZMĚRY cm			MĚŘÍTKO 1:5,5
				DĚLKA	ŠÍŘKA	TLOUŠŤ	
1.	PŘEDNÍ STĚNA	SMRK	1	20	15	2,0	
2.	ZADNÍ STĚNA	"	1	20	15	"	
3.	BOČNÍ STĚNA	"	2	20	15	"	
4.	STŘECHA	"	1	24	15	"	
5.	DNO	"	1	11	15	"	
6.	ZÁVĚSNÁ LIŠTA	"	1	34	6	"	
7.	STŘEŠNÍ LEPENKA		1	33	24		MORIDLO
8.	PLECH	HLINÍK	1	15	11		1/2 lt
9. HŘEBÍKY: 2 ks-80 mm, 32 ks-60 mm, 20 ks-20 mm, 2 ks OBRTLÍKY							

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 6 Pomoc hmyzu

Obsah:	ze zbytků dřeva vytvoříme úkryt pro hmyz	Doba:	asi 1 hodina
Cíl:	získávání dovedností v práci se dřevem, poznání smysluplných opatření k biologické ochraně lesa	Materiál:	silnější prkénko velikosti cihly o tloušťce 3–5 cm, vrtáky o průměru 2–10 mm, silnější provázek (drátek) na závěs
Počet účastníků:	do 14 osob	Příprava:	připravit materiál a pomůcky, promyslet organizaci práce podle počtu účastníků
Věk účastníků:	od 10 let		

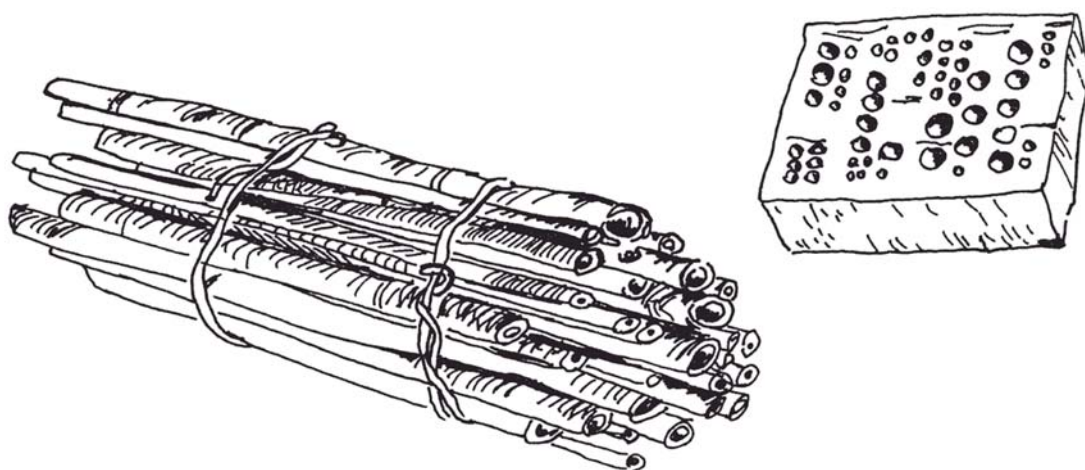
Průběh:

- Každá dvojice vyrábí 1 úkryt.
- Silnější prkénko (alespoň ve velikosti cihly) pravidelně navrtáme různě velkými vrtáky, ty mohou být o průměru 2 až 10 mm. Malé díry jsou pouze několik mm hluboké, velké alespoň kolem 10 mm.
- Následně zavěsíme tyto úkryty na stěny domů, dřevníky, ploty, popř. na stromy v lese.
- Vhodná jsou pokud možno slunečná a před větrem chráněná místa.
- Je také možné dát tyto úkryty účastníkům domů.
- Obzvlášť zajímavé je zkoumání těchto úkrytů během několika týdnů.

Varianty:

- Mnoho okřídleného hmyzu využívá různé dutiny. Někteří brouci hledají úkryt také ve stéblech. Stébla slámy, duté lodyhy některých mrkvovitých rostlin apod. svážeme dohromady drátem nebo provázkem (viz nákres). Takto vyrobené svazky zavěsíme na odpovídající stanoviště.

Nákres:

Doplňující informace:

- Možná, že podle nadpisu nebudete hned vědět, o jakou pomoc vlastně jde. Hmyz je někdy chápán jako něco nepříjemného, protože štípe, kouše, žere zásoby nebo i oblečení. Naše předsudky také bohužel způsobují to, že řadu těchto druhů nespravedlivě odsuzujeme. Pohled na velký význam hmyzu v přírodě se částečně ztrácí.
- Ve hmyzím světě existuje pouze malý počet druhů, které jsou pro člověka škodlivé či nebezpečné. Toto nebezpečí se často ještě mnohonásobně zveličuje. Např. co všechno je přisuzováno sršňům? Ve skutečnosti jde o mírumilovné živočichy, jejichž štípnutí nejsou nebezpečná ani jako žihadlo včely.
- Druhy hlavně blanokřídlého hmyzu, pro které vyrábíme tyto hnízdní možnosti, jsou v tom každopádně nevinné. Ač jsou užitečné, zčásti jsou i ohroženy vyhynutím. Mnoho druhů tvoří důležitou součást ekosystému lesa a mají význam jako přirozený nepřítel „lesních škůdců“.
- Někteří okřídlenci, kteří dříve hnízdili ve skulinách starých zdí, nemohou hnízdit v moderních budovách. Těm můžeme pomoci malými jílovito-pískovými vyvýšeninami. Jiné druhy hmyzu hnízdí ve starším tlejícím dřevě. Většina těchto druhů nehloubí své chodby sama, nýbrž je závislá na „řemeslnících“ (hmyz zavrtávající se do dřeva).
- Chceme-li podporovat tvorbu hnízdišť těchto ohrožených druhů, měli bychom přemýšlet také o tom, že mnoho druhů se vyskytuje nejen v tradičních hospodářských kulturních krajinách, ale hlavně v lesích, které mají dostatečné množství odumřelého dřeva.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 7 Zvířata z hoblin

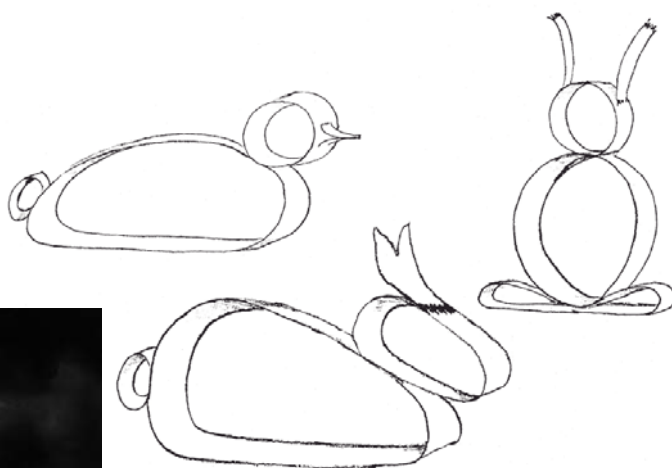
Obsah:	použití zbytků dřeva podle vlastní fantazie	Materiál:	prkénka (bez suků) s pravidelnými letokruhy asi 0,5 m dlouhá, ruční hoblíky, lepidlo, prádelní kolíčky, popř. barvy
Cíl:	mnohotvárnost a zpracovatelnost dřeva	Příprava:	připravit pracovní místo (vhodný pracovní stůl), předlohy
Počet účastníků:	do 10 osob		
Věk účastníků:	od 6 let		
Doba:	asi 3 hodiny		

Průběh:

- Každý účastník si ručním hoblíkem vyrobí různé dlouhé hobliny.
- Podle vlastních nápadů nebo podle předlohy tvoříme zvířata, postavy apod. (viz nákresy)
- Hobliny můžeme přilepit nebo spojit pomocí zářezů
- Než lepidlo zaschne, použijeme v místě slepení hoblin kolíčky na prádlo
- Zvířata budou stabilní, pokud je postavíme na papírovou podložku (formát A6 nebo A5) a přilepíme
- Potom je také můžeme natřít barvou

Varianty:

- V době Velikonoc můžeme tvořit velikonoční hnízda se zvířátky.
- Schování a znovunalezení zvířat v lese (viz varianta u **Ekosystému les 16** – „Ukrytí, varování, oklamání“)
- Můžeme také použít další přírodní materiály (např. šišky, bobule, bukvice, žaludy, větve) a vyrábět různá zvířátka dle vlastní fantazie (viz foto)

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 8 Bzučící kůrovec

Obsah:	výroba „bzučících“ hraček – kůrovců	Materiál:	dřevěné kolíčky, balónky, provázek, nůžky, ostrý nůž, lepidlo, korek, kelímková lupa s kůrovci, kůra s požerkem od kůrovců
Cíl:	zprostředkování informací o kůrovci kreativní aktivitou	Příprava:	zkopírovat přílohu, připravit pracovní místo, sehnat materiál
Počet účastníků:	do 30 osob		
Věk účastníků:	libovolný		
Doba:	asi 30 minut		

Průběh:

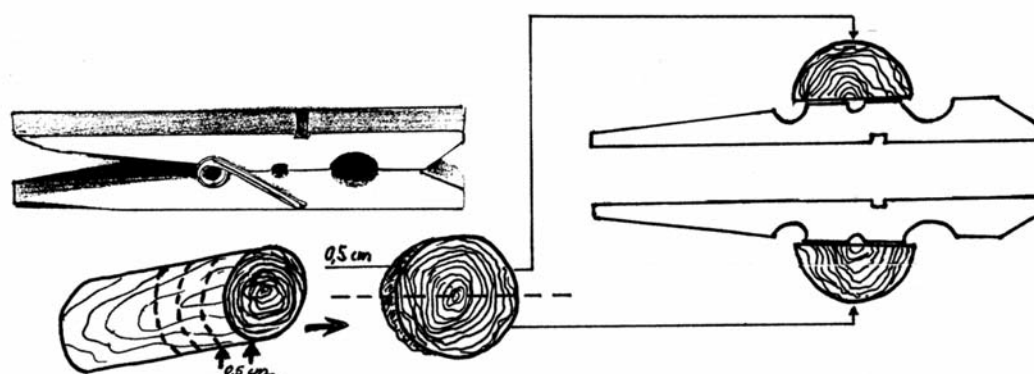
- V úvodu aktivity krátce pohovoříme o kůrovci – lýkožroutu (způsob života, u vysvětlování významu dbáme na objektivitu, ukázky kůrovce v kalíškové lupě, kůry s požerky).
- Brouka vyrobíme podle návodu (viz Příloha). Žádný strach, všechno je jednodušší, než se na první pohled jeví.

Doporučení:

- Nepoužívejte gumičky (místo balónků), protože špatně bzučí.
- K této činnosti lze využít aktivity **Ohrožený les 9** – „Nemocný strome, kde jsi?“

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 8 Příloha 1 – Výroba bzučícího kůrovce

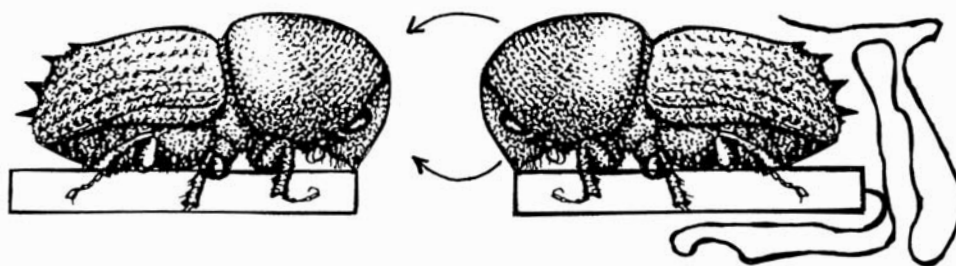
1. Korkový špunt rozřežeme na 0,5 cm silná kolečka a ta ještě rozpůlíme.
2. Kolíčky rozložíme a na obě části nalepíme půlku kolečka.

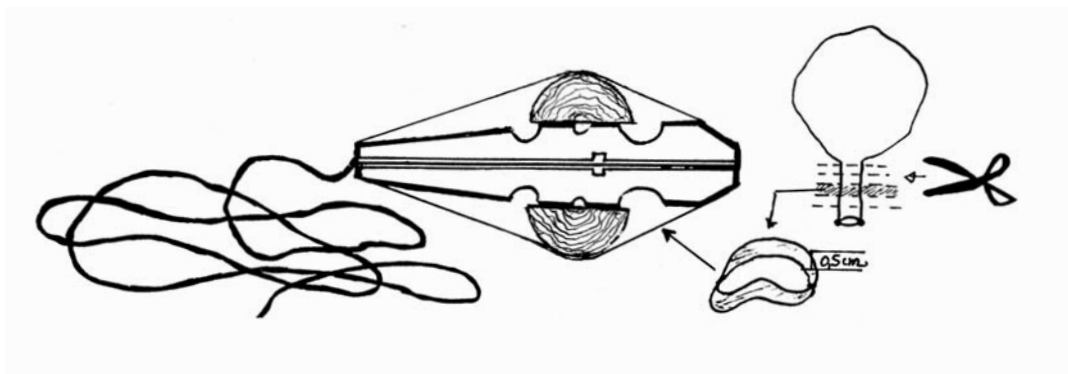
TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 8

Příloha 1 – Výroba bzučícího kůrovce

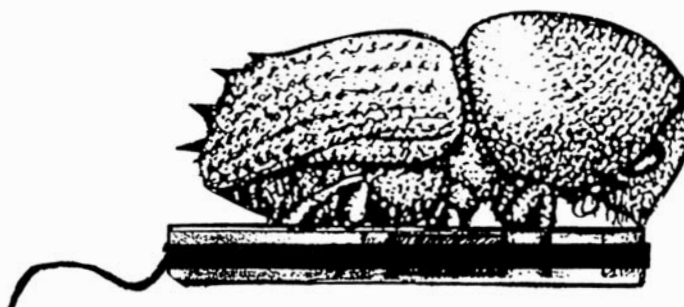
3. Brouky obkreslíme podle Přílohy 2, podle naznačené linie přeložíme papír a slepíme dohromady, pak vystříháme jednotlivé siluety kůrovce a na zadním konci (označeno křížkem) vlepíme 0,5 m dlouhý provázek.

4. Brouka vlepíme i s provázkem mezi obě poloviny kolíčku. Poloviny kolíčku pak přiložíme k sobě vnějšími stranami dovnitř.
5. Z části nafukovacího balónku nastříháme půl centimetru široké proužky a natáhneme přes kolíčky a korky jako membránu.

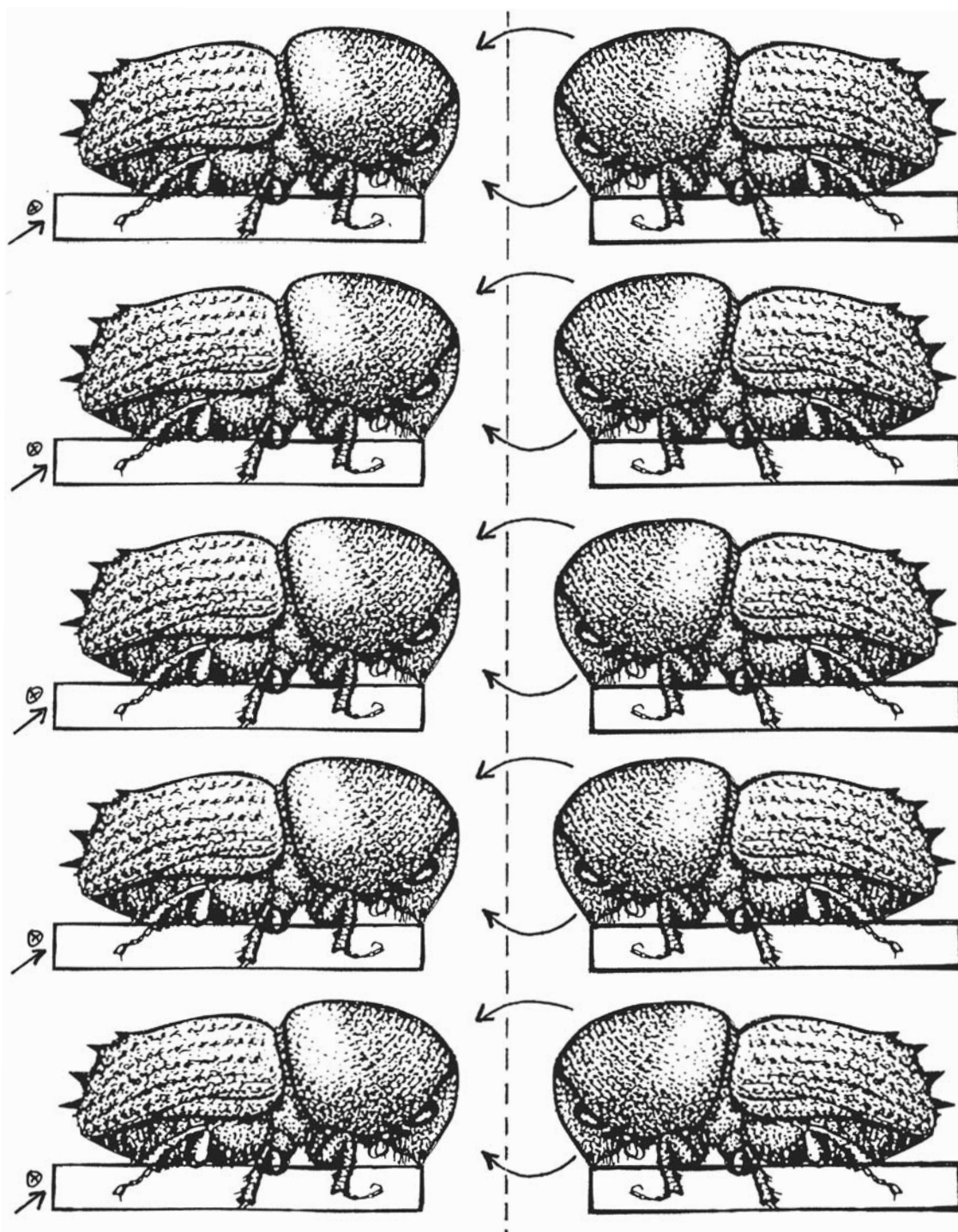
6. Pohled na hotového kůrovce ze strany. „Kůrovec“ bzučí, když začneme točit provázkem.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 8

Příloha 2 – Kůrovec – kopírovací předloha

Okopírovat tuto předlohu (podle počtu účastníků, na účastníka dvojitého kůrovce)

Tvoření z přírodních materiálů

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 9 Dřevěné maché

Obsah:	ze dřevěného maché tvoříme různé předměty	Materiál:	jemné piliny, tapetové lepidlo, voda, pila, rašple, smirkový papír, vzorník námětů (nákre- sy)
Cíl:	seznámení s použitím málo známé modelovací hmoty	Příprava:	předem vyzkoušet výrobu a stanovit si množství spotře- bovaných pilin, okopírovat pozorovací tabulky
Počet účastníků:	do 20 osob		
Věk účastníků:	od 6 let		
Doba:	1 až 2 hodiny		

Průběh:

- Jemné dřevěné piliny mícháme s lepidlem a vo- dou tak dlouho, dokud nevznikne tvárná hustá hmota.
- Z tvárné hmoty tvoříme sošky a jiná umělecká díla nebo v praxi použitelné předměty (např. talíř, miska, podložka).
- Dřevěné maché zasychá několik dní, pak ho mů- žeme opracovat pilkou, rašplí či smirkovým papí- rem.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 10

Podzimní paleta barev

Obsah:	výtvarné využití barevnosti podzimního listí, poznávání základních druhů dřevin	Věk účastníků:	od 5 let
Cíl:	vnímání krásy podzimních barev	Doba:	asi 1 hodina
Počet účastníků:	5 až 15	Materiál:	barevné podzimní listí, drobné připínáčky, špendlíky nebo kousky provázků, popř. dlouhá pevná stébla trav nebo kmen, náprstky

Průběh:

- Požádáme účastníky, aby buď nasbírané nebo již předem připravené listí roztřídili podle čistých a přechodových barev (např. zelená se žlutou, žlutá s červenou) a potom poskládali podle barevných odstínů na lehce ztrouchnivělém kmeni nebo pověsili na větev.
- Sled barev se může několikrát opakovat.

Varianty:

- Na malou větev pověsíme listová aranžmá, která si mohou účastníci vzít domů.
- Pokud mají účastníci fotoaparát, mohou si udělat vzpomínkové foto.
- Barevný kruh: každý účastník (nebo max. 3 až 4 osoby ve skupině) nasbírá jednu barvu (musíme rozdělit všechny tóny barev). Vedoucí nasbírá list od všech zadaných barev: např. červenou, žlutou, hnědou a zelenou. Pokud mají všichni nasbíráno, položí vedoucí na volném místě na zemi (nejlépe na bílý podklad) základní barvy do kruhu. Pak požádáme účastníky, aby položili svoje barvy do sledu, přičemž se kruh uzavře (např. světležlutá-tmavožlutá-žlutohnědá-hnědozelená-zelená-zelenočervená-červená-červenožlutá-žlutá-světležlutá)
- Z nasbíraných listů poskládáme siluetu stromu (např. buk z bukových listů, viz např. titulní strana kapitoly).
- Navlékáme listy na silnou nit či provázek, vzniklé girlandy vytvoří závěs, který můžeme použít k výzdobě interiéru.
- Paleta barev z podzimního listí – na papír s přilepenou samolepkou sbíráme útržky různých barev podzimního listí. Cílem je nasbírat pokud možno co nejvíce odstínů.

Doporučení:

- Velmi pěkné podzimní zbarvení listů najdeme u javoru klenu, javoru mléče, dubu červeného, osiky, třešně ptačí, střemchy, ostružiníku apod.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 11 Rohož z větví

Obsah: z větví si můžeme jednoduchým způsobem svázat rohož jako oporu pro popínavé rostliny nebo zastínění

Počet účastníků: pokud je dost materiálu, tak neomezeně

Věk účastníků: od 6 let

Doba: podle velikosti rohože 30 minut a více

Materiál: suché větve přibližně stejného průměru, silnější provázek, nůžky, zahradnické nůžky nebo pilka

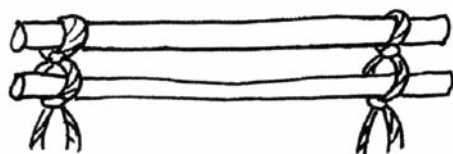
Průběh:

- Z vyschlých větví nařezeme stejně dlouhé kusy. Snažíme se vybrat ty rovnější. Délka větví nám dá šířku rohože.
- Z provázku ustříhneme dva dlouhé kusy a začneme přivazovat jednotlivé větve k sobě tak, že přeložíme provázky na poloviny a uděláme uzel na obou koncích první větve.
- Přiložíme druhou větev, znovu přivážeme vlevo i vpravo (viz obr. 1)
- Přiložíme třetí větev a pokračujeme stejným způsobem až do požadované délky rohože.
- Poslední větev přivážeme dvěma uzlíky.
- Pokud nám nevystačí provázek, ustříhneme nový a navážeme na poslední větev (viz obr. 2).

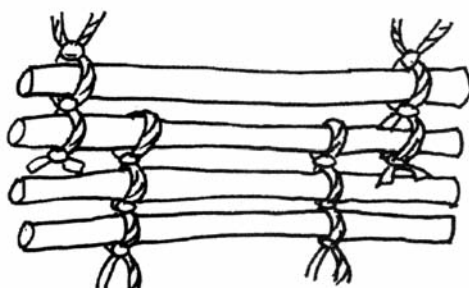
Varianty:

- Podobně jako rohož můžeme vytvořit hezký obal na květináč. Rozdíl je jen ve velikosti větvíček a v tom, že první a poslední větvíčka je spojená (viz obr. 3.).

①

②

③

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 12 Ťukací dřívka

Obsah:	výroba rytmického nástroje opracováním větve	Doba:	1 hodina
Počet účastníků:	neomezený (u malých dětí je třeba více dospělých)	Materiál:	mladé větve akátu o průměru asi 2 cm, pilky, nože, smirkový papír
Věk účastníků:	pokud má každé dítě u sebe dospělého, tak od 5 let		

Průběh:

- Větve nařežeme na délku přibližně 16 cm (aby se vyráběná dřívka dobře držela v ruce).
- Ostrým nožem směrem od sebe sloupneme kůru.
- Smirkovým papírem ohladíme.

Ťukací dřívka z akátu mají hezkou žlutou barvu a po vyschnutí získají krásný zvuk

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 13

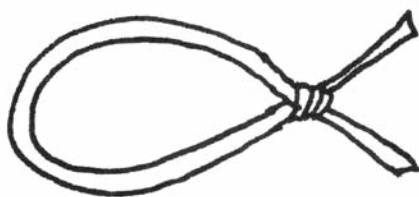
Rybičky

Obsah:	tkaní na proutku	Doba:	30 minut
Cíl:	nácvik zručnosti a dovednosti	Materiál:	pružné proutky, provázek, lýko nebo tráva k proplétání
Počet účastníků:	10 a více		
Věk účastníků:	od 5 let (mladší děti s pomocí dospělého)		

Průběh:

- V lese při vycházce najdeme pružný proutek.
- Ten pak ohneme do tvaru rybičky a svážeme provázkem (viz obr. 1).
- Tímto jsme utvořili neobvyklý rámeček na tkaní. Provázkem nebo lýkem napneme osnovu. Pokud z proutku sjíždí, je třeba v něm udělat malé zářezy.
- Protkávat můžeme znovu lýkem, provázkem, ale i trávou nebo jinými rostlinnými vlákny.
- Do vytvořené hlavičky přivážeme malý kamínek jako očičko (viz obr. 2).

①

②

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 14

Rámeček na tkaní

Obsah: Vytvoření tkacího rámečku – využití dřeva z vánočního stromku

Cíl: využití odpadového dřeva

Počet účastníků: podle potřeby

Věk účastníků: od 6 let

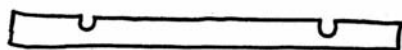
Doba: 30 minut

Materiál: dřevo ze starého stromku, ostrý nůž, pilka, provázek

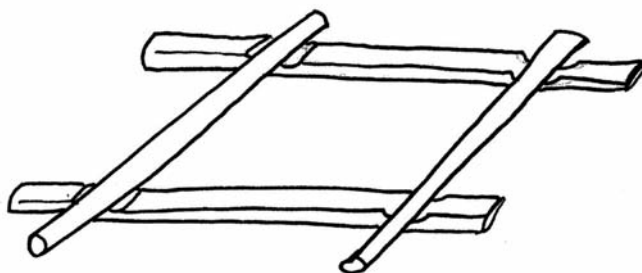
Průběh:

- Z kmínku uřezeme pilkou čtyři stejně dlouhé kousky.
- Ve dvou z nich pak vyřežeme kulaté zářezy tak, aby další dva kousky do nich zapadly (viz obr. 1).
- Rámeček poskládáme a v rozích svážeme provázkem nebo přilepíme lepidlem (viz obr. 2).

①

②

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 15

Panenko z trávy

Obsah: vázání hračky – panenky z trávy
Cíl: tvoření z trávy
Počet účastníků: podle potřeby

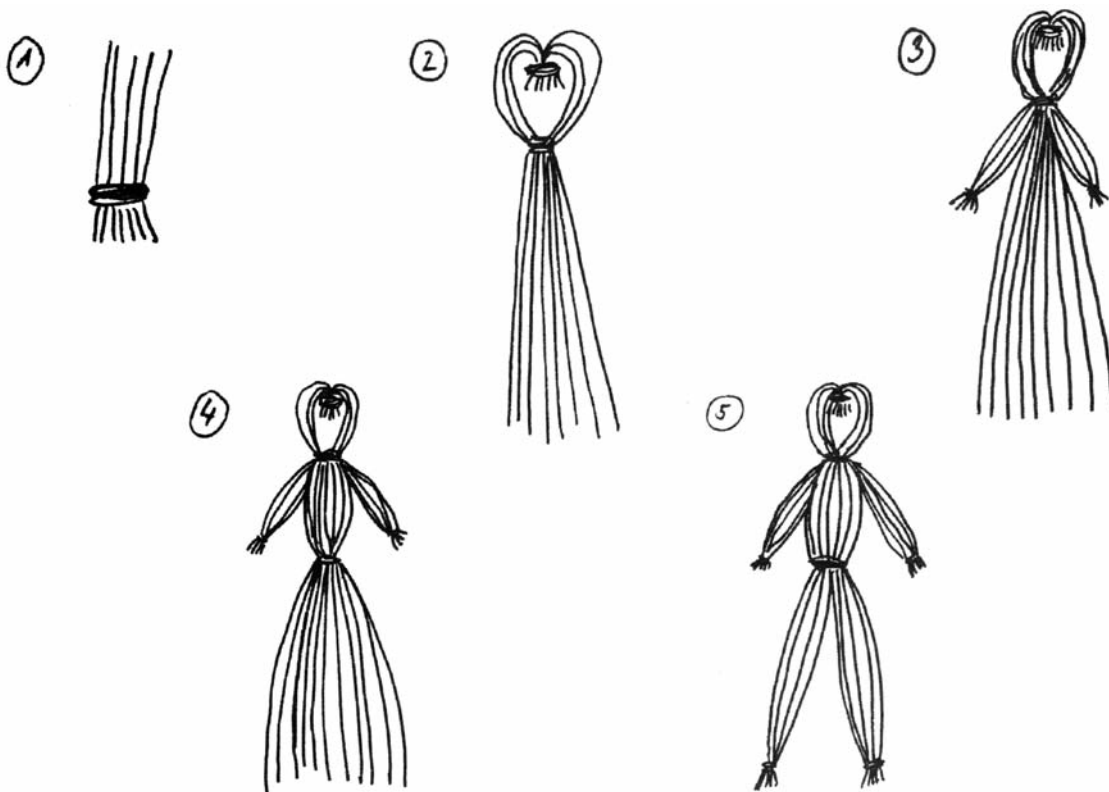
Věk účastníků: od 6 let
Doba: 12–20 minut
Materiál: provázek, tráva, nůžky

Průběh:

- Svazek trávy na jednom konci svážeme (viz obr. 1).
- Delší konce převrátíme přes svázané místo a zavážeme.
- Vznikne hlavička (viz obr. 2).
- Oddělením a svázáním dvou pramínků trávy vytvoříme ručičky (viz obr. 3).
- Celý svazek trávy pak svážeme v pase panenky (viz obr. 4).

Varianty:

- Můžeme vytvořit i panáčka svázáním konců trávy (viz obr. 5).
- Další variantou mohou být panáčky s ručičkami a nožičkami spletenými do copánků.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 16

Stav na tkaní rohoží z trávy a tkaní rohože

Obsah: výroba stavu na tkaní rohože

Cíl: zhotovení praktické rohože v přírodě

Počet účastníků: 2–5 osob

Věk účastníků: na výrobu stavu od 8 let, na tkaní rohože od 4 let

Doba: výroba stavu 30 minut, výroba rohože závisí na požadované délce (1 hodina a více), lze tkát postupně po kratších časových úsecích

Materiál: dřevěné kolíky, sekera, provaz, nůžky, tráva

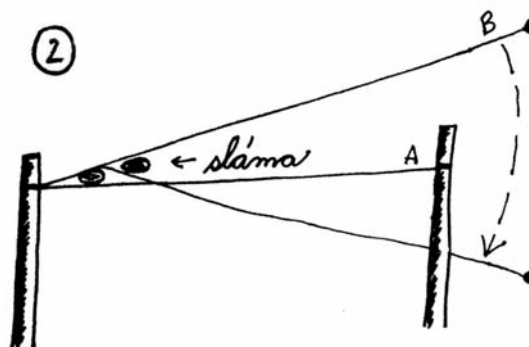
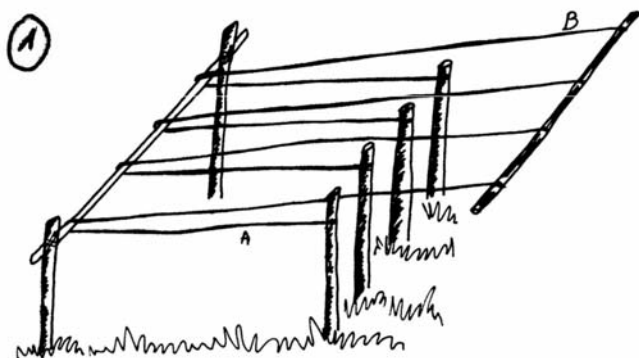
Průběh:

Výroba stavu:

- Do země zarazíme řadu kolíků vysokých asi metr (rozestup 10 cm).
- Proti nim ve vzdálenosti délky tkaného předmětu zarazíme dva kůly a přes ně upevníme provázek tyč.
- Napneme osnovu z provázků tak, že jedny konce provázků přivážeme na kolíky v řadě a druhé konce přivážeme na volnou tyč (viz obr. 1).

Tkaní rohože:

- Jeden svazek trávy vsuneme mezi provázky A a B.
- Sklopíme volnou tyč až k zemi a do prostoru mezi osnovami opět vložíme další svazek trávy.
- Volnou tyč zvedneme nahoru a znovu vložíme svazek trávy.
- Pokračujeme až do zvolené délky rohože.
- Nakonec provázky odstříháme a konce přivážeme k sobě (viz obr. 2).

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 17

Obličej stromů

Obsah:	s vlastnoručně vyrobeným lepidlem vytvoří účastníci nápadité obličeje stromů nebo jiná malá díla.	Doba:	1,5 až 2 hodiny
Cíl:	účastníci tvoří s přírodními materiály	Materiál:	miska; voda; mouka nebo hlína, 1 sada pro skupinku; pestré listy; bobule, mech, kůra, všechno, co se najde v lese
Druh aktivity:	klidná, meditativní, tvořivá	Příprava:	připravte materiál, vyberte oblast lesa
Počet účastníků:	max. 25 osob	Vnější podmínky:	ne mokro, žádný mráz, ideálně na podzim
Věk účastníků:	od 5 let		

Průběh:

- Utvořte skupinky (viz **Vstup do tématu 7** – „Kdo s kým?“) a dejte každé skupině misku, vodu a mouku. Ukažte, jak vyrobit přírodní lepidlo.
- Účastníci potrou pestré listy, bobule, mech, kůru a přilepí předměty na strom. Mohou to být abstraktní formy, ale také obličeje lesních skřítků nebo duchů stromů.

Varianta:

- Možné je také barevné měřítko různých tónů zelené – Obličeje stromů se dají vytvořit také z hlíny nebo jílu.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 18

Malování s barvami země

Obsah:	účastníci malují prostřednictvím různě barevné zeminy na dřevěné desky	Štětinový štětec, jeden pro každé dítě, popř. pro každou barvu; zemina různých barevných tónů, čistá bez kořenů nebo kamenů; pojídlo z kliču (bezbarvé) nebo lepidlo na tapety; malé nádoby k promíchání barev; hůlky k promíchání barev; případně papírový ubrus, protože fleky se dají jen těžko smýt
Cíl:	účastníci tvoří s přírodními materiály	
Druh aktivity:	živá, k rozehřátí, aktivní	
Počet účastníků:	8 až 20 osob	
Věk účastníků:	od 10 let	
Doba:	cca 20 minut	
Materiál:	3 mm silné dřevěné desky nebo kotouče (např. ze smrku) – alternativně tvrdý karton. Podklad musí být tuhý, látka nebo papír nejsou vhodné.	Příprava: nasbírejte různé druhy zeminy
		Vnější podmínky: sucho

Průběh:

- Nechte účastníky, aby smíchali zeminu, vodu a pojídlo z kliču v následujícím poměru: dva díly zeminy na 1 díl kliču a 1–2 díly vody = „barva země“
- Rozmíchané barvy země nyní mohou účastníci nanést štětcem na dřevěné desky. Díky kliču drží i později. Nedá se jimi malovat na papír, protože tam se barvy opět rozpustí.
- S různými odděleně vyrobenými barevnými tóny lze malovat nápadité obrazy.

Varianta:

- Skupina asi 10 účastníků může společně pomalovat velký obraz 1,30 x 0,45 cm nebo trojice pomaluje desku formátu A3. Každý účastník může použít desku o velikosti pohlednice pro vlastní malý obraz.

Upozornění:

- Černé barvy se dá dosáhnout rozmačkáním/rozmělněním dřevěného uhlí, červené tóny rozmělněním cihly. Můžete se také zeptat na tenisovém hřišti po antuce. Další možnosti jsou prach z ulice, vápenec, půda kompostu nebo zahrady, písek, hnědá půda, humus, jíl, bažinatá půda (rašelina), hlína, půda z potoka.
- Aktivita se hodí pro každý věk, pro jednotlivce i pro skupiny. Zeminu můžeme uchovat a i nadále používat!
- Jednoduchý štětec se dá vyrobit z malých čerstvých (jarních) větviček, které změkčíme tím, že je kamenem „natlučeme“.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 19

Ježek z listí (závěsný systém)

Obsah:	na předlohy ve tvaru ježka se nalepí různé listy jako tělo	Materiál:	kopírovaná předloha pro ježka Příloha 1; pevný karton (tónovaný, případně hnědý); listy a jehličí různých druhů stromů; tenké větve; nůžky, lepidlo, tužky; jehla, nit
Cíl:	účastníci se blíže seznámí s různými druhy stromů prostřednictvím odlišností ježků z nich vyrobených	Příprava:	zkopírujte předlohu ježka jako šablonu pro každé dítě na silný papír
Druh aktivity:	klidná, meditativní, tvořivá	Vnější podmínky:	lze provést také v místnosti
Počet účastníků:	až 30 osob		
Věk účastníků:	od 6 let		
Doba:	2 až 3 hodiny		

Průběh:

- Dejte každému z účastníků předlohu ježka a šablonu, podle které si může obkreslit jeho tělo na papír.
- S pomocí této šablony vystříhá každý účastník několik ježků z pevného kartonu a vymaluje jejich obličej.
- Pomocí jehly protáhne účastník skrz ježka nit, za kterou se později hotový výrobek zavěsí na větev.
- Ježci jsou polepeni na zádech z obou stran listy nebo jehličím – každého ježka vždy jen jedním druhem stromu. Vznikne tedy např. dubový ježek, bukový ježek, smrkový ježek atd.
- Všichni ježci se zavěsí na větev nebo se vytvoří závěsný obrázek, spojí se tedy více větví mezi sebou.

Varianta:

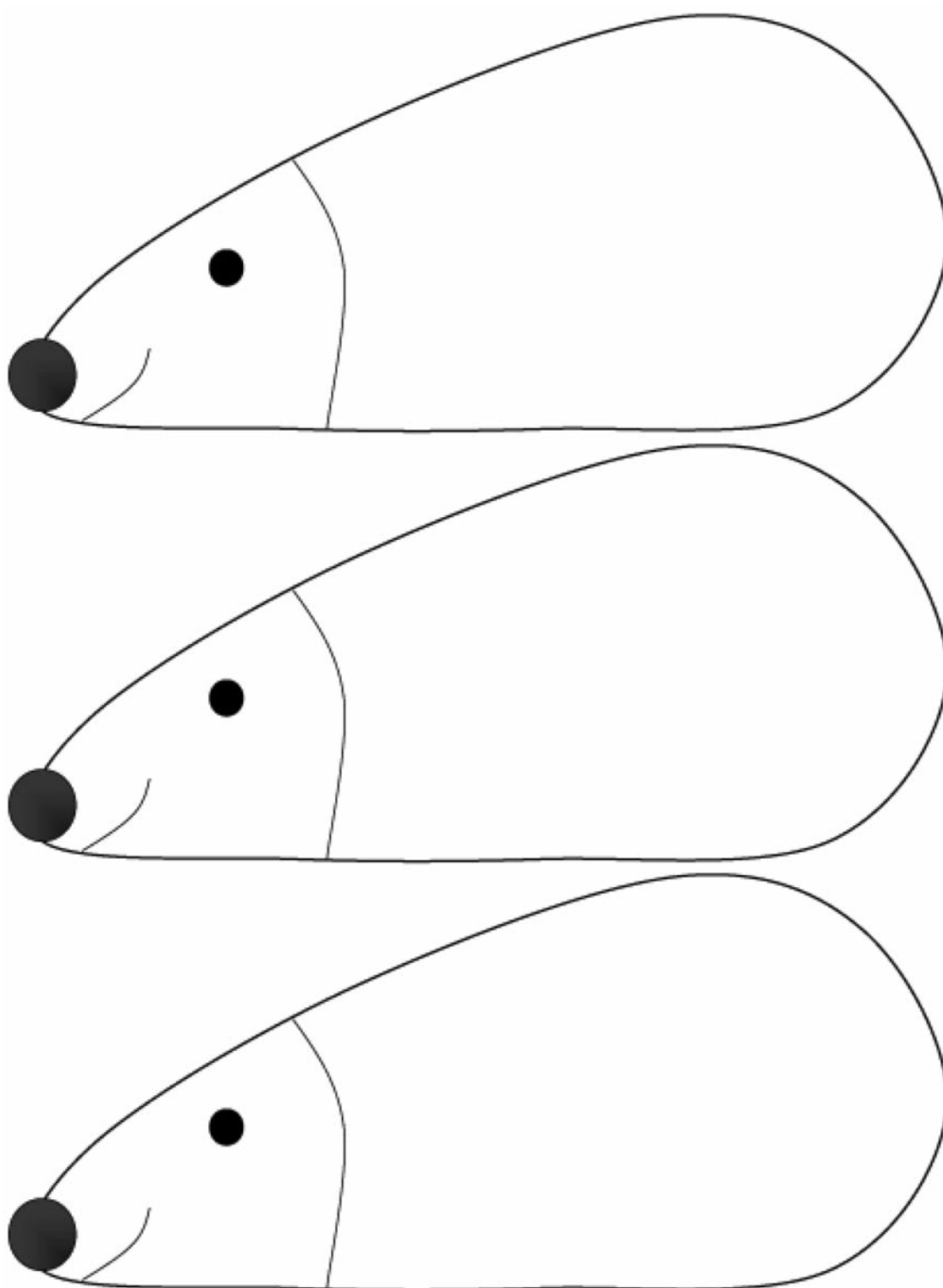
- Závěsný obrázek může vyrobit více dětí společně ve skupinové práci.
- Ježci mohou být vyříznuti z překližky.
- Účastníci mohou sami sbírat listy a jehličí.

Upozornění:

- Listy nemusí být vylišovány. Naopak, pokud se vysychající listy přirozeně zvlíní, dodá to ježkům trojrozměrný (prostorový) vzhled.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 19

Příloha 1 – Závěsné obrázky z listových ježků

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 20

Umění s listy

Obsah:	účastníci používají rozmanitým způsobem listy stromů a keřů k uměleckým aktivitám	Doba:	2 hodiny
Cíl:	účastníci poznávají tvary listů	Materiál:	listy různých druhů stromů, i lisované; potřeby na malování, lepidlo, papír, případně sádra, prázdný kelímek od margarínu, deska z hlíny
Druh aktivity:	tvořivá, klidná, meditativní	Příprava:	případně vylisujte listy
Vhodné pro:	jednotlivou nebo skupinovou práci; přípravu a dodatečnou práci k lesní prohlídce	Vnější podmínky:	ideálně na podzim, možno uskutečnit také v místnosti
Počet účastníků:	až 30 osob		
Věk účastníků:	od 4 let (školka)		

Varianty:

→ Listové koláže

Z lisovaných listů mohou účastníci zhotovit úžasné koláže nalepením na papír (případně předem pomalovaný).

→ Otisky listů

List se z jedné strany obarví, položí se pomalovanou stranou dolů na papír a přitlačí se rukou či válečkem (např. na malování nebo na výrobu těstovin) k papíru. Po odlepení listu zůstává jeho barevný otisk.

Varianta: Experimentujte s jehličím nebo jinými přírodními materiály!

→ Obkreslení listů

List se položí pod list papíru žebry nahoru. Voskovými křídami nebo barevnými tužkami se list potom překopíruje na pauzovací papír.

→ Linoryt s motivy listů

Listy mohou sloužit jako předloha pro otisky technikou linorytu.

→ Otisk listu do sádry

Sádrová hmota se rozmíchá, aby získala vazkou konzistenci. Kelímek od margarínu se asi do výšky 1,5 až 2 cm naplní touto sádrovou hmotou. Do hmoty se vtlačí listy tak, aby vznikl otisk, který se pak nechá ztuhnout. Po opatrném odstranění kelímku (včas rozstříhnout) získáme negativ listu. Kdo má chuť, může ještě dílo pomalovat.

Varianta: List se pokape silnou a souvislou vrstvou tekutého vosku ze svíčky tak, aby vznikl stabilní oddělitelný otisk. List se opatrně stáhne. Takový otisk z vosku je velice dekorativní.

→ Otisk listu z hlíny nebo celé sbírky listů a jehličí

Listy se pevně vtlačí do měkké desky z tzv. rychle tvrdnoucí hlíny, která se nemusí dávat již do keramické pece, popř. se přes ně přejíždí válečkem, potom se listy opět stáhnou. Na přání lze také do hlíny vedle otisku listu vyryt i název stromu, ze kterého list pochází. Nezapomeňte vyvrtat také díрку na pověšení! Nakonec se deska vypálí.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 21

Hydrometr šišek

Obsah:	pomocí smrkových nebo borových šišek měří účastníci změnu vlhkosti vzduchu	Doba:	1 až 1,5 hodiny
Cíl:	účastníci se seznamují se zavíracím mechanismem šišek	Materiál:	borové a smrkové šišky, suché; prkno asi 15 x 15 cm; párátko nebo špejle; klič nebo horké lepidlo; vrták nebo drát; kladi-vo, tužka
Druh aktivity:	tvořivá, výzkumná	Příprava:	obstarejte si materiály
Počet účastníků:	až 30 osob	Vnější podmínky:	lze uskutečnit také v místnosti
Věk účastníků:	od 8 let		

Průběh:

- Šiška se přilepí horkým lepidlem na prkno. Jako alternativu lze prkno dvakrát navrtat, šiška se potom připevní za své vnitřní větveno ke drátu protaženému otvory v prkénku. Dbejte, aby se šiška mohla otevřít!
- Na postranní šupinu šišky se připevní párátko nebo špejle.
- Tím vzniklo jednoduché zařízení k měření vlhkosti, které se zavěsí venku tak, aby za deště zvlhlo.
- Párátko/špejle funguje jako ukazatel. Na prkně lze vyznačit různé polohy a k nim poznačit, jaké počasí v době měření panovalo - zda přšelo a vlhkost vzduchu byla tedy velmi vysoká, zda panovalo spíše proměnlivé počasí či zda byla vlhkost vzduchu nízká, protože už dlouho nepřšelo.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 22

Stavba datlofonu

Obsah:	účastníci vyrábějí ze dřeva datlofon	Materiál:	desky z překližky silné 7 mm; dřevěné tyče (40 cm dlouhé, 3 cm silné); barvy; pinzeta; smírkový papír; šrouby nebo hřebíky; pila; kladivo; vrták
Cíl:	účastníci napodobí zvuk datla	Příprava:	připravte si datle a tyče podle Přílohy 1
Druh aktivity:	tvořivá	Vnější podmínky:	–
Počet účastníků:	až 30 osob		
Věk účastníků:	od 8 let		
Doba:	1 hodina		

Průběh:

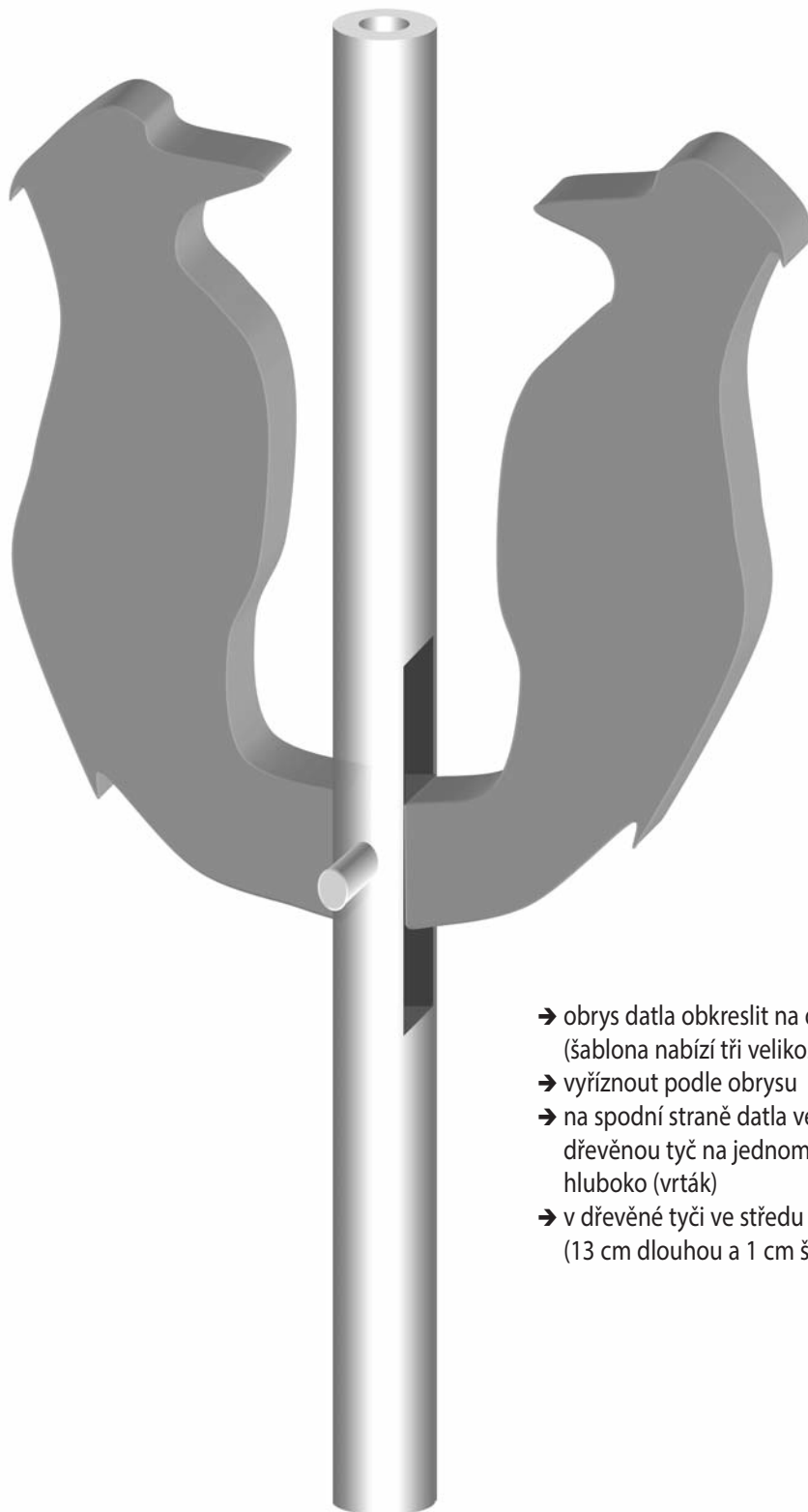
- Každý účastník dostane datla vyříznutého z překližky a upravenou tyč.
- Účastníci zaoblí hrany vyříznutého datla smírkovým papírem.
- Datlové se pak vymalují podle předlohy v barvách typických pro jejich druh nebo volně podle fantazie. Přitom by jedna strana měla znázorňovat samečka, druhá samičku.
- Během práce můžete účastníkům předat základní informace o různých druzích datlovitých.
- Když barva zaschne, datel se prostrčí štěrbinou ve dřevě a upevní hřebíky nebo šrouby tak, aby se mohl volně pohybovat a ťukal zobákem do dřevěné tyče. Při potřesení datlofonem mohou nyní účastníci napodobovat ťukání datla.

Upozornění:

- Další informace a podněty k tématu datel najdete v oddíle IX. Extra na DVD **Dětské oslavy 3** – „Datlovy narozeniny – Poslouchej, kdo tu tluče“.

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 22

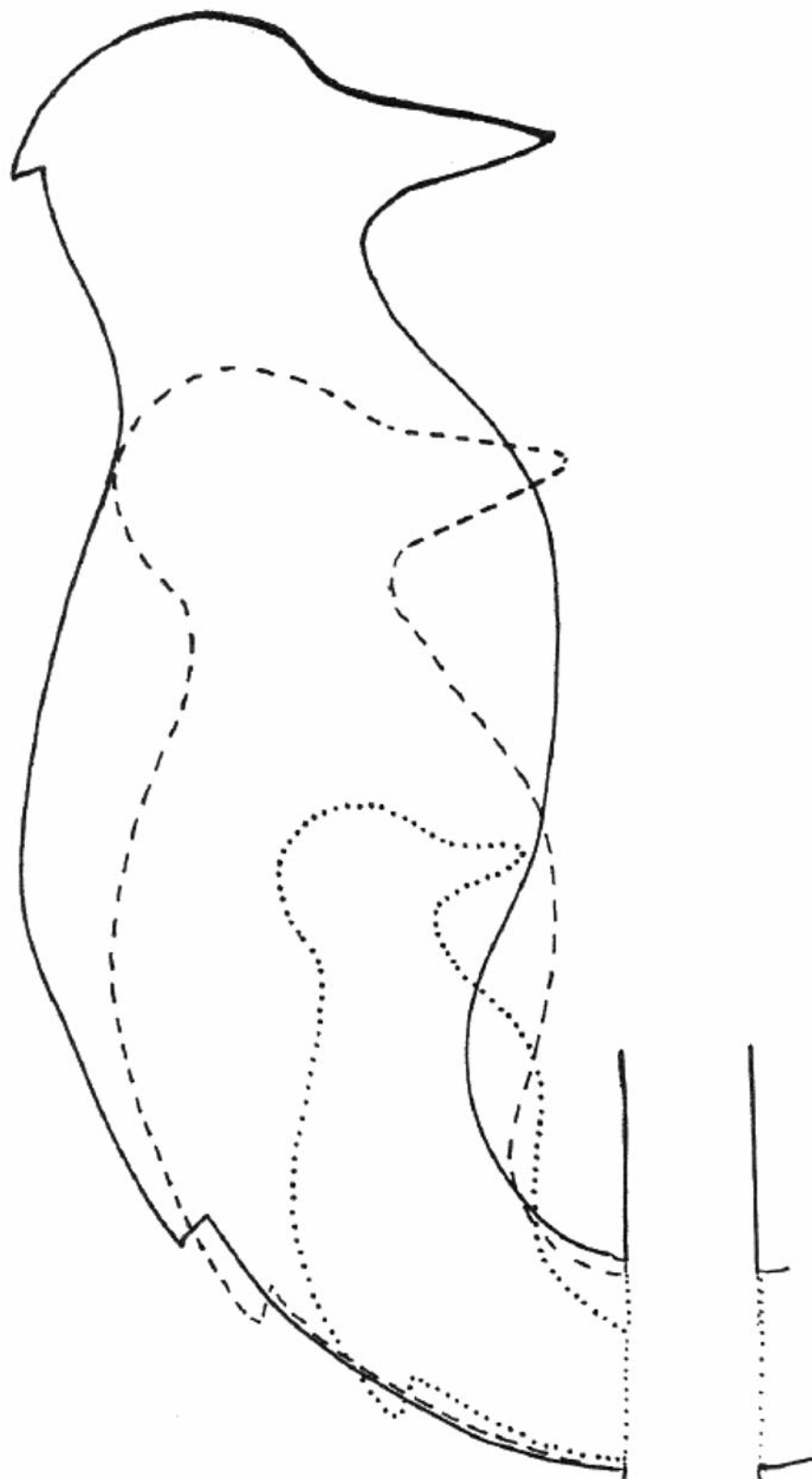
Příloha 1 – Návod na výrobu

- obrys datla obkreslit na desku z překližky (šablona nabízí tři velikosti)
- vyříznout podle obrysu
- na spodní straně datla ve středu upevnit otvor, dřevěnou tyč na jednom konci vydlabat 10 cm hluboko (vrták)
- v dřevěné tyči ve středu vykrojit štěrbinu (13 cm dlouhou a 1 cm širokou)

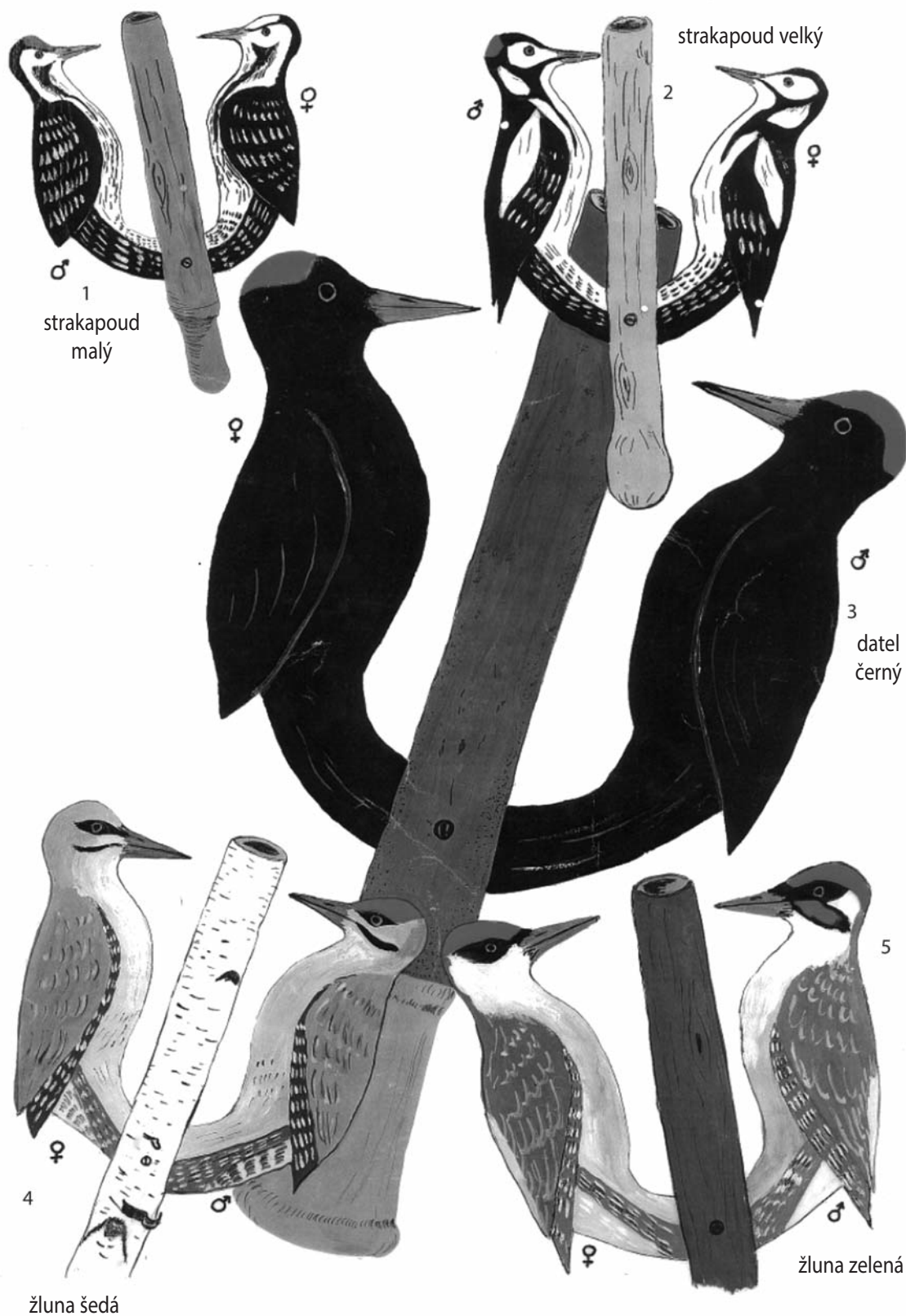
TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 22

Příloha 2 – Šablona

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 22

Příloha 3 – Druhy datlů

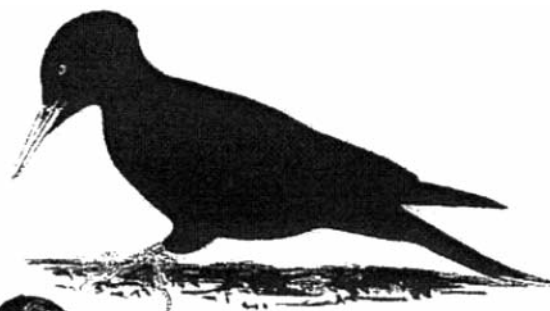

Tvoření z přírodních materiálů

TVOŘENÍ Z PŘÍRODNÍCH MATERIÁLŮ 22

Příloha 4 – Druhy datlů

DATEL ČERNÝ
Hmotnost: 300 g
Velikost: 40–46 cm

ŽLUNA ZELENÁ
Hmotnost: 175 g
Velikost: 30–36 cm

ŽLUNA ŠEDÁ
Hmotnost: 137 g
Velikost: 27–30 cm

STRAKAPOUD BĚLOHŘBETÝ
Hmotnost: 75 g
Velikost: 25–28 cm

STRAKAPOUD JIŽNÍ
Hmotnost: 72 g
Velikost: 23–25 cm

STRAKAPOUD VELKÝ
Hmotnost: 72 g
Velikost: 23–26 cm

DATLÍK TŘÍPRSTÝ
Hmotnost: 68 g
Velikost: 21, 5–24 cm

STRAKAPOUD PROSTŘEDNÍ
Hmotnost: 58 g
Velikost: 19, 5–22 cm

STRAKAPOUD MALÝ
Hmotnost: 20 g
Velikost: 14–16,5 cm

Meditativní prvky

*Kdo se naučil naslouchat stromům,
netouží být ničím jiným, než je.*

Herman Hesse

Meditativní prvky

Meditativní prvky

K tématu „Meditativní prvky“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Základní tipy

k meditativním prvkům

C. Aktivity

A. Úvod do kapitoly

Pokuste se jednou o jiný přístup k lesu. Mnoho lidí nenachází žádnou jinou cestu než přes rozum, popř. pozorování a poznávání přírodních souvislostí. Vnímání a poznávání lesa se však může odehrávat i přes oblast pocitů. Pokud se k tomu odvážíte podle následujících rad, budete překvapeni otevřením nových možností lesní pedagogiky.

Jak mohou meditativní elementy otevřít nový přístup k lesu, čeho můžeme dosáhnout, jak je použít a na co přitom dbát, to se dozvíte v části **B – Základní tipy k meditativním prvkům**.

V části **C – Aktivity** najdete krátké meditace a tři vypracované vycházky, které zcela staví na přemýšlivém přístupu vycházejícím z nitra.

Meditativní prvky 1 – „Sluneční meditace“

Jednoduchá možnost, jak vstoupit do problematiky.

Meditativní prvky 2 – „Meditativní lesní procházka“

Vnímání rozmanitých smyslových podnětů v lese je hlavním předmětem této lesní procházky.

Meditativní prvky 3 – „Hledat »svůj« strom ve »svém« lese“

Tato aktivita chce pozvat účastníky k pocítění jejich osobního vztahu k lesu.

Meditativní prvky 4 – „Setkání se stvořením“

Zde jsou uvedeny krátké texty z bible, které se zmiňují o lese a přírodě jako části stvoření.

Další příklady vhodných textů najdete ve **Vstup 6** – „Příjem“, **Závěr 5** – „Fantazírování“, **Voda 11** – „Meditace řeky“ či **Strom 15** „Roky jdou, stromy stojí“.

B. Základní tipy k meditativním prvkům

Jistě jste si již všimli, že se vám občas při vycházkách nevědomky podaří oslovit pocity. Možná jste se potom ptali, zda existuje nějaký návod, jak toho docílit, a ne dojít k tomu pouze náhodou.

Zapojení meditativních elementů do vycházky vám umožňuje jiný přístup k lesu, který vychází ze zprostředkovávání vědomostí přes emoce. Meditativní prožitky vyžaduje uvolnění a ponechání účastníků v klidu. To umožňuje reflexi, vede k přemýšlení a srovnávání nových prožitků se známými poznatky a prožitky. Nechte účastníkům čas provázat nové dojmy s již známými vlastními vnitřními obrazy.

U mnoha lidí je pojem lesa spojen s určitou obrazovou představou. Vložení tohoto vnitřního obrazu do reálné přírody může být nahlíženo jako podstatná vzpruha pro pobyt v přírodě. Tento vnitřní obraz můžete za pomoci meditativních prvků cíleně oslovit a prožít. Zprostředkujete zkušenosti i pocity a oslovíte hlubší vrstvy vědomí.

Oslovení hlubších vrstev vědomí může vést (společně s vnitřním obrazem) k vypnutí momentálního myšlenkového toku, čímž je umožněn vnitřní prožitek. Pokud se cítíme do zdánlivě bezvýznamných věcí, přestáváme myslet. Toto „nemyšlení“ může působit velice léčivě.

Reakce účastníků nelze zcela předvídat a mohou být velmi překvapivé. Nemůžeme vyloučit, že při některých aktivitách narazíte na odmítnutí. Pokud však budete k tématu přistupovat citlivě, může se meditace pro mnohé účastníky stát zkušeností, kterou dlouho udrží v paměti.

To, že se všechny prožitky mají získávat subjektivně, platí obzvláště při meditaci. Proto je důležité seznámit se při získávání meditačních zkušeností s pojmem „vnitřní obraz“.

Svět fantazie každého jednotlivce je individuální a liší se od ostatních. Ovládejte se při hodnocení výpovědí jednotlivých účastníků. Držte se zpátky také s interpretacemi. Pokud se na tuto aktivitu necítíte, raději ji vynechte. Pozvěte si specialisty – psychology, teology nebo pedagogy – kteří mají zkušenosti, aby vás podpořili.

Při cestách fantazií a meditaci se nabízí možnost vzbudit prostřednictvím výběru textů, slov a s nimi spojených obrazů pozitivní emoce. Touhu po svobodě, po obrazech stromů, lesa či přírody, které člověka opravdu zasáhnou, lze často uspokojit snadněji prostřednictvím obrazů ve fantazii než v reálné přírodě. Ponechte každému jeho vlastní obrazovou představu.

Jako návod k cestování fantazií a meditaci vám chceme dát několik všeobecných doporučení z praxe:

- Vytvořte nejprve klidnou náladu, nechte účastníky uvolnit (to může být provedeno podle počasí teploty ve stoje, vsedě nebo vleže).
- Motivujte účastníky k tomu, aby připustili něco nového; pokuste se z nich udělat zvědavce, připustte také možnost, že se někdo nechce účastnit. Začněte např. s následující pozvánkou: „Zvu vás k vyzkoušení něčeho nového.“
- Přiveďte účastníky k tomu, aby nasměrovali svůj pohled dovnitř – poproste je, aby zavřeli oči, ale netrvejte na tom.
- Mluvte klidně, pomalu a stejně silným hlasem (ne monotónním) – nejlépe volně.
- Dělejte pomlky, které ponechávají prostor fantazii.
- Na konci vedte účastníky pomalu zpátky a ponechte jim čas k návratu zpět do reality.
- Na závěr se zeptejte, jestli někdo chce něco vyprávět.
- Není třeba znejistět, i když v celé skupině nikdo nic neřekne. Každý má své vlastní zkušenosti a prožitky a smí si je také ponechat.
- Na závěr pár slov k vlastnímu textu: Pokud sami nějaké vymyslíte, zažijte své texty, své příběhy, když je přednášíte. Prociťujte je společně a uvidíte, jak slova zčásti přicházejí sama.

Nemají to být odborné texty, ale témata a slova, která podněcují sílu představivosti a oslovují celého člověka.

Vyvarujte se negativních formulací, především všeho, co by mohlo přinést strach. Vytvořte příběh v pozitivním ladění, tak si na něj později člověk rád vzpomene.

C. Aktivity

MEDITATIVNÍ PRVKY 1

Sluneční meditace

Obsah: účastníci pocítí sluneční záření na kůži a přijímají přitom teplo

Cíl: pocítit Slunce jako zdroj tepla a cítit se jako jedna z částí cesty energie od Slunce k Zemi

Druh aktivity: klidná, meditativní

Počet účastníků: do 30 osob

Věk účastníků: od 8 let

Doba: asi 10 minut

Materiál: –

Příprava: připravit text, vyhledat místo

Vnější podmínky: slunečno, ne moc chladno

Průběh:

- Vyhledejte volné slunečné místo, kde nebudete rušeni.
- Poproste účastníky, aby se postavili ve směru Slunce. Nesmí se ale vzdálit tak daleko, aby neslyšeli váš hlas.
- Vedte následně s účastníky klidným a jasným hlasem sluneční meditaci:

Pokuste se najít dobré místo, ujistěte se, že stojíte oběma nohama pevně na půdě. Rozložte svou váhu tak, abyste měli dobrou stabilitu. Zavřete oči a důvěřujte plně svému tělu. Cítíte-li napětí ve svazech, uvolněte se. Začněte u chodidla, napněte sval a opět ho povolte... Potom patu a lýtko – napnout a povolit... Stehna – napnout a povolit... Dále k hýždím – napnout a povolit... Pokračujte takto dál nahoru přes záda – napnout a povolit... Prociťujte i dovnitř, ve svém břiše... Přejděte k ramenům a ke krku – napnout a povolit... Dále pokračujte hlavou a obličejovými svaly... Nyní nechte všechny svaly volné... Pokud jste dobře uvolnění... odsuňte své paže od těla, ne moc a bez větší námahy. Stále více je svěšujte dolů a otevřete své dlaně ke slunci. Cítíte teplo... I svůj obličej nasměrujte na slunce a užívejte si teplo v obličejí... Zůstaňte takto chvíli stát, nechte teplo proudit do svého těla až do nohou... Cítíte současně své pevné ukotvení v půdě...

Vnímejte okamžité pocity a nechte vynořit okamžité obrazy, které se vám objevují... Zapamatujte si tyto obrazy, neboť je můžete použít, až budete potřebovat, např. až vám bude jednou zima. Dejte si čas a zůstaňte u teplého příjemného pocitu a u obrazů, vašich obrazů.

Teď pojdte pomalu zpátky na toto místo, do současné doby teď a tady. Budu počítat pomalu od 5 do 1. Až řeknu 1, protáhněte se, hluboce se nadýchněte a úplně na závěr otevřete oči.

- Nechte účastníkům čas, aby se vrátili ze světa své fantazie. Každý má mít možnost nechat chvíli žít své myšlenky. Pak se můžete zeptat, jestli chce někdo něco vyprávět. Netrvejte na tom, možná to chtějí říci pouze určité osobě, nebo vůbec ne.

MEDITATIVNÍ PRVKY 2

Meditativní lesní procházka

Obsah:	Vnímání rozmanitých smyslových podnětů v lese.
Cíl:	odvést od obvyklého způsobu myšlení, dát účastníkům odvahy, aby se otevřeli rozsáhlému smyslovému vnímání
Počet účastníků:	max. 15 osob, u více osob je nutný druhý vedoucí
Věk účastníků:	především dospělí (u školních dětí je nutná úprava)

Doba:	asi 3 hodiny, včetně mezifáze putování
Materiál:	karimatky
Vnější podmínky:	pokud možno suché počasí
Všeobecná doporučení:	podle možností jet na místo autobusem 2–3 km a zpět jít pěšky

1. Úvod – les a naše nevědomí

Musí se vycházet z toho, že sympatie, které projevuje velká část obyvatelstva (a také lesníci) k lesu, nemají svůj původ pouze v ohodnocování lesních funkcí, ale i ve zcela mimoracionální oblasti. Myšlen je zde sklon k přírodně-filozoficko-romantickému pojetí lesa, jaké lze vidět u části lesních návštěvníků. Také zde mohou hrát určitou roli hlubinné psychologické aspekty. Současná hlubinná psychologie vychází z toho, že my všichni přeceňujeme rozum, proto umíme daleko méně používat své „nevědomí“. V přírodě se setkáváme s nespoutaností a nekultivovaností, která nám pomáhá uvědomovat si skutečnou divokost, tedy nezávislost na kulturních vlivech společnosti. Když se ocitáme v přírodě, můžeme si vzpomenout na dávno zapomenuté vzpomínky ze svého dětství.

2. Průběh meditatívni lesní procházky

Cílem meditatívni lesní procházky je přiblížit se lesu ne přes rozumovou stránku, ale na úrovni smyslových zkušeností a zážitků.

2. 1. Uvědomit si své smysly

Vycházka začíná poslechem zvuků přírody, ale také zvuků, které jsou spojené s civilizací (hluk ze silnice, vlak atd.). Najdeme co nejklidnější místo, co možná nejdále od městského hluku.

→ Účastníky můžeme motivovat takto:

- „Les nás zve k tomu, abychom neomezeně vnímali velmi příjemné smyslové podněty
- vůni vycházející z lesní půdy
- vůni pryskyřice ze smrkových kmenů

- melodickou rozmanitost zpěvu ptáků
- šumění listů v korunách
- lehký vánek, který cítíme na krku
- teplé sluneční záření, s nímž se setkáváme, když z lesního stínu vystoupíme na malou světlinu
- měkký koberec lesní půdy nebo chrastění kamínků pod našimi chodidly
- jemně chlupaté listy lesních ostružin, kterých se můžeme dotýkat prsty.“

Abychom toto mohli prožít, putujeme kousek cesty (asi 500 m) mlčky. Mírné stoupání na cestě je výhodou, protože udržuje jisté tělesné napětí a navozuje hluboké dýchání, což jsou faktory napomáhající vnitřním prožitkům.

→ Účastníkům dáme na cestu ještě několik doporučení:

- Při pomalé chůzi vnímejte tep svého srdce, vnímejte svůj vnitřní klid, nechte proudit své myšlenky, vnímejte krásu přírody.
- Pokuste se skutečně koncentrovat na překrásné dojmy, které na vás právě působí.
- Nenechte se trvale ovládat myšlenkami na to, co bylo před hodinou nebo co bude večer. Buďte zcela zde, teď a tady.
- Nechte své myšlenky proudit. Dovolte jim přijít a pokračovat dál. Nezástávejte u nich, nezaobírejte se jimi.
- K plnému vnímání patří také to; že vnímáme sami sebe. Jak je pěkné cítit při stoupání svaly na stehnech.
- Jak překrásný pocit síly to vyvolává.
- Ve svém vědomí putujte také do bránice. Jak se pohybuje, když stoupáme. Jak skvostné je, když naše plíce nasají lesní vzduch.

Měli bychom si zvyknout uvědomovat si své tělo jako něco příjemného. Ne jako většina lidí, kteří vnímají své tělo teprve tehdy, když svou existenci připomene bolestmi.

- Kdo chce, může na konci cesty pohovořit o svých prožitcích. Nejprve ale položíme otázku: „Byli jste opravdu stále při smyslech?“ Nenechte se odradit, pokud se vaše myšlenky neustále vracely. Nastavit se na zde a nyní se člověk musí naučit. Nepodaří se to napoprvé. Ale právě v přírodě nám to přijde nejjednodušší. Nechat se ovládnout překrásnými dojmy, a přitom částečně zapomenout na myšlenky.
- Je jasné, že je pro nás hojivé, pokud se alespoň na čas dokážeme odpoutat od racionálních myšlenek.
- Poté se můžete zeptat: „Cítíte, jak příjemně teplá je nyní díky pohybům při chůzi oblast vaší pánve? Všichni bychom měli častěji využívat příležitosti k chůzi.“
- Citujte např. známého kardiologa, který jednou řekl: „Všechno by šlo jednodušeji, kdyby člověk více chodil!“

2. 2. Poznat stromy jako bytí

Další část se věnuje formování zážitku v lese. K tomu se hodí obzvláště starý porost s mocnými jedinci.

O umělcích se všeobecně ví, že jsou dobrými učiteli v oblasti poznávání a prožitků.

Od jedné umělkyně, která se ve své malířské činnosti hodně zabývala tematikou stromů, pochází výrok: „Stromy jsou mosty mezi oblohou a zemí.“

Když se zadíváme na statný starý strom, jen zřídka si uvědomíme, že s ním máme něco společného. Proto bychom se měli pokusit vcítit se na chvíli do onoho stromu. Pocítit zemi, která nás nese, uvědomit si jistotu a sílu. Vnímat sílu kořenů, která tuto naši jistotu posiluje. Odpočívat, zbavit se stresu a spěchu. Uvědomit si, jaké je stát zpřímá - nekývat se, nehrbit, prostě stát rovně a cítit vlastní páteř. Abychom zcela vzpřímené polohy dosáhli, musíme vstoupit do svého nitra, postupně ustálit své pohyby a plně se soustředit.

Například starý dub nás může naučit, že bychom se měli otevřít směrem nahoru. Jak se jeho koruna otvírá vysoko do oblohy, tak mohou naše do výšky

vztyčené a rozevřené paže i dlaně vyjádřit naši touhu po nadpřirozenosti.

Poznat strom v jeho bytí nelze jinak než navázáním bezprostředního tělesného kontaktu se stromem. Mnoha lidem k tomu chybí nezbytný vnitřní podnět. Důležité je uvědomit si, že člověk je pouze součástí vesmíru – stejně jako strom. Při meditacích lze využít i objetí stromu celou skupinou. Pro účastníky je lepší, pokud strom vybere vedoucí a vyzve je, aby se o strom alespoň opřeli. Vždyť i o Otto von Bismarckovi se vypráví, že se často opíral o staré duby, aby mu předávaly sílu.

- Kdo má chuť, vyhledá si starý strom a opře se o něj pohodlně zády. Pak položíme na strom pouze špičky prstů obou rukou a pokusíme se udělat si pomocí hmatu představu o tomto stromu:
 - jak nerovná, ale přece měkká je kůra starého dubu, zdá být téměř stejně teplá jako tělo.
 - jak hladká je kůra buku. Když poplácáme kůru starého buku, zní to, jako bychom poplácali po ramenou starého přítele.
- Pomalu kloužeme po kmeni dolů do dřepu, špičky našich prstů cítí měkké mechové polštáře u úpatí stromu. Pokusíme se soustředit celé naše vědomí do špiček prstů.
- Vnímáme měkkost a vlhkost mechu a cítíme, jak je to příjemné.
- Opět se postavíme a všechny cit přemístíme do zad a lopatek. Tím mezi sebou a naším stromem vytvoříme kontaktní zónu. Jejím prostřednictvím nás strom podpírá a zprostředkovává nám oporu.
- Cítíme teplo, které vychází z mocného kmene.
- Užíváme si pocit, že máme dost času. Můžeme tu stát několik minut opření zády o kmen a naším jediným cílem je vnímat strom a být tady.
- Když opustíme svůj strom, lehce jej poplácáme, jako bychom se loučili se starým dobrým přítelem.

V lesním porostu si pak můžeme ukázat různé vývojové stupně lesa.

Zde uvádíme příklady, jak je možné si představit různé fáze vývoje lesa.

- Pohled do tohoto lesa nám ukáže staré stromy, které tvoří svými rozsáhlými korunami střechu lesa. Vidíme ale také stromy středního věku i tenké kmínky rozmanitých druhů.

- ➔ Některý z mladších stromů čeká, až mu statný strom udělá místo, aby se mohl dostat ke slunečním paprskům.
- ➔ A tady, ve světlém dolíku, ve skulině uprostřed keřů asi metr vysokých, šťastně roste malá skupina mladých stromků.
- ➔ Brzy objevíme starý buk, jehož kmen je porostlý houbami. U nohou nám roste semenáček z loňské bukvice.
- ➔ V nejbližším okolí můžeme objevit stromy různého stáří v neustálých proměnách.
- ➔ Uvědomujeme si, že les, který je zde dnes, bude již zítra jiný, protože čas se nikdy nezastaví. Vše se vyvíjí, stromy také umírají, nespočet semenáčků klíčí, mladé stromy se derou za světlem. Je to jedinečný koloběh vzniku a zániku.
- ➔ Jsme si také vědomi, že stromy jsou něco jako těla nynějšího času, ve kterém se tvoří letokruhy. Přijímají slunce, aby jej zase na konci svého života vypustily, ať již v podobě ohně nebo jako energie předávanou organismům žijícím na tlejícím dřevě.
- ➔ Začínáme tušit, že tento neustálý zánik a znovuzrození probíhá rovnoměrně podle určitých zákonitostí, které platí pro celý vesmír.
- ➔ Poté, co jsme ponechali účastníkům ještě chvíli času, aby popřemýšleli o souvislostech, popojdeme o sto metrů dál.

2. 3. Zaposlouchat se do ticha

Účastníky připravíme na to, aby se zaposlouchali do jemných tónů lesa. Mlčky, nejlépe zády opření o nějaký strom a pokud možno se zavřenýma očima, se můžeme zcela naladit na slyšitelné zvuky. To se samozřejmě podaří pouze tehdy, pokud se nacházíme v dostatečné vzdálenosti od silnice a jiných rušivých elementů. Ideální je počasí pouze se slabým vánkem, neboť nárazy silného větru narušují naše vnímání. Rytmus pohybu větru je obzvláště citelný v podzimním listnatém lese, protože listy v tomto ročním období vydávají líbezná zvuky.

2. 4. Dozvědět se o úzkosti (strachu)

Během vycházky si vybereme hustou smrčinu, skrz kterou vede jen velmi úzká a pokud možno ne zcela rovná stezka. Smrčinou projdeme pozvolna jeden za druhým a nesnažíme se vyhnout všem škrábajícím větvím, takže přitom můžeme zakoušet i určitou úzkost, strach, ponurost. Čím náročnější je terén, tím intenzivněji prožíváme na konci, když se

zdárně propleteme skrz pichlavé bludiště, pocít uvolnění a radost z prostoru.

Úzkost a strach můžeme zdůraznit, když osoby vyšleme po stezce jednotlivě, bez sluchového a očního kontaktu s ostatními.

2. 5. Poznat stromy na základě hmatu a čichu

Další příležitost k zapojení smyslů se nabízí, když účastníky necháme určit větvičky douglasky, smrku, borovice, vejmutovky či modřínu se zavázanýma očima, pomocí hmatu a čichu.

2. 6. Být jednou docela malý

Lesní louka nám především během letních měsíců nabízí velké množství podnětů ke smyslovému poznávání a mnoho meditativních možností. Účastníci se posadí na připravené podložky. Podle podmínek (suchá půda) si lehnou na záda nebo se pohodlně posadí, aby se nejprve vžili do role docela malého tvora.

- ➔ Pokusíme se zažít svět z perspektivy ježka či myši. Musíme pohlédnout vzhůru ke klasům lučních trav. Okolíky lučních květin nám připadají téměř jako stromy.
- ➔ Jak rozmanitý je shon stovek much, brouků, kobylek a motýlů, kteří žijí kolem nás.
- ➔ Lesní květiny, trávy a byliny voní příjemně jako zahrádka s kořením.
- ➔ Ležíme nebo sedíme na místě a po určitý čas vnímáme všechny okolní vůně.
- ➔ Pozorujeme a prožíváme pohyby klasů trav ve větru, sledujeme rytmický pohyb květin, který připomíná tanec.

Vhodné je se zdržovat v blízkosti lesa:

- ➔ Na blízkém okraji lesa vidíme pohupující se listy topolu. Zploštělý řapík způsobuje pohyb listů i při velmi slabém vánku, zdá se, že osikové listy se pohybují neustále.
- ➔ Když je vítr silnější, přidají se se svou větrnou hrou také buky, duby a borovice.
- ➔ Pozorujte upřeně pohupování korun stromů, zkuste si představit, že i s vámi takto vítr pohupuje.
- ➔ Odpočívejte v klidu delší čas, užívejte si této pohody a klidu.

Zde byste měli strávit asi 10 minut a nezapomeňte poprosit účastníky, aby mlčeli. Návrat zpět do reality by měl být jemný, asi takto:

- ➔ Představte si, že jste si malinko zdřímli. Cítíte se možná trochu odpočatí. Stejně jako ráno, když se vzbudíte. Vstávání se vám zdá lehčí, když se protáhnete a párkrát si zívnete.

Někdy se může stát, že se některým účastníkům nepodaří odreagovat se, vžít se do této meditace. Ti jsou pak většinou hluční, nesoustředění. Doporučujeme věnovat se těmto osobám individuálně, popř. jim zadat jinou činnost, která bude pro ně vhodnější. Dbejte, aby nerušili ostatní účastníky meditace.

2. 7. Cvičení pozornosti při chůzi: dělej stále, co děláš

V další části procházky přijde na řadu neschůdná část. Projdeme lesní pěšinou ze svahu pokrytého kameny a suchými větvemi (asi 400 m dlouhá). Suché větve a kameny mají účastníky donutit k tomu, aby každému kroku věnovali plnou pozornost. Kdo se na tuto cestu necítí, může zvolit paralelní turistickou trasu.

- ➔ Možná byste chtěli jít touto cestou bosí. To umožní poznat lesní půdu prostřednictvím hmatových čidel na chodidlech.
- ➔ Chůze pod jehličnany může být nebezpečná kvůli možnosti zranění od jehlic či ostrých větví.
- ➔ Možná víte, že do přírodní medicíny patří také reflexní masáž nohou – akupunkturních bodů na chodidlech, které působí stimulačně na různé tělesné orgány.
- ➔ Při bosé chůzi lze dosáhnout stimulace s pozitivním účinkem na celý organismus.
- ➔ Když vás na chodidle něco „píchne“, pozorujte reflexní reakce svého těla, které pozitivně ovlivňují, jak se cítíte.
- ➔ Když půjdeme neschůdnou cestou, uděláme něco pro svou pánevní oblast. Od přírody jsou naše kostra a svaly uzpůsobeny k nerovnému chůzení. Chůzí po rovných hladkých městských (a částečně také lesních) cestách se oslabuje naše motorika. Naše pánev se proto vyloženě těší, až bude zase jednou zatížena a nucena reagovat na různé druhy povrchu.
- ➔ Když dojdete na konec cesty, pocítíte výrazné teplo a uvolnění v oblasti kyčlí a hýždí.
- ➔ Na oblast pánve se zaměřte především na konci cesty, abyste pocítili teplo a lehkost, které zde vznikly.

- ➔ Nemusíte mít strach, že si vymknete nebo zlomíte nohu, když budete dbát následující rady: Pokládejte nohu před nohu zcela vědomě. Soustředte se na chůzi! Budte pozorní!

- ➔ Je známo, že k úrazům dochází pouze proto, že myšlenky se toulají jinde, než by měly být.

Uvědomělou chůzí se můžeme naučit ctnost, která se v zenu a buddhismu vysoce hodnotí – totiž pozornost. Nic nedělejte mimoděk a s polovičným nasazením, nýbrž neustále buďte pozorní a všemu, co děláte, věnujte plnou účast.

- ➔ Klidně se odvažte jít kousek těžší cestou. Pokud se cítíte nejistě, poproste někoho, zda se ho můžete držet!

- ➔ Po absolvování těžší cesty se zpravidla dostavuje veselejší nálada; především starší účastníci bývají velmi šťastní, že cestu zvládli. Výhodné by bylo na závěr využít potok nebo příkop s vodou k umytí nohou.

Účastníci často vyjadřují svůj pocit libosti, když si obují ponožky a boty.

2. 8. Uvolnění a vyvrcholení

Následuje procházka sloužící k uvolnění. Při ní bychom měli vybrat obzvláště působivou lesní oblast.

MEDITATIVNÍ PRVKY 3

Najít „svůj“ strom v lese

Obsah:	najít „svůj“ strom v lese
Cíl:	uvědomit si vztah mezi stromem, lesem a člověkem
Druh aktivity:	klidná, meditativní
Počet účastníků:	do 15 osob
Věk účastníků:	od 14 let
Doba:	4 až 5 hodin

Materiál:	tisky uměleckých děl s tematikou lesa, bloky na malování, barvy, sešit, tužky, podložky na sezení, uhel na malování
Příprava:	najít rozmanitý les
Vnější podmínky:	sucho

1. Úvod

Les měl právě pro člověka vždy existenční význam jako zdroj surovin.

Vedle toho hrál však také důležitou roli v podvědomí člověka. Na jedné straně to byl strach a nedůvěra před neznámým, nepřehlédnutelným či neproniknutelným, na druhé straně zvědavost, touha po něčem novém, jiném, rozmanitém, mnohotvárném, zkrátka po dobrodružství.

Na rozdíl od lesního porostu jako celku, jednotlivý strom nemá „hrozivou“ dimenzi lesa, a proto vždy byl a je přijímán zpravidla velmi pozitivně.

Emocionálního přístupu k lesu je proto snazší dosáhnout prostřednictvím jednoho stromu než rovnou skrze celý les.

Hluboko v podvědomí má každý člověk obraz „svého“ stromu a „svého“ lesa, který bývá často spojen se zážitky z dětství. Cílem této meditace je pomoci účastníkům při hledání „jejich“ stromu v „jejich“ lese, a zdůraznit tak celkově jejich vztah k lesu.

2. Průběh

Protože je tato meditace velmi náročná a vyžaduje dostatek času, měli byste si před jejím zahájením pozorně přečíst základní tipy k jednotlivým meditačním prvkům.

Dopřejte si dostatek času pro přípravu této meditace (jak při výběru obrazů lesa, tak i při „vnitřní“ přípravě). Také účastníky na meditaci dobře připravte, provedte intenzivní předběžný rozhovor se skupinou nebo alespoň s vedoucím skupiny, abyste si ujasnili, co očekávají.

Během vycházky byste měli vnímat chování účastníků. Vyvarujte se vlastních interpretací (např. u obrázků namalovaných účastníky), místo toho skupinu pouze doprovázejte. Je důležité, aby skupina nebyla příliš velká, v opačném případě je velice těžké navázat bližší kontakty mezi jednotlivými účastníky.

2. 1. Vstup do tématu

Vyhledejte s účastníky světlý okraj lesa nebo malou skupinu stromů pro navození příjemné atmosféry. Zde vytvořte kruh. Účastníci si mohou sednout na přinesené podložky nebo přímo na zem. Abyste naladili účastníky na toto téma, můžete jim ukázat například obrazy s tematikou lesa. Každému ponechte dostatek času, aby na sebe mohl nechat obraz působit. Doporučuje se nabídnout více obrazů různých malířů a různých stylů, pak si každý může vyhledat obraz, který ho nejvíce osloví. Když účastníci chtějí, mohou ostatním sdělit, proč se pro jimi zvolený obraz rozhodli.

2. 2. Vyhledat různorodé obrazy lesa

Po tomto úvodu zaveďte účastníky do různých lesních porostů a poproste je, aby své dojmy z každého typu lesa zapsali do poznámkového bloku. Diskutujte o nich hned na místě, ještě než půjdete do dalšího porostu. Lesní obrazy, do kterých účastníky vedete, by měly být rozmanité (např. světlé staré listnaté porosty, tmavé smrčiny, dvou- či vícepatrový smíšený porost z jehličnanů a listnáčů, malá skupina stromů v poli).

2. 3. Stromová meditace

Potom vyhledejte pokud možno starý (listnatý) porost s jednotlivými působivými stromy, aby účastníci mohli uskutečnit stromovou meditaci. Přitom můžete použít text z přílohy, nebo stromovou meditaci z aktivity **Strom 15** – „Roky jdou, strom stojí“. Zde si musejí účastníci sednout na podložku k patě stromu

tak, že se o něj opírají zády. Pokud se někdo cítí nepohodlně, může si lehnout. Měl by však zůstat v kontaktu se stromem. Pokud si všichni našli místo a pohodlně se usadili, poproste je, aby zavřeli oči a zcela klidně a uvolněně dýchali. Dbejte přitom toho, aby fáze výdechu, při kterém se tělo současně uvolňuje, byla co nejdelší. Tak se účastníci správně uvolní a jsou připraveni naslouchat textu. Po meditaci poproste účastníky, aby si svoje „obrazy“ ponechali v paměti.

2. 4. Najít „svůj“ strom

Následně požádejte účastníky, aby si v nejbližším okolí našli strom, který je obzvlášť oslovuje. Dejte jim asi půl hodiny čas, po jehož uplynutí se sejdete na smluveném místě (např. porost, ve kterém jste meditovali). Poproste účastníky, aby si „svůj“ strom intenzivně prohlédli a kontaktovali se s ním (např. doteky), možná se mohou stát – jako v meditaci – jedním tělem. Mohou přitom ještě jednou přemýšlet o předchozí meditaci.

2. 5. Nakreslit/popsat „svůj“ strom ve „svém“ lese

Poté, co se účastníci vrátí, je poproste, aby namalovali barvami a štětcem „svůj“ strom, od kterého přicházejí, ve „svém lese“, který viděli během meditace. Alternativou je také kresba uhlem, což se některým zdá jednodušší. Pokud účastníci nechtějí ani malovat, ani kreslit, můžete je nechat popsat „jejich“ strom v „jejich“ lese slovně do poznámkového bloku.

2. 6. Závěr

Na závěr nechte účastníky usednout do kruhu a nechte je sdělit jejich dojmy, zkušenosti a pocity během vycházky. Ponechte jim přitom dostatek času.

Vyvarujte se toho, aby účastníci hovořili podle pořadí v kruhu. Ke slovu mají přijít pouze ti, kteří chtějí ostatním něco sdělit. Na konci všem navrhněte, aby si buď znovu našli „svůj“ strom, nebo aby si v okolí svého domova našli obdobný strom a vypěstovali si k němu podobný vztah.

3. Základní vědomosti

Pro člověka se význam lesa v průběhu lidských dějin mnohokrát změnil, současně ale v některých oblastech zůstal stejný.

Pro prapředky byl životním prostorem, ve kterém nejenom lovili a sbírali bobule, nýbrž strávili také velkou část svého života. Současně les dodával vše

životně důležité jako potravu, oblečení a dřevo na stavby či topení.

Člověk měl k lesu dvojí vztah. Na jedné straně ctil v mnoha stromech své bohy, na druhé straně měl také velký strach z „divokého“, temného, neprůchodného lesa. Tento strach vznikl proto, že člověk žil původně na otevřených savanách ve východní Africe, které byly mnohem přehlednější než střeoevropský prales, a tento obraz si člověk nese jako psychologickou hypotézu důvěrné krajiny.

Velkým odlesňováním se změnila závislost člověka na lese. Byl sice i nadále důležitým zdrojem surovin (dřevo, zvěřina, bobule, ovoce, houby, včelí vosk, potravina pro dobytek, výstelka do stájí), člověk ale už přestal žít v lese, jež vyměnil za bezlesý životní prostor, kde žil a umístil velkou část prostředků k obživě. Les zůstal pouze pozadím, už nebyl centrálním životním prostorem.

Velké kácení pralesů bylo vyvoláno nejen snahou o využití odlesněných ploch pro zemědělství, ale velkou roli hrál rovněž strach z lesa. V období romantismu se strach z lesa sice trochu zmenšil, ale neustále se vyskytoval.

Dnes je vztah člověka k lesu ovlivněn navíc přírodními vědami a technikou. Umožnily mu získat od lesa dostatečný odstup a vědecky jej zkoumat, což napomohlo k zažehnání strachu z lesního porostu. Postupně se strach ukázal jako iracionální, takže dnes les často vyhledáváme, zejména pro jeho úzké sepectí s přírodou. V obecných souvislostech by člověk měl o strachu vědět, že je nejen negativní, ale také pozitivní a že byl a je životně důležitý.

Les dnes neplní pouze tradiční užitnou funkci, nýbrž má také řadu funkcí ochranných (ochrana proti vodě, erozím, imisím, ochrana přírody) a je důležitým odpočinkovým místem. Člověk znovu vyhledává les také proto, že jeho životní prostor ve městech se přírodě velice vzdálil. Příroda (s ní přirozeně i les) hraje v rozvoji osobnosti člověka významnou roli, která je často podceňována.

Analýzy E.Cobba (podle U. Gebharda) udávají, že pro vývoj zhruba 300 „kreativních myslitelů“ byla velice důležitá blízkost k přírodě během střední fáze dětství. Možná dojdete k podobnému výsledku se svými účastníky.

Ve své knize se Gebhard zabýval především rozpo-
rem mezi tím, že člověk je zároveň částí přírody
i prvkem, který působí proti přírodě. Vyzdvihl také
význam přírody v životě dětí až do puberty. Přitom
centrální roli hraje sklon k ožívování věcí (tzv. ani-
mace). Animační myšlení je patrné v souvislosti
s chováním dětí v přírodě. Identifikace s přírodou je
důležitá proto, abychom mohli trvale prosazovat její
zachování.

Autor jednoznačně varuje před zprostředkováva-
ním přírodních zážitků příliš pedagogicky. Ani per-
fektně promyšlený pedagogický koncept neumožní
dětem vytvořit si vlastní pohled na přírodu.

V kapitole o ničení životního prostředí velmi důraz-
ně upozorňuje, že zatímco se člověk obecně odcizu-
je přírodě a bezmyšlenkovitě ji narušuje, zničené ži-
votní prostředí na druhou stranu zpětně negativně
působí na psychiku člověka.

MEDITATIVNÍ PRVKY 3

Příloha – Meditace stromu

„Udělám si co největší pohodlí,
vnímám svůj dech.
Dýchám pomalu a rovnoměrně.
Na chvilku přestanu dýchat
a pak se nadechnu. Bez přestávky dýchám
opět pomalu a rovnoměrně.
A opět na chvilku nedýchám.
A opět se nadechnu.

Uklidním pozvolna svůj dech,
dýchám zcela automaticky,
aniž bych na to musel myslet.

Mé tělo je zcela uvolněné,
je mi příjemně teplo.
Mé ruce se dotýkají překrásného stromu.
Vnímám jeho energii.
Dotýkám se jeho kůry.
Představuji si, že jsem tento strom.

(vteřina přestávka)

Jsem tento strom.
Vcítuji se do tohoto stromu.

Má pozornost se obrací k mým kořenům.
Špičkami svých kořenů odebírá
výživné látky z půdy.
Cítím teplo a energii, jak protéká mými kořeny.
Tato energie proudí mým kmenem.
Stoupá nahoru,
do mých větví a větviček,
až do nejvzdálenějších konců.
S každým nádechem pociťuji
tuto energii.

Mé listy chytají dešťovou vodu,
která se pak dostává k mým kořenům.
Pomocí svých listů proměňuji
sluneční světlo v energii,
kterou potřebuji ke svému životu.

Nyní mohu vnímat také tuto energii,
jak proudí nahoru mými listy, do větví,
celým mým kmenem.

Ve mně je koloběh tepla,
energie a harmonie,
cítím ji uvnitř sebe.

Teplý proud energie proudí mým celým já.
A také když se zadívám kolem sebe,
zjišťuji, že vše, celé mé okolí,
je obklopeno touto energií.

Vše ostatní rovněž kvete a roste.
Je překrásné vše vidět, vnímat.

Vnímám své okolí, les, který mne obklopuje,
Každý strom, keř, každou bylinu.
Slyším a vidím živočichy, kteří žijí v lese.

Cítím mnoho vůní lesa,
listí, mech, květy...
Nic mi neuniká.
Všechny tyto dojmy si uchovávám
pevně ve svém nitru.
Tento les, „můj les“, bude ve mně vždy žít.

Vnímám teplo půdy a svých kořenů.

Cítím slunce, déšť a vítr,
koloběh celé přírody.

Těším se z každého okamžiku celkové harmonie
s přírodou.

Ještě jednou přijímám mnoho dojmů zcela do sebe.
A vše pevně zůstane v mém hlubokém nitru.

Poděkuji stromu,
od kterého jsem se mohl hodně naučit
a když poděkuji,
vracím se s dobrým pocitem
na místo, kde se právě nacházím.
Protáhnu si ruce,
dýchám hluboce,
otevřu oči.

A jsem opět teď a tady.“

MEDITATIVNÍ PRVKY 4

Setkání se stvořením

Obsah:	vybrané meditační texty z Bible se předčítají na vhodných místech v lese ke společnému zamyšlení
Cíl:	dát podnět k přemýšlení o lese a přírodě jako součásti stvoření
Způsob činnosti:	přemýšlivý, prožitý výklad textu
Počet účastníků:	max. 15 osob

Věk účastníků:	od 10 let (podání témat přizpůsobit věku účastníků)
Doba:	3 hodiny
Materiál:	viz Příloha
Příprava:	vybrat místa v lese, připravit meditační texty, dotyčné verše nakopírovat a vystříhnout pro účastníky
Vnější podmínky:	–

1. Úvod

Snad jste už někdy při lesních exkurzích zažili, jak se téma „stvoření“ stalo důležitým pro celou skupinu nebo pro jednotlivé účastníky.

Rozmanitost dojmů z lesa, krása tohoto přírodního životního prostoru, jeho klid, který lze prožívat, pestrost spleťtých vztahů mezi rostlinami a zvířaty – to vše nás přivádí k úžasu. A tu není divu, když se naše myšlenky začnou zabývat otázkami vzniku přírodních krás, geniality přírodních souvislostí a konečně i otázkami stvoření a Božího působení.

Leží-li vám teologické otázky stvoření na srdci a zdá-li se vám, že se skupiny o téma stvoření zajímají, naleznete v materiálu „Setkání se stvořením“ vhodného průvodce. Návrhy meditací se orientují na biblické texty a jsou vhodné zvláště pro spolupráci s teology. Kromě toho otvírá toto téma možnosti, jak získat pro pedagogické aktivity v lese nové skupiny (především mezi dospělými).

2. Průběh „Setkání se stvořením“

Pod následujícími body 2. 1. až 2. 6. dostáváte návrhy pro šest krátkých lesních meditací, které by měly být nabídnuty pokud možno v chronologickém pořadí. Případně lze vybrat jen jednotlivé meditace.

Pod heslem „**Místo v lese**“ se pravidelně doporučuje, jaké vlastnosti by měla mít vámi zvolená místa. Někdy lze místo v lese zvolit libovolně či individuálně.

Biblické verše uvedené pod heslem „**Text**“ se předčítají v průběhu exkurze na předem vybraných místech v lese. Aby každý účastník mohl text na jednotlivých zastávkách sledovat a aby nemusel vždy předčítat jen vedoucí, měli by všichni účastníci dostat meditační texty (viz Příloha). Nejvhodnější je předlohu okopírovat podle počtu účastníků, aby bylo možné na každém místě příslušný text rozdat.

Na konci procházky tak budou mít účastníci sbírku biblických veršů, které si mohou vzít domů.

Pod heslem „**Podněty**“ najdete návrhy na komentáře k jednotlivým textovým úryvkům. Nechte přitom prostor pro rozhovory a diskuse. Dejte účastníkům možnost, aby se k předneseným citátům vyjádřili.

Mezi vybranými meditacemi se mohou zpívat i písně! Možná najdete faráře, katechetu nebo křesťanského laika, který s sebou vezme kytaru a vhodné písně vybere, nebo bude mít návrhy na písňové nebo taneční hry.

Některé aktivity v tomto materiálu se dobře hodí k jednotlivým meditacím a dají se vhodně připojit jako „stavební kameny aktivity“ ke „stavebním kamenům textu“, které mají spíše meditační charakter. Tyto aktivity jsou uváděny pod body 2. 1. až 2. 6. jako „**Návrhy na vhodné aktivity**“.

Namísto vycházky s více zastávkami (2. 1. až 2. 6.) můžete provádět meditace i na jednom stálém místě (obzvláště vhodný k tomu je **Vstup 2** – „Orlí hnízdo“), a odtud podnikat jednotlivé vycházky a činnosti.

Na závěr je vhodná modlitba nebo píseň na rozloučenou (viz oddíl **Pohádky, Básně, Citáty, Písne**).

2. 1. „Podmaňte Zemi“

Místo v lese:

Libovolné (aby bylo možno pozorovat zvířata či rostliny v nejbližším okolí).

Text:

„Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.“ (1. Mojžíšova 1, 28)

Podněty:

→ To, že si člověk chtěl „podmanit Zemi“, vedlo k největším ekologickým katastrofám a problémům dnešní doby. Skrývá se za tím nesprávné pochopení výrazu „něco si podmanit“. Co asi myslel Bůh tímto pověřením, vysvětluje 1. Mojžíšova 2, 15:

„Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil.“

→ Tady lze poznat, jak velkou odpovědnost ve vztahu ke stvoření člověk má. Zodpovědné zacházení s přírodou je také předpokladem pro rozhodování, které člověk dělá vůči okolnímu světu. Tak to říká 1. Mojžíšova 2, 19:

„Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je k člověku, aby viděl, jak je nazve. Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve.“

→ Také v Novém zákoně poukazují některá místa v textu jak na Boží působení, které lze v přírodě poznat, tak na etickou odpovědnost člověka:

„Jeho věčnou moc a božství, které jsou neviditelné, lze totiž od stvoření světa vidět, když lidé přemýšlejí o jeho díle, takže nemají výmluvu.“ (List Římanům 1, 20)

„Neboť všechno, co Bůh stvořil, je dobré, a nemá se zavrňovat nic, co se přijímá s díkyvzdáním. Vždyť je to posvěceno Božím slovem a modlitbou.“ (1. list Timoteovi 4, 4–5)

„Hospodinova jest země i její plnost.“ (1. list Korintským 10, 26)

→ „Střežit“ zemi nebo ji „podmanit“ tedy neznamená ji vykořisťovat, využívat nebo ničit, abychom dosáhli svého cíle. Daleko spíš by měl být náš vztah k přírodě určován pocitem vděčnosti, úcty a ohleduplnosti.

→ Až si budeme zase víc vědomi této veliké odpovědnosti vůči přírodě, budou z toho pramenit také rozvážná a lépe domyšlená rozhodnutí i způsob našeho chování.

Návrhy na vhodné aktivity:

→ Akce sázení stromků nebo semen buků a dubů, **Vstup 2** – „Orlí hnízdo“, **Půda 2** – „Bosá housenka“, **Lesník 4** – „Sběr a setí“, **Lesník 5** – „Nové stromy potřebují zem“, **Lesní projekty 2** – „Létající semeníště“, **Lesní projekty 3** – „Semenné stromy a rostlinky“.

2. 2. „Dobře zakořenění“

Místo v lese:

Potok nebo jiná voda v lese; místo s působivými kořeny stromů.

Text:

„Blaze muži, který se neřídí radami bezbožníků, který nestojí na cestě hříšných, který neseďává s posměvači, nýbrž oblíbil si Hospodinův zákon, nad jeho zákonem rozjímá ve dne i v noci. Je jako strom zasazený u tekoucí vody, který dává své ovoce v pravý čas, jemuž listí neuvadá. Vše, co podnikne, se zdaří.“ (Žalm 1, 1–3)

Podněty:

- Je to v podstatě velmi hezký a vhodný obraz, který zde žalmista zvolil. Člověk je jako strom:
 - Jako každý strom má nezaměnitelnou vnější podobu, tak také každý člověk je už i svou vnější podobou jedinečný a nezaměnitelný.
 - Jako existují různé druhy stromů, tak existují i různé lidské typy a rasy – žlutá, červená, černá a bílá, větší či menší.
 - Jako strom potřebuje vodu, tak potřebuje i každý člověk životodárnou tekutinu.
 - Jako významná část stromu vězí jako kořeny neviditelně v zemi, tak i my tkvíme svými kořeny v neviditelných hodnotách, bereme životodárnou sílu ze setkání, přátelství, víry, naděje a lásky.
 - Obraz byl vybrán vhodně. Byl to výraz zdařilého života, života zdravého, správného, sebevědomého a dobře zakořeněného.
- Ten obraz má však i svůj rub. A také u tohoto rubu platí, co již bylo řešeno:
 - Nejen mnoho stromů je nemocných a napadených, ale i mnoho lidí. Tak jako les prožívá svůj stres (znečištěné ovzduší a následné škody), stejně tak trpí i člověk narůstajícími starostmi a psychickými problémy.

- Možná bychom měli překontrolovat své kořeny a hlavní dráhy, z nichž žijeme.
 - Kde máme své kořeny?
 - V jaké půdě se rozprostírají?
 - Jakými drahami jsme zásobováni?
 - Stojíme pevně, nese nás náš kmen?

- Od určitého věku už nelze stromy přesazovat. Bohužel to není možné, ani když je přesadíme do zdravější půdy nebo do neznečištěné krajiny. Ale tak jako lze stromům přece jen pomoci (snížením škodlivin, péčí o les, podporováním stability), můžeme i pro sebe žádat pomoc. Bible k tomu jednoznačně ukazuje:

„Pozvedám své oči k horám: Odkud mi přijde pomoc? Pomoc mi přichází od Hospodina, on učinil nebesa i zemi. Nedopustí, aby uklouzla má noha.“ (Žalm 121, 1–8)

Návrhy na vhodné aktivity:

- **Strom 12** – „My jsme strom“, **Půda 8** – „Stavba kořenů“, **Půda 2** – „Bosá housenka“

2. 3. „Nést ovoce“

Místo v lese:

Listnatý nebo smíšený les s mnoha spadnými bukvicemi nebo žaludy, stromy, které nesou plody.

Text:

„Já jsem pravý vinný kmen a můj Otec je vinař. Každou mou ratolest, která nenese ovoce, odřezává, a každou, která nese ovoce, čistí, aby nesla hojnější ovoce. Vy jste již čisti pro Slovo, které jsem k vám mluvil. Zůstaňte ve mně a já ve vás. Jako ratolest nemůže nést ovoce sama od sebe, nezůstane-li při kmeni, tak ani vy, nezůstanete-li ve mně. Já jsem vinný kmen, vy jste ratolesti. Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese hojné ovoce, neboť beze mne nemůžete činit nic.“ (Jan 15, 1–5)

Podněty:

→ Interpretace tohoto biblického textu je všeobecně jasná a nedvojsmyslná: My, křesťané, jsme ratolesti v zemi, o kterou pečuje, kterou chrání a střeží Bůh Otec. Obraz je vzat z přírody a odráží také zcela jednoznačně ekologické souvislosti: Vinný kmen, vinný keř nestojí ve vzduchoprázdném prostoru, ale na vinici, na kusu země. A z této země čerpají kořeny živiny, které tímto kmenem stoupají do větví a tam plodí ovoce.

→ Proč užívá Bible i na jiných místech takové obrazy z přírody, aby objasnila náš vztah ke Stvořiteli? Snad proto, že přirozené stvořitelské procesy v přírodě jsou právě tak jasné a nedvojznačné: Bez kořenů a kmene neexistují větve a plody. Je to základní princip, podle kterého se tvořivě rozvíjí příroda a stále znovu pokračuje podivuhodný život. Podívejme se na tyto souvislosti na příkladu lesa trochu blíže:

Ze semen starých stromů rozvíjí se velkoplošně mladý život rostlin, které ve střídavé hře světla a stínu, půdy a vody tvoří vícestupňový, druhově bohatý les. Les je nejen základem rozmanitého života rostlin a živočichů, ale také příkladem smysluplného a dlouhodobého využití přirozených prostředků.

→ Ani člověk nemůže nést bez zdravých kořenů zdravé ovoce. Potřebuje péči a v různých fázích svého života vyžaduje systémy (znalost následků, vymezení hranic), v nichž se může rozvinout. Potřebuje zdravou stravu (i duchovní), aby nesl nakonec ovoce. Ovoce, které – stejně jako dřevo z lesa – se uplatní: ve formě lásky k bližnímu.

→ O ovoci mluví i Matouš 12,33:

„Zasadte dobrý strom, i jeho ovoce bude dobré. Zasadte špatný strom, i jeho ovoce bude špatné. Strom se pozná po ovoci.“

Návrhy na vhodné aktivity:

→ **Strom 18** – „Představení stromu“, **Závěr 1** – „Malířská paleta“, **Závěr 7** – „Lesní obraz“

2. 4. „Všechno má své místo“

Místo v lese:

libovolné

Text:

„Prameny vysíláš do potoků, které mezi horami se vinou. Napájejí veškerou zvěř polí, divocí osli tu hasí žízeň. Při nich přebývá nebeské ptactvo, ozývá se v ratolestech. Dáváš růst trávě pro dobytek i rostlinám, aby je pěstoval člověk, a tak si ze země dobýval chléb. Hospodinovy stromy se sytí vláhou, libanonské cedry, které on zasadil. Horské štíty patří kozorožcům, skaliska jsou útočištěm pro damany. Učinil jsi měsíc k určování času, slunce ví, kdy k západu se schýlit. Přivádíš tmu, noc se snese, celý les se hemží zvěří.“ (Žalm 104, 10–12, 14, 16, 18–20)

Podněty:

- V tomto žalmu zaznívá něco z toho, co může ozřejmit Boží vůle, Boží slovo na příkladu lesa:
 - Byla tu řeč o světle, slunci, měsíci, horách a údolích a o vodě.
 - Byla tu řeč o trávě, květinách a lese.
 - Byla tu řeč o zvěři, ptácích, kozorohu a damanovi.
 - Byla tu řeč o člověku a jeho dobytku.
- Všechno dohromady má v určité vyváženosti své místo. Každý zvířecí druh má jiné nároky na své životní prostředí a nalézá v mnohotvárnosti Božího stvoření i svůj úkryt. Žalm 104 nám ukazuje velmi názorně a zřetelně pohled na celek nebo, moderně vyjádřeno: ekologický pohled.
- Když pozorujeme jednu část stvoření, les, napadnou nás hned výrazy jako: „kyselý déšť, umírání stromů, kůrovec, masová turistika, eroze, chybějící obranná funkce horského smíšeného lesa, problematika lesní zvěře, chudost druhové rozmanitosti atd.“
- A pravděpodobně budeme všichni zajedno: Je to Boží vůle, aby les zůstal uchován a Země byla zachována.

Návrhy na vhodné aktivity:

Ekosystém les 4 – „Všechno spolu souvisí“, **Ekosystém les 1** – „Zvířecí hádanky“, **Ekosystém les 2** – „Po stopách živočichů“, **Půda 3** – „Po stopách půdních živočichů“

2. 5. „Vznik a zánik“

Místo v lese:

les s četným odumřelým dřevem a přirozenou mladou vegetací

Text:

„Dávno jsi založil zemi, i nebesa jsou dílo tvých rukou. Ta zaniknou a ty budeš trvat, všechno zvetší jako roucho, vyměníš je jako šat a vše se změní. Ale ty jsi stále týž a bez konce jsou tvoje léta.“ (Žalm 102, 26–28)

Podněty:

- Téma „smrt“, se kterým se v přírodě právě setkáváme, je pro mnohé lidi těžko přijatelné.
- Setkání se zánikem, s umíráním vzbuzuje často strach, v neposlední řadě i proto, že nám připomíná, že my sami musíme jednou zemřít. K tomu se často přidává nejistota, „co přijde potom?“
- Ale nejistoty a obavy, které se vynoří, zabýváme-li se tématem smrti, jsou podobné, zabýváme-li se otázkami a problémy, týkajícími se života.
- Život a smrt jsou v těsném spojení, následují po sobě a vzájemně na sobě závisí. V lese potkáváme odumírání na každém kroku (padající listí, mrtvé dřevo). A vždycky vidíme hned vedle vznik nového života (mladé stromky, žijící nálet).
- Smrt a život jsou i v lese neoddělitelně vzájemně provázány. Kde život zaniká, vzniká opět nový.
- Tady jsme se skutečně dostali k otázkám víry, které si každý jednotlivec musí či může zodpovědět sám. Ale nezávisle na tom může toto spojení života a smrti v přírodě ubrat zániku kus jeho hrůzy a sejmut s člověka, který jej pozoruje, strach z konce.

→ I následující biblické verše využívají obrazu z přírody, když nám chtějí srozumitelně přiblížit myšlenky jinak těžko pochopitelné a vysvětlitelné: „Mé úmysly nejsou úmysly vaše a vaše cesty nejsou cesty moje, je výrok Hospodinův. Jako jsou nebesa vyšší než země, tak převyšují cesty mé cesty vaše a úmysly mé úmysly vaše. Spustí-li se lía-vec nebo padá-li sníh z nebe, nevrací se zpátky, nýbrž zavlažuje zemi a činí ji plodnou a úrodnou, takže vydává símě tomu, kdo rozsívá a chléb tomu, kdo jí. Tak tomu bude s mým slovem, které vychází z mých úst: Nenavrátil se ke mně s prázdnou, nýbrž vykoná, co chci, vykoná zdárně, k čemu jsem je poslal.“ (Izajáš 55, 8–11)

Návrhy na vhodné aktivity:

Půda 5 – „Až opadá listí“, **Ekosystém les 11** – „Mrtvý strom žije“, **Ekosystém les 12** – „Tlející dřevo“.

2. 6. „Obrácení“

Místo v lese:

Libovolné (vhodný pěkný les na závěr vycházky).

Text:

„Nepřizpůsobujte se tomuto věku, nýbrž proměňte se obnovou své mysli, abyste mohli rozpoznat, co je vůle Boží, co je dobré, Bohu milé a dokonalé.“ (List Římanům 12, 2)

Podněty:

- Tento text mluví zřetelně o proměně. O změně vztahu ke světu, a tím i k životnímu prostředí, k přírodě, k lesu! Co se týče ekologických problémů, je často každému jasné, že by se mělo něco dělat. Ale místo „obrácení“ nastává efekt Adama a Evy: „Žena, kterou jsi mi dal, aby při mně stála, ta mi dala z toho stromu a já jsem jedl.“ (1. Mojžíšova 3, 12) A tento jev pokračuje dál: „Had mě podvedl a já jsem jedla.“ (1. Mojžíšova 3, 13)
- Převvedeno na otázky životního prostředí dnes:
 - průmysl je vinen, produkuje přece škodliviny! nebo
 - masová turistika ničí naši přírodu! nebo
 - výstavba silnic a růst měst jsou zodpovědné za úbytek přírodního životního prostředí! nebo
 - nejhorší jsou média, podporují konzumní způsob života!
- Ale kdo se dívá průměrně dvě hodiny denně na televizi? Kdo chce létat jednou za rok na jih nebo uhánět po prázdných silnicích do hor (na bezolovnatý benzin, ale pokud možno bez dálničního poplatku!)? Kdo by chtěl bydlet stále krásněji – pokud možno na venkově? Kdo vyžaduje stále nové způsoby využití volného času a potřebuje k tomu dvousedadlová auta, snowboardy, horská kola a především energii?

To jsme my sami! To nejsou stále ti druzí. Když obviňujeme druhé, obžalováváme právě tak sami sebe.

„Proto nemáš nic na svou omluvu, když vynášíš soud, ať jsi kdokoli. Tím, že soudíš druhého, odsuzuješ sám sebe. Neboť soudíš, ale činíš totéž.“ (List Římanům 2, 1)

- My sami se nesmíme připodobňovat tomuto světu, jak to píše apoštol Pavel sboru v Římě, nýbrž máme zkoumat. To znamená zůstat ostražití. I vůči vlastním způsobům jednání!
- Změna smýšlení se týká jistě i otázek zacházení s přírodou. „Proměňte se obnovou své mysli,“ říká náš text.
- A položme si klidně někdy otázku, zda to dokážeme vlastními silami, se vším svým věděním? Dokážeme to, aniž bychom se ptali na Boží vůli? Porozumíme stvoření bez Stvořitele?

Návrhy na vhodné aktivity:

Závěr 1 – „Malířská paleta“, **Závěr 4** – „Lesní pošta ode mne“.

Co bychom měli vědět

Stále znovu vychází najevo, že přes všechnu zdůrazňovanou seberealizaci se lidé díky zážitkům v přírodě začínají čím dál více zabývat otázkami po jejím smyslu.

„Vznik a zánik v lese“ upamatovává také na vlastní vztah k „životu a smrti“, podněcuje nás k přemýšlení o otázkách „Odkud? Proč? Kam?“.

Návrhy, které jsme zde vybrali pro biblické meditace, nabízejí jen malý výběr z bohatství vzájemných souvislostí mezi přírodou a stvořením, jak je nacházíme ve Starém i Novém zákoně. Tato „blízkost přírodě“ není nic podivného, protože biblické knihy napsali lidé, kteří z velké části pocházeli z prostých poměrů.

Způsob biblického vyjadřování je blízký řeči venkova a často souvisí s volnou přírodou a událostmi v ní. Okruh čtenářů, k nimž se tyto spisy původně obracely, se skládal převážně z obyčejných lidí, poutníků a pastýřů, kteří přírodu a život na venkově důvěrně znali.

Dnes už tomu tak není. Mnoho lidí, kteří dnes čtou a studují Písmo svaté, pochází z městských poměrů a nemají už vztah k životu na venkově. Biblická moudrost je dnes často těžko srozumitelná, protože se ztratil vztah k přírodě.

Božské zjevení je však nerozlučně spjato se základními součástmi přírody. Když Ježíš žil na zemi, používal stále dějů v přírodě, aby objasnil nadpřirozené pravdy – například ve svých podoběnstvích. „Setkání se stvořením“ má dát podněty k novému přemýšlení o přírodě a o lese jako součásti stvoření a k otázkám po jejich vlastních hodnotách.

Jestliže postoj člověka a jeho vnitřní stanoviska jsou určována především jeho vlastními zájmy, odráží se to i na jeho chování vůči druhým lidem, vůči přírodě a nakonec i vůči němu samému. Ohled na zájmy okolního světa se přitom může velmi rychle vytratit.

Úcta a pokora vůči stvoření, za níž vidí Bible Boží záměr („A stalo se tak. Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré.“ 1. Mojžíšova 1, 31), může zbavovat naše vlastní postoje sobectví a učit láskyplnějšímu vztahu k okolnímu světu.

Úvahy nad biblickými texty, které zde nabízíme, by mohly přispět k tomu, abychom o těchto věcech přemýšleli.

MEDITATIVNÍ PRVKY 4

Příloha

Předloha ke kopírování a vystřížení kartiček

(pokud možno použijte silnější papír)

I. Mojžíšova 1, 28

„Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.“ Jan 15, 1–5

Jan 15, 1–5

„Já jsem pravý vinný kmen a můj Otec je vinař. Každou mou ratolest, která nenese ovoce, odřezává a každou, která nese ovoce, čistí, aby nesla hojnější ovoce. Vy jste čisti pro Slovo, které jsem k vám mluvil. Zůstaňte ve mně a já ve vás. Jako ratolest nemůže nést ovoce sama od sebe, nezůstane-li při kmeni, tak ani vy, nezůstanete-li ve mně. Já jsem vinný kmen, vy jste ratolesti. Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese hojné ovoce; neboť beze mne nemůžete činit nic.“

Žalm 102, 26–28

„Dávno jsi založil zemi, i nebesa jsou dílo tvých rukou. Ta zaniknou, ale ty budeš trvat, všechno zvětší jako roucho, vyměníš je jako šat a vše se změní. Ale ty jsi stále týž a bez konce jsou tvá léta.“

Žalm 1, 1–3

„Blaze muži, který se neřídí radami bezbožníků, který nestojí na cestě hříšných, který nesesedává s posměvači, nýbrž oblíbil si Hospodinův zákon, nad jeho zákonem rozjímá ve dne i v noci. Je jako strom zasazený u tekoucí vody, který dává své ovoce v pravý čas, jemuž listí neuvadá. Vše, co podnikne, se zdaří.“

Žalm 104, 10–12, 14, 16, 18–20

„Prameny vysíláš do potoků, které mezi horami se vinou. Napájejí veškerou zvěř polní, divocí osli tu hasí žízeň. Při nich přebývá nebeské ptactvo, ozývá se v ratolestech. Dáváš růst trávě pro dobytek i rostlinám, aby je pěstoval člověk, a tak si ze země dobýval chléb. Hospodinovy stromy se sytí vláhou. Horské štíty patří kozorožcům, skaliska jsou útočiště pro damany. Učinil jsi měsíc k určování času, slunce ví, kdy k západu se schýlí. Přivádíš tmu, noc se snese, celý les se hemží zvěří.“

List Římanům 12, 2

„A nepřizpůsobujte se tomuto věku, nýbrž proměňujte se obnovou své mysli, abyste mohli rozpoznat, co je vůle Boží, co je dobré, Bohu milé a dokonalé.“

Pohádky, povídky, citáty, písně

Pohádky, povídky, citáty, písně

K tématu „Pohádky, povídky, citáty, písně“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Přílohy

A. Úvod do kapitoly

V této kapitole najdete několik ukázek pohádek, povídek a citátů, které jsou tematicky zaměřené na les a na přírodu. V části C pak naleznete seznam doporučené literatury zabývající se touto tematikou.

Pohádky

Pohádky a povídky jsou vhodné pro rozjímavé okamžiky lesní vycházky. Zvláště při delších vycházkách (půldenních či celodenních) nebo při špatném počasí můžete obohatit a uvolnit program prostřednictvím pohádky či povídky.

Pohádky a povídky je lepší převyprávět, než pouze číst.

- Klidným a suverénním vyprávěním je možné zprostředkovat malým dětem určitou jistotu, kterou potřebují, aby se mohly vžít do vyprávění. Buďte připraveni, že dítě může plakat, protože soucítí s hrdinou či hrdinkou, nebo může mít strach. Se zaujetím bude poslouchat vyústění děje.
- Svou výraznou gestikulací, mimikou a změnou hlasu poskytněte posluchačům svou osobní interpretaci. Poskytněte jim přitom prostor a možnost k doplnění vlastních myšlenek.
- Dramatizací se dostává do popředí osoba vyprávěče. Příběh, který vyprávíte, je pro posluchače jakoby skutečný, pokud je použita správná interpretace.
- Pohádka je přesvědčivá jen tehdy, když sám vyprávěč je přesvědčen o pravdivosti příběhu.
- Používání sentimentálních zdvořilostí či přehnané zveličování kazí děj pohádky. Měla by být využita každá příležitost k humorným okamžikům (tzv. humorná stránka pohádky).

Příklady některých pohádek a povídek, které jsou uvedené v příloze:

Povídka „**Muž, který sázel stromy**“ od Jeana Giona popisuje velice citlivě, jak pastýř sázel po mnoho desetiletí stromy a změnil pustou horskou krajinu v plodný les. Tato povídka ukazuje, jak dlouhodobě musejí lesníci přemýšlet při svém plánování. Tato povídka se zvláště hodí k aktivitě **Lesník 4** – „Sběr a setí“ a **Lesník 5** – „Nové stromy potřebují zem“.

„**Řeč náčelníka Seattla**“ se zabývá ničením přírody lidmi, popisuje také velice úzké spojení Indiánů s životním prostředím. Tato ukázka spolu s povídkou „**Stará jedlička vypráví**“ se hodí k stěžejnímu tématu **Ohrožení lesa**.

Povídka „**Belinda**“ od Karin Rühlingové vypráví o životě lípy a je ideální pro aktivitu **Lesník 4** – „Sběr a setí“ nebo při vycházkách „Od trpaslíka k obroví“.

POHÁDKY 1

Muž, který sázel stromy

Muž, který sázel stromy

Odkrýt mimořádné kvality charakteru jednoho člověka, k tomu je potřeba mít to štěstí moci pozorovat jeho činnost po mnoho let. A je-li takové počínání prosto jakéhokoliv prospěchářství, je-li vedeno pouze ušlechtilým záměrem, je-li navíc jisto, že dotyčný odnikud nečeká žádné díky, a když k tomu taková činnost zanechá na světě viditelné stopy, pak jde nepochybně o nezapomenutelný charakter.

Asi před čtyřiceti lety jsem se vydal na putování po turisticky panenských vrších Alp, v místech, kde se sklánějí k Provinci.

Procházel jsem vysočinou v místech, kde je nejširší a po třech dnech jsem se ocitl v úplné pustině. Utábořil jsem se vedle jedné opuštěné vesnice. Od minulého večera jsem neměl žádnou vodu, a tak jsem si musel nějakou najít. Rozpadlé domky, které se na sebe tlačily jako vosí hnízdo, mne přivedly na myšlenku, že tady kdysi musel být pramen nebo studna. Býval tu pramen, ale vyschl. Těch pět nebo šest zvětřelých domků bez střechy, malá kaplička se zřícenou vížkou, to všechno vypadalo podobně jako v jiných vesnicích. Ale všechno život odtud vyprchal.

Byl krásný červnový den, plný slunce, ale v této nechráněné otevřené krajině vál vítr s nesnesitelnou silou. Jeho vytí v prázdných domcích byl jediný živý zvuk, který rušil klid. Musel jsem pokračovat dál.

Po pětihodinovém pochodu jsem stále ještě nenašel žádnou vodu a nic mi nedávalo naději, že nějakou najdu. Všude stejná vyprahlost, stejná vyschlá tráva. Tu jsem zahlédl v dálce malou černou siluetu. Považoval jsem ji za pahýl kmene osamělého stromu. Naštěstí jsem k němu záměřil. Byl to pastýř. Kolem něho odpočívalo na horké zemi stádo asi padesáti ovcí.

Dal mi napít ze své tykvové láhve a pak mne zavedl do své chatrče v malém dolíku náhorní plošiny. Donesl drahocennou vodu z hluboké cisterny, nad kterou si zřídil jednoduchý větrník. Ten člověk mluvil málo, jak už tomu bývá u osamělých lidí. Ale bylo znát, že si je sebou jist a této jistotě důvěřuje. Bylo to tak zvláštní v této pustině. Nebydlel v salaši, nýbrž v kamenném domě. A bylo přesně vidět, jak a kde tu bývalou ruinu svou prací vyspravil. Střecha byla pevná a nepropouštěla vodu. Vítr, který se proháněl po střešní krytině, zněl uvnitř jako šumění moře na pláži. Jeho domácnost byla uklizená, nádobí umyté, podlaha zametená, ocílka namazaná. Polévku vařil na sporáku. Zároveň jsem si všiml, že je čerstvě oholený, že má dobře přiřité knoflíky, pečlivě vyspravené šaty, takže záplaty se daly těžko rozpoznat.

O polévku se rozdělil se mnou, já jsem mu na oplátku nabídl svůj váček tabáku, ale řekl, že nekouří. Jeho pes, stejně tichý jako jeho pán, byl dobrák, ale nepodlézavý.

Brzo jsme se dohodli, že zůstanu přes noc; do nejbližší vesnice to bylo víc než jeden den. Kromě toho jsem dobře věděl, jakého druhu jsou zdejší řídké osady. Bylo jich asi pět na horských svazích, vzdáleny jedna od druhé, v houštinách dubů kamenáčů, daleko od příjezdových cest. Bydleli v nich uhlíři, co pálili dřevěné uhlí. Žilo se tam špatně. Rodiny těsně natlačené v drsných podmínkách, v létě i v zimě. V úzkém kruhu propukaly sobecké vášně, za kterými se schovávalo přání utéct z tohoto místa.

Muži vozili své uhlí kamiony do města a pak se zase vraceli. I nejlepší ctnosti se takovým neustálým střídáním výšek a nížin rozpadnou. Ženy spřádaly pomstu.

O vše se vedly nepřetržité spory. O prodej uhlí stejně jako o lavici v kostele, o ctnosti i o břemena.

A k tomu všemu neustálý vítr, který dráždí nervy. Jako epidemie se šířily sebevraždy a vyskytovaly se i četné případy vražedného šílenství.

Pastýř, který nekouřil, donesl malý sáček a vysypal na stůl hromádku žaludů. Pak je začal pozorně prohlížet a třídit dobré od špatných. Já jsem pokuřoval ze své dýmky. Nabídl jsem mu, že mu pomohu. Ale považoval to výhradně za svou práci. A opravdu: takovou péči, s jakou on svou práci vykonával, bych jí já nevěnoval. Tím se vyčerpala naše veškerá konverzace! Když měl už dost velikou hromádku dobrých žaludů vytríděnou, začal je odpočítávat do skupinek po deseti. Přitom ještě vyřazoval malé nebo ty, které měly trhlinu; zkoumal je velmi pozorně. Když konečně shromáždil stovku dokonalých žaludů, přestal a šli jsme spát.

Tenhle člověk šířil kolem sebe klid a mír. Druhý den ráno jsem se ho zeptal, zda si u něho mohu ještě den odpočinout. Připadalo mu to úplně samozřejmé, anebo spíš budil dojem, že ho nic nemůže rušit. Neměl jsem ten den odpočinku nutně zapotřebí, ale byl jsem zvědavý a chtěl jsem se dozvědět ještě něco víc. Vyhnal své stádo ze stáje a vedl ho na pastvu. Před odchodem ponořil sáček s pečlivě vybranými a odpočítanými žaludy do vědra s vodou.

Pozoroval jsem, že si místo kolíku vzal železnou tyč. Silnou asi jako palec a dlouhou půldruhého metru.

Poklidnou chůzí vydal jsem se na cestu rovnoběžně s ním. Pastva pro jeho ovce byla na jedné muldě. Ponechal své stádo pod dozorem psa a vyšel na kopec, kde jsem byl já. Obával jsem se, že mi jde vyčíst mou zvědavost, ale ani nápad: vedla tudy jeho cesta a pozval mne, abych ho doprovázel, nemám-li nic zvláštního v plánu. Vystoupil asi ještě o dvě stě metrů výš.

Když došel tam, kam chtěl, začal vrážet železnou hůl do země. Udělal díru, do ní vložil žalud a zase přikryl zeminou. Sázel duby. Zeptal jsem se ho, zda mu ten pozemek patří. Ne, odpověděl. Zda ví, komu patří? Nevěděl. Může to být obecní půda nebo patří lidem, co se o ni nestarají. Nevadilo mu, že neví, čím ta půda je. Zasadil do ní s největší pečlivostí stovku žaludů.

Po obědě opět pokračoval ve své práci. Musel jsem být velice tvrdší při svém vyptávání, abych ho přiměl k odpovědi. Tři roky sází stromy v téhle pustině. Zasadil jich už sto tisíc. Z toho sta tisíc vzešlo dvacet tisíc. Počítám, že z těch dvaceti tisíc ztratí tak polovinu kvůli hlodavcům nebo jiným okolnostem, které nelze předvídat. Zbude tedy deset tisíc stromů, které vyrazí tam, kde předtím nebylo nic.

Odhadoval jsem, kolik roků asi ten muž má, zřejmě něco přes padesát. Řekl, že padesát pět. Jmenoval se Elzéard Bouffier. Míval kdysi dole v rovině selský dvůr. Tam prožíval svůj život. Ztratil jediného syna, pak i svou ženu. Tehdy odešel do samoty, kde našel spokojenost v poklidném životě se svými ovečkami a psem.

Přemýšlel o tom, že tahle krajina odumře pro nedostatek stromů. A dodal, že se rozhodl tomu odpomoci, protože neměl nic důležitějšího na práci.

Protože já sám přes své mládí jsem tehdy vedl osamělý život, uměl jsem s tím osamělým člověkem jednat šetrně. Ale přece jsem se dopustil jedné chyby. Právě proto, že jsem byl mladý, jsem musel myslet na budoucnost a na štěstí, kterého chci dosáhnout. Řekl jsem mu, že za třicet let se tady bude velkolepě tyčit těch deset tisíc dubů. Odvětil velmi prostě, že nechá-li ho Pán Bůh naživu, zasadí ještě tolik stromů, že těch deset tisíc se v nich ztratí jako kapka v moři.

POHÁDKY 1

Muž, který sázel stromy

Ostatně už studoval pěstování buků a založil vedle domu školku z bukvic. Semenáčkům, které chrání mřížovým plotem před ovce, se daří výborně. A řekl mi, že pomýšlí na to, dál v nížině sázet břízy, protože je tam několik metrů pod povrchem vlhkost. Následujícího dne jsme se rozloučili.

Rok nato byl rokem 1914 a vypukla válka, do níž jsem byl na pět let zatažen. Jako pěšák jsem neměl na stromy pomýšlení. Abych pravdu řekl, celá ta věc se mi nevryla nijak hluboko do paměti, považoval jsem ji spíš za zálibu, něco jako sbírání známek, a zapomněl jsem na to.

Po propuštění z armády jsem obdržel minimální demobilizační prémii. Zatoužil jsem po čerstvém vzduchu. Proto – z žádného jiného důvodu – jsem se vydal do oné pustiny. Krajina se nezměnila. Ale nad rozpadlou vesnicí jsem objevil v dálce něco jako šedavou mlhu, která pokrývala vršky jako koberec. Od minulého večera jsem myslel na pastýře, co sázel stromy. Deset tisíc dubů, říkal jsem si, to musí zabrat pěkný prostor.

Viděl jsem během těch posledních pěti let umírat příliš mnoho lidí, takže jsem ani příliš nepočítal s tím, že Elzéard Bouffier je ještě naživu – tím spíš, že jako dvacetiletý jsem pětapadesátileté muže považoval za starce nad hrobem. Nezemřel. Měl už jen čtyři ovce, zato ale stovku včelích úlů. Vzdal se ovcí, protože ohrožovaly stromkové plantáže. O válku se vůbec nestaral. Sázel nerušeně dál.

Duby z roku 1910 – tedy desetileté – byly už vyšší než já i on. Byla to úžasná podívaná. Doslova jsem oněměl, a protože on také nemluvil, strávili jsme celý den tím, že jsme mlčky procházeli lesem. Měl tři části a měřil jedenáct kilometrů na délku a tři kilometry v nejširším místě. Když jsem si uvědomil, že to všechno bylo dílo rukou a srdce tohoto muže, bez jakýchkoliv technických prostředků, tak mě napadlo, že by se lidé i na jiných místech mohli chovat tak tvůrčím způsobem jako Bůh, a ne jenom ničit.

Pastýř sledoval zřejmě dál svůj záměr. Dokazovaly to buky, které mi sahaly až po ramena a rostly, kam až oko dohlédlo. Duby stály hustě a vyrostly už z věku, kdy jim mohli hlodavci uškodit. Tohle dílo mohl ohrozit už jen cyklon. Ukazoval mi krásné březové háje, staré pět let. Vznikly v roce 1915, kdy jsem bojoval u Verdunu. Všude, kde tušil pod povrchem vlhkost, sázel břízy; stály tu něžné a štíhlé jako mladé dívky.

Vypadalo to, že tohle tvořitelské dílo řetězově narůstá. Nestaral se o to. Sledoval pouze svůj úkol. Ale když jsem scházel dolů do vesnic, spatřil jsem, že koryty potoků protéká voda, ačkoliv – co lidská paměť sahá – byla tato koryta suchá. To byla ta nejvelkolepější řetězová reakce, jakou jsem kdy viděl. Za tak krátkou dobu měla ta vyschlá koryta zase vodu. Některé z těch smutných osad, o kterých jsem na počátku mluvil, byly vybudovány na místech bývalého galského a římského osídlení. Při archeologických vykopávkách se našly háčky na udiče v místech, kde se ve 20. století musela voda pracně uchovávat v cisternách, chtěl-li člověk nějakou mít.

Také vítr roznášel některá semena. Zároveň s vodou vznikaly pastviny, louky, zahrady, květiny, prostě život. Změna však probíhala tak nenápadně, že si na ni člověk stačil zvyknout, aniž by ho to udivilo. Lovci, kteří přijížděli do této opuštěné krajiny honit zajíce a divočáky, zaznamenali sice vzrůst mladých stromků, ale přisuzovali to nějakému rozmaru přírody. A tak dílo toho člověka nikoho nerušilo ani nevzrušilo. Kdyby ho někdo objevil, možná by mu zabránil v pokračování. Ale zůstalo stranou pozornosti. Kdopak by si ve vesnicích dole či v kancelářích ve městě uměl představit takové vytrvalé a nezištné úsilí?

Od roku 1920 jsem Elzéarda Bouffiera navštěvoval alespoň jednou ročně. Nikdy jsem ho neviděl zklamaného nebo pochybujícího. Kdoví, snad ho k tomu všemu vedl sám Pánbůh. Když si člověk představí, kolik překážek je nutné překonat, aby se dostavil úspěch, proti kolika pochybnostem musí bojovat, aby se ujistil o dobrém konci svého snažení! Příští rok to zkusil s javory, ale vrátil se zase k bukům, kterým se dařilo ještě lépe než dubům.

Abyste si mohli udělat představu o mimořádné charakterové pevnosti tohoto muže, nesmíte zapomínat, že žil úplně osaměle. Tak úplně, že ke konci svého života přestal mluvit vůbec. Nebo snad už neměl potřebu?

V roce 1933 ho navštívil lesní strážce. Tenhle úředník mu přišel dát pokyny, že nemá venku rozdělovat oheň, aby neohrozil vzrůst onoho přirozeného lesa. Je to totiž poprvé, poučoval ho ten naivní mladík, že les vzrostl tak sám od sebe. Tehdy sázel pastýř buky už 12 kilometrů daleko od domova. Aby si uspořil dlouhé přecházení sem a tam – bylo mu tehdy už 75 let – rozhodl se, že si postaví kamennou chýši v místě sázení a následujícího roku to také udělal.

V roce 1935 přišla dokonce celá delegace, aby si prohlédla ten přirozený les. Byl tam vysoký úředník vodního a lesního hospodářství, poslanec a jeden technik. Namluvalo se mnoho zbytečných slov. Rozhodlo se něco podniknout, ale naštěstí se nepodniklo nic, kromě jediného rozumného: les byl dán pod státní ochranu a nesmělo se v něm pálit uhlí. Protože nebylo možné ubránit se mocnému dojmu, jakým působila krása těch mladých stromů v plné síle. Udělalo to dojem dokonce i na poslance!

Měl jsem v té delegaci jednoho přítele z lesní správy. Tomu jsem tajemství odhalil. Příští týden jsme jednoho dne společně vyhledali Elzéarda Bouffiera. Zastihli jsme ho uprostřed práce – dvacet kilometrů od místa oné inspekce. Tento nadlesní nebyl mým přítelem pro nic za nic. Uměl odhadnout situaci. Uměl také mlčet. Nabídl jsem pár vajec, která jsem vzal s sebou, jako příspěvek k pohoštění. Všichni tři jsme se podělili o snídani a hodiny ubíhaly za tichého pozorování okolní krajiny.

Strana, ze které jsme přišli, byla porostlá šesti- i sedmimetrovými stromy. Vzpomínal jsem si, jaký pohled skýtala tato krajina v roce 1913: poušť. Poklidná a pravidelná práce, čerstvý horský vzduch, nenáročnost a především spokojené srdce dávaly tomuto starci téměř obdivuhodné zdraví. Byl to Boží bojovník. Říkal jsem si, kolikpak asi hektarů lesa ještě zasadí.

Před odchodem navrhl ještě můj přítel některé rostliny, kterým by zdejší terén vyhovoval. Nepřikládal však svému návrhu velký význam. „Ten dobrý muž rozumí pravděpodobně své věci líp než já.“ Po hodině pochodu, během něhož asi svou úvahu dále rozvíjel, dodal: „Víc než všichni ostatní dohromady. Našel ten pověstný klíč ke štěstí.“

Díky tomuto nadlesnímu dostal se pod ochranu nejen les, ale i štěstí onoho muže. Ustanovil tři lesní dozorce a zapřísahal je, aby se nenechali od uhlířů podplatit.

Nebezpečí hrozilo tomuto dílu jedině ve válce 1939. Automobily jezdily na dřevoplyn, dřeva tedy nebylo nikdy dost. Duby z roku 1910 se začaly kácet, ale porosty byly tak daleko od silnic, že se toto podnikání ukázalo z finančního hlediska nerentabilní. A tak se s tím přestalo. Pastýř si ničeho nevšímal; byl v té době o třicet kilometrů dál, věnoval se poklidně své práci a ignoroval válku z roku 1939 stejně jako tu z roku 1914.

Naposled jsem Elzéarda Bouffiera viděl červnu 1945. Bylo mu tehdy 87 let. Zvolil jsem opět cestu „pouští“. Ale nyní už existovalo přes všechnu válkou způsobený zmatek autobusové spojení z údolí Durance do hor. Díky této rychlé dopravě jsem krajinu svého někdejšího putování už nepoznával. Také se mi zdálo, že silnice vedla novými obcemi. Potřeboval jsem jméno nějaké vesnice, abych se ujistil, že jsem skutečně v té tehdy tak opuštěné krajině. Vystoupil jsem ve Vergons. V roce 1913 měla tahle osada deseti nebo dvanácti domků ještě tři obyvatele. Byli to polodivoši, kteří se tak tak probíjeli, lovili lasem, po fyzické i morální stránce něco jako prehistoričtí lidé. Kolem opuštěných domů bujely kopřivy, životní podmínky byly beznadějně. Jediná vyhlídka – čekání na smrt. Situace, jaká rozhodně nepřeje ctnostem!

POHÁDKY 1

Muž, který sázel stromy

Všechno se změnilo, dokonce i vzduch. Namísto suchých a úporných větrů, které mne tehdy uvítaly, povíval lehký vánek plný příjemných vůní. Z vršků přicházelo šumění, podobné vodě. Byl to vítr v lesích.

A to nejpodivuhodnější jsem konečně také uslyšel: opravdové šplouchání vody v nádrži. Viděl jsem nově vybudovanou kašnu. Vody byl dostatek, a co na mne nejvíc zapůsobilo, byla vedle zasazená lípa. Asi čtyřletý, teď už silný stromek, nepochybný symbol zmrtvýchvstání.

I jinak byly na Vergons patrné stopy působení, které bylo vedeno nadějí. Ruiny byly odklizeny, rozpadlé zbytky zdí zbourány, vyrostlo pět nových domků. Osada měla teď dvacet osm obyvatel, z toho čtyři mladé domácnosti. Nové domy svítily čerstvou omítkou, kolem nich zahrady, ve kterých společně, ale spořádaně, rostla zelenina i květiny, kapusta i rýže, petrželka i hledíky, celer i anemony. Prostě bylo to místo, kde člověk měl chuť žít.

Odtud jsem pokračoval pěšky. Válka, která právě skončila, nedovolovala životu ještě plný rozkvět. Ale Lazar už vstal z hrobu. Na dolních horských svazích jsem viděl zelená políčka žita a ječmene a vzadu v úzkých údolích se zelenaly louky.

Bylo potřeba jen těch pár let, aby celý kraj vyzařoval zdraví a blahobyt. Tam, kde v roce 1913 bylo vidět jen ruiny, tyčily se čisté, pěkně omítnuté selské usedlosti, které svědčily o šťastném a příjemném životě. Staré prameny, napojené dešťovými a sněhovými srážkami, které přitáhly lesy, opět prýštily. Zakládaly se vodní kanály. Vedle každého domu byl javorový lesík a kolem studní bujně rostly koberce máty. Ve vesnicích se stále stávalo. Obyvatelé přicházeli z roviny sem nahoru, usazovali se a přinášeli s sebou mládí, život a podnikavost. V uličkách bylo možno potkat dobře živé muže a ženy, chlapce a dívky, kteří se dovedli smát a radovat při venkovských slavnostech. Připočteme-li k tomu staré obyvatele, k nepoznání změněné od té doby, co zase s chutí ožili, tak více než deset tisíc lidí vděčilo za své štěstí Elzéardu Bouffierovi.

Když pomyslím, že jeden jediný muž dokázal se svými omezenými fyzickými i morálními silami, aby z téhle pustiny vyrostla „zaslíbená země“, tak mne to přese všechno utvrzuje v přesvědčení, že lidský život je nádherný. Když ale sečtu, kolik vytrvalosti, duševní síly, horlivosti a nezištnosti k tomu všemu bylo potřeba, naplňuje mne bezmezná úcta k tomu starému sedlákovi bez vzdělání, který však dokázal vytvořit dílo hodné Boha. Elzéard Bouffier zesnul v pokoji v útulku v Banonu v roce 1947.

Jean Giono

Řeč náčelníka Seattla z kmene Duwamiš

v oblasti Washington State, 1855, Washington State:

Když ještě byli indiáni kmenem snů, domnívali se, že jejich zem a jejich myšlenky jsou nedělitelné... Velký náčelník nám oznamuje, že si přeje koupit naši zem. Náčelník nám posílá slova přátelství a dobré vůle. Je to od něho velice přátelské, neboť víme, že on nepotřebuje naše přátelství. Ale my poděkujeme za jeho nabídku, neboť víme, že když neprodáme, bílý muž může přijít se zbraněmi a zabere naši zem.

Jak může někdo koupit či prodat oblohu, teplo země? Taková představa je nám cizí. Jestliže nevlastníme svěžest vzduchu a třpyt vody, jak ji můžete od nás kupovat? Rozmyslíme se. Co řekne náčelník Seattle, na to se může náčelník z Washingtonu spolehnout, jako se může spolehnout na stálé střídání ročních období. Moje slova jsou jako hvězdy, ty se nikdy nerozplynou.

Každá část této země je mému lidu posvátná. Každá třpytící se jehlice jedle, každý písčitý břeh, každý mlhavý opar v temném lese, každá mýlina, všechen bzučící hmyz je posvátný v myšlenkách a zkušenostech mého lidu. Míza, která proudí ve stromech, nosí vzpomínky rudého muže.

Mrtví bílého muže zapomínají na zemi svého narození, když odcházejí putovat mezi hvězdy. Naši mrtví nikdy nezapomenou na tuto překrásnou zemi, která je jako matka rudého muže. My jsme částí země a ona je částí nás.

Voňavé květiny jsou naše sestry, srnec, kůň, velký orel – jsou našimi bratry. Skalnaté výšiny hor, šťavnaté louky, teplo těla koníka ponyho, člověk – všichni jsme jednoho rodu.

Jestliže nám Velký náčelník z Washingtonu oznamuje, že chce koupit naši zem, žádá od nás příliš mnoho. Velký náčelník nám sděluje, že nám přidělí místo, kde budeme moci pohodlně a podle sebe žít.

On bude naším otcem a my budeme jeho dětmi. Ale může se toto stát? Bůh miluje váš lid a opustil své rudé děti. Posílá stroje, aby pomáhaly bílému muži při práci a stavěly pro něj velké vesnice. Dělá váš lid stále silnější, den co den. Brzy bude vaše země přeplněna, jako řeky po velkém prudkém dešti.

Ne, my jsme různých ras. Naše děti si nehrají společně a naši staří si vyprávějí jiné historky. Váš Bůh to má s vámi dobře promyšleno a my jsme sirotci. Promyslíme vaši nabídku koupit naši zem. Ale nebude to lehké, neboť naše zem je nám svatá.

Třpytící se voda, která proudí v potocích a řekách, není jen pouhou vodou, nýbrž krví našich předků. Pokud vám prodáme naši zem, musíte mít na paměti, že je svatá, musíte to učit své děti, musíte je učit, že každý letmý záblesk v průzračné vodě jezer nám vypráví o událostech a vzpomínkách ze života mých lidí.

Rudý muž stále ustupuje před rozpínavostí bílého muže, jako ranní mlha v horách utíká před ranním sluncem. Ale popel našich předků je svatý, jejich hroby jsou svatou půdou, a tak tyto kopce, tyto stromy, tato část země je nám zaslíbená. Víme, že nám bílý muž nerozumí. Pro něho je jeden kus země stejný jako každý jiný, protože on je cizinec, který přichází v noci a bere si, co chce. Země není jeho bratrem, nýbrž nepřítelem a když ji dobude, hned postupuje zase vpřed. Opouští hroby svých otců a nestará se o ně. Považuje svou matku zemi a jejího bratra nebe za věci ke kupování a drancování, obchoduje s nimi jako s ovčímí kůžemi nebo zářivými perlami. Jeho chtič ničí zemi a zanechává za sebou jen poustinu.

Naše způsoby jsou jiné než ty vaše. Pohled na vaše města způsobuje bolest očím rudého muže. Možná je to proto, že rudý muž je divoch a nerozumí tomu. Ve městech bílého muže nenalezneš žádný klid. Není zde žádné místo, kde je možno naslouchat rozvíjejícím se mladým lístkům, šelestu hmyzích křídel či nočnímu zpěvu žab u rybníka.

POHÁDKY 2

Řeč náčelníka Seattla

Jsem rudý muž a nerozumím tomu. Indiáni dávají přednost lahodnému zvuku větru, který se prohání po hladině rybníka a vzduchu samotnému, pročištěnému poledním deštěm a nasycenému vůni borovic.

Vzduch je rudému muži vzácný, neboť vše dýchá společně – zvíře, strom, člověk, všichni dýcháme jeden vzduch. Zdá se, že si bílý muž nevšiml vzduchu, jež dýchá. Připomíná člověka, který již po mnoho dní umírá a nevnímá žádný zápach.

Ale pokud vám prodáme naši zem, nesmíte zapomenout, že náš vzduch je vzácný, že se dělí o svou sílu s veškerým životem a veškerému životu slouží. Vzduch daroval našim rodičům první nádech a přijímá i jejich poslední vydechnutí. Vzduch musí obdařit životní silou i naše děti.

A tak jestliže vám prodáme naši zemi, musíte ji opatrovat a chránit pro ni samu, protože je nám svatá.

Pečujte o ni jako o místo, kde i bílý muž může chodit a číchat vítr prosycený vůní lučních květů.

Uvážíme tedy nabídku prodat naši zemi, a pokud s tím budeme souhlasit, tak pod jednou podmínkou.

Bílý muž se musí chovat ke zvířatům jako ke svým bratrům. Jsem divoch a nerozumím tomu jinak. Viděl jsem v prérii tisíce mrtvých těl bizonů, které tam zanechal bílý muž, kdy je postřílel z jedoucího vlaku. Jsem divoch a nerozumím, jak kouřící železný kůň může být důležitější než bizon, kterého my zabíjíme jen proto, abychom zůstali naživu. Co je člověk bez zvířat? Kdyby všechna zvířata vyhynula, zemřel by člověk na velkou osamělost ducha. Cokoliv se stane zvířatům, přihodí se brzy i člověku. Všechny věci jsou spojeny. Co se stane zemi, to se stane i synům této země.

Musíte učit své děti, že země, po níž chodí, je popelem našich praotců. Aby měly úctu k zemi, řekněte svým dětem, že překypuje životem nám příbuzných tvorů. Učte děti, co my učíme naše děti: Země je naše matka. Co se stane zemi, to se stane i synům této země.

Země nepatří člověku, člověk patří zemi. Vše je spojeno, jako krev sjednocuje celou rodinu. Vše je spojeno. Cokoliv se přihodí zemi, přihodí se synům této země.

Člověk netká tkanivo života, je v něm pouze vláknem. Cokoliv učiní tkanivu, učiní sobě samému.

Ne, den a noc nemohou žít společně. Naši mrtví žijí dále v našich sladkých řekách země, vracejí se s příchodem jara, je to jejich duše ve větru, která krouží nad povrchem rybníka.

Náčelník Seattle

265 let je vysoký věk – ale pro jedličku nic neobvyklého.

Knorri, naše jedlička, vypráví sousedním stromům o svém mládí a prožitém životě.

Narodila se roku 1750 a vyrůstala uprostřed velkých stromů. V blízkosti občas projela koňská spřežení, ale s člověkem se seznámila teprve ve svých třiceti letech. Rodiče jí vyprávěli, že velká válka před sto lety usmrtila mnoho lidí, také vesnice za kopcem byla zničena a vypálena.

Od té doby přišlo do lesa velice málo lidí. Jedlička zdravě rostla a v sedmdesáti letech z ní byl krásný strom.

V Evropě řádila opět válka, ale tentokrát tábořili vojáci v blízkosti. Vítr vyprávěl jedličce, že jsou to francouzští vojáci z armády Napoleona. Káceli malé stromky pro svůj tábor a sbírali klestí na oheň. Potom táhli opět dál.

Když bylo jedličce 150 let a byla již tak vysoká, že viděla do dále, kde pracovali lidé, pozorovala tyto lidi.

Pak uviděla podivný stroj u cesty, lidé jej nazývali vlak. Ačkoliv pískal a šel z něho nepříjemný zápach, jedlička jej považovala za docela veselý a nerušilo ji to. O pár let později postavili lidé silnici, kde jezdila auta, která vydávala strašný hluk a opět z nich šla nelibá vůně.

Jedlička přemýšlela, odkud všichni tito lidé přicházejí. Pomohl jí opět vítr, který jí řekl, že lidé se usadili v blízkosti, kde dříve byla vesnice.

Jednoho dne, o pár let později, se jedlička velmi vylekala – strašlivě řvoucí netvor letěl přes les – nejdříve netušila, co to je, později se dozvěděla, že lidé tomu říkají letadlo.

Čas od času, když vítr fouká nepříznivě, je cítit zápach směrem od vesnice. Lidé postavili továrny s velkými komíny, ze kterých proudí velké množství kouře směrem k lesu. To se jedličce vůbec nelíbí, její jehlice ztratily lesk a s její krásou to šlo pomalíčku z kopce.

Jednoho dne se na cestě vyrojilo znovu mnoho lidí. Byli to vojáci – lidé rozpoutali opět válku. Jedličku to nijak víc nerušilo, byla jen překvapena, proč to lidé dělají.

Když slavila jedlička 180. narozeniny, byl vyhlášen mír. Další léta lidé strávili tím, že stavěli železnice. Když se jedlička trošičku natáhla, mohla již vidět střechy domů z vesnice – město se stále rozrůstalo. Také dým z komínů byl stále častější a větší a proudil k lesu.

Jedlička již zcela vyčnívala nad les, byla krásným statným stromem. Stále častěji přicházeli lidé do lesa, aby nasbírali houby, jahody a klestí. Nebo šli jen na procházku. Stále častěji si však odnášeli i stromy.

Jednoho dne se posadila malá dívenka pod jedličku a usnula. Jedlička se kolébala sem a tam. Za chvíli přišla její maminka a byla velmi ráda, že našla dcerku. Poděkovala proto jedličce a pak šla s dcerkou k domovu.

V blízkosti jedličky postavili silnici. Začala zde jezdit auta, ze kterých jedlička neměla vůbec radost.

Přišel opět jiný čas. Přišla opět válka. Tentokrát se bohužel nevyhnula ani lesu, lidé házeli bomby z letadel.

Občas spadla některá z nich na město. Stromy měly velký strach, nemohly se nijak chránit před nepřítelem.

POHÁDKY 3

Stará jedlička vypráví

Konečně byl konec války a jedlička se mohla těšit z klidného večera. Byla na tomto světě již 210 let. Všimla si, že lidé opět stavěli nové silnice, domy byly stále blíž k lesu. Už byly na kopci. Stromy, které jim stály v cestě, musely ustoupit. Kouř a dým z komínů stále sílil, až někdy jedlička neviděla ani na cestu nedaleko od ní. V její blízkosti si lidé postavili parkoviště. Utíkali sem pryč ze svého světa, aby si odpočinuli.

Často myslívala na to, jak dříve bylo krásně. Domy se stále přibližovaly a někdy měla jedlička pocit, že její kořeny jsou stále sušší. Vítr jí vysvětlil, že lidé vodu shromáždili ve městě. Kromě toho rybník, který byl dříve dole pod kopcem, lidé zasypali.

Jedlička již nic necítila – měla suché kořeny, slepené jehličí a zapáchající vzduch – jak ráda by zde ještě zůstala jako její rodiče. Měla strach a onemocněla (vítr jí řekl, že lidé to nazývají stres).

Jak ráda by chtěla všem lidem ukázat a říci, co se stalo a oslavit své 270. narozeniny. Snad!!!

Autor neznámý

Na kraji lesa rostlo vedle sebe několik druhů stromů a povídaly si, co se jim nejvíce líbí. Stříbřitá bříza se pohupovala ve větru a zpívala: „Jaro, jaro!“ Starý dub prohlásil: „Nejvíce se mi líbí bouřka a jak s ní mohu bojovat. Bouřka, věřte mi, je náš vládce.“ Mladý modřín řekl, že nejvíce obdivuje hvězdy a buk zašeptal, že obdivuje tajemství noci. Uprostřed lesa stála lípa. Všichni se dívali, jak láskyplně rozprostřela své větve a naslouchala včelám, které bzučely kolem jejích srdčitých lístků a květů. „Nejraději mám člověka,“ řekla lípa.

„Člověka?“ zopakovala bříza a obrátila se k jedli. „Nemožné,“ zabručel dub. „Nemá sílu. Jak můžeš mít nejvíce ráda člověka?“ Všechny stromy se odvrátily od lípy, která mlčela a opět naslouchala včelám.

Lípa si myslela: „Nerozumějí mi. Musí být něco uvnitř mě, co mě s lidmi spojuje. Chci jít za nimi.“ V noci opustila les, přešla louky a pole až k vesnici, kde zaznívaly hlasy lidí, spustila své kořeny do země a čekala.

Ráno přišly děti z vesnice, zpívaly si a skákaly a na jedinou uviděly lípu. „Zde si můžeme hrát,“ zvolaly a začaly tancovat kolem stromu. „Ráno, dobrá lípo, přijdeme zas!“ volaly, když běžely domů. Okolo oběda šli mládenci a dívky z pole a odpočinuli si ve stínu lípy. „Zde je překrásné místo, jako stvořené k tanci. Zde se můžeme setkávat o svátcích a bavit se,“ řekli a začali zpívat. Lípa je ještě slyšela, když už byli daleko od ní.

Jedna stará babička přišla s košíkem. „Jé, ty už kvetíš, lípo?“ řekla. „Ráno přijdu nasbírat tvé květy. Z nich si v zimě uvařím výborný čaj.“ Večer přišel poustevník, byl to básník a rozuměl lípě. „Kdybychom tak byli plní srdečnosti a laskavosti jako ty,“ řekl si, když odpočíval v jejím stínu. „Tvé srdčité listy konejší a uzdravují.“ A dal si jeden list do pusy.

Kora Gädke-Timm: „Legendy rostlin“

POHÁDKY 5

Belinda

Toto je skoro opravdový příběh jedné lípy. Byl vyprávěn samotným stromem a napsán mužem, který se naučil rozmlouvat se stromy.

A takto lípa vyprávěla:

Jsem strom, kterému se říká lípa, je mi šest let a jmenuji se Belinda. Na dobu, kdy jsem byla ještě batole, si sotva vzpomenu, ale dosud vím, že jsem se cítila velmi dobře. Moje maminka byla statná lípa s širokou, rozlehlou korunou, která poskytovala stín. Ráno mě probouzelo švitoření a večer mi ptáčekové zpívali ukolébavky. Ležela jsem v ochranném semenném pouzdru a vítr pohyboval s mou dlouhou stopkou, kterou jsem byla spojená s maminkou. Většinu času jsem jen tak snila a byla jsem prostě šťastná, že vůbec jsem, že existuji.

Jednoho dne, sama nevím jak, se odtrhla má stopka od větve a plachtila jsem vzduchem. Na konci tohoto letu jsem přistála s nárazem na zemi. Nebolelo mě to, ale byla jsem trochu roztřesená. Jakmile jsem dopadla, rozhlédla se kolem. Všude byly mé sestry – musely jich být alespoň dva tisíce. Byly jsme uzavřené v tmavém pytli, bylo tam velmi těsně a skoro žádný vzduch. Byla jsem velmi šťastná, když mě vyndali ven.

Ale radovala jsem se asi příliš brzy. Nové místo bylo rovněž tmavé a k tomu ještě vlhké. Cítila jsem, jak ochranné pouzdro viditelně měkne. Jestli se mi to líbí nebo ne, se nikdo neptá, platí zde zákon života lípy.

Jakmile se odloupne ochranná slupka, jsme nuceny vytáhnout opatrně svůj kořínek z ochranného pouzdra a postavit se na vlastní nohy.

A to jsem musela také učinit. Postavila jsem se do vlhké půdy. Bylo to docela příjemné, snad to byl úspěšný nový začátek. Po nějakém čase jsem se rozhodla vytáhnout do výšky. Musela jsem nejdříve rozbít vrchní vrstvu půdy. Slunce svítilo, ptáci zpívali a já rozevřela své první lístky. Tak začalo mé dospívání.

Pomocí svých lístků jsem začala připravovat a vařit lahodné věci. Vařila jsem je z vody, z výživných látek, které jsem nasála v půdě a z plynu, který je obsažen ve vzduchu a nazývá se oxid uhličitý. energii, kterou jsem potřebovala, jsem získávala zcela zdarma ze slunečních paprsků. V tomto se zcela odlišuji od lidí a zvířat. Nemusím totiž vyhledávat potravu, nýbrž mohu zcela pohodlně celý život zůstat na jednom místě.

Vše, co potřebuji k výživě, mi poskytuje země a nebe. Země mi poskytuje výživné látky, déšť mi daruje vodu, vítr přináší oxid uhličitý a od slunce dostávám teplo a světlo.

Ale to nebylo tehdy vše. Byla jsem totiž se svými sestrami v řadě v lesní školce. Není to taková školka, kde se stromy učí číst a psát, nýbrž je to místo, kde je velké množství stromků – stromková školka. Bylo zde o nás pečlivě postaráno. Pokud jsme měly žízeň a nepřicházel déšť, tak přišel někdo s plnou konví vody. Čas od času tito lidé zkoušeli, zda je v půdě dostatečné množství výživných látek. Kromě toho byla školka obehnaná plotem, aby sem nemohly chodit srnky na večeři. Vše se mi zdálo překrásné – bylo o nás tak nádherně pečováno, nic jiného jsme nepotřebovaly, než sát vodu a výživné látky z půdy a ve svých listech jsme mohly vařit potřebné látky, abychom mohly růst. V této době jsem měla jen dva zájmy, za prvé spát, za druhé jíst. Cítila jsem se opravdu překrásně.

O dva roky později jsem byla přesazena do druhého záhonu s velkým odstupem od mých sester. Za tuto dobu jsme totiž tak vyrostly, že jsme se začaly hádat o vodu, výživné látky a sluneční světlo. Po tomto přesazení jsme každá měla dostatek místa, a tak skončily všechny hádky. Opět jsem se vrátila ke každodenní činnosti jako dříve: Jedla jsem, spala jsem a samozřejmě rostla. Mezitím už jsem vyrostla do půl metru. Asi o dva roky později – jednoho chladného jarního rána, kdy rosa ležela ještě na mých větvíčkách, avšak já byla už čilá – jsem prožila nejstrašnější okamžik mého života.

Přišli dva muži a zastrčili do země v okolí mých kořenů ostrý rýč. Držela jsem se půdy pevně, ale veškerá síla mi nepomohla. S kořeny, kmenem, korunou a s hroudou hlíny, které jsem se pevně držela, mě stejně jako mé sestry naložili na nákladák. Brzo jsme byly opět složeny a naše kořeny byly lehce zasunuty do půdy.

Nyní jsem opravdu ničemu nerozuměla, mají nám snad růst jen kořeny, máme snad růst v této divné poloze?

Cítila jsem se, jako bych umírala. Jako by chtěli naši situaci ještě zhoršit, přišli tito muži opět druhý den a odnášeli nás pryč z tohoto místa. Připravovala jsem se opravdu na nejhorší. Ale vše dopadlo zcela jinak, než jak jsem se obávala.

Tito dva muži vykopali totiž hluboké pěkné jámy. Do jedné z nich vsadili můj kmen, zasypali kořeny zemí a pevně ušlapali. Že bych zde měla zůstat a pomocí slunečních paprsků dál růst a rozvíjet svou korunu?

Opravdu to bylo dobře naplánované a než jsem o tom stačila trochu popřemýšlet, byly i mé sestry zasazeny. Nyní jsem již mohla jásat, neboť toto místo se mi opravdu líbilo. Za mnou rostly staré jehličnaté stromy a přede mnou byla cesta. Denně sem mnoho lidí chodilo na procházky nebo jezdilo na kole. Vůbec jsem se nenudila. Bylo co pozorovat. Když bylo špatné počasí a přicházelo málo lidí, povídala jsem si s větrem. Není totiž pravda, že stromy nevědí nic o světě, když jsou každíčký den na stejném místě. Vítr mi vyprávěl o pohořích, řekách i o mořích a cizích zemích, kam odlétají tažní ptáci na zimu, vyprávěl mi o lidech a zvířatech, co tam žijí. Události či příhody z města a okolí nám vyprávěli holubi.

Jednoho překrásného jarního rána jsem uslyšela strašlivý hluk. Rachot pocházel od nákladního vozu, který vezl spoustu věcí, včetně zelených konví. Křik přicházel od dětí, které různě pobíhaly kolem. Myslela jsem si, že je to opravdový chaos. Při tomto hluku nebylo slyšet ani švitoření ptáků, ani šumění stromů. To je snad horší než nevybuchlá střela! Ale brzy jsem své mínění musela změnit.

Děti přinesly dřevěné kolíky z vozu, dospělí dávali pokyny a za chvíli u mě stálo jedno dítě. Pak přišel ještě nějaký člověk a spolu s dítětem zatloukl kolík zcela blízko u mého kmene. Nejdříve jsem vůbec nechápala, oč zde vlastně jde, než přišel fotograf. Chtěla jsem udělat na fotce pěknou figuru, a tak jsem poslouchala, jak fotograf vysvětluje tuto akci.

Každé z těchto dětí si vzalo na starost jednu malou lípu. Měly se o nás řádně starat, abychom netrpěly žízní a nebylo nám ubližováno. Považovala jsem to za dobrou myšlenku a opravdu se tak stalo. Můj patron-přítel byl velmi milý a vždy jsem se těšila, až ho uvidím (nikdy jsem se nedozvěděla, kdo vlastně je). On (možná ona) mi přinášel v horkých letních dnech vodu. Na jaře pověsil na mou větev cedulku s nápisem, aby mi lidé nelámali větve. Staral se o mne báječně a já ho měla tak ráda!

Občas sním o budoucnosti a pak zatoužím vyrůst do velké výšky, mít mocnou korunu, kde by ptáci mohli najít domov a v jejímž stínu by mohli lidé odpočívat. A pak si ještě ve svém snění přeji, aby můj přítel byl takový, jako bych chtěla já sama být, totiž spravedlivý, silný, upřímný, s nohama pevně v zemi a hlavou skoro v oblácích, s příjemnou a radostnou myslí a soucitným srdcem!

Karin Rühling

POHÁDKY 6

Zvířata a oheň

Před dávnými časy žila zvířata spokojeně spolu v jednom velkém lese. Když se v noci ochladilo, tak se k sobě přitulila a vzájemně se zahřívala.

Jednou bylo neobyčejně chladno. Zvířata se k sobě tiskla ještě daleko víc. Pak řekl lev: „Poslouchejte, lidé mají něco, co jim poskytuje stále teplo. Nazývají to ohněm.“

Liška věděla, že lidé si tento oheň přísně střeží. Zvířata chvilku mlčela. Poté promluvil lev: „Bylo by přece úžasné, kdybychom se mohli ohřívat u ohně. Také bychom měli mít oheň!“

Ostatní zvířata souhlasila. „Jednoduše ten oheň uloupíme,“ zvolal někdo. Nikdo přesně nevěděl, kdo to řekl, přesto byli všichni nadšeni. „Ale kdo by měl oheň vzít?“ přemýšlela zvířata. „Kohout umí dobře utíkat a v nouzi také létat!“

A tak se kohout vydal na cestu. Netrvalo dlouho, a uviděl již v dálce světlo ohně. Lidé tehdy bydleli v jeskyních a zima byla pro ně stejně krutá jako pro zvířata. Proto dávali dobrý pozor, aby oheň stále hořel.

Kohout se opatrně přiblížil k ohni. Už cítil jeho příjemné teplo. Kohout se pohodlně usadil a pomyslel si: „Proč bych měl oheň odsud odnášet? Nejlepší by bylo, kdybych zde prostě zůstal.“ A tak kohout zůstal mezi lidmi v blízkosti teplého ohně.

Zvířata v lese čekala a čekala. Ale kohout se nevrátil. „Určitě se mu něco muselo stát,“ řekl lev. Poslal za ním psa. „Přijď ale s ohněm rychle zpátky.“ „Nejsem tak hloupý jako kohout, jsem hned zpět,“ zaštěkal pes a odběhl. Ani psovi se ale nevedlo jinak než kohoutovi. Jakmile ucítil úžasné teplo ohně, pomyslel si: „Ach, zde je útulně, to bych byl hlupák, kdybych zase běžel pryč.“ A tak i pes zůstal u lidí.

Zvířata opět čekala. Ale pes se nevrátil. Po nějaké době poslal lev kozu, která tím byla velice potěšena. Hned také slíbila, že se vrátí rychlostí blesku. Přesto jak ucítila teplo ohně, neměla chuť vrátit se za ostatními zvířaty do zimy.

Zvířata čekala a čekala. Dělal si velké starosti o kohouta, psa a kozu. „Určitě se jim muselo něco přihodit,“ řekl lev. „Oheň musí být velice nebezpečné zvíře! Nesmíme chodit do jeho blízkosti.“ Od této doby se divoká zvířata bojí ohně. Všechna si dávají velký pozor, aby nepřišla do jeho blízkosti. Už když ucítí zďálky kouř, utíkají pryč.

Kohout, pes a koza zůstali u teplého ohně a stali se domácími zvířaty člověka. Brzo zapomněli, že i oni kdysi byli divocí.

*Časopis „Tu was“,
Nakladatelství Domino, Mnichov*

Kdysi žil císař, který bydlel v překrásném paláci. Každá věc, která se zde nacházela, nebyla nikde jinde na světě. I v samotné císařské zahradě rostly jen zvláštní stromy a kvetly jen jedinečné květiny. Také zvířata pocházela z dalekých zemí. V císařské zahradě nebylo nic, co by mělo svůj domov v této zemi.

Rádci a ministři se usnesli: „Sem nepatří nic obyčejného.“ A proto dali na bránu k zámecké zahradě nápis: „Pro všechno obyčejné vstup zakázán.“

Slavík obdržel výjimečné povolení. Byl příliš malý, aby ho mohl někdo spatřit, jak do zámecké zahrady létá. Přilétal z Afriky, aby se zde porozhlédl. Slavík uměl překrásně zpívat. Nejdříve císař naslouchal celé noci jeho melodiím. Protože ale potřeboval spát, poprosil slavičku, aby mu zpíval i ve dne, a on splnil jeho přání.

Jednoho dne k císaři přiletěl a zvolal: „Musím se rozloučit, vaše veličenstvo. Letím opět do teplých krajů, do Afriky na letní byt.“ „Ne!“ zakřičel král. „Já to zakazuji! Vždyť zde zůstávají i lvi, nosorožci a sloni!“ Ale slavík zvolal: „Lituji,“ a odletěl pryč.

Nejdříve byl císař rozčilený. Brzy ale zesmutněl. Chyběla mu slavičí píseň. Rádci a ministři mu darovali nejkrásnější hrací hodiny. Každé byly úplně jiné. Po každé, když se natáhly, hrály novou melodii. Ale žádné se nemohly vyrovnat slavičímu zpěvu a brzy se v celé zemi hovořilo o tom, že si rádci ani ministři nevědí již rady.

Jednoho rána císaře vzbudila překrásná melodie. Hned byl vzhůru a zvolal: „Slavík se vrátil! Tak překrásně ještě nikdy nezpíval!“ Když vykoukl z okna, aby ho pozdravil, uviděl v koruně stromu zcela jiného ptáka.

Byl černý a měl žlutý zobák. „Kdo jsi?“ zeptal se císař. „Odkud pocházíš? Tebe neznám.“ Černý pták odpověděl: „Jsem běžný pták z tvé říše. Proto jsi dosud neslyšel můj zpěv. Byl jsem příliš obyčejný, než abych mohl létat do tvé zahrady.“ „Vždyť zpíváš krásněji než slavík!“ zvolal císař.

Císař si uvědomil, že nebyl příliš chytrý, když přehlížel, co mělo domov v jeho zemi a vzhlížel jen k tomu, co pocházelo z ciziny.

Hned nechal z brány do zahrady odstranit ceduli a brzy se těšil z krásy mnoha květin, které rostly v jeho zemi, ze švitoření ptáků a především z překrásného zpěvu kosa, kterého si lidé v jeho říši už ani nevšimli, protože byl pro ně obyčejný.

*Časopis „Tu was“,
Nakladatelství Domino, Mnichov*

POHÁDKY 8

Rys se zlatýma očima

Za dávných časů, kdy Šumava byla ještě tou pravou tajemnou Šumavou, neprostupným hraničním hvozdem a kdy lidé žili jenom na jejích okrajích v podhůří, lovili jednoho dne v šumavských lesích královi lovčí. Hnali se za jelenem, kterého střelili šípem do boku, se psy na řemenech se proplétali hustým pralesem a přeskakovali padlé staleté velikány. Vtom z houští vyskočil jako blesk obrovský rys, zůstal stát jako socha na vyvráceném buku a díval se na ně ohromnými zlatýma očima. Tak velikého rysa nikdo nikdy neviděl a žádný z lovčích nedokázal čelit oslepující záři jeho očí. Rys chvíli pozoroval muže i psy, pojednou učinil mohutný skok a byl pryč. Kouzlo okamžiku pominulo, lovci rázem zapomněli na jelena a všichni se hlasně pustili za rysem. Ale kdoví, kde mu byl konec, zmizel někde ve skalách. Po návratu z lovu nemluvili o ničem jiném než o rysovi se zlatýma očima. Nakonec se pověst o něm dostala až ke králi. Král byl vášnivý lovec a umínil si, že toho rysa musí dostat.

K šumavským lesům se v příštích dnech hnala celá lovecká výprava: sám král, lovci, psi, koně a sloužící s proviantem. Všichni vyrazili do lesů, aby rysa vyslídili, ale čas ubíhal a po rysovi ani vidu, ani slechu. Jednoho dne přišel do loveckého ležení venkovan ze vzdálené vsi a s kloboukem v ruce koktavě vyprávěl, že viděl v lesích obrovského rysa, jak strhl srnu. Když zvíře na muže upřelo zrak, zářily mu oči jako valouny zlata. Tak velikého rysa prý nikdy neviděl.

Lovci se psy okamžitě vyrazili, aby se podle pokynů venkovana dostali rysovi na stopu. Podařilo se jim najít zpola sežranou srnu a čerstvé otisky obrovských tlap, které svědčily o nedávné přítomnosti rysa mimořádné velikosti. Psi se s kňučením pustili po jeho stopě a vlekli za sebou psovody, následované lovci s oštěpy, kušemi a tesáky u boků. Stopa vedla cestou necestou, stoupala do vršků, proplétala se mezi skalami i mezi vývraty, sbíhala do údolí, protínala říčky a potoky. Pronásledování trvalo už několik hodin a lovci začali umdlávat. Také se stále hlouběji nořili do labyrintu šumavských kopců a údolí. Rysa ještě ani nespatriili a valem se blížil soumrak. Král chtěl nechtěl dal příkaz, že na nejbližším vhodném tábořišti zůstanou na noc. Znavení dorazili na palouk u malého potůčku, rozdělali ohně, pojedli a za chvíli všichni spali jako zabíjí.

Druhý den je slunce zastihlo zase při štvanci. Ve skalách ale psi stopu ztratili a museli se s nepořízenou vrátit do hlavního ležení.

Po několika dnech marného pátrání se objevil jiný venkovan s tím, že obrovského rysa se zlatýma očima viděl včera k večeru na Stožci, jak hoduje na statném jelenovi. Dovedl loveckou družinu ke zbytkům jelena, psi navěřili stopu a štvance začala nanovo. Tentokrát byla stopa čerstvější a všichni věřili, že budou mít víc štěstí. Těsně před večerem se dostali k veliké pasece, vzniklé rozsáhlým větrným polomem a na opačném konci opravdu uviděli v paprscích zapadajícího slunce rysa s obrovskými zlatýma očima. Stál na pahýlu staletého buku jako nádherná socha. Než stačili lovci zacílit kuše, kmitl krátkým ocasem a byl pryč. Psovodi křičeli, psi se trhali na řemenech, ale slunce právě zapadlo a král jen s velkým přemáháním zavelel k přenocování. Ani nemohl dospat rána a celou noc snil o tom, jak prožene šíp srdcem obrovské šelmy.

Ráno se psi opět pustili s kňučením po stopě a lovci v těsném závěsu za nimi. Vše se opakovalo jako předchozího dne. V posledních paprscích zapadajícího slunce se dostali k rysovi na dohled, a pak jim zmizel. Králova lovecká vášeň byla vybičována na nejvyšší míru, takže přehlušila zdravý rozum. Rozkázal vypustit psy ze řemenů a sám se vrhl první za nimi. Psi rychle zmizeli v lese a jen jejich štěkot vedl lovce dál.

Pod klenbou staletých stromů se rychle setmělo. Štěkot psů se vzdaloval a do kraje padla tma. Noc byla černá, temné mraky zahálily měsíc i hvězdy do svého objetí. Všichni lovci včetně krále klopýtali o kořeny, naráželi do kmenů a byli bičováni větvemi. Muži se začali svolávat, věděli, že další honba v temném lese je zbytečná.

Král zatím všechny daleko předběhl a volání neslyšel. Jeho lovecká vášeň ještě nevychladla a zdálky k němu pořád slabě doléhalo štěkání psů. Ale i to ustalo, jako když utne. Král se zastavil a teprve teď si uvědomil bláhovost svého počínání. Kolkolem tma, nic neviděl, nic neslyšel. Začal svolávat své druhy, ale jen hlas letícího výra mu byl odpovědí. Volal na

psy. Nic. Volal znovu a znovu. Konečně zaslechl nějaký zvuk.

Bylo to zavrčení. Blízko. Za ním. Král se rychle otočil a vrazil do stromu. Tápavě uskočil a tmu před ním prořízla záře dvou obrovských zlatých očí. Bez mrknutí zíraly na opuštěného vladaře. Znovu se ozvalo divoké zavrčení. Král se zachvěl, uchopil však do rukou kuši, nasadil šipku a zacílil. Oči zmizely. Král stál bez hlesu, prst na spoušti. Těsně za ním se ozvalo zavřísknutí, až král nadskočil, upustil kuši a znovu vrazil do stromu. Pořád čekal, kdy na něj konečně rys skočí, ale k ničemu takovému nedošlo. Rys vriskal a vrčel v panovnickově těsné blízkosti a nedovolil mu oka zamhouřit po celou noc. Kde byli psi, to věděl jen sám Bůh.

S příchodem dne rys zmizel. Král stál jako mátoha opřen o staletý buk a nevěděl, čemu nebo komu má vlastně děkovat za to, že ještě žije. Za chvíli se vzpamatoval natolik, aby dokázal normálně vnímat svoje okolí. Zaslechl zdálky volání, ostatní lovci ho hledali. Zavolal v odpověď a za okamžik byl obklopen věrnou družinou. Vše jim vylíčil a jejich údiv neznal mezí. Král se náležitě posilnil a otrnulo mu. K vášnivému odhodlání lovce se teď přidala i touha po pomstě za noc plnou hrůzy. Vždyť to zvíře si s ním pohrávalo jako kočka s myší a nakonec ho s jistým pohrdáním nechalo naživu. To si k němu ještě nikdo nedovolil!

Psi se nakonec vrátili, ale zbylo jich polovic. Bůhví, co se odehrálo v nočním lese. Ti, kteří zbyli, se jen s nechutí pustili po stopě velkého rysa. Stopa je opět vedla mezi balvany, přes potoky, náhle otevřené paseky, okolo staletých stromů, stále dál a dál do nitra pralesa. Lovci úplně ztratili orientaci, v této části Šumavy ještě nikdo z nich nebyl. Ale když slunce pokročilo k západu, psi zčerstva vyštěkli a ze zemdlených údů vykřesali poslední zbytky sil. Stejně tak lovci, kteří cítili, že honba se blíží ke konci. Před nimi se opět otevřela světlina po velkém polomu, která ještě nestihla zarůst. Král, který dorazil na její okraj první, zahlédl rysa právě uprostřed. Bleskově natáhl kuši, nasadil šipku a vystřelil. Šíp proletěl vzduchem jako blesk a zabodl se rysovi do zadní nohy. Král zajásal a vytrhl z toulce další šíp, ale rys

mezitím zmizel za velikým vývratem a už se neukázal. Král vzrušeně vylíčil ostatním lovcům svůj zásah. Nečekaje na nikoho, dal se do běhu v předtuše nádherné kořisti. Hlasy psů, kteří mezitím zmizeli za velikým vývratem, se vzdalovaly.

Daleko za svým panovníkem zůstali všichni lovci. Den se krátil, ale králi bylo všechno jedno. Viděl jen raněného rysa, svou kořist. Konečně se začal blížit místu, odkud se ozýval štěkot psů, který ale postupně ustával. To bylo zvláštní. Král konečně vyběhl z hlubokého lesa. Zůstal překvapeně stát, jako když do něho hrom udeří. Uprostřed paseky stála chatrč. Okolo ní leželi jeho psi, ale byli klidní a radostně kňučeli. Na střeše chatrče odpočíval rys, šíp pořád ještě vražený v zadní noze. Král si připravil kuši k výstřelu, když vtom ho zadržel silný, přísný hlas: „Skloň šíp!“

Rozkaz vyšel z úst starého muže, který se náhle vynořil z temného přístří chatrče. Vypadal jako ztělesněný duch Šumavy: obrovská, stále ještě rovná postava, dlouhý patriarchální bílý vous, sahající až po pás, dlouhé bílé vlasy, hnědé přímé oči, posazené hluboko pod kosmatým bílým obočím. Z celé osobnosti sálala přirozená autorita. Z rozložitě postavy a svalnatých, sukovitých údů se dalo vypožorovat, že to musel být muž přímo olbřímí síly. Stařec byl oblečen v kožených nohavicích a kožené kazajce, obě si zřejmě sám šil. Byl bos. Rys seskočil ze střechy a začal se mu třít o nohy jako domácí kočka.

Král nevěřícně zíral, pak spustil ruku s kuší a šíp vrátil do toulce. Vzpamatoval se a velitelsky se zeptal muže: „Kdo jsi a jakým právem mi brániš zabít zvíře, které je moje?“

„Žádné zvíře není tvoje. Zvíře je stejně jako ty nebo já Božím tvorem a patří jen Bohu a samo sobě. Nikdo nemá právo si přivlastňovat jinou živou bytost. Tenhle rys je můj přítel. Vychoval jsem ho od kotěte a nedovolím, aby mu kdokoliv ubližoval.“

„Kdo jsi, že se odvažuješ mi vzdorovat?“ tázal se král, na kterého udělala mužova řeč velký dojem.

POHÁDKY 8

Rys se zlatýma očima

„Kdo jsi ty, že pyšnými slovy a svými šípy narušuješ klid v tomhle zákoutí? Dokud jsi sem nevtrhl, vládl tu mír.“ Mužovy oči se zabodly do očí krále.

„Jsem vladař této země,“ řekl král, s jistou marnivostí v hlase.

„Já se neskáním ani před pány, ani před kmány, skláním se jenom před Bohem. Nečekej ode mne úslužnost a patolízalství, jaké jsi zřejmě zvyklý kolem sebe nacházet. Pro mě jsi jenom člověk, jenom obyčejný omylný člověk jako každý jiný. Nemohu uznat tvé právo na rysa, který pro mne znamená víc než ty. Navíc lovit jen pro zábavu je špatnost! Kdybys potřeboval jeho maso, abys nakrmil hladové krky, dokázal bych to pochopit. Ale ty se jenom chceš pobavit pohledem na umírající zvíře!“

Král nemohl uvěřit svým uším. Takhle si s ním nedovolili mluvit ani nejvyšší preláti, knížata a baroni. Ale cítil nějak, že ten muž má na to právo. Jasně cítil, že tento člověk je samou podstatou téhle drsné země a patří sem stejně jako rys nebo věkovité stromy obklopující světlinu. Viděl, že i jeho psi to cítí. Smířlivěji se zeptal znovu: „Řekni mi tedy konečně, kdo jsi, abych věděl, s kým mluvím.“

„Jsem Jakub z Dolního Reichensteinu, žiji tu už léta, od té doby, co mi umřela žena i děti. Porážím stromy a pálim uhlí. Žiji tu v bázni Boží, jen několikrát za rok zajdu do osady, abych koupil nějaké to živobytí. Je mi tu dobře. Před lety jsem objevil ve skalách mrtvou rysici. Zabili ji vlci, ale mládě nenašli, zatímco já ano. Vzal jsem je k sobě, samo by zahynulo. Časem z něho vyrostl krásný rys. Naučil jsem ho lovit a teď, když něco uloví, nechává mi část své kořisti. Tak mám dost masa i kůží. Připomenu ti ještě, že tenkrát v noci, když jsi mu byl vydán na milost, tě ušetřil. Teď, když se role obrátily, bys neměl zůstat pozadu a nechat se ve velkodušnosti zahanbit zvířetem.“

„Ty víš, co se odehrálo včera v noci?“ zvolal král nevěřicně a podíval se na veliké zvíře u mužových nohou. Zlaté oči mu bez mrknutí pohled vrátily.

„Vím. Možná tomu neuvěříš, ale máme svůj způsob, jak se dorozumět. Dokážeme si tak sdělit vše důležité.“

„A co zlato v rysích očích?“

Stařec se rozesmál: „Pane, tam, kde hledáš zlato, najdeš jen světlo nezkrotné odvahy tvora tak svobodného, jak si to možná nedovedeš ani představit. Podívej se znovu do jeho očí. Jsou žluté. Ne zlaté. Jsou to oči šťastného tvora. Zlato ještě nikomu štěstí nepřineslo. Nepřineslo by je ani tobě.“

Král si prohlížel tu zvláštní dvojici, psy okolo, kteří si starého muže za tu chvilku zamilovali. Vnímál poklid toho místa, jeho jímavou, trochu drsnou krásu. Pochopil, že on je tu vetřelcem. Že mu nepatří, přestože, jak si v duchu přiznal, on by sem rád patřil. Moci tak alespoň na čas odložit korunu a zůstat tu, chodit se starcem do lesů pálit uhlí, nemít žádné starosti se spravováním říše, s odbojnou šlechtou, daleko od lidí pochlebujících a za zády se mu vysmívajících! Krásný sen, nic víc. Snad na něj dýchlo dětství a obrazek jeho staříckého sluhy, který měl také takový moudrý a vědoucí pohled. Zatřásl hlavou, aby zahnal vzpomínky a zase z něj byl král. Jen v koutcích očí se objevily stopy vlhkosti.

„Máš pravdu, starče, bylo by špatné zabít tvého přítele jen pro zábavu. Našel jsem tu díky tobě a tvému rysovi víc než jen pochybný zážitek z lovu či trofej, která by zapadala prachem a jejíž zlaté oči by navěky vyhasly. Našel jsem tu klid, poznání a vzpomínky. To není málo. Vlastně jste mne obdarovali víc, než jsem si zasloužil. Měl bych ti i já něco dát, abych nezůstal tvým dlužníkem. Tahle paseka je od této chvíle jenom tvoje a na počest toho, který mě sem přivedl, budiž až do skonání zvána Rysím paloukem.“

Nato král majestátně pozdravil starce i rysa, otočil se a vydal se v ústrety ostatním lovcům. Nechtěl, aby někdo jiný narušil pohodu Rysiho palouku. Psi se jeden po druhém s tichým kňučením vytratil za ním.

Les je vzájemné společenství rostlin a zvířat, viditelných i neviditelných, mladých i starých, v nejtěsnějším prostoru i na široké ploše. Les je poslední velký ekosystém životních koloběhů, který dnes, kdy stromy umírají pod pilou dřív, než dožily svůj život, máme ještě zachován.

Les je také důležité místo pro lidi, pokud ho nenařadili svou posedlostí po hospodářském využití a nezměrností svých nároků na volný čas. Les nás učí, že jednotvárnost zatemňuje ducha a ohrožuje život: jen les, smíšený ze stromů jehličnatých a listnatých, mladých i starých, je zdravý a odolný.

Les nás učí také lidskosti. Ukazuje nám, že nejen to dokonalé, ale i to všelijak pokřivené a mrzácké, ba dokonce i nemocné může poskytovat nezastupitelné služby celkovému organismu společnosti: tak jako vážná nemoc živí v člověku existenciální myšlenky, živí i nemocný strom nespočet bakterií, hub a hmyzu, který z biomasy hynoucích listů, větví a pahýlů vytváří novou lesní půdu nebo slouží jako potrava pro jiná zvířata. Zdravý člověk, který je zaměřen jen na rozmnožování svých hmotných statků, je ochuzen o cenné myšlenky, o nichž se vyplatí uvažovat. Les, který je pouze zdravý a zaměřený jen na rentabilitu, opouští vysoká zvěř.

Les nás také učí dívat se správně na umírání: mladá jedle může po dva lidské věky žít pod hustou korunou starého dubu, pouze sílí, nežene do výšky a má husté letokruhy. Teprve když obr padne, slunce k ní pronikne naplno a ona vyžene do výšky. Tak se les omlazuje. Jedinci umírají, les je věčný. Víc než jeho dřevo, víc než vzduch, jež nám chladí a čistí, víc než voda, kterou nám filtruje a udržuje, víc než klid, který nám poskytuje a půdu, kterou nám drží, potřebujeme jeho dobré duchovní působení: les nejen jako zdroj potěšení, ale jako místo, kde nám zůstal zachován ztrácející se přírodní rozměr. Vždyť našinec vidí jen to, co on ví.

Horst Stern

CITÁTY

Les je víc než součet stromů

To, co spotřebujeme v průmyslu a v domácnostech z uhlí, ropy, zemního plynu a rašeliny, jsou zásoby energie, které po sobě zanechal strom a jiné rostliny za 600 milionů let. Z oné minulosti stromů čerpáme možnost naší existence.

(Erich Hornsmann)

Žádný strom neroste do nebe.

Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.

Po listí padají stromy.

Starý strom je těžké přesadit.

Kdo sází strom, těžko může čekat, že bude odpočívat v jeho stínu.

(Čína)

Zasadiš-li zrno strom, nemůžeš očekávat, že ti dá v poledne stín.

(Rusko)

Lesy lidstvo předcházejí, pouště lidstvo následují.

(Chateaubriand)

Plánuješ-li na rok, zasej zrno. Plánuješ-li na tisíciletí, sázej stromy.

(Kuan-tsu 300 př. Kr.)

Ztratili jsme sluch pro řeč přírody, protože jsme zanedbali používání tohoto smyslu; odnaučili jsme se to, protože jsme se přiučili tolika jiným věcem, že si už myslíme, že víme víc než příroda.

(Theodor Künkele)

S úzkými specialisty nestojí za to se hádat. Znájí cenu všeho a hodnotu ničeho.

(Horst Stern)

Už brzo bude možné všude dojet; jen se bude stále méně vyplácet tam jezdit.

(Konrad Lorenz)

Každý hloupý kluk dokáže rozšlápnout brouka, ale všichni profesori světa nedokážou jednoho vyrobit.

(Schopenhauer)

Věř mi, protože to vím ze zkušenosti, že v lese najdeš víc než v knihách; stromy a kameny tě naučí tomu, co neuslyšíš od žádného učitele.

(sv. Bernard z Clairvaux)

Strom je jednoslabičné slovo, ale skrývá celý svět pohádek a zázraků.

(Theodor Heuss)

Stromy jsou svátosti. Kdo s nimi mluví, kdo jim umí naslouchat, ten se dozvídá pravdu. Nekážou poučky a recepty, kážou bez starostí o detaily prazákona života.

(Hermann Hesse)

Strom na slunci, zvětralý kámen, zvíře či hora – ti všichni mají svůj život, svůj příběh, žijí, trpí, vzdorují, vnímají, umírají, ale my to nechápeme.

(Hermann Hesse)

Máš-li nemocnou duši, tak se schovej v lese jako poraněné zvíře, on tě vyléčí. Temné stromy jsou němí přátelé. Přijmou tě mlčky a budou na tebe hodní.

(Siegfried von Vegesack)

Kdo miluje přírodu, miluje i stromy. Někdy se mi zdá, jako by nám byly blíží než leckterý jiný život, jako by mluvily řečí, která je srozumitelná tomu, kdo jí naslouchá celou duší, aniž by ji musel chápat rozumem.

(Herbert Groening)

Víš, co je to les? Je les jen deset tisíc sáhů dřeva? Nebo je to zelená lidská radost?

(Bertold Brecht)

Většina lidí vůbec neví, jak hezký je les, kolik krásy lze objevit v těch nejmenších věcech, v nějaké květině, kameni, stromové kůře či březovém lístku. Dospělí lidé, kteří mají své zaměstnání a starosti a moří se samými maličkostmi, ztrácejí už téměř schopnost vidět toto bohatství. Celým světem prochází nesmírná a věčná krása a je spravedlivě rozsypaná na malé i velké věci.

(Rainer Marie Rilke)

Strom může být také tvým přítelem: nemluví na tebe, ale víš, že tě má rád, protože ti dává jablka, hrušky či třešně nebo také větev na houpání.

(Joan Walsh Anglund)

CITÁTY

Les je víc než součet stromů

Nápis na stromech v Portugalsku:

Poutníku, který jdeš touto cestou a chceš na mne vložit ruku, vyslechni mne, než mi ublížíš. Jsem teplo tvého krbu za studených zimních nocí. Jsem ochranný stín, když pálí letní slunce. Mé ovoce tiší žízeň na tvé pouti. Jsem trám, který podpírá tvůj dům, jsem prkno tvého stolu, postel, na které ležíš, latka, z níž stavíš svůj člun. Jsem násada tvé motyky, dveře tvé chýše. Jsem dřevo tvé kolébky i rakve. Jsem chléb dobra a květ krásy. Poutníku, půjdeš-li kolem, vyslyš mou prosbu: Neublížuj mi!

I kdybych věděl, že zítra bude konec světa, přece bych ještě dnes zasadil svou jablůňku.

(Martin Luther)

Les žije lépe bez člověka, ale lidstvo žije hůře bez lesa.

(Theodor Künkele)

Zacházíme s tímto světem, jako bychom měli ještě jeden rezervní v kufru.

(Jane Fondová)

Hříchy proti přírodě v zemědělství postihnou většinou hříšníka samého, hříchy proti přírodě v lese postihují pravidelně až další generace.

(Felix von Hornstein)

Z jednoho stromu se dá udělat milion zápalek, jedinou zápalkou se dá zničit milion stromů. Lidskou schopnost vytvořit si životní prostor předčí pouze schopnost ho ničit.

(Georg Christoph Lichtenberg)

VI.

Hodnocení účinnosti

*Kdo si myslí, že něčím je,
přestal se snažit něčím být.*

Sv. Augustin

Hodnocení účinnosti

K tématu „Hodnocení účinnosti“ nabízíme:

A. Úvod do kapitoly

B. Aktivity

C. Základní vědomosti

A. Úvod do kapitoly

K čemu hodnocení?

Většinou jde všechno dobře: po vycházce člověk vidí kolem sebe spokojené obličeje a jedinou starostí pedagoga je, jak uspokojit stále stoupající poptávku. I zde výjimka potvrzuje pravidlo: jsou akce, při kterých „nepřeskočila jiskra“ a člověk získal dojem, že chybělo nadšení a chuť něco objevit či se něco dozvědět. Kdo chtěl věci přijít na kloub, byl většinou zaměřen sám na sebe. Nástroje pro praktické hodnocení programů lesnické pedagogiky se dosud hledaly stěží.

Otázkou je, jak akce působí na účastníky. Jsou spokojené obličeje účastníků výrazem nově probuzeného nadšení pro les a lesnictví, nebo ukazatelem úspěšně připravené akce? Ani k tomu dodnes neexistují žádné analýzy. Cílem angažované lesní pedagogiky je nejenom zprostředkování radosti z pobytu v přírodě, ale také zprostředkování znalostí, získání nových schopností a pohotových odpovědí na otázky o lese a lesním hospodářství. Tak si mohou pedagogové klást otázky: Co zůstalo účastníkům v paměti po této jedinečné akci? Dokázal(a) jsem zprostředkovat správný obsah v přesvědčivé formě? Musím ještě některé aktivity zlepšit?

Těmito a dalšími otázkami se zabývala pracovní skupina odborníků, kteří vyvinuli nástroje hodnocení, se kterými můžete získat přehled o skutečném výsledku své lesnicko-pedagogické práce.

Nástroje hodnocení jsou pojaty jako postupy k přezkoušení vlastních programů. Zvláštní význam při výběru byl kladen na ty nástroje, které můžeme použít přímo během lesní vycházky, které mají hravý charakter a poskytují snadno vyhodnotitelné a použitelné výsledky. Jsou účelově orientované a strukturované specificky podle účastníků. Mají sloužit především k individuálnímu přezkoušení.

Existuje mnoho možností, jak při vyhodnocení programu postupovat. Hodnotitelem může být jak sám pořadatel programu, tak skupina jeho účastníků, pedagogický dozor skupiny či zcela nezávislá osoba. Podle těchto hodnotitelů byly pojmenovány i jednotlivé nástroje k provedení evaluace:

Sebereflexe 1

Takový jsem byl

Dává při malém časovém prostoru možnost celkového zhodnocení programu – hrubý přehled.

Sebereflexe 2

Dotazník

Vyplněním předzpracovaného souboru otázek poskytuje o programu soubor informací srovnatelných s poznatky o jiných programech.

Sebereflexe 3

Listina průběhu

Prohlubuje poznatky rozšířeným dotazníkem a srovnává plán programu s jeho skutečným provedením.

Sebereflexe 4

Listina programu

Slouží k získání informací o tom, jakého stupně zprostředkování vědomostí jsme dosáhli.

Skupina 1 Hra beze slov

Pantomimické znázornění nejsilnějších zážitků z vycházky ve skupině je ideální zpětnou vazbou ke zjištění popularity jednotlivých částí programu.

Skupina 5 Mikrofon

Fiktivní mikrofon je prostředkem, který účastníky programu při simulovaném interview přiměje hovořit o nejsilnějších dojmech z vycházky.

Skupina 8 Les v obraze

Obrázek zaslaný s časovým odstupem pedagogovi ukáže, do jaké míry byl výchovný a vzdělávací dopad programu dlouhodobý.

Skupina 2 Hodnocení se šíškami

Netradiční forma známkování programu za pomoci přírodních materiálů.

Skupina 3 Vzpomínka

Aktivita spočívající v doplňování pojmů do ucelených pojmových skupin ověřuje míru porozumění prezentovanému tématu.

Skupina 6 Objevy

Test porozumění látce s využitím zajímavých předmětů pocházejících z lesa.

Skupina 7 Uchopit a využít

Test porozumění využívající asociací spojených s určitými pojmy.

Skupina 4 Papírový koš

Způsob zjištění, zda na základě programu došlo ke změně vzorce chování účastníků.

Učitel 1 Třešnička na dortu

Zpětné zhodnocení učitelem nebo jiným pedagogickým pracovníkem s časovým odstupem od programu formou telefonického rozhovoru nebo dotazníku.

Učitel 2 Didaktika – metodika

Možnost, jak využít odborné znalosti přítomného učitele a získat nezávislý názor na didaktickou a metodickou kvalitu připraveného programu.

Učitel 3 Pozornost

Hodnocení pozornosti a okamžitých reakcí během programu vyučujícím, který se aktivit sám neúčastní.

Učitel 4 Aktivita učitele

Vedoucí výukového programu vyplní bezprostředně po výukovém programu dotazník, ve kterém zpětně ohodnotí vliv učitele na průběh výukového programu.

Učitel 5 Metodika a odbornost

Občas máte možnost využít ke zhodnocení nezávislou třetí osobu. Ta pak může posuzovat program ze zcela jiného pohledu.

Pozorovatel 1 Pozorný jako rys I

Nezávislé hodnocení celého programu zvolenou třetí osobou.

Pozorovatel 2 Pozorný jako rys II

Nezávislé hodnocení jednotlivé aktivity zvolenou třetí osobou.

Pozorovatel 3 Pozorný jako rys III

Pořízení videozáznamu z programu či aktivity, kde nezávislá třetí osoba zachytí i reakce účastníků.

Také některé z dalších aktivit, které byly uvedeny na jiných místech, mohou sloužit k rychlé evaluaci. Jsou to například **Motivace 12** – „Lesní loutka“ či **Závěr 8** – „Mluvicí hůlka“.

Nástroje k vyhodnocování programů, které zde uvádíme, budou dále rozvíjeny a zlepšovány podle zpětných vazeb z lesnicko-pedagogické praxe. Vaše návody, kritiky a zkušenosti proto velmi vítáme. Testujte naše nástroje hodnocení a hodnotte sami sebe!

B. Aktivita

SEBEREFLEXE 1

Takový jsem byl

Obsah: pedagog subjektivně posoudí celkový program
Cíl: celkový posudek akce
Cílová skupina: všechny

Doba: 5 minut
Materiál: přílohy, tužka
Příprava: okopírovat přílohy

Průběh:

- Před akcí: zanesete do přílohy organizační podmínky a vámi stanovené cíle dne. Tak můžete hned po skončení akce provést sebereflexi, aniž byste museli dokumentovat ještě organizační data ke skupině, popř. k průběhu nebo programu akce.
- Bezprostředně po akci: zaznamenáte své ohodnocení akce.
- Při hodnocení byste měli myslet nejen na jednotlivé situace, ale také na atmosféru. Užitečné jsou také vzpomínky na slovní vyjádření účastníků o programu a spontánní změny chování účastníků.

Vyhodnocení:

- Sebereflexe poskytuje hrubé zhodnocení celé akce.
- Na základě sebereflexí z většího počtu akcí ke zvolenému tématu můžete shrnout, jak dalece jste byli při akcích k určitému tématu spokojeni s plánovaným programem. Z toho získáváte další zkušenosti pro tvorbu programů do budoucna.

Možnosti rozšíření:

- Příloha obsahuje možnosti hodnocení, které můžete najít také v Příloze k aktivitě **Pozorovatel 1** – „Pozorný jako rys I“. Dodatečné pozorování kolegou, praktikantem nebo učitelem nabízí rozšířením úhlu pohledu zajímavou možnost evaluace.

Na základě srovnání výsledků sebereflexe a pozorování může vzniknout zajímavý rozhovor mezi průvodcem a pozorovatelem. V diskusi lze porovnat hodnocení průvodce na základě sebereflexe a z pohledu pozorovatele. Pokud mezi sebeobrazem a hodnocením pozorovatele dochází k zásadním rozdílům, je na místě společné hledání příčin a cesty k překonání rozdílů. Napomůže to otevřená a kritická atmosféra rozhovoru. Cílem tohoto rozhovoru je zlepšení praxe lesnické vzdělávací práce.

SEBEREFLEXE 1

Příloha

Organizačně

Datum: _____ Čas: _____ Místo: _____

Skupina: _____ Opakovaná návštěva (pokolikráté): _____

Vstupní znalosti: _____

Zvláštnosti: _____

Cíle dne

Skupina by měla:

bavit se u _____

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

procvičit vnímání a získat znalosti k tématu

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

být povzbuzena k jednání _____

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

být schopna posoudit problém _____

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Mé působení na skupinu (interakce)

Rozuměl jsem si se skupinou (komunikace)

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Spolupracoval jsem se skupinou

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Vysvětlení problémů na konkrétních příkladech

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Zohlednil jsem přání skupiny

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Ponechal jsem skupině dostatek času na zpracování nových dojmů a poznatků

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

SEBEREFLEXE 2

Dotazník

Obsah:	průvodce sebekriticky posoudí úspěch či neúspěch akce	Doba:	15 minut
Cíl:	sebereflexe k analýze úspěchu nebo neúspěchu akce	Materiál:	příloha, tužka
Cílové skupiny:	všechny	Příprava:	okopírovat přílohu zapsat organizační data

Průběh:

- Před akcí: vyplňte přílohu v části organizační a cíle dne. Tak můžete po akci uskutečnit sebereflexi, aniž byste museli dokumentovat organizační data skupiny, popř. k průběhu nebo programu akce.
- Bezprostředně po akci: zaznamenejte své ohodnocení a zodpovězte „otázky pro mě“ v Příloze.

Vyhodnocení:

- Na základě přílohy k **Sebereflexi 2** – „Dotazník“ můžete zjišťovat úspěch či neúspěch akce.
- Ve shrnutí sebereflexí většího počtu akcí se ukáže, zda byly či nebyly skupiny spokojeny s plánovanými částmi programu a proč vznikly v jednotlivých cílových skupinách rozdíly. Z toho vznikají doporučení pro tvorbu programu v jednotlivých cílových skupinách do budoucna.

Doporučení:

- Pomocí otázek jste systematicky vedeni k vyhodnocování akce jako úspěchu či neúspěchu. Cílem je přitom zdůvodnění výsledků hodnocení, protože z toho vznikají doporučení pro tvorbu následujících programů.
- Měli byste se zamyslet nad důvody jednotlivých situací, k nimž během akce došlo, nad atmosférou mezi účastníky. Pomohou přitom vzpomínky na slovní vyjádření účastníků nebo spontánní chování, které dokladuje, zda a jak se program líbil.

Možnosti rozšíření:

- Příloha může být použita kombinovaně s pozorovacími aktivitami **Pozorovatel 1, 2, 3** – „Pozorný jako rys I, II, III“. Při kombinaci evaluačních metod se sebereflexe stává platnější a spolehlivější. Obzvláště vhodné jsou informativní telefonické rozhovory s vyučujícími skupiny po uplynutí určité doby od realizace programu. Struktura Přílohy používá kritéria, která mohou být vyhodnocena také vychovateli. Proto může být Příloha využita také jako návod pro způsob vedení telefonického rozhovoru.

Příloha

Datum: _____ Čas: _____ Místo: _____

Skupina: _____ Opakovaná návštěva (pokolikáté): _____

Vstupní znalosti: _____

Zvláštnosti: _____

SEBEREFLEXE 2

Příloha

Sebeanalýza

1. Bezprostřední zhodnocení: Byl program úspěšný, či neúspěšný? (z pozice pocitů lektora)

2. Proč hodnotím program jako úspěšný či neúspěšný?

3. Byla skupina dobře naladěna?

Ano, protože

Ne, protože

4. Zapojila se skupina (jednotlivci) aktivně, např. otázkami? Probudil(a) jsem zájem o předložené téma, problém určený k řešení?

☐ Ano, skupina převážně:

- ☐ kladla otázky k porozumění
- ☐ kladla otázky vztahující se k mojí osobě
- ☐ kladla diskusní otázky k odborným pojmům

☐ Ne, neboť skupina:

- ☐ nebyla dobře naladěna
- ☐ žáky nezaujalo dané téma
- ☐ skupina byla pasivní až nesoustředěná

5. Mohla skupina dané téma pochopit?

☐ Ano, neboť:

- ☐ žáci se upřímně smáli
- ☐ vždy se zapojovali do činností
- ☐ aktivně spolupracovali

☐ Ne, neboť skupina:

- ☐ nebyla dobře naladěna
- ☐ žáky nezaujalo dané téma
- ☐ skupina byla pasivní až nesoustředěná

6. Byla skupina povzbuzena k aktivnímu zapojení a k další činnosti?

☐ Ano, skupina:

- ☐ byla aktivní při všech činnostech
- ☐ byla aktivní především u aktivit
- ☐ chce se opět zúčastnit výukového programu
- ☐ ptala se na další činnosti v lese

☐ Ne, skupina:

- ☐ nebyla tematicky připravena
- ☐ nebyla motivována ke spolupráci
- ☐ nudila se, protože žáci vše znali

Závěr

Program byl podle mého názoru úspěšný/neúspěšný, protože: _____

Doporučení pro příští program: _____

SEBEREFLEXE 3

Listina průběhu

Obsah:	průvodce posuzuje sebekriticky průběh akce	Doba:	30 minut
Cíl:	sebereflexe pro analýzu a zlepšení průběhu akce	Materiál:	příloha, tužka
Cílové skupiny:	všechny	Příprava:	kopie příloh uvést organizační údaje

Průběh:

- Před akcí запиšte do přílohy „Listina průběhu“ organizační záležitosti. Do tabulky „Průběh a vyhodnocení“ запиšte do pole 1 osobní cíle dne a do pole 2 naplánovaný průběh. Tak můžete ihned po akci zahájit sebereflexi, aniž byste museli znovu dokumentovat organizační data a cíle dne či průběh programu.
- Bezprostředně po akci запиšte své ohodnocení a zdůvodnění do přílohy „Listina průběhu“.
- Provedené aktivity zaznamenejte do tabulky „Průběh a vyhodnocení“ do pole 3 a vyhodnocení aktivit do pole 4. Pole 5 je určeno pro zdůvodnění a poznámky, také pro případ, že plánované aktivity nebyly provedeny. Měřítkem pro hodnocení je srovnání věcného průběhu s denními cíli. Účelem vyhodnocení a zdůvodnění průběhu je závěrečné shrnutí pro tvorbu a plánování optimálních cílů v následujících programech, které jsou zaznamenány v poli 6.

Vyhodnocení:

- Na základě přílohy „Listina průběhu“ má průvodce vyhodnotit průběh akce a především má najít zdůvodnění pro toto vyhodnocení.
- Shrnutí sebereflexí z více akcí nám může ukázat, jak dalece byl uskutečněn průběh podle naplánovaného programu, popř. zda se vyskytují při plánování programu pravidelné časové problémy či potíže s uskutečněním jednotlivých aktivit.
- Za pomoci přílohy k **Sebereflexi 3** můžeme získat přehled o tom, co narušuje průběh programu a závěrečné shrnutí využít pro optimální tvorbu programu.

Doporučení:

- Při vyhodnocování a zdůvodňování byste si měli zpětně vybavit jednotlivé situace a vžít se do nálady účastníků. Obzvláště vzpomínky na různá slovní vyjádření účastníků nebo spontánní chování vám pomohou vybavit si, jak se každá část programu líbila a jak souvisí s denními cíli.

Možnosti rozšíření:

- „Listinu průběhu“ můžeme kombinovat také s aktivitami **Sebereflexe 1** – „Takový jsem byl“ či **Sebereflexe 2** – „Dotazník“.
- Doporučujeme kombinaci s pozorováním kolegů, učitelů nebo praktikantů, abyste mohli porovnat vlastní zkušenosti a hodnocení s jinými pozorováními (objektivnost, platnost, spolehlivost). Přitom byste měli dbát doporučení v oddíle C.

SEBEREFLEXE 3

Příloha

Organizačně

Datum: _____ Čas: _____ Místo: _____

Skupina: _____ Opakovaná návštěva (pokolikáté): _____

Vstupní znalosti: _____

Zvláštnosti: _____

Průběh a hodnocení

Pole 1 Můj cíl programu (chronologicky)	Pole 2 Plánované aktivity (chronologicky)	Pole 3 Uskutečněné aktivity	Pole 4 Hodnocení nezdařilé /zdařilé	Pole 5 Zdůvodnění a poznámky	Pole 6 Závěrečná doporučení
			-- - $\pm$ + ++		
			-- - $\pm$ + ++		
			-- - $\pm$ + ++		
			-- - $\pm$ + ++		
			-- - $\pm$ + ++		
			-- - $\pm$ + ++		
			-- - $\pm$ + ++		
			-- - $\pm$ + ++		
			-- - $\pm$ + ++		

Průběh a hodnocení

Pole 1 Můj cíl programu (chronologicky)	Pole 2 Plánované aktivity (chronologicky)	Pole 3 Uskutečněné aktivity	Pole 4 Hodnocení nezdařilé / zdařilé	Pole 5 Zdůvodnění a poznámky	Pole 6 Závěrečná doporučení
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		
			-- - ± + ++		

SEBEREFLEXE 4

Listina programu

Obsah:	průvodce sebekriticky posuzuje souvislosti mezi aktivitami, denními cíli a hlavními cíli výukového programu	Cílové skupiny:	všechny
Cíl:	optimální provedení uvedených hlavních cílů v rámci denních cílů a dílčích cílů v akci	Doba:	30 minut
		Materiál:	přílohy, tužka
		Příprava:	kopie přílohy zanesení organizačních dat

Průběh:

- Průvodce zapíše před akcí do přílohy „Listina programu“ organizační údaje. V tabulce „Program a hodnocení“ zapíše do pole 1 denní cíle, do pole 2 cílové oblasti a do pole 3 naplánované aktivity. Tak může hned po akci zahájit sebereflexi, aniž byste se musel znovu zabývat organizačními údaji skupiny, denními cíli, popř. plánovaným průběhem programu.
- Bezprostředně po akci zaznamená průvodce uskutečněné aktivity do pole 4.
- Každá aktivita je vyhodnocena v poli 5 z hlediska dodržené cílové oblasti. Je třeba se zamyslet nad každou situací při aktivitě i nad náladou účastníků. Pomoci nám mohou vzpomínky na slovní vyjádření nebo spontánní chování účastníků, které nám ukazují, zda a jak se akce líbila a jak souvisela se zadanými cíli.
- Pole 6 je určeno ke zdůvodnění např. pro případ, že se některé aktivity neuskutečnily. Měřítkem hodnocení je srovnání odezvy každé aktivity se stanoveným cílem. Závěrečné shrnutí (pole 7) je pomocníkem při plánování budoucích vycházek.

Vyhodnocení:

- Na základě přílohy „Listina programů“ má průvodce vyhodnotit, do jaké míry pomohly aktivity průvodci dosáhnout stanovených cílů.
- Ve shrnutí sebereflexí a reflexí „Listina programu“ z většího počtu akcí se nám vyjeví tendence, zda zvolený program v těchto případech vede k hlavním cílům.

Organizačně

Datum: _____ Čas: _____ Místo: _____

Skupina: _____ Opakovaná návštěva (pokolikrát): _____

Vstupní znalosti: _____

Zvláštnosti: _____

Program a hodnocení

Pole 1 Můj cíl programu (chronologicky)	Pole 2 Cílové oblasti ☐ Radost ☐ Zájem ☐ Vědomosti ☐ Jednání	Pole 3 Plánované aktivity	Pole 4 Uskutečněné aktivity	Pole 5 – Ohodnocení v sou- vislosti k cílovým oblastem R...Radost Z...Zájem V...Vědomosti J...Jednání	Pole 6 Důvody a poznámky	Pole 7 Závěrečná doporučení
				R -- - ± + ++ Z -- - ± + ++ V -- - ± + ++ J -- - ± + ++		
				R -- - ± + ++ Z -- - ± + ++ V -- - ± + ++ J -- - ± + ++		
				R -- - ± + ++ Z -- - ± + ++ V -- - ± + ++ J -- - ± + ++		
				R -- - ± + ++ Z -- - ± + ++ V -- - ± + ++ J -- - ± + ++		

SEBEREFLEXE 4

Příloha

Program a hodnocení

Pole 1 Můj cíl programu (chronologicky)	Pole 2 Cílové oblasti ☐ Radost ☐ Zájem ☐ Vědomosti ☐ Jednání	Pole 3 Plánované aktivity	Pole 4 Uskutečněné aktivity	Pole 5 – Ohodnocení v sou- vislosti k cílovým oblastem R...Radost Z...Zájem V...Vědomosti J...Jednání	Pole 6 Důvody a poznámky	Pole 7 Závěrečná doporučení
				R --- - ± + ++ Z --- - ± + ++ V --- - ± + ++ J --- - ± + ++		
				R --- - ± + ++ Z --- - ± + ++ V --- - ± + ++ J --- - ± + ++		
				R --- - ± + ++ Z --- - ± + ++ V --- - ± + ++ J --- - ± + ++		
				R --- - ± + ++ Z --- - ± + ++ V --- - ± + ++ J --- - ± + ++		
				R --- - ± + ++ Z --- - ± + ++ V --- - ± + ++ J --- - ± + ++		
				R --- - ± + ++ Z --- - ± + ++ V --- - ± + ++ J --- - ± + ++		
				R --- - ± + ++ Z --- - ± + ++ V --- - ± + ++ J --- - ± + ++		

SKUPINA 1

Hra beze slov

Obsah:	pantomimické a hravé ztvárnění nejvýraznějších zážitků	Cílové skupiny:	malé děti, školáci do 12 let a rodiny
Cíl:	informace o trvalých dojmech a jejich zpracování účastníky	Doba:	20 minut
		Materiál:	–
		Příprava:	–

Průběh:

- Na konci akce ztvární nějaký dobrovolník pantomimicky, co na něj zapůsobilo největším dojmem (doba trvání asi 3 minuty).
- Ostatní účastníci hádají, co zpodobňoval.
- Může jít o aktivity (něco najít, pracovat) a setkání (zvíře, strom), ale i o nálady (strach, překvapení).
- Podle situace mohou i další účastníci pantomimicky ztvárnit své intenzivní zážitky.
- Touto formou se lze ptát i na to, co by v programu vynechali apod.

Vyhodnocení:

- Dojde ke ztvárnění hlavních bodů a ocenění akce z pohledu účastníků, můžeme rozpoznat komplexnost vnímání.
- Účastníci spoluvytvářejí celou akci, dávají doporučení pro drobné úpravy průběhu akce!

Varianty:

- Téma první pantomimy je ještě jednou zopakováno nebo doplněno.
- Každá pantomima popisuje nové téma.
- Vedoucí skupiny rozpoznává a pojmenovává obsah pantomimy.
- Dva účastníci se domluví na společné pantomimě (delší doba trvání).

Doporučení:

- Krátké a jednoduché pantomimy.
- Bez časového tlaku.
- Pouze pro dobrovolníky.
- Žádné obsahové požadavky.
- Navodit klid a koncentraci všech účastníků a také je udržet.
- Účastníci sedí pohodlně v kruhu, aktivity se předvádějí uvnitř kruhu tak, aby všichni viděli.

Možnosti rozšíření:

- Při vícedenních pobytech mohou být večer pantomimicky předváděny „akce dne“.

SKUPINA 2

Hodnocení se šiškami

Obsah:	účastníci ohodnocují akci pomocí šišek
Cíl:	zjištění, jak účastníci hodnotí obsah a průběh akce
Cílové skupiny:	od 10 let

Doba:	10 minut
Materiál:	dostatečný počet šišek nebo jiných přírodnin
Příprava:	odkládací prostor pro šišky

Průběh:

- Před začátkem vycházky vyznačíme pomocí klacíků vedle sebe tři čtverce, rozložení klacíků připomíná žebřík.
- Ke konci akce si každý účastník najde šišku.
- Podle domluvy ohodnotí každý účastník vycházku stupněm výborný, dobrý nebo špatný tím, že svou šišku položí do prvního, druhého nebo třetího čtverce.

Doporučení:

- Účastníci by měli mít možnost se vědomě a beze svědků rozhodnout.
- O výsledku můžeme na závěr společně diskutovat (pouze na přání skupiny).
- Je třeba umět naslouchat kritice a umět ji přijmout. Pedagog by neměl sám sebe omlouvat.

Vyhodnocení:

- Vlastní ohodnocení srovnáme s převládajícím názorem skupiny.

Varianty:

- Změna hlasovacího materiálu: kameny, žaludy, např. účastníci bodují potají tři nejlepší výtvořky (označené a popsané čísly) jednou čárkou pod každý výtvor, který se jim líbí.
- Místo čtverců klobouky, kbelíky, sáčky (výsledek není tak přehledný).
- Změna položené otázky – například: Mnoho informací? Málo času?
- Šišky jsou odebírány místo pokládány.
- Zelený oddíl (mech, větvičky jehličnanů) znamená, že se mi akce velice líbila a že bych chtěl přijít ještě jednou.
Hnědý oddíl (půda, kůra) znamená, že byla akce pro mě velmi zajímavá, ale něco jí chybělo.
Prázdný oddíl (kameny) znamená, že se mi akce nelíbila, představoval jsem si něco jiného.

SKUPINA 3

Vzpomínka

Obsah:	účastníci mají vyzdvihnout spontánně zvolené pojmy z proběhnuvší akce	Doba:	15 minut
Cíl:	informace o vnímání, představách a mínění účastníků	Materiál:	připravené kartičky podle velikosti skupiny (vždy s max. 5 pojmy), psací potřeby
Cílové skupiny:	od 10 let	Příprava:	okopírovat pojmy na kartičky

Průběh:

- Průvodce by již před akcí měl vymyslet, jaké pojmy by chtěl účastníkům zdůraznit (podle plánovaných aktivit, např. ekosystém les, člověk a les, lesní půda, dřevo jako surovina).
- Na konci akce rozdělí účastníkům kartičky s prosbou, aby ke každému z pěti pojmů spontánně uvedli jeden vlastní.
- Kartičky musí vyplnit sami a bez komunikace se sousedem.
- Kdo chce, může na závěr přečíst své pojmy. Skupina pak může podle přání vést rozhovor.
- Kartičky jsou vybrány zpět s poukazem na to, že by se chtěl vedoucí dozvědět, jaké vztahy mají nyní účastníci k pojmům (pro další zlepšení akce).

Vyhodnocení:

- Zjištění, jak účastníci vnímají pojmy během akce.

Varianty:

- Kartičky rozdat na začátku akce a nechat vyplnit (zjištění počátečních vědomostí).
- Pět předmětů ukázat a k tomu napsat příslušný pojem.

Doporučení:

- Každý pojem od účastníka je hodnocen kladně.
- Zeptat se na regionální výrazy.
- Ponechat prostor pro ústní doplnění/objasnění.
- Akceptovat příspěvky jednotlivých skupin.
- Brát ohled na věkové a intelektuální zvláštnosti a další specifické vlastnosti jednotlivců.
- Pojmy vyjadřovat vlastními slovy a konkrétním příkladem (definici se děti často naučí z paměti, aniž by pojmu rozuměly).
- Rozlišovat mezi odborným výrazem a zbytečným používáním cizích slov, u nichž existuje český ekvivalent.

Možnosti rozšíření:

- Nechat vyplnit kartičky na začátku a na konci akce.
- Popis pojmů místo asociace.
- Použít pojem ve větě.

SKUPINA 4

Papírový koš

Obsah:	během akce je účastníkům nevědomky dána příležitost přispět ke sběru odpadu	Doba:	–
Cíl:	zjistit připravenost účastníků následovat určitý vzor, sbírat cizí odpad a odnést jej	Materiál:	vlastní kusy odpadu (plechovky, láhve, obaly od cukrovinek, plastové sáčky apod.)
Cílové skupiny:	všechny	Příprava:	umístit odpad na cestu tak, aby byl nepřehlédnutelný

Průběh:

- Během přivítání skupiny nebo na začátku akce na místě setkání sebere jeden ponechaný nepřehlédnutelný kousek odpadu a odstraní jej do koše (nanejvýš s určitou poznámkou).
- Akce běží podle plánu.
- Po určité době přijdete na předem vyhlédnuté místo (na kterém připravíte další odpad) a nabídnete krátkou přestávku.
- Čekáte na reakce. Pokud začnou účastníci sami sbírat odpad, poděkujte a můžete zavést krátký rozhovor.
- Není-li žádná reakce, začněte sami beze slova, ale viditelně sbírat připravený odpad a dávat jej do koše.
- Vyčkejte na reakci. Pokud začnou účastníci sami sbírat odpad, poděkujte a můžete vést krátký rozhovor.
- Při nulové reakci budete pokračovat v akci až do konce.
- Na závěr akce se zmiňte o sběru odpadu tak, aby to odpovídalo dané situaci.

Vyhodnocení:

- Vědomí vlastní odpovědnosti účastníků.
- Příkladné jednání průvodce.

Doporučení:

- Ve skupině se můžete setkat s reakcí „sběračů“ i „diváků“.
- Nesmí dojít k nějakým sankcím, jde pouze o malou připomínku a mírnou kritiku.
- Usměřujte diskusi ke konkrétní situaci, nepřipusťte všeobecnou debatu.
- Pokud není v blízkosti žádný koš, vezměte si s sebou pytel na odpadky.

Možnosti rozšíření:

- Rozhovor o odpadu v lese.
- Co je odpad, co není, proč?
- Hledání odpadu: Kdo najde něco v tomto lese?
- Hra „Lovci odpadů“: najděte něco, co pochází z ropy, co leží 100 let v zemi, co může zranit zvíře, co má původ ve dřevě atd. Odpad skupina vystaví a vysvětlí, z čeho který odpad je nebo jak splnil zadání.

SKUPINA 5

Mikrofon

Obsah: v rámci rozhovoru na fiktivní mikrofon se účastníci vzájemně vyptávají na proběhnuvší akci

Cíl: prostřednictvím stylizovaného mikrofonu odstranit hravým způsobem zábrany a umožnit otevřené hodnocení

Cílové skupiny: mládež od 12 let, rodiny

Doba: 20 minut

Materiál: fiktivní mikrofon (šiška, dřevo, kámen), eventuálně diktafon či videokamera

Příprava: –

Průběh:

- V rámci delší přestávky nebo ke konci akce dáme jednomu (aktivnímu) účastníku do ruky stylizovaný mikrofon (např. šišku).
- Požádáme ho, aby se zeptal ostatních účastníků „pro pořad v rozhlasu“ na jejich dnešní dojmy z programu, aby se posluchači „rozhlasu“ dozvěděli něco o obsahu akce.
- V dalším průběhu akce dostanou většinou další účastníci odvahu stát se „reportéry“.
- Na přání účastníků vyměníme roli „reportéra“.

Vyhodnocení:

- Sebehodnocení skupiny
- Úplnost, vyhodnocení obsahu, doplnění
- Vyjadřování, pojmy
- Dojde k vyjádření dalších přání a kritiky
- Vyřčení věcných otázek, tematických nejasností z akce

Varianty:

- Dalším kouskem kůry/větve, který symbolizuje kameru, můžeme zapojit druhého účastníka.
- Můžeme realizovat krátké přednášky s mikrofonem.
- Stanovení námětu nebo času reportérovi.
- Průvodce může „reportérovi“ dát předem na pomoc kartičku s formulovanými otázkami.

Doporučení:

- Skupina zůstane pohromadě.
- Umožnit vyjádření také nesmělým účastníkům.
- Mikrofon dát nejprve tomu, kdo nejvíce mluvil, tím ho zaměstnáte a ke slovu přijdou i ostatní.

Možnosti rozšíření:

- Rozhovor můžeme nahrát na kazetový přehrávač nebo na videokameru a na závěr si vše ještě jednou společně poslechnout a prodiskutovat.
- Můžete se domluvit, že pošlete skupině kopii záznamu (vyjasnit si náklady, poštovné apod.).
- Při vícedenních pobytech můžeme reportáže uskutečnit večer.
- Můžeme zapojit regionální redakci.

SKUPINA 6

Objevy

Obsah:	najít předměty související s tématem akce, přinést je, pojmenovat a objasnit	Materiál:	kartička, kde jsou vypsány názvy předmětů a věcí, které budou účastníci hledat (tzv. „hledací kartička“ s asi 5–10 popsanými předměty – namíchat předměty konkrétní, abstraktní, z přírody i takové, které do ní nepatří), šátek, na který položíme nalezené předměty
Cíl:	informace o detailních znalostech, vědomostech, souvislostech a o připravenosti účastníků na akci	Příprava:	napsat předměty na kartičky
Cílové skupiny:	všechny		
Doba:	45 minut		

Průběh:

- Na konci akce obdrží každý účastník „hledací kartičku“ (všichni mají kartičku téhož obsahu) s prosbou, aby našel popsané předměty (např. něco vzácného, plod stromu) a přinesl je (viz **Vycházky s velkými skupinami** – „Hledání fantazie“).
- Stanovit prostor, ve kterém budou účastníci hledat a čas, za který se musí vrátit (asi 10 minut).
- Po uplynutí stanoveného limitu zavoláme účastníky nezávisle na tom, jaký je výsledek jejich hledání. Předměty položíme na připravenou podložku.
- Každý účastník objasní svůj nálezy, jak umí: příslušnost či příbuznost k druhu, význam v přírodě apod. Následně jej doplní ostatní účastníci.
- Každý následující účastník představí svůj předmět, o kterém se ještě nemluvilo.
- Na úplný závěr spočítáme, kolik různých předmětů bylo nalezeno (k pěti až deseti popisům).

Vyhodnocení:

- Zjištění motivace účastníků: kolik jich spolupracuje, nakolik vážně hledají.
- Zjištění, které pojmy pochopili: nestačí předměty jen najít.
- Přenos informací a stav vědomostí: četnost stejných předmětů a správnost objasnění.

Varianty:

- Hledání ve dvou nebo jako skupina (rodina!).
- Místo popisu předmětu můžete použít krátký příběh.
- Vytvoření příběhu ze všech nalezených věcí.
- Z nalezených věcí můžete vytvořit obraz (koláž).
- Najít souvislosti mezi jednotlivými nalezenými předměty.

Doporučení:

- Prostor pro hledání by měl být přehledný, přístupný a přesně vymezený (žádné chráněné plochy!).
- Dle potřeby lze ve vymezeném prostoru předem rozmístit rozmanité předměty.
- V průběhu akce bychom měli ke každému uvedenému pojmu ukázat vhodný předmět a objasnit jej (efekt jako u pexesa).
- Sami můžete využít čas při hledání k pozorování účastníků.

Možnosti rozšíření:

- Při vícedenních akcích můžete nalezené předměty vzít s sebou a večer vyhotovit tematickou koláž.
- Popis funkce uvést na „hledací kartičku“: např. něco k udržování druhů, něco k výživě.

SKUPINA 7

Uchopit a využít

Obsah: předem stanovené i spontánní pojmy zmíněné v průběhu akce (v souvislosti s jejím obsahem) účastníci shrnou vlastními slovy

Cíl: obsahové opakování tématu akce pomocí řízených a volných pojmových asociací; zajištění efektu pexesa

Cílové skupiny: od 10 let

Doba: 30 minut

Materiál: kartičky, psací potřeby

Příprava: připravit kartičky, připravit si list na poznámky

Průběh:

- Na závěr akce rozložíme na zem připravené kartičky s pojmy a prázdné kartičky s tužkou.
- Kartičky s pojmy se konkrétně vztahují k tématu akce.
- Účastníci si vezmou jeden po druhém buď kartičku s pojmem, nebo prázdnou kartičku.
- U kartiček s pojmem řekne každý to, co ho spontánně napadne, a vysvětlí proč.
- U prázdných kartiček jmenuje vlastní pojem z tematického okruhu akce a objasní jej.
- Následně položí kartičku zpět.

Vyhodnocení:

- Četnější výběr určitého pojmu: pokud jsou některé kartičky vícekrát taženy, vztahuje se tento výběr k probranému tématu nebo to může být také nahodilé.
- Podrobnost, přesnost, opakování pojmů a objasnění.
- Reakce skupiny: zdrženlivé vyčkávání nebo aktivní spolupráce, kolem pojmu se vynořují další otázky, rozhovor, diskuse.
- Ať jsou vícekrát taženy kartičky s pojmy nebo kartičky prázdné, je to vždy zpráva o tom, co účastníky obzvláště zaujalo a zanechalo v nich trvalý dojem.

Varianty:

- Kartičky položíme obráceně na zem, tažené kartičky už nedáváme zpět.
- Místo kartiček položíme na zem předměty.

Doporučení:

- Lze použít také nové pojmy účastníků.
- Vlastní asociace ke každému pojmu jsou důležité.
- Akceptovat všechny nápady, jsou-li vhodně vysvětleny.
- Dělat si poznámky k vyjádření účastníků.

Možnosti rozšíření:

- Účastníci napíší nejasné a obzvláště zajímavé pojmy, které sesbíráme (průběh jako předtím).

SKUPINA 8

Les v obraze

Obsah: účastníci mají s určitým časovým odstupem znázornit na obrázku nejsilnější dojem z akce a poslat jej průvodci

Cíl: účastníci si mají připomenout nejsilnější dojmy

Počet účastníků: od 4 osob

Věk účastníků: od 4 let

Doba: asi 10 minut a víc

Materiál: –

Příprava: –

Venkovní podmínky: bez deště

Průběh:

- Na závěr akce obdrží každý účastník připravený lístek s prosbou, aby nakreslil obrázek nebo napsal o tom, co v něm zanechalo nejsilnější dojem.
- Lístek má pomalovat/popsat až doma zcela sám, bez cizí pomoci. Dokonalost díla nemá žádný význam, nápady jsou důležité.
- Lístek pošle zpět po dvou týdnech.

Vyhodnocení:

- Počet zpětných odpovědí.
- Výběr tématu.
- Podrobnost detailů.

Varianty:

- Místo lístků rozdat obálky a prázdný list papíru (známky!).
- Elektronická pošta.
- Skupina sesbírá obrázky a pošle je dohromady.
- Účastníci mohou také napsat báseň nebo krátký příběh.

Doporučení:

- Pohlednice bychom měli označit nějakou značkou akce (číslo nebo kód) a napsat datum.
- Dbát principu dobrovolnosti.

Možnosti rozšíření:

- Dobu malování oddálit (např.: „Prosím, namalujte obrázek až po týdnu.“).
- Pohlednice vystavit nebo uschovat pro skupinu (pokud znovu přijde).
- Nechat účastníky doma vytvořit „paralelní“ obrázky. Paralelní obrázek znamená: Pokud se nachází v místě bydliště a školy něco, s čím se setkali na lesnicko-pedagogické akci, např. potok, lískový keř nebo veverka, mohou to znovu namalovat. Tím je přenesen zážitek vlastního všedního dne a tento přenos se může vyjádřit prostřednictvím paralelního obrazu.

UČITEL 1

Třešnička na dortu

Obsah: telefonický dotazník pro vedoucího skupiny v časovém odstupu jednoho až dvou týdnů

Cíl: zjištění dlouhodobějšího vlivu lesní vycházky a zda bylo téma výukového programu prohloubeno při školním vyučování

Cílové skupiny: od MŠ až po II. stupeň ZŠ

Doba: 15 minut

Materiál: přílohy, telefon

Příprava: kopie přílohy, pročíst si přílohy

Průběh:

- V rámci telefonického rozhovoru zjistíme, zda měl výukový program na děti nějaký vliv a zda bylo téma výukového programu dále prohloubeno ve škole/v mateřské škole.
- Časový odstup telefonického rozhovoru od uskutečněného výukového programu by měl být minimálně jeden a maximálně dva týdny. Díky tomuto odstupu bude mít vyučující dostatek času na rozšíření tématu ve škole, ale zároveň nezapomene některé detaily či vlivy výukového programu. Pokud bylo téma vycházky ve škole dále využíváno, můžete požádat o materiály či obrázky, které vyučující použil. Dále můžete učitele požádat o podněty a návrhy k vylepšení programu.
- Vezměte si připravený dotazník „Třešnička na dortu“ a požádejte učitele o telefonický rozhovor. Pokud vyučující souhlasí, požádejte ho o bezprostřední odpovědi na všechny otázky dotazníku.

Vyhodnocení:

- Po přečtení odpovědí označených křížkem se dozvíte, zda bylo téma programu dále ve škole probíráno a zda sami žáci žádali o jeho rozšíření.
- Po získání odpovědí od většího počtu vyučujících (po více stejných výukových programech) si můžete vyvodit střednědobé až dlouhodobé vývojové cíle výukových programů.

Varianty:

- Jako alternativa telefonického dotazníku je možné zaslání dotazníku poštou. Zde je nutno počítat s opožděnou odpovědí. Proto je vhodné přibližně po dvou týdnech připomenout zpětné zaslání odpovědí. Pak je větší pravděpodobnost, že získáte vyplněný dotazník zpět.

Poznámky:

- Pozdější telefonát můžete s vyučujícím domluvit už v závěru programu.
- V souvislosti s podněty a návrhy ze strany vyučujícího ke zlepšení vašeho výukového programu byste měli především využít odborných pedagogických zkušeností učitelů.
- Při telefonickém rozhovoru se snažte vžít do role vyučujícího a pokuste se navázat během hovoru přátelský vztah. Pokud vyučující neprojeví zájem o tento rozhovor, vzdejte se vyplňování dotazníku. Pokud je vyučující ochoten k této spolupráci, musí být otázky dotazníku čteny v přiměřené rychlosti, podle potřeby někdy i vícekrát.

Možnosti rozšíření:

- Pokud byl výukový program ve škole dále rozšířen, zkuste požádat učitele o materiály, které byly použity. Pomocí těchto materiálů můžete zlepšit svůj výukový program.

Doporučení

- Je-li to možné, dejte přednost osobnímu rozhovoru před telefonickým.

UČITEL 1**Příloha****Organizačně**

Datum: _____ Datum programu: _____

Věkový stupeň (věk dětí a mládeže): _____

Zvláštnosti (např. dívčí třída): _____

Otázky**1. Ptali se vás děti či studenti v průběhu dalšího týdne po uskutečnění výukového programu na něco, co souviselo s výukovým programem?**☐ Ano☐ Ne**2. Pokud ano, co bylo obsahem těchto otázek?**_____
_____**3. Účastnili by se žáci podle vašeho názoru ještě jednou podobného programu?**☐ Ano☐ Ne**4. Pokud ano, z jakých důvodů by se žáci rádi zúčastnili?**_____
_____**5. Žádaly vás děti, abyste rozšířil(a) téma či obsah výukového programu při vyučování?**☐ Ano☐ Ne**6. Pokud ano, u kterých témat programu žádaly o rozšíření?**_____
_____**7. Jakou formou jste tato témata dále zpracoval(a)?**_____
_____**8. Byl(a) byste ochoten/ochotna poslat své materiály k tomuto tématu?**☐ Ano☐ Ne**9. Máte nějaké podněty k vylepšení programu? (Prosím, napište je popř. na druhou stranu tohoto dotazníku).**_____

UČITEL 2

Didaktika – metodika

Obsah: vyučující doprovázející skupinu ohodnotí prostřednictvím dotazníku metodicko-didaktické stránky vašeho výukového programu

Cíl: ohodnocení metodicko-didaktické stránky výukového programu

Cílové skupiny: MŠ – II. stupeň ZŠ

Doba: 10 minut

Materiál: příloha, podložka na psaní

Příprava: kopie přílohy

Průběh:

- Vyučující vyplní bezprostředně po vycházce dotazník, který je zaměřen na metodiku a didaktiku výukového programu. Vyplněním tohoto formuláře získáme kompletní zpětný pohled odborníka-pedagoga na výukový program.
- Velice důležité jsou tzv. volné otázky, kde vyučující může uvést svůj názor k obsahu programu.
- Tím získáme rychlý, a přesto pravdivý všeobecný přehled o kvalitě výukového programu především co se týká metodiky a didaktiky (otázky, kde je možnost výběru odpovědí), ale též konkrétní podněty ohledně možného vylepšení výukového programu (volné otázky, kde není nabídnuta žádná odpověď).

Vyhodnocení:

- Po prostudování vyplněného dotazníku získáme rychlý přehled o tom, jak byly hodnoceny metodicko-didaktické postupy našeho výukového programu.
- Z hodnocení stejného výukového programu větším počtem vyučujících můžeme odvodit středně- až dlouhodobé cíle.

Poznámky:

- Tímto způsobem můžeme využít odborné kvalifikace vyučujících. Tuto možnost bychom neměli podceňovat, neboť v praxi většinou není možné získat pro takové hodnocení nezávislého pedagogického odborníka bez dalších finančních nákladů. Učitelé účastníci se programu poskytují pravdivou a kompetentní odbornou konzultaci bez vedlejších nákladů.
- Podněty ze strany učitele bychom neměli vnímat jako kritiku, ale jako podněty pro zlepšení našich pedagogických metod.
- Jestliže z organizačních důvodů nemůže vyučující vyplnit dotazník bezprostředně po závěru výukového programu, je možné zaslat vyplněný dotazník poštou do týdne po uskutečnění výukového programu. Pozdní zaslání formuláře ztrácí opodstatnění, neboť dotazník je sestaven s ohledem na „jasné a živé“ vzpomínky na výukový program.
- Pokud je to možné nebo je to přání učitele či přání naše, doporučujeme po vyplnění formuláře vše následně přímo s učitelem prodiskutovat. Tak můžeme rozebrat podněty a názory do větších podrobností a objasnit si některé detaily.

UČITEL 2

Příloha

1. Způsob přednesu děti zaujal.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

2. Závěr motivoval k další činnosti, vedl k přemýšlení o řešeném problému.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

3. Žáci se dozvěděli mnoho nového a zajímavého o živočiších a rostlinách tohoto ekosystému.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

4. Praktické činnosti (např. průzkum vody, půdy atd.) byly přiměřené věku a schopnostem žáků.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

5. Praktické činnosti žáky zaujaly.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

6. Žáci se při hrách bavili, projevovali zájem a aktivitu.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

7. Hry odpovídaly věku žáků.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

8. Pedagog (výukového programu) reagoval na otázky žáků vhodným způsobem.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

9. Provedení programu, materiály a příklady odpovídaly věku účastníků a byly dostatečně názorné.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

10. Vedoucí výukového programu byl spravedlivý, neupřednostňoval jednotlivce, chlapce ani dívky.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

11. Vystupování lektora bylo přirozené.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

12. Vedoucí vytvořil dobrou pracovní atmosféru.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

13. Zvláštní poznámky, podněty pro vylepšení, nové návrhy atd.

ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Poznámka: _____

UČITEL 3

Pozornost

Obsah: vyučující žáků ohodnotí skutečnou účast na jednotlivých aktivitách během výukového programu prostřednictvím stylizovaného dopisu, jenž obdrží od lektora

Cíl: ohodnocení skutečné účasti žáků na různých aktivitách během výukového programu

Cílové skupiny: MŠ – II. stupeň ZŠ

Doba: 15 minut (během programu)

Materiál: příloha, podložka na psaní

Příprava: kopie přílohy, krátké uvedení vyučujícího do tématu

Průběh:

- Vyučující na základě svých zkušeností s žáky může posoudit jejich stoupající zájem o určité aktivity, popř. individuální zájem.
- Vyučující vyplní během programu dotazník, který je zaměřen na aktivní účast dětí na jednotlivých činnostech.
- Každé samostatné aktivitě (hře nebo praktické činnosti, např. průzkum půdy) bude věnován samostatný dotazník (list papíru), kde bude zaznamenávána pozornost a zapojení skupiny. Dále by zde měl vyučující pojmenovat důvody rozptýlení žáků a zaznamenat reakce dětí (údiv, zájem, nuda atd.). Na závěr každé aktivity by měl vyučující zaznamenat počet dětí, které se nudily nebo byly bez zájmu. Tak získáme rychlý přehled o účasti žáků na jednotlivých aktivitách.
- Tento postup má výhodu, že vyučující neovlivňuje průběh programu, neboť je sám zaměstnán vyplňováním dotazníku.

Vyhodnocení:

- Po prostudování otázek, kde je dána možnost odpovědi, získáme rychlý a docela všeobecný přehled, jak vyučující ohodnotil pozornost popř. zapojení dětí během celého výukového programu.
- Pokud máme k dispozici více takto vyplněných dotazníků z většího počtu stejných výukových programů, můžeme si vzájemným porovnáním vytvořit středně- až dlouhodobou vývojovou tendenci jednotlivých aktivit.
- Otázky, kde není nabídnuta žádná odpověď a v úvahu přicházejí různé možnosti odpovědi, mohou poskytnout podrobnější informace. Také pomocí těchto otázek získáme celkový dojem o svém výukovém programu.

Varianty:

- Při účasti několika vyučujících či při účasti pedagogických laiků (např. rodiče) mohou dotazník vyplňovat všichni – avšak nezávisle na sobě! Tímto postupem se může zlepšit objektivita ohodnocení jednotlivých aktivit. Zde je ale důležité upozornit na to, že nejde o společné hodnocení, ale o hodnocení na sobě nezávislých osob.
- Pokud je to možné, je velice vhodné si s vyučujícím po skončení výukového programu o vyplněném dotazníku pohovořit (např. cestou zpět na výchozí místo). Tak si můžeme s vyučujícím vyjasnit některá pozorování.

Poznámky:

- Název aktivity, popř. druh aktivity musí být bezpodmínečně zapsán, aby bylo možné přiřadit hodnocení k příslušné aktivitě.
- Pozornost a účast žáků je zaznamenávána v tzv. měřícím hodnocení. Tato kritéria chápejte jako škálu, jejímiž hraničními body jsou: „naslouchání“ – „nesoustředěnost“, popř. „prožívání“ – „nesoustředěnost“.
- Pokud se většina žáků nesoustředí, měly by být zapsány důvody. Pokud se žáci aktivity účastní, mělo by být rozlišováno mezi účastí „aktivní“ a „pasivní“.
- Co se týká reakce žáků, musí být zohledněny všechny body. Uvádí se vždy nejčastější reakce, pokud tak reaguje většina žáků.
- Pokud se pozorovateli jeví některé dítě jako nesoustředěné nebo znuděné, udělá čárku, tzn. bude zaznamenávat počet.
- Dále by měly být zaznamenány tyto údaje: třída (věk), velikost skupiny (počet účastníků), popř. další zvláštnosti (dívčí třídy atd.).

Pozornost a účast žáků na jednotlivých aktivitách

Vážená paní učitelko, Vážený pane učiteli,

chtěli bychom naši nabídku výukových programů průběžně zlepšovat, a proto Vás žádáme o pomoc. K tomu bychom potřebovali, abyste vyplnil(a) tento dotazník. Zajímá nás Vaše upřímné osobní ohodnocení. Jen takové ohodnocení skutečně pomůže zlepšit náš výukový program.

Prosím, dbejte následujících poznámek při vyplňování dotazníku:

Jméno nebo druh aktivity musí být bezpodmínečně zapsáno, abychom mohli ohodnocení dále přiřadit k příslušné aktivitě.

Pozornost a účast dětí je zaznamenávána v tzv. měřícím hodnocení. Tato kritéria chápejte jako škálu, jejímiž hraničními body jsou: „naslouchání“ – „nesoustředěnost“, popř. „prožívání“ – „nesoustředěnost“.

Pokud se většina dětí nesoustředí, měly by být zapsány důvody. Pokud se děti aktivity účastní, mělo by být rozlišováno mezi účastí „aktivní“ a „pasivní“.

Co se týče reakce dětí, musí být brány v úvahu všechny body dotazníku. Uvádí se vždy reakce většiny dětí.

Pokud se pozorovateli jeví některé dítě jako nesoustředěné nebo znuděné, udělá čárku, tzn. bude zaznamenávat počet.

Třída (věk) účastníků: _____

Velikost skupiny (počet dětí a mládeže): _____

Zvláštnosti (např. dívčí třída): _____

UČITEL 3

Příloha

Pozornost a účast žáků na jednotlivých aktivitách

Aktivita č.: _____

Název aktivity: _____

Pozornost:

naslouchání nesoustředění

Důvody nesoustředění: _____

Účast:

účast nesoustředění
aktivní účast pasivní účast

Důvody pro nesoustředění: _____

Reakce dětí (zohledněte všechny body, označte nejčastější reakce):

☐ Údiv

Projevila se _____

☐ Radost

Projevila se _____

☐ Zájem

Projevila se _____

☐ Nuda

Projevila se _____

☐ Zvláštní

Projevila se _____

Počet nesoustředěných nebo znuděných dětí:

UČITEL 4

Aktivita učitele

Obsah: vedoucí výukového programu vyplní bezprostředně po výukovém programu dotazník, ve kterém zpětně ohodnotí vliv učitele na průběh výukového programu

Cíl: ohodnocení aktivity učitele, především jeho účasti a vlivu na žáky

Cílové skupiny: všichni, kdo přicházejí jako doprovod s žáky, bez věkového omezení

Doba: 15 minut

Materiál: příloha, podložka na psaní

Příprava: kopie přílohy

Průběh:

- Vyplnění tohoto dotazníku z většího počtu programů vám umožní předvídat ty situace, které může učitel výrazně ovlivnit, a tak odpovídajícím postupem předcházet nežádoucím jevům.
- Bezprostředně po programu je nutné vyplnit dotazník, který je zaměřen na ohodnocení účasti vyučujícího, popř. jeho vlivu na jednotlivé aktivity.
- Pro každou aktivitu (hra, praktická činnost, jako je např. průzkum půdy) bude zaznamenávána účast či vliv vyučujícího. Dále byste měli určit důvody zapojení učitele, jeho vliv na výuku, popř. jeho reakce (údiv, zájem, nuda atd.).

Vyhodnocení:

- Po prostudování jednotlivých otázek (kde je nabídnuta možnost odpovědi) získáte rychlý všeobecný přehled o tom, jaký vliv měl učitel na průběh výukového programu.
- Po vyplnění většího počtu formulářů při větším počtu stejných výukových programů můžete vyследovat středně- až dlouhodobou vývojovou tendenci a můžete tak např. upřednostňovat aktivity, které nejsou ovlivňovány učitelem či naopak.
- Otázky bez navržených odpovědí poskytují podrobnější informace. Zde označením nejčastějších reakcí získáte představu o celkovém vlivu.

Varianty:

- Pokud se programu účastní více vyučujících, je hodnocen celkový vliv, neboť by bylo zcela nemožné vyhotovit více samostatných dotazníků pro každého vyučujícího (pro každou jednotlivou aktivitu).
- Pokud se zdá příliš obtížné hodnotit vliv učitele pro každou aktivitu, můžete zvolit jen celkové ohodnocení vyučujícího během celého programu. Jen musíte počítat s tím, že dojde ke ztrátě některých informací v porovnání s podrobnějším hodnocením. Také se ztíží porovnání tohoto hodnocení s hodnocením ostatních výukových programů.

Poznámky:

- Jméno aktivity, popř. její druh, musí být bezpodmínečně zapsány, aby bylo možné přiřadit hodnocení k příslušné aktivitě.
- Pozornost a účast učitele je zaznamenávána tzv. měřícím hodnocením. Tato kritéria chápejte jako kontinuální škálu, jejímiž hraničními body jsou: „naslouchání“ – „nesoustředěnost“, popř. „prožívání“ – „nesoustředěnost“.
- Pokud je vyučující nesoustředěný, měly by být zaznamenány důvody. Pokud se učitel zúčastní aktivity, měla by být rozlišena účast „aktivní“ a „pasivní“.
- Co se týká reakcí učitele, musí být zohledněny všechny body. Uvádí se vždy nejčastější reakce, která je u učitele pozorována.
- Pokud se vám zdá, že učitel příliš zasahuje do průběhu některých aktivit, zkuste poznamenat důvod.
- Dále by měla být zapsána aprobace předmětů učitele a zda se již dříve účastnil nějakého výukového programu ekologické výchovy či lesní pedagogiky.

UČITEL 4

Příloha

Pozornost a účast žáků na jednotlivých aktivitách

Předměty, které učitel vyučuje _____

Opakovaná návštěva výukového programu

Ano

Ne

Název aktivity _____

Pozornost

zaujatý

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

nesoustředěný

Důvody nesoustředěnosti: _____

Účast:

účast

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

nesoustředění

aktivní účast

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

pasivní účast

Důvody pro nesoustředění: _____

Reakce dětí (zohledněte všechny body, označte nejčastější reakce):

☐ Údiv

Projevil se _____

☐ Radost

Projevila se _____

☐ Zájem

Projevil se _____

☐ Nuda

Projevila se _____

☐ Zvláštní

Projevila se _____

Zasahoval učitel do výukového programu

zřídka

☐ ☐ ☐ ☐ ☐

často

Důvody zasahování

UČITEL 5

Metodika a odbornost

Obsah: Učitel / učitelka (doprovod žáků) vyplní nejlépe bezprostředně po výukovém programu dotazník, v kterém zpětně ohodnotí správnost programu po metodické a odborné stránce.

Cíl: možnost změny (přidání, odebrání aktivit), vhodnější přípravy na program

Cílové skupiny: všichni, kdo přicházejí jako doprovod s žáky

Doba: 10 minut

Materiál: příloha, podložka na psaní

Příprava: kopie přílohy

Průběh:

- Pomocí dokumentace tohoto dotazníku z více programů vám bude umožněno podle potřeby změnit program. Zlepšit je nejen po odborné a metodické stránce, ale přizpůsobit ho žákům. Pracovat na svém odborném a znalostním růstu, na přístupu k žákům.
- Po programu je nutné vyplnit dotazník.

Vyhodnocení:

- Po prostudování jednotlivých otázek (kde je nabídnuta možnost odpovědi) získáte rychlý všeobecný přehled o programu z hlediska odborné a metodické správnosti, o celkovém hodnocení programu.
- Otevřené otázky a připomínky slouží i k navázání diskuse (rozhovoru) s učitelem a k podrobnějšímu zhodnocení programu.

Varianty:

- Možnost osobního rozhovoru nad dotazníkem po jeho vyplnění.

Poznámky:

- Název programu, ročník, škola a další iniciály můžeme zapsat před začátkem programu.
- Vedoucí skupiny musí být účasten (podmínkou není aktivní účast) celého programu.
- Dotazník již po řadu let s úspěchem využívá Centrum ekologické výchovy Dřípatka Prachatice.

UČITEL 5

Příloha

Dotazník

Název programu: _____

Ročník: _____

Škola: _____

Jméno učitele / učitelky: _____

Datum: _____

Program vedl(a): _____

U každého bodu vyberte a zakroužkujte tvrzení, se kterým souhlasíte:

1. Výukový program:

- navazoval na znalosti žáků
- doplňoval a rozšiřoval učivo o nové poznatky
- opakoval a shrnoval učivo
- nenavazoval, byl odtažitý od učiva
- souvisel s praxí dětí a získané poznatky lze použít v běžném životě
- (doplňte)

2. Použité metody a formy byly

- aktivizující
- pouze verbální
- motivační
- praktické a názorné
- nevhodné a nefunkční
- (doplňte)

3. Žákům bylo předloženo

- příliš mnoho nových informací
- přiměřené množství informací
- téměř žádné informace

4. Na získané poznatky

- lze navázat v další výuce ve škole
- nelze navázat - nedají se použít

5. Program poskytovat prostor pro rozvoj tvořivých činností

- intelektuálních
- manuálních
- žádných

6. Výukový program byl přínosem pro žáky

- ano
- ne
- částečně

7. Výukový program byl přínosem pro vás – pedagoga

- ano – metodicky
- nové přístupy
- aktivizující prvky
- nevšední motivace
- ano – odborně
- ne – metodicky
- ne – odborně

8. Některé přístupy využijete v další výuce

- ano
- ne
- částečně

9. Žáci při výukovém programu pracovali

- se zvýšenou aktivitou
- normálně jako při školní výuce
- s malým úsilím, nudili se

10. Výukový program byl

- zbytečně dlouhý
- přiměřený
- příliš krátký

11. Ve výukovém programu bylo použito

- málo pomůcek
- přiměřeně
- zbytečně mnoho

12. Program byl veden

- metodicky a odborně správně
- s některými chybami – jakými (doplňte)
- metodicky i odborně nesprávně

13. V programu vám chybělo**14. Výukový program vaše očekávání**

- splnil
- nesplnil
- převýšil

15. Výukový program jste absolvoval(a)

- poprvé
- více než 1 x
- více než 3 x

16. Vaše další připomínky, doporučení, náměty

Děkujeme za vyplnění dotazníku

POZOROVATEL 1**Pozorný jako rys I.**

Obsah:	pozorování programu třetí osobou	Doba:	délka programu plus vyhodnocení
Cíl:	objektivní a neutrální posouzení programu, zachycení zájmu a prožitku účastníků	Materiál:	podložka na psaní, příloha
Cílové skupiny:	všechny	Příprava:	poučení pozorovatele (asi 20 minut)

Průběh:

- Měli byste před začátkem programu pozorovatele informovat o průběhu výukového programu. Tak se lépe připraví na určité aktivity a bude se moci lépe soustředit na pozorování. Pokud se pozorovatel setkává poprvé s tímto dotazníkem, měli byste mu nejprve vysvětlit uvedené otázky v dotazníku.
- Pozorování programu.
- Pozorovatel průběžně hodnotí výukový program pomocí hodnotících kritérií, popř. si zaznamenává některé své myšlenky.
- Po programu si pozorovatel poznamená do dotazníku své dojmy ze skupiny, z účastníků, učitele a vedoucího výukového programu.

Vyhodnocení:

- Z dotazníku je možné odvodit hodnocení výukového programu bezprostředně po jeho ukončení.
- Pokud chceme provádět analýzu z většího počtu stejných výukových programů, doporučujeme vyhotovit vyhodnocení v počítači v programu Microsoft Excel nebo vše zapsat do přehledných tabulek.

Poznámky:

- Pedagog by si měl sám určit pozorovatele, aby neměl pocit, že je hodnocena jen jeho práce. Může to být kolegyně/kolega, kteří nemusí mít odborné pedagogické či lesnické vzdělání.
- Aby nebyli účastníci zbytečně rozptylováni účastí pozorovatele, doporučujeme, abyste ho před výukovým programem představili jako svého kolegu/kolegyni, který bude též připravovat výukové programy, a proto by se chtěl nejdříve nějakého zúčastnit. Během programu si bude dělat nějaké poznámky, což nebude nikterak rušit.

Pozorovací dotazník

Prosím, zaznamenejte zde své pozorování bezprostředně po ukončení výukového programu. Tento dotazník je zaměřen na výpovědi a reakce účastníků, učitele a vedoucího výukového programu. Své hodnocení proveďte na základě uvedených kritérií. Vždy zaznamenávejte nejčastější reakce u většiny účastníků.

Reakce účastníků

Pozornost

Vztahuje se k vysvětlování atd.

málo středně hodně

Účast

Skutečná účast na aktivitách

Radost

Např. smích, veselí účastníci atd.

Zájem

Např. účastníci pozorně naslouchali, ptali se atd.

Nuda/nezájem

Např. účastníci se nesoustředili, neúčastnili se aktiv, rušili ostatní účastníky.

Učitel

Účastnil se aktivit

Zasahoval do průběhu programu

Vedoucí výukového programu

Rozuměl si se skupinou.

Pokusil se zjistit očekávání a požadavky skupiny, pokusil se je zohlednit, skupinu naladil dobře.

Vysvětloval vše na příkladech.

Pokusil se co nejvíce vše vysvětlovat na konkrétních příkladech.

Vysvětlil odborné termíny, nebo se jich vyvaroval.

Vše by mělo být skupině co nejjednodušeji vysvětleno s vhodným doplněním konkrétních příkladů.

Ponechal skupině dostatek prostoru na prožitku.

Nezáleží zde na množství informací, ale měl by zde být dostatečný časový prostor k prožitku.

Porozumění.

Každý postup byl tak dobře vysvětlen, že ho všichni pochopili.

POZOROVATEL 1**Příloha****Organizačně**

(Tato část musí být na zadní straně dotazníku)

Jméno pozorovatele: _____

Datum: _____

Místo: _____

Cílová skupina: _____

Opakovaná návštěva: _____

Výchozí znalosti: _____

Zvláštnosti (např. nepřízeň počasí): _____

POZOROVATEL 2

Pozorný jako rys II.

Obsah:	pozorování jednotlivých uskutečněných aktivit třetí osobou	Doba:	délka programu plus asi 10 minut po programu
Cíl:	neutrální a objektivní posouzení každé aktivity programu, zachycení zájmu, prožitku účastníků	Materiál:	podložka na psaní, příloha, psací potřeby
Cílové skupiny:	všechny	Příprava:	poučení pozorovatele (asi 30 minut)

Průběh:

- Pozorovatel musí být před zahájením výukového programu s dotazníkem pečlivě seznámen, aby pochopil všechny jeho části. Kromě toho doporučujeme, abyste pozorovatele informovali o průběhu výukového programu. Tak se může lépe vžít do určité aktivity a koncentrovat se na pozorování.
- Pozorování programu.
- Během programu je úkolem pozorovatele ohodnotit všechny aktivity podle jmenovaných kritérií do připraveného dotazníku. Pozorovatel zapíše své dojmy bezprostředně po každé aktivitě (A1, A2...).

Vyhodnocení:

- Z dotazníku snadno zjistíme ohodnocení každé aktivity.
- Ohodnocení programu jako celku je zaznamenáno v poslední části dotazníku.
- Pokud byste chtěli určit vývojovou tendenci na základě většího počtu programů, doporučujeme vytvořit vyhodnocení v počítači v programu Microsoft Excel nebo pomocí přehledných tabulek.

Poznámky:

- pedagog by si měl sám určit pozorovatele, aby neměl pocit, že je hodnocena jen jeho práce. Může to být kolegyně/kolega, kteří nemusí mít odborné pedagogické či lesnické vzdělání.
- Aby nebyli účastníci zbytečně rozptylováni účastí pozorovatele, doporučujeme jej před výukovým programem představit jako svého kolegu/kolegyni, který bude také připravovat výukové programy, a proto by se chtěl nejdříve nějakého programu zúčastnit. Během programu si bude dělat nějaké poznámky, což nebude nikterak rušit.

POZOROVATEL 2

Příloha

Pozorovací dotazník

Prosím, zaznamenejte zde své pozorování bezprostředně po ukončení výukového programu. Pomocí tohoto dotazníku hodnotíte výpovědi a reakce účastníků, učitele a vedoucího výukového programu u každé jednotlivé aktivity. K hodnocení použijte pětistupňovou škálu:

- ++ velice silně zaujalo
- + velmi zaujalo
- o středně zaujalo
- málo zaujalo
- velice málo zaujalo

Rozhodující pro ohodnocení je reakce většiny účastníků.
V závěru ohodnoťte vedoucího výukového programu.

Účastníci

Kritéria	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	Σ
Pozornost Vztahuje se k výkladu vedoucího.								
Účast Vztahuje se ke skutečné účasti při jednotlivých aktivitách. Aktivní účast: účastníci se aktivně zapojují. Pasivní účast: účastníci se aktivně nezapojují, pozorují ostatní.								
Radost Např. účastníci se smějí, jsou veselí.								
Údiv Např. výkřiky údivu, velké oči.								
Zájem Např. účastníci jsou velice pozorní, ptají se.								
Nuda/nezájem Např. účastníci se nesoustředí, ruší ostatní účastníky, sledují okolí...								

Účastníci

Kritéria	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	Σ
Účast Učitel se aktivně účastní.								
Vliv Učitel zasahuje do výuky.								

Účastníci

Kritéria	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	Σ
Uvedení aktivit Před vlastní aktivitou. Sem patří např. tematické uvedení aktivity, vysvětlení průběhu, pravidel hry, sdělení cíle a záměru této činnosti, zaujetí skupiny, motivace, vysvětlení, kdy aktivita skončí, kde se opět skupina setká atd. Vysvětlení je závislé na cílové skupině. Správné uvedení aktivity musí být jasné, úplné, všeobecně srozumitelné, živé a především motivující.								
Moderace aktivit Průběh aktivity. K tomu patří různé pokyny, opravy, někdy role rozhodčího. Důležité je, že se vedoucí stále účastní, odpovídá na otázky, zasáhne v některých situacích, kdy je to potřeba.								
Závěr aktivit Tato fáze se váže k ukončení aktivity. Sem patří zmínění souvislostí a vysvětlení k výsledku (např. hry). Zde je možnost zprostředkování některých znalostních souvislostí, zodpovězení otázek, sdělení zážitků atd.								

Rozuměl si se skupinou. ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Spolupracoval se skupinou. ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Vysvětlování bylo názorné. ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Vysvětlování bylo pochopitelné. ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Ponechal čas na zpracování nových dojmů. ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Vyvaroval se cizích pojmů, odborných výrazů. ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Motivoval skupinu. ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

Nadchl skupinu. ano ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ne

POZOROVATEL 2**Příloha – Pozorovací dotazník****Organizačně**

(Tato část musí být na zadní straně dotazníku)

Jméno pozorovatele: _____

Datum: _____

Místo: _____

Cílová skupina: _____

Opakovaná návštěva: _____

Výchozí znalosti: _____

Zvláštnosti (např. nepřízeň počasí): _____

POZOROVATEL 3

Pozorný jako rys III.

Obsah:	audiovizuální nahrávka pozorovatelem	Cílové skupiny:	všechny
Cíl:	zachytit zájem a prožitek účastníků, umožnit shlédnutí výukového programu vedoucímu	Doba:	délka programu plus vyhodnocení
		Materiál:	videokamera
		Příprava:	poučení pozorovatele (seznámení s videokamerou)

Průběh:

- Uvedení pozorovatele do jeho činnosti před začátkem výukového programu. Obzvláště je nutné podat informace o plánovaném průběhu výukového programu.
- Pozorovatel natáčí výukový program.

Vyhodnocení:

- Vedoucí (výukového programu) shlédne sám nebo s pozorovatelem nahrávku výukového programu, a tím si může vytvořit relativně objektivní názor na svůj program.
- Je možné použít více možností hodnocení.
- Vedoucí shlédne audiovizuální záznam, a tím získá objektivnější pohled.
- Vedoucí po shlédnutí záznamu ohodnotí program podle dotazníku Pozorný jako rys I. nebo Pozorný jako rys II. podle uvedených kritérií.
- Vedoucí a pozorovatel ohodnotí nezávisle na sobě program podle dotazníku Pozorný jako rys I. a II. a poté prodiskutují výsledky (vlastní a cizí ohodnocení).
- Podobně jako u aktivity Pozorný jako rys I. a Pozorný jako rys II. mohou být hodnocení z většího počtu programů zaznamenána a vyhodnocena v tabulkách.

Důležité upozornění:

- Videokamera nesmí být rušivým elementem pro účastníky programu. Vhodné je předem informovat vedoucího skupiny (učitele) o jejím použití a požádat o jeho souhlas s tímto postupem. Před programem je třeba vysvětlit i dětem, že nahraný materiál bude sloužit „pouze“ jako zpětná vazba pro zhodnocení práce lektora a pro efektivní úpravy programu pro další skupiny.

C. Základní vědomosti

Kapitulu „Základní vědomosti“ jsme rozdělili na dvě části. V části I. získáte přehled možných postupů zpětných vazeb. V části II. vám představujeme vybrané metody evaluace a najdete zde příklady jejich použití.

Část I: Možné postupy zpětné vazby v hodnocení programu

Zpětnou vazbu můžete získat asi šesti různými způsoby. Nejdříve vám představíme čtyři základní možnosti, ke kterým jsou vypracovány návrhy aktivit v části „Aktivity“.

1. Sebereflexe

Sebereflexe je účinná, ale málo používaná metoda. Umožňuje sebekritické ohodnocení bez větších příprav či následných prací a bez potřeby účasti další osoby. Tato metoda je vhodná jako vstup do evaluace.

Pokud chcete získat obsáhlejší obraz z více úhlů, je smysluplné využít též ostatní metody evaluace. Měli byste zohlednit, že sebereflexe sama o sobě neposkytuje objektivní pohled, ale že je založena na subjektivním ohodnocení. Příklady pro sebereflexi naleznete v části B. „Aktivity“ – **Sebereflexe 1–4**.

2. Zpětná vazba od účastníků

K získání informací, jak program zapůsobil na samotné účastníky, je nejlépe využít zpětnou vazbu přímo od nich samých. Při použití této metody zdůrazněte účastníkům, proč provádějí tuto evaluaci, např. že jejich spolupráce na evaluaci vám pomůže přizpůsobit výukový program co nejvíce požadavkům účastníků. Vhodné jsou tyto dvě základní metody:

- Účastníci mohou provést evaluaci přímo na místě programu (např. během výukového programu či bezprostředně po ukončení). Relativně nekomplikované „nástroje“ této evaluace jsou jen dotazníky.
- Požádáte účastníky, aby vyhotovili něco doma. Pokud např. účastníky požádáte, aby vyhotovili koláž, namalovali obrázek nebo napsali pár řádek o výukovém programu, je zde větší motivace zpětné vazby. Jak se totiž dozvíte v části II. této kapitoly, právě počet zpětných podnětů umožňuje zpětné prožití a nadšení z výukového programu.

3. Zpětná vazba doprovodem

Další možností evaluace je zpětná vazba od doprovodu skupiny (např. učitel). Zde se nabízejí dvě možnosti hodnocení účinnosti.

- Zjištění vlivu výukového programu na žáky. Učitel hodnotí ze svého pohledu (viz **Učitel 1** – „Třešnička na dortu“). Výhoda je, že výpovědi dětí mají objektivní povahu. Nevýhodou je, že výpovědi učitelů jsou vlastně informacemi z druhé ruky (nepřímá zpětná vazba).
- Cíl vaší evaluace je vliv na učitele a otázka, do jaké míry splnil váš program jejich očekávání. Zde je učitel přímý oslovený partner (viz **Učitel 2**).

4. Zpětná vazba pozorovatelem

Zpětná vazba prostřednictvím neutrálního pozorovatele (třetí osobou) je obzvláště účinná a smysluplná tehdy, pokud chceme zjistit objektivní výpovědi ve vztahu „skupina – vedoucí výukového programu“.

Výhody této metody ocenění:

- Zjištění reakcí v časovém bodě, ve kterém se skutečně odehrály.
- Pozorovatel (oproti vedoucímu výukového programu) není během programu rušen jinou činností a může se plně věnovat hodnocení účinnosti programu.
- Dotazované osoby mají často samy potíže objektivně vyjádřit svůj postoj.

Takové pozorování může proběhnout pomocí předem vypracovaného dotazníku či zcela volně. Pozorovatel musí hodnotit výukový program podle určitých kritérií. Příklady vypracovaných dotazníků najdete u aktivit **Pozorovatel 1–3**.

Další dvě možnosti zpětné vazby, které nebyly zahrnuty v části „aktivity“, jsou:

5. Nepřímá zpětná vazba pomocí institucí

Nepřímá zpětná vazba prostřednictvím instituce (např. školy) zkouší prozkoumat, jaký postoj má vedení školy k výukovým programům. Tento způsob ukazuje, jaký dojem si vytváří osoba, která se přímo neúčastní výukových programů. Podává nám informaci, jak se účastníci výukových programů vyjadřují o svých pocitech, postojích, zážitcích před třetí osobou. Abychom mohli z tohoto hodnocení vyvodit nějaké praktické závěry, je vždy důležité k této analýze použít přímé metody zpětné vazby.

6. Nepřímá zpětná vazba prostřednictvím médií a společenského okolí

Nepřímá zpětná vazba prostřednictvím médií se doporučuje tehdy, pokud budeme chtít posoudit pozitivní vedlejší působení naší činnosti např. ve smyslu veřejných akcí a jejich úspěchu. Zpětnou vazbu pro praktickou činnost získáte použitím přímých metod zpětné vazby.

Část II:

Metody evaluace používané v praxi

V následující části vám představujeme metody evaluace používané v praxi. Jejich výhody a nevýhody jsou uvedeny s ohledem na vědecké požadavky a současně na potřeby praxe.

Postupně vám představíme následující metody používané v praxi:

- Koláže, obrazy
- Dotazníky
- Pozorování

Koláže, obrazy

Během programu požádejte účastníky, aby sbírali přírodní materiály. Z těchto materiálů pak mají vytvořit doma koláž nebo namalovat obrázek, který by znázorňoval jejich dojmy z výukového programu. Na základě zaslaných obrázků/koláží můžete interpretačními postupy vyvodit ze svého programu závěry (viz **Skupina 8** – „Les v obraze“).

1. Kvantitativní vyhodnocení došlých obrázků/koláží

Hlavním kritériem je počet zaslaných obrázků/koláží. Velký počet může být vysvětlen pozitivním přijetím výukového programu. Účastníci byli motivováni, aby se dodatečně dobrovolně zabývali tématem programu. Při tomto způsobu interpretace se nezábýváte tématem výtvarných prací, ale zaměříte se jen na počet (nejedná se o obsahovou analýzu).

2. Kvalitativní vyhodnocení došlých obrázků/koláží

Zde se snažíte odvodit ze zaslaných obrázků/koláží, jak výukový program zapůsobil na účastníky a na které informace si vzpomněli. Pro tuto obsahovou analýzu se používají tyto dvě formy analýzy:

- a) Popisná obsahová analýza: Které části výukového programu byly dobře přijaty účastníky? V popředí zájmu stojí skutečný obsah díla, tzn. jaké téma bylo zpracováno. Samotný popis obsahu ale neumožní výpověď o eventuelním vlivu. Aby bylo tohoto dosaženo, musí mít tato výtvarná díla určité znaky situací z výukového programu.

Takové souvislosti budou zkoumány v následující formě analýzy:

- b) Vysvětlující obsahová analýza: Proč tyto okamžiky programu zapůsobil na účastníky? Obsahy předložených obrázků/koláží budou dány do vztahu s konkrétními situacemi z výukového programu. Z toho můžeme vyvodit souvislosti, které se jeví pravděpodobné nebo využijete zkušeností z předchozích průzkumů. Příklad: mnoho účastníků ztvárnilo mravence. Proč? Zaujalo je povídání o mraveništi, báseň o mravencích, či snad písnička?

3. Kritické poznámky k oběma formám interpretace:

- Z počtu zpětně zaslaných obrazů/koláží nemůžeme přesně odvodit kvalitu výukového programu (např. malý počet zaslaných děl není vždy odrazem špatně provedeného programu, mohou zde být i jiné důvody: umělecké nadání, čas, motivace učitelů atd.).
- Obsahové analýzy jsou časově náročné a nejsou příliš blízké praxi.
- Závěry, které můžete vyvodit z možných souvislostí, jsou převážně subjektivní.
- Vliv třetí osoby (rodiče, učitel) při tvoření výtvarných děl není vyloučen.

Dotazník

Velká výhoda písemného dotazování je, že může být dotazována zároveň celá skupina. Navíc se mohou dotazy uskutečnit přímo na místě před začátkem nebo po závěru výukového programu. Tak můžete např. vysvětlit některé nejasné formulace použité v dotazníku. Kromě toho (na rozdíl od dotazníku zasílaného poštou) nemáte žádné problémy s menším počtem navrácených dotazníků.

Dotazování na místě je nenáročné. Náročnější je samotná příprava dotazníku.

Vznik dotazníku

Pokud si chcete sami vytvořit dotazník, naleznete zde některé základní tipy. Abyste dosáhli co možná nejoprávdovějšího odrazu reality, dbejte následujících doporučení:

- Jak se ptám, aby neměl dotazník charakter vědeckého textu?
- Jak získám od žáků opravdové odpovědi, a ne takové, které bychom rádi slyšeli?
- Jak mohu zaručit, aby žáci porozuměli otázkám tak, jak jsme je zamýšleli?
- Jak se mohu ujistit, že žáci nevytvoří svůj vlastní obraz, aby oklamali tazatele?
- Jak se vyvarovat sugestivních otázek, které již napovídají žákům samotnou odpověď?
- Jak sestavit otázky, aby byly přiměřené věku a postavení účastníků?

Jeden druh otázek předkládá určité odpovědi, ze kterých má dotázaný označit jednu nebo někdy také více odpovědí. Další možností je, že pro každou odpověď jsou dva stupně souhlasu (zcela správně/správně), dva stupně nesouhlasu (špatně/zcela špatně) a jedna nerozhodná pozice (ani tak/ani tak). Tento výběrový postup je jednoduchý pro tázané a zároveň jednoduchý pro vyhodnocení.

Tyto možnosti odpovědí se liší od klasického znalostního testu, kde je kladen důraz především na samotného tázaného. Otázky prezentované v této formě jsou označovány jako ratingové škály a představují standardizovaný dotazník.

Výhodou těchto otázek je vysoká objektivnost a spolehlivost a rovněž vysoké měřítko reprodukování.

Standardizace má své slabé stránky. Tyto otázky neposkytují žádné informace ze strany spektra předložených kategorií odpovědí. Často nacházíme „smíšené formy dotazníku“ – tzn. otázky s nabídkou odpovědí/otázky bez nápovědy.

U otázek, kde není navržena žádná odpověď, je velice obtížné vyhodnotit získané údaje, ale poskytují přesto zajímavé a do větší hloubky jdoucí informace o výchovném programu. Z tohoto důvodu obsahují dotazníky v části „Aktivity“ směs těchto dvou druhů otázek.

Vyzkoušení dotazníku

Před prvním použitím dotazníku v praxi doporučujeme jeho vyzkoušení. Dejte jej přečíst jiným osobám, které jsou blízké cílovým skupinám respondentů. Zeptejte se, zda tyto osoby rozumějí všem otázkám a vyzkoušejte, zda jsou vaše otázky dobře sestaveny.

Dotazy před začátkem výukového programu/po skončení výukového programu.

Spolehlivé údaje získáte, pokud provedete dotazování před programem i po něm. Výhodou je, že získáte bezprostřední informace a eventuálně můžete pozměnit průběh programu.

Pokud se např. zeptáte na vědomosti k tématu před programem a po programu, můžete snadno vyvodit úspěšnost svého výukového programu. Otázky můžete připravit např. takto (viz tabulka níže):

Někteří žáci byli tematicky připraveni na program lépe a dokázali své znalosti ještě zvětšit, jiní přišli zcela nepřipraveni, a přesto se nepodařilo dosáhnout u nich efektivního přenosu poznatků. Při vyhodnocování vlivu musí být zjištěno, zda žáci skutečně získali nové znalosti. Proto byste se měli ptát již na začátku programu na jejich výchozí znalosti. Měli byste se v evaluaci dotázat na znalosti, které se snažíte zprostředkovat. Toto rovněž platí, pokud chcete zjistit změny v emocionální oblasti či v chování žáků.

Dotazník k této cílové oblasti se skládá z ucelených vět. Zde je úkolem označit takovou odpověď, která nejlépe vystihuje hodnocení dotázaného. Oproti znalostnímu testu nejde o správné či špatné odpovědi. Vliv vašeho programu se projeví změnou pohledu na některé otázky.

Dotázání po programu

V praxi není vždy možné provést dotazování vícekrát. V tomto případě se používá jeden dotazník na konci programu. Protože zde nemůžete zjistit bezprostřední výsledek působení programu, je tato metoda určena pro zjišťování znalostí. Můžete ale zjistit prožitek či motivaci k účasti na dalším výukovém programu. Tímto způsobem můžete např. dát tyto možnosti odpovědí:

- Moji kamarádi by také měli mít možnost zúčastnit se takového výukového programu.
- Rád bych se ještě zúčastnil podobného výukového programu.
- O tomto programu budu vyprávět svým kamarádům.

Pomocí těchto otázek zjistíme, zda jsme účastníka získali jako propagátora našich programů či potenciálního účastníka našich akcí.

Vědomosti	Před programem	Po programu	Vliv programu
	Málo	Hodně	Efektivní
	Málo	Málo	Neefektivní
	Hodně	Hodně	Neefektivní

Můžete se též zeptat na konkrétní doporučení ke změnám hned po programu:

- V budoucnu se budu zajímat o přírodu a životní prostředí více než dosud.
- Zde, při programu v lese, jsem se dozvěděl více než při školním vyučování.
- Les a příroda jsou teď pro mě důležitější.

Tyto odpovědi představují záměrné vysvětlení a neukazují vývoj před/po výukovém programu.

Souhrnně může váš dotazník obsahovat:

1. Otázky s výběrem odpovědí ve čtyřech oblastech:

- a) Znalosti
- b) Emocionální výchova a jednání
- c) Prožitek a jeho ohodnocení
- d) Motivace k další účasti

2. Otázky bez výběru odpovědí

3. Osobní specifické znaky, eventuálně souvislosti se vzděláním – např. věk, pohlaví, vzdělání atd.

Pokud použijete tyto údaje do svého dotazníku, měli byste je potom též vyhodnotit. Např. zda byl program dobře přizpůsoben věku dětí, zda byl rozdíl v příjmu informací u dívek a u chlapců, zda byl dobře přizpůsoben prostředí atd.

Tyto údaje jsou pro vyhodnocení velice důležité, neboť se týkají vlastní osoby dotázaného.

Jedno důležité pravidlo: Dodržujte přísně anonymitu (žádná jména na dotazníku).

Literatura

Literatura

Pohádky, povídky:

CARTER, Forrest. *Škola Malého stromu: skutečné události*. 3. vyd. Praha: Kalich, 2007, 183 s. ISBN 978-80-7017-058-8

ČAPEK, Karel a ČAPEK, Josef. *Devatero pohádek: a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek*. 11. vyd. Praha: Albatros, 2008, 251 s. ISBN 978-80-00-02179-9

GLONO, Jean. *Muž, který sázel stromy*. Vyd. 4., V překladu Jiřího Reynka a v Literární čajovně Suzanne Renaud 1. V Havlíčkově Brodě: Literární čajovna Suzanne Renaud, 2006, 88 s. ISBN 80-86653-07-2

CHALOUPEK, Václav. *Tuláček Liška*. 1. vyd. Dobřichovice: Rembrandt. ISBN 859-4-579-8002-3

CHALOUPEK, Václav. *Médové: půl roku bez medvědíh kluků*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2001, 95 s. ISBN 80-7238-121-0

CHALOUPEK, Václav a VOGELTANZ, Jaroslav. *Vydrysek: o čem zpívá řeka*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2002, 98 s. ISBN 80-7238-217-9

KLIMTOVÁ, Vítězslava. *Lexikon ohrožených druhů strašidel lesních, lučních a domácích*. 1. vyd. Praha: XYZ, 2005, ^^^s. ISBN 80-86864-27-8.

MASSON, Jeffrey. *Když se zvířata kamarádí: příběhy o citovém životě psů, slonů, medvědů, opic, hrochů, ptáků i much*. 1. svět. a čes. vyd. Praha: Rybka Publishers, 1999, 118 s. ISBN 80-86182-31-2

MASSON, Jeffrey a MCCARTHY, Susan. *Když sloni pláčou: emocionální svět a citový život zvířat*. 2. vyd. Praha: Rybka Publishers, 1999, 308 s. Zvíře v nás. ISBN 80-86182-20-7

POSPÍŠILOVÁ, Zuzana. *Lesní pohádky*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, 119 s. Pohádkové čtení. ISBN 978-80-247-4471-1

SEKORA, Ondřej. *Knižka Ferdy Mravenec: [Ferda Mravenec, Ferda v cizích službách, Ferda v mraveništi]*. 12. vyd. Praha: Albatros, 2001, 179 s. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-00-00936-6

SEKORA, Ondřej. *Malované počasí*. 9. vyd., (1. v nakl. Amulet). Praha: Amulet, 2001, [24] s. ISBN 80-86299-77-5

SEKORA, Ondřej. *Mravenci se nedají*. 4. vyd., (1. v Knižním klubu). Praha: Knižní klub, 2008, 95 s. ISBN 978-80-242-2148-9

SEKORA, Ondřej. *Uprchlík na ptačím stromě*. 8. vyd., (1. v nakl. Amulet). Praha: Amulet, 2001, 152 s. Bajaja. ISBN 80-86299-62-7

SKOŘEPOVÁ, Eva a SKOŘEPA, Michal. *Chytré pohádky z lesní mýtinky: zvířátka ve světě ekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, 87 s. ISBN 978-80-247-4373-8

STEHLÍK, Ivo. *Dřevorubecké pohádky*. 2. vyd. Volary: Stehlík, 2014, 78 s. ISBN 978-80-86913-14-8

ŠTROBLOVÁ, Jana. *Tajemství lesa*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994, 381 s. ISBN 80-04-22779-1

ŠULA, Bohumil. *Pohádky lesní moudrosti: Pohádky o stromech*. 1. vyd. Olomouc: Oldskauti olomouckého junáckého okresu. 2009

VRBA, Jan. *Borovice*. Česká grafická unie. 1940

ZEMAN, Josef. *Dobrodružství veverky Zrzečky*. V nakl. Erika vyd. 3. Praha: Erika, 1998, 67 s. ISBN 80-7190-648-4

Básně

HRUBÍN, František. *Dvakrát sedm pohádek*. 8. vyd. v Albatrosu. Praha: Albatros, 2002, [54] s. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-00-01012-7

SKÁCEL, Jan. *Smutěnka*. 2. vyd. ve Vyšehradu. Praha: Vyšehrad, 2013, 56 s. Verše (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-383-2

LADA, Josef. *Zvířátka*. 9. vyd. v Albatrosu. Praha: Albatros, 2011, [12] s. ISBN 978-80-00-02769-2

ŠMEJKAL, Roman. *Zvířátková abeceda*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1996, 53 s. ISBN 80-7176-300-4

Písňe

JÁNSKÝ, Petr. *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol: pro 1.–4. třídu*. 2. přepracované vyd. Cheb: Music Cheb, 1995, 116 s. ISBN 808592501x

JÁNSKÝ, Petr. *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol*. 2. přepracované vyd. Cheb: Music Cheb, 1995, 172 s. ISBN 8085925028

UHLÍŘ, Jaroslav. *Zpěvník*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2008, 122 s. Největší hity. ISBN 978-80-253-0666-6

SVĚRÁK, Zdeněk [hudba], UHLÍŘ, Jaroslav [text] a BARÁNKOVÁ, Vlasta [ilustrace]. *Když se zamiluje kůň: písničky s notami a akordy pro děti i dospělé*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2004. ISBN 9788072009107

SVĚRÁK, Zdeněk a UHLÍŘ, Jaroslav. *Když je pěkné počasí*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2011, 68 s. ISBN 978-80-253-1252-0

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk a TICHÁ, Alena. *Lidové písničky a hry s nimi: [zpěvník pro děti od 3 let]*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, 1 zpěvník (146 s.). Nápady – hry – tvořivost. ISBN 978-80-7367-264-5

Hry v přírodě

CORNELL, Joseph Bharat. *Objevujeme přírodu: učení hrou a prožitkem*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012, 141 s. ISBN 9788026201458

FOGLOVÁ, Majka. *Etapové hry v přírodě: tábory a školy v přírodě, zpestření pobytů v ozdravovných, inspirace pro vedoucí skautských oddílů: [pro děti od 6 do 11 let]*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 173 s. ISBN 978-80-7367-354-3

FOGLOVÁ, Majka. *Táborové etapové hry: ztracené pohádky, lovy beze zbraní, staré pověsti české, Neptun a piráti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006, 207 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 807367128x

HILSKÁ, Veronika (ed.). *Zlatý fond her IV: hry a programy připravené pro kurzy Prázdninové školy Lipnice*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013, 156 s. ISBN 978-80-262-0336-0

KALÁBOVÁ, Naděžda. *Příroda plná her: hry plné přírody*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012, 159 s. ISBN 9788026200574

NEUMAN, Jan. *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. 7. vyd. Praha: Portál, 2014, 325 s. ISBN 978-80-262-0628-6

OFRING, Bärbel. *Objevujeme přírodu: pro děti a rodiče*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, 135 s. ISBN 978-80-247-5139-9

PELÁNEK, Radek. *Příručka instruktora zážitkových akcí*. 2. vyd. Praha: Portál, 2013, 208 s. ISBN 9788026204541

STRAKATÁ, Miroslava. *Pojďte s námi do přírody: hry pro mateřské školy*. 1. vyd. Kralice na Hané: Computer Media, 2009, 144 s. ISBN 978-80-7402-027-8

JIRÁSEK, Ivo. *Zlatý fond her I: hry a programy připravené pro kurzy Prázdninové školy Lipnice*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008, 155 s. ISBN 978-80-7367-506-6

ZOUHAROVÁ, Kateřina. *Škola v přírodě hrou*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, 190 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3998-4

Kreativní tvoření

ALTMAYER, Maria-Regina a ALTMAYER, Michael. *101 nejkrásnějších nápadů z přírodních materiálů: nápady na všechna roční období*. Ostrava: Anagram, 2004, 131 s. ISBN 80-7342-029-5

DROZDKOVÁ, Ludmila. *Skládání čajových sáčků: Tea bag folding*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, 64 s. Šikovní ruce (Grada). ISBN 978-80-247-3564-1

FIXL, Jiří a VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Ruční papír: [přání, šperky, ozdoby, dózy]*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, 48 s. Šikovní ruce (Grada). ISBN 978-80-247-1639-8

HEINZMANN, Sigrid. *Pravý podzim: z přírodních materiálů*. Ostrava: Anagram, 2005, 31 s. ISBN 80-7342-057-0

HOROVÁ, Jitka. *Ateliér výtvarných nápadů: praktický kalendář tvořivé recyklace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, 129 s. ISBN 978-80-262-0735-1

HOROVÁ, Jitka. *100 inspirací z Ekoateliéru: moderní abeceda tvořivé recyklace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, 133 stran. ISBN 978-80-7367-748-0

PARIK, Pavla. *Tvoříme s dětmi z darů přírody*. 1. vyd. Praha: Plot, 2013, 79 s. ISBN 978-80-7428-195-2

PEDEVILLA, Pia. *Tvořit se dá ze všeho!: přírodní materiály: přes 200 nápadů na celý rok*. Ostrava: Bookmedia, 2014, 143 s. ISBN 978-80-88036-15-9

RÖHR, Heidrun a RÖHR, Hans H. *Zářivý podzim: dekorace z přírodních materiálů*. Ostrava: Anagram, 2003, 32 s. ISBN 80-7342-004-x

ROGGE, Anne. *Dárky z přírody: [nápadité dárky po celý rok]*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, 144 s. ISBN 978-80-247-5011-8

ŠMIKMÁTOROVÁ, Michala. *Tvoříme z přírodních materiálů*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2006. ISBN 9788025111390

TALANDOVÁ, Jana. *Tvoření z přírodních materiálů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5605-9

TÄUBNER, Armin. *Figurky z větviček: řezání a vyřezávání*. Ostrava: Anagram, 2006, 30 s. ISBN 80-7342-091-0

VONDROVÁ, Petra. *Tvoříme z přírodních materiálů: land-art pro děti*. 1. vyd. Brno: Computr [i. e. Computer] Press, 2006, 35 s., [3] s. obr. příl. Malá dětská dílna. ISBN 80-251-1183-0

ZAHRADNÍK J.: *Blanokřídlí*. Artia, Praha 1987

Meditativní prvky:

KONZEPT, Text und Sprache: Else Müller a MUSIK: HELMER SAUER UND HOLGER WUNN. *Du spürst unter deinen Füßen das Gras Autogenes Training mit Phantasieisen und Musik*. München: Kösel, 1995. ISBN 3466454476

ULRICH GEBHARD. *Kind und Natur: Die Bedeutung der Natur für die psychische Entwicklung*. 3., durchges. Aufl. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008. ISBN 3531163388

Evaluace

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod*. 1. vyd. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3450-7

Pracovní listy

Přehled pracovních listů

1. Kalendář Světem šumavské přírody

1. 1. Houby
1. 2. Motýli
1. 3. Netopýři
1. 4. Obojživelníci
1. 5. Požerky
1. 6. Ptáci – hnízda
1. 7. Ptáci – opeření
1. 8. Savci
1. 9. Sovy
1. 10. Spárkatá zvěř
1. 11. Stromy

2. Místopisné

2. 1. Amálino údolí
2. 2. Boubínský prales
2. 3. Bučina
2. 4. Černé a Čertovo jezero
2. 5. Fauna NP Šumava
2. 6. Flóra NP Šumava
2. 7. Chalupská slat'
2. 8. Jezero Laka
2. 9. Medvědí stezka
2. 10. NP Šumava
2. 11. Plešné jezero a Plechý
2. 12. Poledník
2. 13. Povydrí
2. 14. Prameny Vltavy
2. 15. Prášílské jezero
2. 16. Schwarzenberský plavební kanál
2. 17. Stožecká kaple
2. 18. Tříjezerní slat'
2. 19. Třístoličník, Trojmezna, Plechý
2. 20. Vchynicko-tetovský plavební kanál

3. NP Šumava

3. 1. Biotopy NP Šumava
3. 2. Výukový program NP Šumava
 3. 2. 1. Výukový program NP Šumava – I. stupeň
 3. 2. 2. Výukový program NP Šumava – II. stupeň

4. Rostliny

4. 1. I. stupeň ZŠ
 4. 1. 1. Blatouch bahenní
 4. 1. 2. Dřípatka horská
 4. 1. 3. Hořec panonský
 4. 1. 4. Kosatec sibiřský
 4. 1. 5. Smrk ztepilý
4. 2. II. stupeň ZŠ
 4. 2. 1. Blatouch bahenní
 4. 2. 2. Dřípatka horská
 4. 2. 3. Hořec panonský
 4. 2. 4. Jestřábník oranžový
 4. 2. 5. Kosatec sibiřský
 4. 2. 6. Smrk ztepilý
4. 3. Mateřská škola
 4. 3. 1. Blatouch bahenní
 4. 3. 2. Dřípatka horská
 4. 3. 3. Hořec panonský
 4. 3. 4. Kosatec sibiřský
 4. 3. 5. Smrk ztepilý

5. Stará Šumava

5. 1. Život na staré Šumavě

6. Zážitekové stezky

6. 1. Kašperské Hory
 6. 1. 1. Zážiteková stezka Kašperské Hory
6. 2. Stožec
 6. 2. 1. Areál lesních her MŠ – Stožec
 6. 2. 2. Areál lesních her ZŠ – Stožec

7. Živočichové

7. 1. I. stupeň
 7. 1. 1. Babočka paví oko
 7. 1. 2. Datlík tříprstý
 7. 1. 3. Ledňáček říční
 7. 1. 4. Liška obecná
 7. 1. 5. Rys ostrovid
 7. 1. 6. Skorec vodní
 7. 1. 7. Tetřev hlušeč
 7. 1. 8. Vydra říční
 7. 1. 9. Žlutásek borůvkový
 7. 1. 10. Zmije obecná
7. 2. II. stupeň
 7. 2. 1. Babočka paví oko
 7. 2. 2. Datlík tříprstý
 7. 2. 3. Ještěrka živorodá
 7. 2. 4. Ledňáček říční
 7. 2. 5. Liška obecná
 7. 2. 6. Netopýři
 7. 2. 7. Rys ostrovid
 7. 2. 8. Skorec vodní
 7. 2. 9. Tetřev hlušeč
 7. 2. 10. Vydra říční
 7. 2. 11. Žlutásek borůvkový
 7. 2. 12. Zmije obecná
7. 3. Mateřská škola
 7. 3. 1. Babočka paví oko
 7. 3. 2. Datlík tříprstý
 7. 3. 3. Ledňáček říční
 7. 3. 4. Liška obecná
 7. 3. 5. Rys ostrovid
 7. 3. 6. Skorec vodní
 7. 3. 7. Srnec obecný
 7. 3. 8. Tetřev hlušeč
 7. 3. 9. Vydra říční
 7. 3. 10. Žlutásek borůvkový